

RENDSZERBE ZÁRVA

Hogyan kezeli az igazságügyi rendszer a nők és gyerekek elleni férfierőszak jelenségét ma Magyarországon?

PATENT

Patriarchátust
Ellenzők Társasága

 NANE
Nők a Nőkért Együtt az Erőszak Ellen Egyesület

RENDSZERBE ZÁRVA

Hogyan kezeli az igazságügyi rendszer a nők és gyerekek elleni férfierőszak jelenségét ma Magyarországon?

*A NANE és a Patent Egyesület egy éves
kutatási és pereskedési programja*

A program támogatója

Open Society Institute Budapest Foundatoin – Budapesti Nyílt
Társadalom Intézet Alapítvány (OSI)

© NANE Egyesület – PATENT Patriarchátust Ellenzők Társasága

Szerkesztő: Wirth Judit

Olvasószerkesztő: Tüdő Petra

Nyomdai előkészítés, tervezés: Ambitus Grafikai Stúdió
Készült a Demax Művek nyomdájában, Budapest, 2009

ISBN 978-963-88116-5-3

ISSN: 1788-6546

Tartalom

Bevezető	7
Benkő Fruzsina: A családon belüli erőszak a NANE Egyesület segélyvonal-statisztikájának tükrében	11
1. A vizsgált időintervallum és a kutatás céljai	11
2. A hívások típusai	12
3. A telefonáló személye	13
4. A felmerülő erőszakfajták	15
5. A bántalmazott élethelyzete	18
6. Szakemberek javaslatai: elrettentő példák	19
Szociális munkások	20
Rendőrség	21
Bírók	21
7. Jogi lépések gyakorisága	22
8. Akik a táblázatokból kimaradtak	23
9. Tanulságok	23
Spronz Júlia: A jog hálójában	25
1. Láthatatlanná tett férfierőszak	26
1.1. Terminológia hiánya	26
1.2. Bántalmazás elüntetése	27
1.3. Bántalmazó elüntetése	36
1.4. Eltántorító mechanizmusok	38
2. A bántalmazottak valóságának figyelmen kívül hagyása	42
3. Diszkrimináció	51
4. Konklúzió	58
Kuszing Gábor: Az igazságügyi pszichológus szakértők gyakorlata családon belüli erőszak eseteiben	59
1. Jogi szabályozás és szakmai ajánlások	60
1.1. Módszertani előírások	60
A 10. számú módszertani levél	61
A 20. számú módszertani levél	61
A büntető törvénykönyv	66

2. Az igazságügyi pszichológus szakértők gyakorlata	67
2.1. A kvantitatív vizsgálat leírása	67
Módszer	67
Résztevők	68
Hipotézisek	69
Eredmények	69
H1	69
H2	71
H3–H13	71
H14	72
2.2. A kvantitatív eredmények megbeszélése és összevetése a kvalitatív eredményekkel	73
Kit vizsgál a szakértő?	73
A szavahihetőség vizsgálata családon belüli erőszak esetén	75
Mitől nem élményszerű egy beszámoló?	77
Élményszerűség és PTSD	78
Az igazmondás hiányának becsült aránya	82
További módszerek és eszközök	82
Tesztek	86
Szondi-teszt	87
Rorschach-teszt	88
A Rorschach téves képet ad a személy pszichológiai problémáiról	89
A Rorschach-teszten az egészségesek is betegnek tűnnek	90
A Rorschach pontatlanabbá teszi az egyéb forráson alapuló ítéletet	90
Következtetés a vizsgált tesztekéről	92
2.3. Attitűdök	93
Következtetések az attitűdökkel kapcsolatban	101
3. Következtetések	101
4. Ajánlások	104
4.1. Ajánlások igazságügyi pszichológus szakértőknek	104
4.2. Ajánlások az igazságügyi pszichológus szakértők szakmai szervezeteinek	105
4.3. Ajánlások kirendelő hatóságoknak	106
4.4. Ajánlások a kormánynak	107
4.5. Ajánlások jogászoknak	108

Kapossyné dr. Czene Magdolna: A távoltartás két éve a bíróságok gyakorlatában	109
1. A távoltartás jogintézményének magyarországi előzményei	109
1.1. A 45/2003. (IV. 16.) OGY határozat rövid ismertetése	109
1.2. A 115/2003. (X. 28.) OGY határozat rövid ismertetése	110
1.3. A T/9837. törvényjavaslat a családon belüli erőszak miatt alkalmazható távoltartásról	111
1.4. A távoltartás hatályos jogi szabályozása	112
2. A hatályos jogi szabályozás összevetése az országgyűlési határozatokban rögzítettekkel	114
2.1. Az országgyűlési határozatokban megfogalmazott célok és a hatályos jogi szabályozás viszonya	115
2.1.1. A rendőr szerepe	115
2.1.2. A bántalmazó visszatérte utáni helyzet	116
2.1.3. A távoltartás közvadás bűncselekmények esetén	117
2.1.4. A sértett mint indítványozó	117
2.1.5. A „kedvező” döntés	120
2.2. A távoltartás végrehajtási kérdései	121
2.3. Összefoglalás	122
3. A magánvadás ügyekben jelentkező külön problémák	122
4. Szemléletbeli kérdések	125
4.1. A jogalkotás terén fennálló szemlélet	125
4.2. A jogalkalmazás területén fennálló szemlélet	126
5. Javaslatok	127
6. A távoltartás a statisztikai adatokban	128
7. Jogesetek	130
Modell-törvény a családon belüli erőszak elkövetőivel szemben alkalmazható távoltartásról	147

A NANE és a Patent Egyesület egy éves kutatási és pereskedési programja

Bevezető

A NANE Egyesület és a Patent Egyesület a Nyílt Társadalom Intézet támogatásával 2007 szeptemberében egy éves programot indított, melyben a nők és gyerekek elleni férfierőszakkal kapcsolatos gyámhatósági, bírósági, igazságügyi, pszichológusi és rendőri gyakorlatot is vizsgáltuk. Ez a kiadvány a kutatások, illetve a stratégiai ügyvitel eredményeit mutatja be a szakmai és a nagyközönség számára.

A programnak része volt továbbá egy olyan szakmai munkacsoport felállítása, mely a családon belüli erőszak áldozataival és elkövetőivel kapcsolatba kerülő különböző szakterületek (szociális, jogi, rendészeti, mentálhigiénés, áldozatsegítő) munkatársaiból áll, és célja, hogy e szakterületek számára ajánlásokat fogalmazzon meg, és szakmai protokollok elfogadására tegyen javaslatokat. A munkacsoport munkája 2009-ben folytatódik, az általa elfogadott, és ajánlott protokollokat a program folytatásaként várhatóan 2009 végén tesszük közzé.

A kiadvány szerkezetében az általánostól a speciális felé haladunk. Így az első tanulmányban a NANE Egyesület bántalmazott nők számára fenntartott segélyvonalának hívásnaplójából kiszűrhető statisztikai adatokat, és az ügyek jellemző adatait mutatjuk be. E felmérés eredményei azt mutatják, hogy a nők elleni erőszak körébe eső esetekben a pszichológusok, a rendőrök, a szociális munkások (sőt, még az áldozatok ügyvédjei is) gyakran az áldozatot hibáztatják, miközben felmentést keresnek a bántalmazás elkövetőjének.

A második rész a stratégiai pereskedés keretében ellátott ügyek egy részét mutatja be. A Patent Egyesület jogsegély-szolgálatára 30, a jogrendszer tesztelése és későbbi fejlesztése szempontjából stratégiai fontosságú ügyet vett górcső alá 2007–2008 folyamán, és számos jellemző, tendenciózusan előítéletes gyakorlatot észlelt a családon belüli erőszak női és gyerek áldozatainak jogai érvényesítése során. Az esetek illusztrálják az írott jognak és jogalkalmazásnak a férfierőszakot megengedő, támogató és megerősítő gyakorlatát.

A harmadik tanulmány egy kérdőíves kutatás eredményeit foglalja össze, melyben a kutató gyermekelhelyezés, szexuális bűncselekmények és veszélyeztetés ügyekre vonatkozóan vizsgálta az igazságügyi pszichológus szakértők gyakorlatát. Az igazságügyi szakértők kulcsszerepet játszanak úgy a családon belüli nők és gyerekek elleni erőszak, mint a nők elleni erőszak egyéb formáit érintő eljárásokban: véleményüket a bíróságok gyakran egy az egyben átveszik, nélkülük szinte soha nem döntenek ilyen ügyekben. A kutatás eredményei szerint már az eljárás maga (beleértve az alapul szolgáló és iránymutatóul használt büntető törvénykönyvi kommentárt), és a szakértők is elfogultak az elkövetők pártján: nők elleni erőszak esetén a vizsgálat tárgya ugyanis elsősorban a sértettek szavahihetősége, az áldozat viselkedése és előélete, míg az elkövetők felmentő körülmények sokaságával vannak körülbástyázva. A szakértők és az alapul szolgáló jogszabályok és jogszabály-magyarázatok, valamint a szakértők által használt szakirodalmi források előítéletessége általában az áldozat „mozgásterét” addig szűkítik, az elkövetőét pedig addig tágítják, míg az erőszak meghatározhatatlanul relatívvá válik, és pusztá léte is megkérdőjeleződik. Az ilyen jogszabályi és szakértői körülmények között lefolytatott eljárások elfogulatlansága eleve kétséges, az eredményei pedig ismertek: Magyarországon mintegy 400 000 nő, és a hozzájuk tartozó gyermek szenved el bántalmazást minden évben, miközben a bevezetése óta eltelt két évben összesen 141 esetben (ld. a kiadvány záró tanulmánya) rendeltek el a bíróságok távollattartást¹. A családon belüli erőszak halálos áldozatainak száma évente jóval meghaladja a százat, és már az is önmagában jelentős hiányosság, hogy még erről az alapvető adatról sincsenek pontos, nemek szerint lebontott, nyilvánosan hozzáférhető statisztikák². A nemi erőszakok elkövetőinek közel 99%-a büntetlen marad³. 100 nemi erőszakból még a legóvatosabb becslések szerint is alig több, mint négyet jelentenek az áldozatok⁴, ami nem csoda,

¹ Ausztriában a távollattartás 1997-es bevezetését követő két évben 2700 távollattartást adtak ki összesen. Ausztria lakossága 8,3 millió fő. *Lessons from the Austrian model to tackle domestic violence*. Dr. Birgitt Haller (Institut für Konfliktforschung) CAHRV conference, Budapest, szeptember 20, 2006

² A rendőrségi statisztikák pl. nem tartalmazzák a halált okozó testi sértés adatait, ami a családon belüli nők sérelmére elkövetett ölések nagy részét kiteszi.

³ 1990 és 1999 közötti 10 év elítélési, valamint Tóth Olga 1999 megjelent reprezentatív kutatása (*Erőszak a családban*. TÁRKI Társadalompolitikai Füzetek) adatainak összevetéséből.

⁴ „Látencia”. *Áldozatok és vélemények*. 2004. OKRI. Szerk: Irk Ferenc. 75.old.

ha figyelembe vesszük a nemi erőszak jelenleg hatályos büntetőjogi definícióját, és a hozzá kapcsolódó jogalkalmazói előítéleteket⁵.

A kiadvány záró tanulmánya bemutatja a távoltartás alkalmazását a jogintézmény 2006-os bevezetése óta kezdeményezett összes (362) távoltartási eljárás alapján. A vizsgálat szerint van olyan megye, ahol a hatóságok nemhogy nem rendeltek el, de még csak nem is kezdeményeztek egyetlen távoltartó intézkedést sem. A tanulmány minden kétséget kizáróan bebizonyítja, hogy a jelenlegi jogszabály az eljárási nehézségek és az eljárás lassúsága miatt nem alkalmas az áldozatok hatékony védelmére, és javaslatokat fogalmaz meg a módosítás irányait illetően. Bár a tanulmány eredeti céljai között ez nem szerepel, az itt idézett jogesetekből az is világosan kiderül, hogy a távoltartást jelenleg gyakran alkalmazzák előzetes letartóztatás elrendelése helyett olyan súlyos esetekben is, amelyekben az elkövető szabadlábban hagyása szinte érthetetlen. Világossá válik az is, hogy az ügyészség gyakran feltűnően féllvélről veszi szerepét a nők és gyerekek elleni erőszak ügyekben – annak ellenére, hogy mint a rendőrség és a bíróság között levő hatóság, mindkettő munkáját nagyban elősegíthetné az áldozatok védelmében.

A kiadványban természetesen mindvégig szem előtt tartjuk a hívók és ügyfelek biztonságának szempontját: sem az ügyekre, sem az ügyfelek személyére vonatkozóan nem közlünk olyan adatot, amelynek alapján felismerhetők lennének. Ugyanezt az elvet követjük a megkérdezett, illetve az ismertett ügyekben eljáró szakemberekre vonatkozóan, annak ellenére, hogy véleményünk szerint esetükben felmerülhet annak kérdése, hogy valóban ugyanolyan szintű védelem illeti-e meg őket, mint az áldozatokat. Ők ugyanis szakértői, illetve hatósági minőségükben elvileg olyan szakmai és törvényi előírásoknak vannak alárendelve, melyek alapján tevékenységük átláthatóságát és ellenőrizhetőségét biztosítani lenne szükséges, és akár arra is lehetőségnek kellene nyílnia, hogy esetleges felelősségüket meg lehessen állapítani egyes ügyekben. Ugyanakkor e kiadvánnyal, és tevékenységünkkel célunk nem az egyes hatósági-, illetve szakemberek szakmailag megkérdőjelezhető tevékenységének vagy személyes munkássága elítélhető voltának kimutatása, hanem a rendszerszerű, strukturális hiányosságok feltárása.

A tanulmányokból kiderül: a nők elleni erőszakkal szembeni jelenleg rendelkezésre álló jogi és egyéb eszközök Magyarországon elégtelenek az áldozatok megvédésére. Megközelítésünket egyetlen elv vezérli: meggyőződésünk, hogy a rendszeres, módszeres bántalmazásnak kitett embereknek (legyenek azok felnőttek, gyermekek, idősek vagy fogyatékkal élők) joguk van a biztonságos élethez, és hogy e jogukat a jogalkotónak, a hatóságoknak, és a hatóságok segítségével meg-

⁵ Erről ld. a jelen kiadvány harmadik tanulmányán kívül az Amnesty International Magyarország 2007-ben megjelent tanulmányát *Meg nem hallott segélykiáltások* címmel (<http://amnesty.hu/NEEM%20jelent.es.html>).

bízott szakembereknek kötelessége felelősen, előítéletek, sztereotípiák és az áldozathibáztatás halvány árnyéka nélkül garantálni.

Ami a jogi eszközök hiányosságát illeti, ahogyan az utolsó tanulmányból kiderül, a jelenleg, 2009 januárjában rendelkezésre álló jogintézmény, a Büntetőeljárásról szóló törvényben szabályozott távoltartás olyan alapvető eljárásjogi hiányosságoktól szenved, melyek annak a jogalkotáskor megfogalmazott célját eleve ellehetetlenítik. A 2008 decemberében a Parlament által megszavazott, és a kiadvány megjelenésének idején alkotmányossági vizsgálat alatt álló új törvény (T/6306) ezen a tényen nem fog változtatni. Az új törvény ugyanis a büntetőeljárásban használható távoltartást csak nagyon csekély mértékben érinti. Azokra az esetekre sem ad azonban valódi választ, amelyek nem esnek a büntető törvénykönyv hatálya alá, és amelyekre a megfogalmazott jogalkotói szándék szerint vonatkozna („veszélyeztetés”), mivel nem áll az áldozat feltétlen védelmének, és a rendszeres, módszeres erőszak elítélésének elvi talaján. Így akármi is lesz a sorsa az Alkotmánybíróság döntése szerint, előre látható, hogy alapos átdolgozás nélkül az áldozatok számára nem hoz majd jogvédelmet: sem fizikai-, sem jogbiztonságot.

Célunk, hogy felhívjuk a jogalkalmazókat az előítéletes szemléletmód és gyakorlat megváltoztatására, és hogy rámutassunk a jogalkalmazás fejlesztésének sürgős szükségességére. Fontosnak tartjuk továbbá, hogy bizonyítékok felmutatásával segítsünk a jogalkotónak azonosítani azokat a területeket, amelyeket pusztán a jogalkalmazás fejlesztésével nem lehet megfelelő szintre hozni, és ezzel felhívjuk a döntéshozókat az erőszak egyértelmű elítélését megfogalmazó, és az áldozatok jogérvényesítésének feltételeit biztosító jogalkotásra⁶.

Bízunk abban is, hogy azok az áldozatok és túlélők, akik e kiadványt olvasják, felismerik, hogy egy olyan rendszerben kénytelenek megvédeni magukat a mindennapos erőszaktól, melynek a jelek szerint nem elsődleges célja az erőszakáldozatok biztonságának garantálása, és így felismerik azt is, hogy a biztonságukért (és esetleg gyermekeik biztonságáért) folytatott küzdelmük esetleges sikerelensége nem az ő hibájuk. Reméljük, hogy ezzel erőt adunk ahhoz, hogy ne adják fel hitüket abban, hogy joguk van biztonságban élni.

Budapest, 2009. január

⁶ A jogalkotás 2008–2009-ben újabb hullámot vetett. A folyamat összefoglalóját ld.:

http://www.nane.hu/egyesulet/mediafigyelem/tavoltartas_hullam.html

Sólyom László köztársasági elnök alkotmánybírósághoz küldött beadványát ld.

http://www.keh.hu/admin/data/00000003/_fix/00000000/_fix/00000002/_fix/00000011/_file/20090105abinditvany_hozzatarozok_kozotti_eroszak_cimerrel.pdf (2009. január 5.-i beadvány). A törvényjavaslat bírálata a női jogi szervezetek szerint ld. http://patent.org.hu/content/view/44/55/lang,hu/a_megszavazott_torveny_kritikaiit ld.: „A bírálat bírálatáról” *Népszabadság*, 2009. január 23.

(<http://nol.hu/velemeny/lap-20090123-20090123-2>), Spronz Júlia–Wirth Judit:

„Verve, átverve – A családon belüli erőszak elleni törvény bukásáról”. *Magyar Narancs* XXI. évf. 3. szám (<http://www.mancs.hu/index.php?gcPage=/public/hirek/hir.php&id=18204>)

Benkő Fruzsina

szociális munkás

A családon belüli erőszak a NANE Egyesület segélyvonal-statisztikájának tükrében

11

A NANE Egyesület 1994 óta működtet segélyvonalat bántalmazott nők és gyerekek számára, amely a hét hat napján, este hat és tíz óra között, ingyenesen érhető el. A hívásokat képzett önkéntesek fogadják, akik a hívásokról naplót vezetnek, amelyben röviden összefoglalják az egyes hívások tartalmát és a betelefonáló bántalmazott nők tapasztalatait. A most következő oldalakon a segélyvonalra befutó hívásokról készült statisztikát és összefoglalót olvashatják.

1. A vizsgált időintervallum és a kutatás céljai

Vizsgálatunk során 2006 első és 2007 második félévét vettük górcső alá¹. Igyekeztünk átfogó képet nyújtani a segélyvonalra befutó hívásokról, ezért különböző kategóriák szerint csoportosítottuk őket, többek között a hívások típusa, a telefonáló kiléte és tapasztalatai alapján. Ezen eredményeket a most következő táblázatokban foglaltuk össze. Ezeken kívül néhány konkrét példával próbáljuk meg érzékeltetni a családon és partnerkapcsolaton belüli erőszak áldozatainak helyzetét, és igyekszünk néhány olyan szituációt is bemutatni, amelyekkel kapcsolatban a segélyvonalat hívóknak gyakorlatilag nincs kihez fordulni segítségért.

¹ Azért ezeket az időpontokat választottuk, mert kíváncsiak voltunk arra, hogy hozotte-e jelentős változást a bántalmazott nők helyzetében a 2006. július 1-én hatályba lépett, a büntetőeljárásról szóló törvényben szabályozott távollartás. A felmérés adatai nem mutattak ki érzékelhető változást.

2. A hívások típusai

Mindenekelőtt következzen a vizsgált, összesen egy éves időintervallum számokban:

A NANE Egyesület segélyvonalára érkező hívások általános jellemzői

Hívás fajtája	2006. január–június		2007. június – november	
Célcsoport hívás (egyszeri)	307	34,5%	302	45,3%
Célcsoportba tartozó rendszeres hívó	206	23,2%	94	14%
Másfajta erőszak miatt telefonál	14	1,6%	20	3%
Más, feltehetően pszichiátriai probléma miatt telefonáló hívó	21	2,4%	21	3,2%
Nem erőszak miatt telefonál	94	10,5%	28	4,2%
„Szórakozók”	248	27,8%	202	30,3%
Összesen	890	100%	667	100%

A segélyvonalra beérkező hívásokat alapvetően hat nagy csoportba oszthatjuk az alapján, hogy ki és miért telefonál. A fenti táblázatban azt láthatjuk, hogy az egyes csoportokba tartozó hívásfajták milyen arányban fordulnak elő.

Célcsoport hívásoknak nevezzük azokat a hívásokat, amelyek témája a családon belüli, illetve a partnerkapcsolati erőszak. Ezekben az esetekben a hívó vagy maga a bántalmazott vagy egy bántalmazott személy ügyében telefonáló segítő. Közülük a legtöbben csak egy alkalommal beszélnek velünk, a telefonálók 10%-a említi meg, hogy valamikor az elmúlt 14 év alatt már hívta a segélyvonalat.

A segélyvonalnak egyes időszakokban vannak rendszeres hívói is; a vizsgált időszakban mintegy 6 ilyen hívónk volt. Közülük többen éveig kapcsolatban állnak a segélyvonallal, de vannak olyanok is, akiknek csak néhány hónapig igényük, hogy „kísérjük” őket. Közöttük van, akivel bizonyos időszakokban naponta beszélünk, és van, aki csak hetente vagy havonta hív fel minket. 2006-ról 2007-re a velük folytatott beszélgetések száma a felére csökkent.

A vizsgált időszakokban a hívások 1,6, illetve 3%-ában nem családon belüli erőszakról volt szó, hanem valamely másfajta erőszakról. Ezekben az esetekben általában az áldozat számára ismeretlen elkövető egyszeri alkalommal követ el erőszakos cselekményt az áldozat sérelmére.

Néhány esetben előfordul, hogy olyan emberek hívják a segélyvonalat, akikkel nem tudunk kommunikálni, mert összefüggéstelen a beszédük, a történetük követhetetlen. Ők alkotják a „más, feltehetően pszichiátriai probléma miatt telefonáló hívók” csoportját.

Változó rendszerességgel kapunk olyan hívásokat, amelyek nem erőszakkal kapcsolatosak, hanem más problémát érintenek, vagy tájékoztató jellegűek. Az ilyen hívókat a kérdésüknek, problémájuknak megfelelő helyre irányítjuk tovább (pl. lelki elsősegély-szolgálathoz, általános szakirodalmi forrásokhoz a megfelelő témában).

Az utolsó csoportot alkotják az úgynevezett telefonbetyárok, akik kihasználják a zöld szám nyújtotta ingyenes lehetőséget, és időről időre megcsörgetik a telefonszámunkat. Ezek a hívások elég nagy számban szerepelnek a táblázatban, de a rájuk szánt idő valójában a töredéke az ügyeleti időnek, miközben ugyanis egy segélyhívás átlagban 45 perc hosszú, a szórakozók hívásai csak néhány másodpercig szoktak tartani.

3. A telefonáló személye

A célcsoport hívások legnagyobb részét a bántalmazott nők vagy az őket segítő személyek által kezdeményezett hívások alkotják (85–90%). Ezt követik a bántalmazott gyerekek ügyében kezdeményezett hívások (6–10%). A segélyvonalon viszonylag ritkábban előforduló csoportot alkotnak a gyermekük vagy unokájuk által bántalmazottak (4,2–4,3%) és a testvérbántalmazás áldozatai (1–2%), a legritkábban pedig az azonos nemű párok kapcsolatban élő bántalmazottak telefonálnak, ilyen hívás a vizsgált egy évnyi idő alatt csupán kettő volt.

A segélyvonal gyermekbántalmazással kapcsolatos adatai megerősítik azt a ma már elismert tényt, hogy a párkapcsolati erőszak közvetlen hatása a gyermekekre rendkívül súlyos. Bár felmérésünk nem nevezhető reprezentatívnak, figyelemre méltó, hogy – amint azt a táblázat utolsó sorában láthatjuk – egyetlen félév leforgása alatt átlagosan 300 olyan gyerekről hallunk a segélyvonalon, akik vagy súlyos erőszak szem- és fültanúi, vagy maguk is fizikai, esetenként szexuális erőszak áldozatai. Legyen szó akár az első, akár a második esetről, a fizikai veszélyen túl vitathatatlan a nagyfokú lelki sérülés, amit ezek a gyerekek elszenvednek. Azon gyerekek száma, akikről a segélyvonalon tudomást szerzünk, már önmagában is nagyon magas. Ha azonban abból indulunk ki, hogy a segélyvonalat felhívó nők csupán töredékét alkotják annak a – bármely időszakban mérhető – több százezres nagyságú populációnak, akiket partnerük fizikailag bántalmaz, akkor le kell vonnunk azt a következtetést, hogy az érintett gyerekek létszáma is többszöröse annak a néhány száznak, akikről a segélyvonalon keresztül értesülünk.

A célcsoportba tartozó, egyszeri hívások összessége, a hívó fél személye szerint

A NANE segélyvonalát hívó személyek csoportosítása	2006. január–június		2007. június–november	
A hívó bántalmazott nő	195	63,5%	198	65,56%
A hívó bántalmazott nő ügyében telefonáló laikus segítő (ismerős, barát, szomszéd, munkatárs)	28	9,12%	36	11,92%
A hívó bántalmazott nő ügyében telefonáló rokon (szülő, nagyszülő, testvér, gyerek)	34	11,07%	23	7,63%
A hívó bántalmazott nő ügyében telefonáló új partner	1	0,33%	1	0,331%
A hívó bántalmazott nő ügyében telefonáló professzionális segítő:				
- szociális munkás	1	0,33%	2	0,662%
- rendőr	0	0%	1	0,331%
- orvos	2	0,65%	0	0%
- más, áldozatokat segítő civil szervezet tagja	0	0%	2	0,662%
A hívó bántalmazott gyerek (fiatalkorú vagy már felnőtt)	22	7,16%	11	3,64%
A hívó bántalmazott kiskorú ügyében telefonáló rokon	1	0,33%	4	1,33%
A hívó bántalmazott gyerek ügyében telefonáló laikus segítő	5	1,63%	1	0,331%
A hívó bántalmazott gyerek ügyében telefonáló professzionális segítő				
- osztályfőnök	0	0%	1	0,331%
- tanár	1	0,33%	0	0%
- védőnő	1	0,33%	0	0%
- pszichológus	1	0,33%	0	0%
A hívó a gyermeke/unokája által bántalmazott nő	8	2,61%	11	3,64%
A hívó egy gyermeke/unokája által bántalmazott szülő ügyében telefonáló rokon	4	1,30%	0	0%
A hívó egy gyermeke/unokája által bántalmazott szülő ügyében telefonáló laikus segítő	1	0,33%	2	0,662%
A hívó bántalmazott testvér	2	0,65%	7	2,32%
A hívó egy azonos nemű párkapcsolat bántalmazott tagja	0	0%	2	0,662%
Hívók összesen	307	100%	302	100%
Érintett gyerekek száma az összes hívásban	241		335	

4. A felmerülő erőszakfajták

Ahogy már említettük, egy segélyhívás általában 30–60 perc közötti hosszúságú. Ez az idő természetesen nem elég arra, hogy egy több éven át tartó bántalmazó kapcsolatban elszünetelt valamennyi erőszakra beszámoljon a hívó. Így a most következő táblázatok, amelyekben a hívások során felmerülő erőszakfajtákat vesszük sorra, csupán arról adnak tanúbizonyságot, hogy a minket hívó nők, gyerekek és segítők mely erőszakfajtákat ítélik el, vagy tartják annyira fontosnak, hogy azt megemlítsék. A segélynaplóra jellemző, hogy az ügyeletesek a hívások tartalmát röviden foglalják össze, így általában nem sorolják fel az erőszak összes formáját, amely a történet során felmerült, hanem csak annyit írnak le, hogy „a férj évek óta bántalmazza a feleséget”, vagy „fizikai, lelki erőszak a kapcsolat utolsó két évében”, stb. Ezért az alábbi táblázatok első sora mindig azt jelöli, hogy hány alkalommal jegyezte fel az ügyeletes, hogy az adott kapcsolatban fizikai, lelki, szóbeli, szexuális vagy gazdasági erőszak fordul elő. Ezt az öt kategóriát a NANE Egyesület „Miért marad?” című kiadványa (13–14. oldal) alapján definiálják a segélyvonalon dolgozó önkéntesek.

Mind az öt táblázatra igaz, hogy 100%-nak a célcsoport hívásokat tekintettük, amelyek száma a 2006-ban vizsgált félév során 307, 2007-es félévben pedig 302 volt.

Az első alatt következő sorokban olyan konkrét erőszakra utaló példákat soroltunk fel, amelyekre a hívások naplóba való lejegyzésekor az ügyeletesek külön kitértek.

A NANE Egyesület segélyvonalán fizikai erőszakról beszámolók száma

	2006. január–június	%	2007. június–november	%
Fizikai erőszak	155	50,5%	94	31,3%
Csonttörés	13	4,2%	9	2,9%
Kizárás	4	1,3%	4	1,3%
Bezárás	12	3,9%	14	4,6%
Fizikai szükségletek korlátozása/ szabályozása	1	0,3%	2	0,6%
Összesen	185	60,2%	123	40,7%

A NANE Egyesület segélyvonalán szóbeli erőszakról beszámolók száma

	2006. január–június	%	2007. június–november	%
Szóbeli erőszak	29	9,4%	37	12,3%

A NANE Egyesület segélyvonalán lelki erőszakról beszámolólok száma

	2006. január–június	%	2007. június–november	%
Lelki erőszak	37	12%	34	11,3%
Életveszélyes fenyegetés	20	6,5%	36	11,9%
Fenyegető zaklatás	19	6,2%	20	6,6%
Zaklatás	18	5,9%	20	6,6%
Öngyilkossággal való fenyegetőzés	1	0,3%	2	0,7%
Sorozatos feljelentésekkel való zaklatás	1	0,3%	3	0,9%
Összesen	96	31,2%	115	38%

A NANE Egyesület segélyvonalán szexuális erőszakról beszámolólok száma

	2006. január–június	%	2007. június–november	%
Szexuális erőszak	18	5,9%	8	2,65%
Incesztus	12	3,9%	11	3,65%
Összesen	30	9,8%	19	6,3%

A NANE Egyesület segélyvonalán társadalmi-gazdasági erőszakról beszámolólok száma

	2006. január–június	%	2007. június–november	%
Társadalmi-gazdasági erőszak	30	9,8%	39	12,9%
Elszigetelés rokonoktól, barátoktól, ismerősöktől, intézményektől, hatóságoktól	12	3,9%	12	4%
Munkahelyen való lejáratás, zaklatás	8	2,6%	4	1,3%
Otthon berendezésének rongálása	12	3,9%	15	4,9%
Összesen	62	20,2%	70	23,1%

Az öt táblázatból szembetűnik, hogy a fizikai erőszak miatt telefonálók nagyságrendekkel többen vannak. Ennek valószínűleg az az oka, hogy a fizikai erőszak az, amit az áldozatok a nevének tudnak nevezni, ami a legkézzelfoghatóbb a számukra, vagy amellyel kapcsolatban a leginkább elvárják a hatósági/intézményi reakciót. Emellett sok olyan fajtája van az erőszaknak (legyen szó az öt nagy kategória bármelyikéről), amely azoknak a nőknek, akiknek módszeresen leépítették az önbecsülését és az önértékelését, már fel sem tűnik, gyakorlatilag „természetessé” válik.

A fizikai erőszak terén kifejezetten gyakoriak az olyan súlyos cselekmények, mint a csonttörés, a ki- és bezárás vagy a fizikai szükségletek, leggyakrabban az alvás korlátozása, ellenőrzése. Több olyan nővel beszélünk már a segélyvonalon, akiknek a brutális verések következtében betört a koponyájuk, az orruk, eltört a bordájuk vagy valamely más csontjuk. Az is előfordult, hogy az igen komoly sérülések ellenére orvosi ellátásban nem részesülhettek, mert a bántalmazó nem engedte el őket orvoshoz, vagy ha el is engedte, hazudniuk kellett sérüléseik okairól. A fizikai erőszak egyik legsúlyosabb formája, a fojtogatás, hívóink beszámolója alapján ritkán kelti fel a hatóságok figyelmét, annak ellenére, hogy az minden esetben súlyos lelki traumát (halálfélelmet, esetleg állandósuló halálfélelmet), s nem ritkán komoly fizikai sérülést okoz.

A lelki és szóbeli erőszak olyan, a kívülállók által enyhébbnek tartott formáira, mint a megalázás, a káromkodás, vagy éppen az ordítózás, a hívóink nem szoktak igazán kitérni. Ahogy a felsorolt megjelenési formákból látszik, az ezeknél jóval súlyosabb életveszélyes fenyegetést, fenyegető zaklatást, zaklatást szokták a leggyakrabban megemlíteni.

Szexuális erőszokról viszonylag ritkán beszélnek a hívók, de a vizsgált kétszer fél éves időtartam alatt így is majdnem 50 esetről szereztünk tudomást, ami az összes hívó 8%-a. A segélyvonalon előforduló esetek valószínűleg csak a jéghegy csúcsát képezik, és a hívóink csak a legritkább esetben számolnak be jogi lépésekről, amelyek az elkövető számonkérésére irányulnának.

A társadalmi-gazdasági erőszak különböző fajtái közül az itt felsorolt három csoporttal találkozunk a legtöbbit. Az elszigetelés eredményeként a hívók társadalmi közege gyakorlatilag megszűnik, és így teljesen egyedül maradhatnak a problémájukkal. Több olyan nővel beszélünk, akik azért veszítették el a munkahelyüket, mert bántalmazó partnerük sorozatosan lejáratta, zaklatta őket munka közben, és ezt a munkahelyük nem tolerálta. Ezek a nők így nemcsak az önálló jövedelmüktől esnek el, hanem egy potenciális támogató közegetől is, ahol kapcsolatokat alakíthatnak ki, ahol olyan emberekkel ismerkedhetnek meg, akik a későbbiekben segíteni tudnának nekik. Az otthon berendezésének rongálása egy olyan speciális esete a párkapcsolaton belüli erőszaknak, amelyre hiába bizonyíték a betört ajtó, a széttört bútorgarnitúra vagy TV, mert arra hivatkozva, hogy a saját tulajdonával mindenki azt tesz, amit akar, a hatóságok nem vonják felelősségre a bántalmazót. Így azokat a nőket, akiknek a partnere összetöri vagy tönkreteszi az általában a nő által rendben tartott, vagy megvásárolt berendezési tárgyakat, semmi nem védi meg attól a rettegéstől és veszteségtől, amit ilyenkor át kell élniük, mint ahogyan a kézzelfogható anyagi károktól sem.

5. A bántalmazott élethelyzete

A segélyvonalra befutó célcsoport hívások 85–87%-ában a hívó vagy bántalmazott nő, vagy olyan segítő, aki egy bántalmazott nő ügyében telefonál. Ez a 2006-ban vizsgált félévben 261, 2007-ben 262 hívást jelentett. A most következő táblázatban, amelyben a szóban forgó bántalmazott nő aktuális élethelyzetét vizsgáljuk, ehhez a számhoz viszonyítottuk a különböző hívások számát. Az egymást követő sorokban megtalálható szempontok azonban nem egymást kizáró kategóriák (pl. külön élnek, láthatási problémák), így előfordulhat, hogy ugyanaz az eset szerepel több sorban is, ezért a sorokat nem adtuk össze.

A NANE Egyesület segélyvonalát hívó bántalmazott nők élethelyzete

	2006. január–június	%	2007. június–november	%
Együtt élnek	167	63,9%	155	58,9%
Elváltak, de egy fedél alatt élnek	7	2,6%	12	4,5%
Menekülnie kell	9	3,4%	20	7,6%
Elmenekült	18	6,8%	19	7,2%
Az utcáról hív	2	0,7%	5	1,9%
Válóper folyamatban	22	8,4%	11	4,1%
Már külön élnek	25	9,5%	13	4,9%
Láthatási problémák	4	1,5%	18	6,8%
Együtt élnek, de voltak már szakítási kísérletei	9	3,4%	9	3,4%

A 2006-ban vizsgált félévben a hívóink 31,4%-a, 2007-ben 22,6%-a számolt be úgy bántalmazásról, hogy akár sikeresen, akár sikertelenül, de megpróbált kilépni a kapcsolatból. Sokuknak nem volt más választása, csak hogy elmeneküljön, 9–9 hívó pedig a sokadik próbálkozás után sem tudott szakítani. Ebből az látszik, hogy egy bántalmazó kapcsolatból kilépni nagyon nehéz, nagy veszteségekkel járó folyamat, amelyet sok nő önerőből csak nagyon hosszú küzdelem árán képes megvalósítani, ráadásul a bántalmazás általában ezt követően is folytatódik. A kapcsolaton belül elkövetett igazságtalanságok elszenvedése és a veszteségekkel járó szakítás/válás után továbbra is ki vannak szolgáltatva a bántalmazójuknak, aki fenyegetően zaklathatja őket, és a láthatásokat még hosszú évekig bántalmazásra használhatja fel anélkül, hogy az áldozatokat (és gyerekeiket) ettől hatékonyan megvédenék.

Itt térnénk ki arra, hogy gyakran hívnak fel minket olyan anyák, akiknek a gyereket a volt férjük vagy élettársuk bántalmazta vagy veszélyeztette a láthatás során (pl. részegen száguldozott vele az autóban). Az ilyen helyzetben levő anyák általában a gyermekük megvédésének igénye és a Büntető törvénykönyv által való

fenyegetettség között őrlődnek: ha láthatásra adják a gyermeket, akkor nem védték meg, ha megtagadják a láthatást, ők válnak büntethetővé (bírság, és akár börtönbüntetés is fenyegeti őket). Mindeközben a láthatásra jogosult szülő által elkövetett veszélyeztetést vagy bántalmazást a hatóságok nem vizsgálják ki megfelelő alapossgággal, a gyereket tehát semmi nem védi meg az újabb láthatás alatt elkövetett erőszaktól. A legújabb nemzetközi szakirodalom a partnerbántalmazásnak a gyermekeken keresztül történő formáját (akár a kapcsolat fennállása alatt, akár annak megszakítása után folyik) önálló bántalmazási fajtaként kezeli, melynek lényege a nő anyai funkcióinak aláásása.

6. Szakemberek javaslatai: elrettentő példák

A segélyvonalat jellemzően olyan áldozatok hívják, akik a helyi szakemberektől nem kapják meg azt a védelmet vagy támogatást, amire szükségük lenne. Azok, akik a szociális munkástól megfelelő segítséget, a rendőrtől megfelelő védelmet, a bírótól a bántalmazó irányába való elfogulatlanságot tapasztalnak, nem hívnak fel minket, mert nincs ránk szükségük. Tisztában vagyunk tehát azzal, hogy a segélyvonalon előforduló ügyekben felülreprezentált azon esetek száma, amikor a hívó negatív tapasztalatokkal rendelkezik az említett szakmák képviselői részéről. A példákat mégis érdemesnek tartjuk megemlíteni, mert egyrészt úgy ítéljük meg, hogy a szakmai követelmények súlyos áthágása még egyetlen esetben sem lenne elfogadható, másrészt bízunk benne, hogy a visszasságok feltárása elősegíti a fejlődést.

A számtalan eset alapján itt csak néhány tendenciát emelnénk ki, amelyekről azt tapasztaltuk, hogy az egyes szakmákhoz tartozó, az áldozatokat nem támogató, velük szemben előítéletes szakemberek hozzáállását jellemzik. A legtöbb ilyen visszajelzés a szociális munka területén dolgozók, a rendőrök és a bírók munkájáról jut el hozzánk. Csak néhány esetben fordul elő, hogy pszichológusokról, orvosokról, tanárokról hallunk. A pszichológus szakértőkkel külön tanulmány foglalkozik, így itt most csak az orvosokra és a tanárookra térnénk ki, mielőtt a már említett három szakmával foglalkoznánk.

Az orvosokkal kapcsolatban általában az a kritika fogalmazódik meg a segélyvonalon, hogy egy-egy súlyosabb sérülést 8 napon belül gyógyulónak ítélnék. Az orvosok továbbá igen ritkán adnak felvilágosítást a láttelet ingyenes megszerzésének lehetőségéről büntető eljárásban, így gyakorlatilag elveszik a reményt az áldozatoktól, akiktől a rendőrség bizonyítékként látteletet követel, aminek a díját azonban az áldozatok gyakran nem tudják kifizetni. Igen gyakori, hogy az orvos, ahelyett, hogy felvilágosítást adna az áldozatoknak a bántalmazás következményeivel és a rendelkezésre álló segítséggel kapcsolatban, az egyszerűbb utat választja: nyugtatókat, fájdalomcsillapítókat ír fel a bántalmazottaknak, mintegy ragtapasszal fedve el a bajt.

A tanárokkal kapcsolatban azt tapasztaljuk, hogy – talán a képzésük vagy az eszközeik hiányosságából kifolyólag – elég ritkán tesznek hatékony lépéseket, ha egy olyan gyerek jár az osztályukba, aki otthon bántalmazás szemtanúja, vagy maga is fizikai erőszak áldozata. Úgy látjuk, hogy igen ritka az iskolák és a szociális szféra szereplőinek együttműködése a témában.

Ahogy azt már több ízben említettük a segélyvonalon a legtöbbször a szociális munkások, a rendőrök és a bírók munkája kerül szóba, így itt most külön-külön kitérünk azokra a jelenségekre, amelyekkel mi találkozunk.

Szociális munkások

Tapasztalataink szerint a legnagyobb gondot az jelenti, hogy a bántalmazott nőkel foglalkozó szociális munkások egy része nem tudja a problémának megfelelően kezelni azt a helyzetet, amikor az adott bántalmazott nőnek van gyereke. Úgy látjuk, hogy miközben a gyerekekre az apa általi bántalmazás jelent veszélyt, a szociális munkások nem képesek ezért kizárólag a bántalmazót felelőssé tenni, hanem a szülőket mint egységet kezelik, és ennek megfelelően küldik őket mediációra, párterápiára, vagy veszik védelembe a gyereket. A mediáció és a párterápia nem alkalmazható bántalmazó kapcsolatok esetén, mert ezen technikák hatékonyságához egyenlőség és önkéntesség szükséges, amely feltételek az általunk tárgyalt példákban nem állnak fenn².

A védelembe vétel a gyermekvédelem olyan eszköze, amely az alapellátás és a szakellátás határán lévő esetekben együttműködésre hivatott kötelezni a szülőt. A bántalmazó kapcsolatokban növekvő gyermekek esetében azonban arról van szó, hogy az egyik szülő által elkövetett folyamatos bántalmazás következtében a másik szülő nem képes biztonságot adni. Véleményünk szerint ilyen esetekben határozottan különbséget kellene tenni a szülők között, és a kialakult helyzetért azt tenni felelőssé, aki azért valóban felelős, vagyis a bántalmazót. A másik jellemző probléma, hogy vannak olyan szakemberek, akik nem állnak meg a védelembe vételnél, hanem egyenesen a gyerek családból való kiemelését, intézetben való elhelyezését helyezik kilátásba. Álláspontunk szerint azoknak a gyerekeknek, akik úgy nőnek fel, hogy szemtanúi anyjuk bántalmazásának, elég nagy trauma ennek átélése önmagában is. Ha erre a rendszer úgy reagál, hogy az elkövető kiemelésé és az anya megerősítése, támogatása helyett a gyereket egy idegen környezetbe emeli át, nem tesz mást, csak újabb sérüléseket okoz a gyerekeknek, figyelmen kívül hagyva anya és gyermek valódi érdekeit.

A bántalmazás súlyos lelki sérüléseket képes okozni. Sajnos azonban előfordul, hogy ezen sérülésekre hivatkozva emelnek ki gyerekeket az anyjuk mellől.

² Ld. „Tudja-e Ön, hogy miért veszélyes a mediáció a családon belüli erőszak kezelésében?” <http://www.stop-ferfieroszak.hu/news/48/32.html>

Javaslatunk szerint ilyenkor a nők biztonságba helyezése mellett a felépülésüket kellene támogatni, és ha valóban olyan súlyos a helyzet, akkor a felépülés idejére biztonságos helyen elhelyezni a gyerekeket is, de mindezalatt folyamatosan segítve a nő rehabilitációját, gyógyulását, és a gyerekek minél hamarabb való vissza-helyezését az immár a bántalmazó jelenléte nélküli családjába.

Rendőrség

A rendőrség munkáját már egy olyan ORFK utasítás (32/2007) szabályozza, amely papíron számos ponton figyelembe veszi az áldozatok érdekeit. A segélyvonalon azonban sajnos a mai napig gyakran találkozunk olyan esetekkel, amelyekben az intézkedő rendőrök nem ennek az intézkedésnek megfelelően járnak el. Sajnos még mindig gyakori, hogy a helyszínre érkező rendőrök:

- nem világosítják fel az áldozatot a jegyzőkönyvről és a feljelentés mikéntjéről;
- lebeszélnek a feljelentésről (ez természetesen egy, a rendőrségen túlnyúló probléma, melynek egyik oka az, hogy az elkövetőket csak nagyon súlyos bűncselekmények esetén ítélik szabadságvesztésre, és mivel más módon a magyar állam jelenleg nem hajlandó a bántalmazott nők biztonságát garantálni, a rendőrök erre a helyzetre utalva szokták inkább azt tanácsolni, hogy a nők váljanak el, vagy menjenek el, vagy akár hogy veressék meg a bántalmazó férfit, de feljelentést ne tegyenek);
- az is előfordul, hogy bár a bántalmazó történetesen súlyos bűncselekményeket követ el, a rendőrök mégsem viszik be, hanem otthon hagyják, tudván, hogy miután elmennek előfordulhat, hogy az illető megtorolja a rendőrség értesítését;
- olyan áldozathibáztató mondatokkal távoznak, mint „az ilyen nőket tényleg veréssel kell megnevelni”, vagy „én is nemrég váltam, megértem, ha nem tetszik a férjének, hogy már a barátjával lakik”.

Bírók

A magyar jogrendszerben a bírónak elég tág az értelmezési lehetőségük, és egy-egy polgári vagy büntetőperben nagy teret kap a szubjektív véleményük. Ez sajnos azt jelenti, hogy azok a bírók, akik a bántalmazóval értenek egyet, mert ők is hasonló nézeteket vallanak, vagy csak mert kellő és megfelelő képzés híján nem ismerik fel a bántalmazó magatartást, és megteveszthetők a bántalmazók jellemzően kettős viselkedése által³, határok és akadályok nélkül alázhatják meg az áldozatokat úgy, hogy ezáltal újabb sérüléseket okoznak nekik. Hallottunk több olyan bírósági tárgyalásról is, melyben a bíró kiabált a bántalmazóval és rendre előfordul, hogy a bírók nem hogy nem intik rendre a bántalmazottat a tárgyaláson nyíltan megalázó vagy megfenyegető bántalmazót, hanem éppen az áldozatot utasítják rendre, ha bármilyen módon válaszolni akar a mégoly sértő meg-

³ Ld. erről bővebben a „Miért marad?” c. kézikönyvet. www.nane.hu/kiadvanyok

jegyzésekre, valótlanúságokra is. Részben a jogszabályokból adódó probléma, amit azonban a bíróságok messzemenőig alkalmaznak, hogy ha egy bántalmazott megpróbálja felvázolni az élethelyzetet, amelyben bántalmazó partnere mellett él, vagy az előzményeket, azt a bíró elutasítja azzal, hogy nem tartozik a tárgyhoz. Egy gyermekelhelyezési, láthatási vagy egy testi sértéssel kapcsolatos perben azonban ez nyilvánvalóan nem így van, hiszen éppen ezek a körülmények adják általában a per okát. Az áldozatok ilyen kezelése, illetve elhallgattatása a retraumatizálás komoly veszélyét hordozza. Talán ennél is fontosabb azonban, hogy ilyen bírói hibák esetén nem lehetséges az áldozatok védelmét megvalósítani, és például egy gyermekelhelyezési perben a gyerek érdekeinek mindenen felett álló szempontját, biztonsághoz való jogát érvényesíteni.

7. Jogi lépések gyakorisága

Az utolsó táblázatban azt mutatjuk be, hogy a bántalmazás miatt telefonálók hány esetben számoltak be arról, hogy a bántalmazó ellen születtett feljelentés, és hogy hány hívónk érdeklődött a távortartás intézménye felől.

Jogi lépések alkalmazása a NANE Egyesület segélyvonalára befutó történetekben

	2006. január–június	%	2007. június–november	%
Nincs feljelentés a bántalmazó ellen	297	96,7%	292	96,6%
Van feljelentés a bántalmazó ellen	10	3,3%	10	3,4%
A hívó információt kért a távortartásról	6	1,9%	2	0,6%

A segélyvonal jellegzetessége, hogy a hívók nem mesélnek el minden részletet, és az ügyeletesek az elhangzottakhoz képest is viszonylag keveset jegyeznek fel egy-egy hívásról. Nagyságrendileg azonban mindenképpen megdöbbentő, hogy a segélyvonalra befutó hívások mindössze 3,3–3,4%-ában számolnak be a hívók arról, hogy az ügyben születtett feljelentés. Még ennél is kisebb azoknak a száma, akik információt kértek a távortartásról. Ez az adat is alátámasztja azt, ami kiderül a távortartás intézményének működését vizsgáló tanulmányból: a biztonságot jelentő távortartást csak abban az esetben lehet kérni, ha már van folyamatban büntetőeljárás az elkövető ellen, s ez szinte teljesíthetetlen feltétel az áldozatok számára.

8. Akik a táblázatokból kimaradtak

A vizsgált időintervallumban beszéltünk néhány olyan nővel, akiknek a helyzetét tovább nehezítette, hogy az őket bántalmazó férfiak vagy olyanok, akik a szervezett bűnözésben érdekeltek (3 eset), vagy pedig valamely rendvédelmi szerv dolgozói (6 eset). Bár az ilyen esetek száma relatíve alacsony, ezeknek a nőknek helyzetükből adódóan speciális védelemre lenne szükségük.

Összesen 46 olyan nővel beszéltünk, akiknek valamilyen pszichés megbetegedése, problémája alakult ki a bántalmazás következtében, úgy mint depresszió, poszttraumás stressz zavar, vagy öngyilkossági kísérletek. A hívók közül tizenhatalan számoltak be arról, hogy az évekig tartó bántalmazás következtében valamilyen súlyos betegségük alakult ki (pl. rák), vagy a gyakori verés eredményeképpen rokkanttá váltak.

A fenti táblázatokban feltüntetett hívásokon kívül meg kell még említenünk néhány, számunkra is megdöbbentő esetet, amelyekkel nyomatékosan szeretnénk kifejezni, hogy a partnerkapcsolaton belüli erőszak áldozatainak mindennapjait milyen nagy mértékben jellemzi a kiszolgáltatottság és az állandó rettegés.

A vizsgált egy éves szakasz alatt beszéltünk olyan nővel, aki elől a férje eldugta a készpénzfizetési csekket, így taszítva őt adósságba. Találkoztunk olyan esettel, amikor a bántalmazó nyilatkozatot akart aláírtni az áldozattal, amelyben az lemond a közös ház ráeső részéről. Vannak, akik valóban azt az utat választják, hogy inkább mindenről lemondanak, csak hogy megszabadulhassanak végre a bántalmazótól. Ennek azonban nem ritkán az lesz a következménye, hogy az áldozat nem csupán a vagyonától megfosztva jön ki a kapcsolatból, de a bántalmazás sem marad abba. Volt olyan hívónk, aki annyira rettegett, hogy nem mert felkapcsolni a villanyt a saját lakásában, hogy a bántalmazó ne tudja, mikor van otthon, és csak álmában mert kimenni az utcára. Ehhez hasonló annak a nőnek az esete, aki a munkahelye padlásán kényszerül éjszakázni, mert annyira fél hazamenni. Beszéltünk olyan nővel, akinek a partnere úgy feküdt le mellé aludni éjjel, hogy a nagykést fogta a kezében, amikor a nő világossá tette számára, hogy szakítani akar. A nő halálos félelemben töltötte el az éjszakát.

9. Tanulságok

A NANE Egyesület bántalmazott nők és gyerekek számára fenntartott segélyvonálnak önkéntesei nap mint nap találkoznak ilyen és ehhez hasonló történetekkel. Nagyon sok esetben a támogatáson és a megértésen kívül más eszköz nem áll rendelkezésükre: nem tudnak olyan jó gyakorlatokra vagy jogszabályokra hivatkozni, amelyek az áldozatok biztonságát garantálnák. Azon lehetőségekhez,

amelyek már adottak, mindig hozzá kell fűzniük, hogy az, hogy valaminek hogyan kellene működnie, és hogy a valóságban hogyan működik, sajnos sok esetben nem fedi egymást. A mai napig gyakran előfordul, hogy a hívóink olyan tapasztalatokról számolnak be a rendőrséggel, a bíróságokkal, a gyámhivatallal, a pszichológusokkal vagy éppen a gyermekjóléti központokkal, családsegítő központokkal kapcsolatban, amelyek arról adnak tanúbizonyságot, hogy sok olyan szakember dolgozik ma Magyarországon, akik nemhogy nem tesznek meg mindent a családon belüli erőszak áldozatainak támogatásáért és az elkövetők felelősségre vonásáért, hanem épp ellenkezőleg: az elkövetőket támogatják és az áldozatokat hibáztatják.

Az áldozatok védelmében nagy szükség lenne olyan szakmai protokollokra minden, a családon és a partnerkapcsolaton belüli erőszak áldozataival foglalkozó szakma részéről, amelyekre hivatkozni lehet, amelyeket ajánlani lehet, amelyek kötelezőek, és amelyek a gyakorlatban is jól működnek.

A jog hálójában

A stratégiai pereskedéssel a konkrét ügyeken keresztül kívánjuk bemutatni, hogy hogyan kezeli, illetve nem kezeli a hatályos magyar jogrendszer a családon belüli férfierőszakot. Ez a tevékenységünk egyrészt a jogintézmények, a jogrendszer bemutatására irányult, másrészt a jogalkalmazás sajátosságait vette górcső alá. A problémák kiemelésével, nevesítésével és alátámasztásával segítséget szeretnénk nyújtani a jogalkotás és a jogalkalmazás számára ezek kiküszöbölésére. Közvetlen célunk a döntéshozók tevékenységének befolyásolása a feltárt anomáliák megszüntetésében, távlati célkitűzésünk pedig a jogi környezet megváltoztatása.

A precedensek kiválasztása során olyan ügyeket kerestünk, melyek alátámasztják a több mint egy évtizedes munkánk gyakorlati tapasztalatai és a szakirodalomból ismert elméletek eredményeképpen megfogalmazott alaptéziseket, melyeket alább ismertetünk. Kiemelten figyeltünk arra, hogy a stratégiai pereskedés keretében vizsgálni tudjuk olyan új jogintézmények gyakorlati működését, mint a távollátás vagy a zaklatás. A kiválasztásnál fontos szempont volt továbbá, hogy ezek az esetek valóban precedensként szolgáljanak a jövőben, vagyis sok más ügyben lehessen hivatkozni rájuk.

Premisszáink:

1. A családon belüli férfierőszak a jog számára nem létező jelenség.

Több korábbi kiadványunkban¹ kifejtettük, hogy a nők elleni férfierőszak létezésének táptalaja, egyben a vele szembeni fellépésnek a gátja a jelenség

láthatatlansága. Ügyeinken keresztül azt szeretnénk megmutatni, hogy a jog hogyan tartja fenn és erősíti ezt a láthatatlanságot.

2. A jog (jogszabályi keret és annak alkalmazása) nem képes megragadni a bántalmazott nők valóságát.

A jogrendszer a többségi hatalommal rendelkezők (fehér, középosztálybeli és heteroszexuális férfiak) szempontjait veszi alapul a szabályozásnál, ezért a rugalmatlan jogalkalmazás következtében a nem ebbe a csoportba tartozók helyzetére ez a keret nem vagy nem megfelelően alkalmazható.

3. Diszkriminatív jogalkalmazás.

Stratégiai ügyeink megválasztásakor igyekeztünk minél nyilvánvalóbb formában és cáfolhatatlan módon bemutatni, miként alkalmazzák a hatóságok ugyanazokat a jogszabályokat a férfiak számára előnyös, a nők számára hátrányos módon.

A tapasztalatainkon és szakirodalmi ismereteinken alapuló fenti téziseket összegezve pedig:

A bántalmazott nők nézőpontjából Magyarországon jelenleg a jogszolgáltatás nem esik egybe az igazságszolgáltatással.

1. Láthatatlanná tett férfierőszak

1.1. Terminológia hiánya

A láthatatlanság jelenségének legnyilvánvalóbb bizonyítéka, hogy a hatályos magyar jogszabályokban nem létezik a családon belüli erőszak kifejezés. Jelenleg kizárólag a 32/2007. (OT 26.) ORFK-utasítás² tartalmaz definíciót a családon belüli erőszakra, bár – szervezeteink javaslata ellenére – ez sem teljes körű. E helyet nem javít az Országgyűlés által 2008. december 15-én elfogadott „A hozzátartozók közötti erőszak miatt alkalmazható távoltartásról” szóló törvény³ meghatározása sem. A törvény értelmében ugyanis a jelenség a védett jogtárgyakat veszélyeztető cselekményeket foglalja magában, mely elvi szinten nehezen értelmezhető, gyakorlati alkalmazása pedig erősen kérdéses. A családon belüli erőszak

¹ NANE Egyesület: *Miért marad? Feleség- és gyermekbántalmazás a családban. Hogyan segíthetünk?* Második, bővített és átdolgozott kiadás. NANE Egyesület, Budapest, 2006.

Szil Péter: *Miért bántalmaz? Miért bántalmazhat?* Habeas Corpus Munkacsoport – Stop-Férfierőszak Projekt, Budapest, 2005.

² <http://patent.org.hu/ORFK.int.pdf?phpMyAdmin=RHHogZ6tz7jKsV9f%2C6oz4Oc2oZd&phpMyAdmin=96o3YFg0aTqUFxwKFvuxL02lave>

³ A T/6306 számú törvényjavaslat – a köztársasági elnök aláírása esetén törvényként – 2009. július 1-jén lép hatályba

önálló bűncselekményként való szabályozásának szüksége mellett már sokszor érveltünk⁴, ezért ezúttal ettől eltekintünk. Néhány jogeset azonban rámutat arra, hogy a gyakorlatban miként csapódik le a jogrendszer ezen hiányossága.

1.2. Bántalmazás elfüjtetése

Az alábbi jogeset egyszerre mutatja be az erőszak láthatatlanná tételét az anyagi jogban és a sértett marginalizálását az eljárásjogban.

V. Ferenc az elkövetés napján a délelőtti órákban megjelent a különélő felesége, V. Ferencné sértett munkahelyén és nehezményezte, hogy a sértett előző napon visszautasította a „kapcsolatuk rendezésére” irányuló próbálkozását. Ezt követően vita keletkezett közöttük, melynek során a vádlott megfenyegette a sértettet, hogy vagy visszaállítja a házasságukat, vagy megerőszkolja őt. A vádlott meg rongálta a sértett telefonját, nehogy segítséget tudjon hívni és bezárta az ajtót. A sértettet egy székre nyomta, majd a ruháit lehúzta róla. Felszólította, hogy vetkőzzön le. A vádlott meztelenre levetkőzött, majd közölte a sértettel, hogy „akkor most szopjál le, te büdös kurva!”. A nyomaték kedvéért még adott két pofont a sértettnek. A vádlott nemi szervét a sértett szájába nyomta, majd kis idő múlva azt kirántotta és a sértett felső testére ejakulált. A sértett visszahúzta a pólóját, majd közölte, hogy feljeleníti férjét. A vádlott erre megfenyegette a sértettet, hogyha kihívja a rendőrséget, akkor megöli. Ezután újra kérte a sértettet, hogy feküdjön le vele. Minthogy a sértett továbbra is ellenállt, közben a vádlott tépte le a sértett ruháit. A sértett közölte, hogy havi vérzése van, erre a vádlott követelte, hogy távolítsa el a tampon a nemi szervéből. A sértett félelmében ezt megtette, majd a vádlott szorosan átfogta a sértettet és nemi szervét a sértett nemi szervébe helyezte. Kis idő múlva ejakulálás nélkül abbahagyta. Ezután a vádlott felöltözött és kérte a sértettet, hogy ne jelentse fel a rendőrségen, a sértett azonban érvényes magánindítványt terjesztett elő kérve a vádlott megbüntetését. A sértett a vádlottól elszenvedett bántalmazás következtében 8 napon belül gyógyuló sérülést szenvedett el.

A fenti cselekmények miatt a bántalmazót 1 rendbeli erőszakos közöszülés miatt marasztalták el. A büntető törvénykönyv kommentárja szerint ugyanis „az azonos alkalommal, ugyanazon sértett sérelmére megvalósított erőszakos közöszülés és szemérem elleni erőszak esetén csak az erőszakos közöszülés állapítható meg.”

A feljelentést követően a férfit ugyan őrizetbe vették, majd előzetes letartóztatására is sor került, az eljárás során azonban váratlanul szabadlábra helyezték. Első útja volt feleségéhez vezetett. Bár a 32/2007. ORFK-utasítás úgy rendelkezik, hogy „személyi szabadságot korlátozó kényszerintézkedés (előállítás, őrizetbe vétel, előzetes letartóztatás, távolltartás) megszüntetéséről a családon belüli

⁴ Lásd: http://www.stop-ferfieroszak.hu/files/kiadvanyok/sui_generis_tudja-e_on_spanyol_.pdf

erőszak áldozatát – amennyiben arról a nyomozó hatóságnak tudomása van – a szabadlábba helyezést megelőző lehető legkorábbi időpontban, rövid úton értesíteni kell”, más hatóság számára nincs előírva értesítési kötelezettség. A büntetőeljárás során a sértett alapvető jogokkal rendelkezik (így pl. jelenlét, iratok megismerése, tájékoztatás, észrevételezés, indítványozás), de ez és még több másik jogeset is példázza, hogy a sértett-tanú meghallgatását követően a bántalmazott eltűnik az eljárásból. Rendszeresen elmulasztják ugyanis az értesítését az ügyében tartott tárgyalásokról, nincs semmilyen becsatornázott kapcsolata az ügyésszel, aki a vád képviselője: ebben az ügyben pedig még az ítéletet sem kézbesítették számára.

Egyik ügyünkben a bántalmazott nő rendszeresen szenvedett el fizikai bántalmazást a férjétől, ezek könnyű testi sértésként jelentek meg a bíróság előtt. Az eljárás egy adott cselekmény miatt indult, a per azonban két évig húzódott. Valamennyi, ezen időszak alatt történt verés alapján kezdeményezett eljárást **egyesítették** az alapüggyel, a büntetéskiszabásnál pedig nem halmazatként, hanem folytatólagosan elkövetett bűncselekményként kerültek elbírálásra.

A bántalmazás eltüntetésének további módja a családon belüli erőszak áldozatai ellen folyó **rágalmazási perek** általi fenyegetettség. Ez – a gyakorlatunkban szintén igen gyakran megjelenő bántalmazói megoldás – azt jelenti, hogyha az erőszak áldozata a nyilvánosság előtt beszámol az őt ért bántalmazásról, akkor azt kockáztatja, hogy a bántalmazó rágalmazás miatt büntetőeljárást indít vele szemben. Akkor is így van ez, ha az áldozat nyilatkozatában az elkövetőt és a körülményeket nem nevesíti, ugyanakkor a körülírásból a bántalmazó személye kétséget kizáróan megállapítható. Nem büntethető a rágalmazás miatt az, aki bizonyítani tudja állításai valóságát, ez a kitétel azonban két okból sem alkalmas a férfierőszak áldozatainak felmentésére. Közismert, hogy a családi kapcsolaton belül zajló terror bizonyítása nehézségekbe ütközik. Nemcsak akkor, amikor tényleg nem keletkeznek tárgyi bizonyítékok, hanem – főleg – azért, mert ezeket a bizonyítékokat a jogalkalmazó jellemzően nem fogadja el, illetve velük szemben ugyanazokat az elvárásokat támasztja, mint az idegenek közt zajló erőszakos bűncselekmények esetén. Márpedig a családon belül elkövetett erőszak esetében a sértett és az elkövető viszonya, az elkövetés helyszíne, az elkövetés motívuma és célja annyira sajátos, az idegen sérelmére elkövetett bűncselekményektől annyira eltérő, ami a sikeres felderítés érdekében indokolja az eltérő kezelést. Így például rendszeresen találkozunk olyan esetekkel, ahol a bíró a családtag-tanú vallomását elfogultságra hivatkozva nem fogadja el a perben, noha az adott erőszakról értelemszerűen csak a családtagok rendelkeznek tudomással. A valóság-bizonyítás másik problémája, hogy annak lehetőségét a törvény csak kivételesen engedi meg, feltétele pedig, hogy az elkövetést (mármint a „rágalmazás” elkövetését) a közérdek vagy bárkinek a jogos magánérdeke indokolja. Egészen a közelmúltig eszköztelenek voltunk azokban az esetekben, melyekben a bíróság nem rendelte el a valóság bizonyítását. 2004 során azonban egyik ügyünkben született egy eseti döntés, mely egyértelműen rögzíti, hogy a családon belüli

erőszakra vonatkozó tényállítás nyilvánossághozatalát a közérdek teszi indokolttá. Erre az ítéletre azóta több alkalommal is eredményesen hivatkozunk.

A rágalmozás miatt folyó eljárásokat a bántalmazott nők annál is inkább igazságtalannak érzik, mivel az ő sérelmükre elkövetett erőszakos bűncselekmények miatt (melyekre vonatkozóan a támadott állításokat teszik) rendszerint még nyomozati szakban megszüntetik az eljárást, ezekben rendre elmarad a bántalmazó felelőssége vonása.

Ezek a perek az ún. eljárási vagy jogi zaklatás klasszikus megnyilvánulási formái, mivel lehetőséget adnak a bántalmazó számára, hogy az áldozatok feletti hatalmukat – immár hatósági közreműködéssel – továbbra is fenntartsák. Az alábbiakban ismertetésre kerülő jogeset jól illusztrálja, hogy az eljárások kezdeményezésének legtöbbször nem a jogsértés reparálása a célja, hanem a bántalmazott fél lelki terrorizálása. Ebben a családon belüli erőszakról megjelent cikk kapcsán indult perben ugyanis még maga a bíró is – ítéletében utalva rá – jelezte, hogy a rágalmozásért inkább a cikk szerzőjének felelőssége látszik megállapíthatónak. Ennek ellenére a magánvádló kizárólag az áldozattal szemben emelt vádat.

„A vádlott, F. József különváltan, azonban egy tető alatt él volt házastársával. A férfi évek óta veri, szidalmazza, és félelemben tartja volt feleségét, aki 100%-ban rokkant, kizárólag ortopédiai segédeszköz igénybevételével tud közlekedni. F. József rendre megakadályozza volt felesége házeladási kísérleteit. F. Józsefné viszonya a helyzetéből fakadó kilátástalansága miatt mind volt férjével, mind rendőr fiával feszült. 2007-ben egy országos napilapban a családon belüli erőszakról szóló cikk megírásához járult hozzá úgy, hogy saját történetét megosztotta az újságíróval. A vádlott az interjú során azt is elmesélte, hogy rendőr fia egy alkalommal a nyakát elkapta, a homlokánál fogva pedig hátrafesztette a fejét, aminek következtében elájult. Az asszony kérte az újságírót, hogy a cikket még megjelenés előtt megnézhesse, a cikkben senki és semmi ne lehessen azonosítható. Az újságíró erre ígéretet tett, ennek ellenére a cikket nem mutatta be előzetesen, és az ügy jelent meg, hogy a nő és lakóhelye egyértelműen megnevezésre került. Emiatt F. Józsefné ellen a fia rágalmozás miatt indított eljárást. Ügyfelünket végül úgy tudtuk felmentetni a vád alól, hogy több tanú – köztük volt férje – vallomással bizonyította, hogy a nő „mindent megtett annak érdekében, hogy az általa elmondott, a becsület csorbítására alkalmas tények azonosíthatatlan módon kerüljenek nyilvánosságra...”.

Eseteink közt több is volt, melyben a bántalmazó férfi azért indított eljárást (volt) partnere ellen rágalmozás tárgyában, mert a gyámhatóság előtt folyó közigazgatási eljárásban – például kapcsolattartás, védelembe vétel – a nő olyan, az ügy szempontjából releváns információt közölt a hatóság képviselőjével, mint hogy az apa pl. alkoholista. A projekt keretében folytatott kísérleteink azt mutatták, hogy a bíróságok elfogadják a Legfelsőbb Bíróság e területen hozott irányelveire, elvi

döntéseire vonatkozó hivatkozást⁵ és felmentik a bántalmazottakat az ilyen vád alól.

A bántalmazás eltüntetésének, s ezáltal az elkövető felelősség alóli mentesítésének leglátványosabb példái a **gyerekláthatással kapcsolatos esetek**. Jogsegélyszolgálatunk működése során még nem talákoztunk olyan ügygel, ahol a bántalmazás ténye – akkor is, ha kétséget kizáróan bizonyításra került – alapja lett volna a bántalmazó és gyermekei közti kapcsolattartás megvonásának⁶. Sajnos a gyerekek sérelmére elkövetett erőszakos ügyekben a legtöbb esetben a büntetőeljárás a nyomozás megszüntetésével igen korai szakaszban lezárul, így a kapcsolattartás szabályozása iránti eljárásokban bűncselekmény elkövetésére ügyfeleink nevében hiába is hivatkozánk. Meglátásunk szerint azonban – ahogy azt jelen kiadvány többi fejezetében is részletesen kifejtik – az, hogy a bűncselekmény elkövetésének megállapítása elmarad, korántsem bizonyítja a cselekmény meg nem történtét; ez sokkal inkább az igazságszolgáltatás szervei, intézményrendszere és a jogalkalmazási módszerek alkalmatlanságának az eredménye.

Még a kapcsolattartás szüneteltetése vagy korlátozása is bizonytalan és csak átmeneti időtartamra szól. Egy korábbi jogsegély-ügyünkben sikerült elérni, hogy a folyamatos kapcsolattartás a helyi gyermekjóléti szolgálat hivatali helyiségében történjen a szemérem elleni erőszak alapos gyanújával eljárás alá vont apa és gyerekei, a sértettek között. A döntés ezúttal sem a gyámhivatal körültekintő, magas színvonalú, szakmailag megalapozott tevékenységének eredménye volt, sokkal inkább annak volt köszönhető, hogy az apa, aki ellen folyt még akkor a büntetőeljárás, kompromisszumkésznek mutatkozott, s a felek egyezséget kötöttek. A büntetőeljárást azonban a nyomozóhatóság a szokásos séma szerint, bűncselekmény hiányában megszüntette, a megszüntető határozat ellen benyújtott panaszt pedig a városi ügyészség elutasította. Mint az incesztus-ügyekben jellemző, a bűncselekmény elkövetésének megállapítására igazságügyi pszichológus szakértőt rendeltek ki, aki „nem talált olyan deviáns szexuális magatartásformát az apánál, mely a fiához fűződő viszonyában fellelhető”.

A kapcsolattartás újraszabályozását az azt rendező határozat jogerőre emelkedésétől számított két éven túl indoklás nélkül lehet kezdeményezni. Így a fenti ügyben is folyamatban van az újraszabályozásra irányuló eljárás, melyben az apa a gyerekek elvitelének jogát kérte a gyámhivataltól. Bár a gyámhivatal a szexuális erőszakot bizonyíték hiányában nem fogadta el, nem kérdőjelezték meg a nagyobbik gyerekek az apa válogatott kínzásaira vonatkozó elbeszélését. A kisfiú beszámolt róla, hogy az apa a fürdetésnél a forró vízbe kényszerítette őket, hogy fejét a WC-kagylóba nyomta, hogy egy ló hátára ültette, aztán rácsapott a

⁵ BH2004. 267, EBH2004. 1011

⁶ E jelenség háttéréről ld. részletesen: Sproncz J. – Wirth J.: *A nők elleni erőszak áldozatainak integrált ellátása. Egy kísérleti program tapasztalatai és eredményei.* (2006: 63. o.) Nane Egyesület–Habeas Corpus Munkacsoport, Budapest, 2006
http://www.nane.hu/kiadvanyok/kezikonyvek/integralt_magyar_nane_hcm.pdf

lóra, hogy az megvaduljon, stb. A gyámhivatali ügyintéző a hallottakra azt válaszolta, hogy ennek már hat éve, és az apa biztosan megváltozott azóta. Azt is elmesélte a gyerekeknek, hogy az ő apja is bántalmazta őt gyerekkorában, mára mégis rendeződött a viszonyuk. Ugyan az eljárás még nem ért véget, de azáltal, hogy a gyámhivatal egy olyan igazságügyi pszichológus szakértőt rendelt ki az ügyben, aki már a múltban egyszer eljárta, és kizárólag az anya veszélyeztető magatartására hívta fel a figyelmet (mondván, hogy az apjuk ellen hangolja a gyerekeket), nagy az esély arra, hogy a jövőben az apa a saját lakásán, külső kontroll nélkül tarthatja a kapcsolatot gyerekeivel.

Egy másik esetben a házasság felbontása és járulécai tárgyában eljáró polgári peres bíróság a kapcsolattartást az állandó bírói gyakorlatnak megfelelően, nevezetesen minden páros szombat 9 órától vasárnap 17 óráig szabályozta, teljeséggel figyelmen kívül hagyva a tényt, hogy az apa ellen kiskorú veszélyeztetése miatt büntetőeljárás volt folyamatban. A kapcsolattartás szabályozása iránt előterjesztett ideiglenes intézkedés iránti kérelmet azzal utasította el a bíróság, hogy nem áll elegendő adat a rendelkezésére a megfelelő döntéshez.

„A rendelkezésre álló adatok arra utalnak, hogy a peres felek közötti viszony annyira megromlott, hogy indokolt lenne az alperes és a gyermekek közötti kapcsolattartás ideiglenes intézkedéssel történő szabályozása. A gyermekek érdekét, egészséges személyiségfejlődését is az szolgálná, ha nyugodt körülmények között kapcsolatot gyakorolhatnának az alperessel is, mert nem csak anyára, de apára is szükségük lenne. Helyesen utalt azonban az elsőfokú bíróság arra, hogy jelenleg semmilyen bizonyíték nem áll a rendelkezésre.” Írta ezt végzésében a másodfokú bíróság, mellyel az ideiglenes intézkedés tárgyában született határozatot helyben hagyta. Ez idő alatt azonban már folyt a férfi ellen a büntetőeljárás, melynek dokumentumai a polgári perben is be lettek csatolva.

A feljelentés alapjául szolgáló sérelmezett cselekmény az anya két gyermekük jelenlétében történő fizikai bántalmazása volt. Mikor a férfi a konyhaablakot szegőléccel együtt a falból kitépte, és az ablakon élelmiszert dobált ki, megkérdezte az akkor még 3. életévét be sem töltött kislánytól: „Anyát is kidobjam az ablakon?” Felesége félelmében felhívta édesanyját, ám amikor ezt volt férje meghallotta, odajött, kikapta a telefonkagylót a kezéből, és a készüléket a fején kezdte szétverni. Akkor 11 hónapos kislányuk nagyon sírt, ezért őt az anya karjába véve próbálta megvizsgálni. A férfit azonban nem érdekelte, hogy a kislány a nő karjában van, kislányuk pedig anyja lábába kapaszkodva őrjöng, újból ütlegelni kezdte feleségét.

A fenti eseménysor mégsem volt elég ahhoz, hogy azt a kapcsolattartás szabályozása során a bíróság értékelje. Ahhoz sem tűnt elegendőnek, hogy a kiskorú veszélyeztetése bűncselekményének elkövetését megállapítsák, a nyomozást ugyanis bűncselekmény hiányában az ügyészség megszüntette, a megszüntető határozat ellen beadott panaszt a főügyészség elutasította. Az ügyben pótmagánvádas eljárást kezdeményeztünk, melynek elbírálása jelenleg is folyik. A nyomozás megszüntetését az ügyészség az igazságügyi pszichológus szakértő véleménye alap-

ján rendelte el. „A szakértő véleményében megállapította, hogy a gyermek erkölcsi, értelmi, érzelmi fejlődésében kóros elváltozást nem okozott az édesapa viselkedése és ezzel összefüggésbe hozható pszichés elváltozás a későbbiekben sem várható. A szakértő megállapította, hogy édesanyja bántalmazásáról a vizsgálat során tett említést a gyermek, mely nagy valószínűséggel megtörtént, ugyanakkor a kisgyermek fejlődésében kóros eltérés nem tapasztalható, mely összefüggésbe hozható lenne az apa által tanúsított magatartással.”

Tekintettel arra, hogy e kiadvány külön fejezetet szentel az igazságügyi pszichológus szakértők büntetőeljárásbeli szerepének elemzésére, ettől most eltekintünk. Arra azonban érdemes felhívni a figyelmet, hogy a jogsegélyszolgálatnál jelentkező akár felnőtt, akár gyerek sérelmére elkövetett valamennyi szexuális erőszakos esetben az elsődleges „bizonyítási” eszköz az **igazságügyi pszichológusi szakvélemény** volt. Az igazságügyi pszichológusok működését a legtöbb hozzánk fordult ügyfél esetében kifejezetten kártékonynak találtuk, ezért a stratégiai eljárások keretében erre a problémára is kerestük a megoldási lehetőségeket. Egy pszichológus szakértő ellen például az igazságügyi szakértői kamara előtt etikai eljárást kezdeményeztünk. Az elsőfokú etikai tanács panaszunknak helyt adva 80 ezer forint pénzbüntetést szabott ki a szakértőre, mely határozat ellen fellebbezéssel éltünk és kértük a pszichológusnak a szakértői kamarából történő kizárását. A Magyar Igazságügyi Szakértői Kamara az elsőfokú eljárásban több jogsértő formai elemet talált (etikai bizottság tagjainak száma, jegyzőkönyvezés módja, vizsgálóbiztos jelentésének figyelmen kívül hagyása, stb.), melyek miatt az elsőfokú határozatot hatályon kívül helyezte és új eljárás lefolytatását rendelte el. A megismételt eljárásban a panaszolt szakértő felelősségét ismételten megállapították, azonban a pénzbüntetést megrovásra mérsékeltek, az indoklás szerint azért „mert egy szakmailag tapasztalt, több évtizede működő szakértőről van szó, akivel szemben ezidáig panasz nem merült fel”. Bár a tanács szerint a panaszt egyértelműen bizonyítani nem lehetett, ugyanakkor az abban foglaltakat nagyban valószínűsíti, hogy bizonyítékként becsatoltuk a jogsegélyszolgálat három másik ügyfelének ugyanezen szakértővel kapcsolatos, hasonló kifogásait. Ezek az észrevételek elévülés miatt panaszként nem kerültek elbírálásra, ugyanakkor bizonyítékként elfogadhatóak voltak. *(Az eljárási szabályzat értelmében „nem indítható etikai eljárás, ha azt az eljárás kezdeményezésére jogosult az etikai vétségnek a tudomására jutásától számított hat hónap alatt nem kezdeményezi, vagy a cselekmény befejezése óta két év eltelt.”)* A tanács döntése ellen ismét súlyosbításért fellebbeztünk, azt azonban érdemben nem tárgyalták, 2009 januárjában eljárási hibákra hivatkozva az elsőfokú bizottságot az eljárás újbóli lefolytatására kötelezték. Az etikai eljárás immáron harmadik éve folyik, a szakértőt ezalatt nem függesztették fel tevékenysége végzése alól.

Az igazságügyi pszichológus szakértőkkel szembeni fellépés egy másik lehetőségét a büntetőeljárás indításában látjuk. A projektidőszak alatt ezért feljelentést tettünk egy szakértő ellen hamis tanúzás és közokirat-hamisítás tárgyában. A kifogásolt szakvélemény tartalmazta a felvett Szondi- és Rorschach-tesztek ered-

ményeként megjelent mutatókat, melyeket megvizsgáltattunk három különböző pszichológussal. A felkért pszichológusok elemzéséből kiderült, hogy a tesztek eredményeként kapott mutatók (vagyis a lelet) és azok szöveges értelmezése, valamint az ebből levont szakértői vélemény nincsenek egymással összhangban, így a vélemény valótlan, a teszteredménnyel alá nem támasztható tényeket állít. A feljelentésben arra hivatkoztunk, hogy a két felvett tesztben kimutatott eredmények olyan tényszerű mutatók, melyek a tesztek saját felhasználási útmutatója szerint is csak egyféleképpen értelmezhetők, nem adnak teret az azt felvevő pszichológus szubjektivitásának, vagyis a számonkérés objektív alapon lehetséges. Az ügyben eljáró Budapesti Nyomozó Ügyészség a feljelentésben leírt cselekményt ugyan alkalmasnak találta a büntető törvénykönyv (Btk.) 238. § (2) bekezdésének a) pontjába ütköző és az (5) bekezdés szerint minősülő polgári ügyben elkövetett hamis tanúzás bűntettének gyanújára, ugyanakkor a feljelentést elutasította. Erre azért került sor, mert a Btk. 240. § szerint hamis tanúzás miatt mindaddig, amíg az az ügy, amelyben a hamis tanúzást elkövették (alapügy) nem fejeződik be, büntetőeljárás csak az alapügyben eljáró hatóság feljelentése alapján indítható. S bár az ügyészség elküldte határozatát a válóperben eljáró bíróság számára, az nem kívánt élni e lehetőséggel, a feljelentés megtételére pedig sem az eljáró bíró, sem a bíróság elnöke nem kötelezhető. A közokirat-hamisítást az ügyészség nem vizsgálta.

A bántalmazás eltüntetésének egy másik, gyakran a látókörünkbe kerülő esete az, amikor a gyereket nem vállaló, róla lemondó, vele **kapcsolatot nem tartó apa**, sok évi passzivitás után egyszer csak meggondolja magát, s **jogokat követel** a gyerekekkel kapcsolatban. Ilyenkor a bíróság nem szokta a korábbi elhanyagoló, sok esetben az anyával és/vagy a gyerekekkel szemben súlyosan bántalmazó magatartást az apának felróni – még erkölcsi állásfoglalás szintjén sem. Az sem számít, hogy a gyerekekre milyen hatással van az általa nem ismert vagy évek óta nem látott apa feltűnése; ezekben az esetekben, úgy tűnik, kizárólag az apai jogok nyernek elismerést. A bírói jogalkalmazás során kirajzolódni látszik az a megdöntetetlen vélelem, hogy egy gyerekeknek minden körülmények között szüksége van az apjára, bármilyen apa is az illető, és bármit is tett vagy nem tett a múltban. Ha a gyerek esetleg akár közvetlenül, akár igazságügyi pszichológus szakértői vizsgálat útján jelzi, hogy az apával való kapcsolat nem kívánatos számára, az még inkább azt jelzi, hogy szükséges az apai láthatás, hisz egy gyerekek – így a jogalkalmazói képlet – még a legbrutálisabb erőszak esetében is ragaszkodnia kell az apjához, ha nem így tesz, az kizárólag az anya ellenséges, befolyásoló magatartásának az eredménye lehet. E gyakorlatot erősíti, támogatja a kapcsolat-tartás elsődleges (egyedüli részletes) jogi háttérét biztosító 149/1997. (IX. 10.) Korm. rendelet 2006. június 1-jén hatályba léptetett azon változtatása, mely már a 14. életévét betöltött gyermek döntési jogát is megvonja e téren. A módosítás következtében a különélő szülővel kapcsolatot tartani nem kívánó, 14. életévét betöltött gyermek esetében a befolyásmentes, önálló akaratnyilvánítás sem elég a láthatás korlátozásához, szüneteléséhez és/vagy megvonásához. Ilyen helyzetben

a kiskorút nevelő szülő kizárólag akkor mentesül a kapcsolattartás meghiúsításának következményeitől, ha a felek igénybe veszik a gyermekvédelmi közvetítői eljárást (mediálnak), vagy a felek bármelyike kéri a kapcsolattartás újrászabályozását, illetve megvonását. Egy előző kiadványban⁷ erről már részletesen beszámoltunk, ezért most csak emlékeztetőül: amennyiben az egyik szülő a kapcsolattartást szabályozó határozatban foglaltaknak önhibájából nem tesz eleget, a gyámhivatal egy ízben figyelmezteti a jogsértő szülőt, ezt követően pedig alkalmanként 500 ezer forint összegig bírságot szabhat ki. A bírság mellett a gyámhivatal *„védelembe vétel elrendelését kezdeményezheti, ha a kapcsolattartás gyakorlása konfliktusokkal jár, folyamatosan akadályokba ütközik, illetve a felek között kommunikációs zavarok állnak fenn”*⁸. Ha a szülő a fent ismertetett intézkedések ellenére sem biztosítja a kapcsolattartást, úgy a gyámhivatal pert indíthat a gyerek elhelyezésének megváltoztatása iránt, és/vagy feljelentést tesz a gyereket nevelő szülő ellen kiskorú veszélyeztetése miatt. A büntető törvénykönyv 2005 szeptemberi módosításával vezették be a kiskorú veszélyeztetése bűncselekmény egy speciális alakzatát. Ennek értelmében megvalósul a bűncselekmény, és akár egy évig terjedő szabadságvesztéssel büntethető, ha a gyereket gondozó szülő a kapcsolattartás kikényszerítése érdekében alkalmazott bírság kiszabását követően is akadályozza a gyerek és a különélő szülő közti kapcsolattartást.

Több stratégiai eljárást folytattunk annak érdekében, hogy a kapcsolattartás szabályainak meghatározása és végrehajtása során kialakult jogalkalmazói gyakorlatról kimerítő és átfogó képet szerezzünk. Ennek alapján az alábbi megállapításokra jutottunk:

1. A kapcsolattartás szabályozása, végrehajtása során sem a bíróság, sem a gyámhatóság nem vizsgálja a családon belüli erőszak fennállását. Az erre hivatkozó nők beszámolóját nem veszik figyelembe, az az általános kiindulótézis, hogy erőszakra az anyák csak azért hivatkoznak, hogy vélt/valós sérelmeiket megbosszulják volt partnereiken. A jogalkalmazó a kapcsolattartás körében folyó eljárásokat a szülők háborújának részeként kezeli, ahol a bántalmazás említését a sárdobálás kategóriájába sorolják. Ennek következtében ezek a nők már eleve hátrányos helyzetből indulnak az eljárás során, mert nem csak a korábbi erőszak nehezen bizonyítható fennállását kell megértetniük a szkeptikus hatósággal, hanem kivédeni a kimondott vagy inszinuált vádat, hogy ők maguk azok, akik veszélyeztetik a gyerekeiket, azáltal, hogy „a másik szülő ellen nevelik”, „felhasználják őket önös érdekeik érvényesítése céljából”.

2. Több bírósági ítélet is kimondta, hogy ha a gyerek bármely okból nem akar

⁷ Sproncz J. – Wirth J.: *A nők elleni erőszak áldozatainak integrált ellátása. Egy kísérleti program tapasztalatai és eredményei.* Nane Egyesület – Habeas Corpus Munkacsoport, Budapest, 2006

⁸ 149/1997. (IX. 10.) Korm. rendelet a gyámhatóságokról, valamint a gyermekvédelmi és gyámügyi eljárásról, továbbiakban: Gyer.

élni kapcsolattartási jogával, az az őt nevelő szülőnek felróható, ezért szankcionálható magatartás. A látókörünkbe kerülő esetek mindegyikében a gyerekek az apa korábbi vagy a láthatások során kifejtett bántalmazása miatt ellenzték a kapcsolattartást. Ezt az indokot azonban egyik ügyünkben sem fogadták el. Mint az egyik bírói indoklásból kiderült: *„A gondozó szülő feladata és lehetősége a gyermek külön élő szülő iránti tiszteletének, szeretetének fenntartása, a kapcsolattartás biztosítása. A gondozó szülő nem háríthatja a gyermekre eddigi kapcsolattartást akadályozó magatartásának következményeit.”* Ez utóbbi mondat arra utal, hogy az elmarasztalt anya arra hivatkozott az eljárásban, hogy gyerekei a korábbi – bizonyított – bántalmazás miatt tartanak az apjukkal való találkozástól, s ő anyaként köteles őket mindenfajta erőszaktól megvédeni. Nem a bántalmazó magatartás elkövetője nem háríthatja át tehát magatartásának következményeit a nem-bántalmazó szülőre és a gyermekre, hanem a nem-bántalmazó szülő köteles e felelősséget a bántalmazótól a jogalkalmazó fenyegetése mellett átvenni. Az apa által elkövetett bántalmazás így válik a magyar jogalkalmazásban az anya által – „a kapcsolattartás akadályozásával” – elkövetett veszélyeztetéssé.

3. Bár a kapcsolattartás részletszabályait tartalmazó Gyer. nem tesz különbséget a kapcsolattartás jogosultja és kötelezettje között a kapcsolattartás szabályainak nem teljesítése szempontjából, a jogalkalmazás során mégis azt az elvet alkalmazzák, hogy a gyereket nevelő szülő köteles a kapcsolattartást szabályozó határozatot minden körülmények között, maradéktalanul végrehajtani, míg a különélő szülő szabadon dönti el, hogy kíván-e a kapcsolattartás jogával élni vagy sem. Ügyeink közül egyben sem szabtak ki pénzbírságot azért, mert az apa nem vagy nem a határozatban/egyezségben foglaltak szerint gyakorolta kapcsolattartási jogát.

Az apa mindenek felett álló érdekét bebetonozó jogalkalmazói gyakorlat illusztrálására álljon itt egy eset, mely jelenleg az Emberi Jogok Európai Bírósága előtt vár döntésre:

„T. I. korábbi – sem házastársi, sem élettársinak nem minősülő – kapcsolatából [...]napján [...] utónevű gyermek született. A szülők kapcsolata már a terhesség idején megromlott, az apa apai elismerő nyilatkozatot a gyerek születése időpontjáig nem tett, több ízben megkérdőjelezte, hogy a kisfiú az ő gyereke. T. I. a gyermeket saját családi nevén anyakönyveztette. Az apa [...] napján a K. Városi Gyámhivatal előtt jegyzőkönyvbe mondta, hogy nem kívánja a gyermek családi nevének megváltoztatását.

Bár a szülés előtt az anya azt maga kezdeményezte, a gyermek megszületését követően nem járult hozzá a teljes hatályú apai elismerő nyilatkozat megtételéhez. Az apa ezért az apaság megállapítása iránt pert kezdeményezett. Mivel T. I. soha nem vitatta volt partnere apaságát, az eljárás egyezséggel zárult, melynek

keretében közös megállapodásukkal rendezték a gyerek elhelyezésének, tartásának és az apai kapcsolattartás részleteit.

A gyermek 2 éves korában az apa közigazgatási eljárás keretében kezdeményezte a családi név megváltoztatását, és kérte, hogy a kisfiú az apai vezetéknevet viselje a jövőben. A szülők közti megegyezés híján az ügy a K. Városi Bíróság elé került. A bíróság végzésében a kisfiú családnevét megváltoztatta az apa kérelmének helyt adva. A bíróság indoklása elsősorban arra támaszkodott, hogy a társadalomban jelenleg is uralkodó gyakorlat az, hogy a gyerekek az apjuk vezetéknevet viselik. A bíróság végzése szerint ettől a főszabálytól csak formai okokra hivatkozva célszerű eltérni, például, ha az apa neve különös értelmű, ha félreértelmezhető, vagy ha az anya neve történelmi hangzású név. A bíróság álláspontja szerint különösen fontos a közös családi név azokban az esetekben, ahol a szülők nem élnek házasságban, mert ilyenkor a közös név a kívülállók szemében az egymáshoz tartozás tényét erősíti, és biztosítja a gyermek számára a kiegyensúlyozott személyiségfejlődést. A bíróság végzésében kiemelte, hogy az eljárás során az apa részéről őszinte ragaszkodást és az apai felelősség átérzését tapasztalták, ezzel szemben az anya oldaláról a gyerek kisajátítása és az apa-fió kapcsolat ellehetetlenítése volt tetten érhető. Az elsőfokú bíróság úgy ítélte továbbá, hogy egy kétéves gyermek esetében a névváltozás nem eredményez pszichés problémát.

Az anya fellebbezését követően a V. Megyei Bíróság [...] számú végzésében az elsőfokú végzést helyben hagyta, tekintettel arra, hogy a városi bíróság a tényállást helyesen állapította meg, és abból jogszabálysértés nélkül vonta le a megfelelő jogi következtetést.

T. I. a jogerős végzés ellen felülvizsgálati kérelmet terjesztett elő, melyet a Legfelsőbb Bíróság 2007.[...] napján kézbesített határozatával elutasított. A Legfelsőbb Bíróság megállapította, hogy az eljáró bíróság a jogszabályoknak megfelelően járt el. Hangsúlyozta, hogy az anya ellenséges hozzáállása miatt a közös családi névnek az átlagosnál nagyobb a jelentősége. A Legfelsőbb Bíróság osztotta a másodfokú bíróság álláspontját, miszerint a kétéves gyermek számára a névváltozás nem okoz megrázkódatást.”

1.3. Bántalmazó eltüntetése

A nők elleni erőszak jelenségének fenntartását, az elkövető felelőssége kimondásának elkerülését szolgálja a bántalmazó „eltüntetésének” gyakorlata. Ezekre az esetekre egyfajta szerepváltozás jellemző, a reflektorfényből kikerül az elkövető, s helyette az áldozat válik a vizsgálat tárgyává. Ez történik akkor, amikor a prostitúció kérdésének megközelítésekor a prostitúciós ipar valódi működtetőivel és hasznélvezőivel szemben a prostituált személyére fókuszál a jogalkotás és a jogalkalmazás, de ugyanezt a tendenciát figyelhetjük meg a szexuális erőszakkal kapcsolatos ügyekben is. A „nemi erkölcs elleni bűncselekmények” miatt folyó

eljárásokban a leginkább tetten érhető, amint a nyomozás figyelme már a procedúra igen korai szakaszában áterelődik a sértettre, s az igazságszolgáltatás teljes apparátusát arra fordítja, hogy a sértettben találja meg a probléma forrását. Az erőszakos közösüléssel, illetve a szemérem elleni erőszakkal kapcsolatos ügyeinkben kivétel nélkül azt tapasztaljuk, hogy a sértett szavahihetőségét vizsgálják, szexuális szokásait kutatják, körüljárják, hogy mivel provokálta az elkövetőt, hogy az eljárás során mely megnyilvánulása nem állja ki az „életszerűség” próbáját. Ez utóbbi kritérium meglehetősen változó, mert ugyanannyira minősül kifogásolhatónak, ha a sértett „gépszerűen”, az eseményeket magától eltávolítva számol be az őt ért erőszakról, mintha „túlzott” beleéléssel, sírásrohamok közepette teszi ugyanezt. Gyanús, ha az áldozat rögtön rendőri segítséget kér, de az sem teszi történetét életszerűvé, ha csak több nap után fordul a hatóságokhoz. Az e bűncselekmények áldozatait elemző tankönyvek és kommentárok, és az igazságügyi pszichológusok és egyéb hatóságok által használt nyelvezet hemzseg az önkényes minősítésekől, mint pl. a fentebb idézett, és gyakran szereplő „túlzottan” és „gépiesen”. Nem ismeretes számunkra olyan szakirodalmi forrás, amely objektíven meghatározná, hogy pontosan milyen módon kell a nemi erőszakról, illetve a szexuális erőszak más formáiról beszámolnia az áldozatnak ahhoz, hogy annak megtörténte, illetve meg-nem-történte bizonyítottan legyen vehető. Ismeretes azonban a szakirodalomból, hogy a szexuális erőszak-áldozatok egy része így, a másik része amúgy reagál, egy részük azonnal képes feljelentést tenni, másik részük csak később. A magyar gyakorlat e szakirodalmakat nem látszik ismerni. Egy nemi erőszakot túlélőről az eljárás előrehaladtával szinte születéséig visszamenőleg megtudunk továbbá minden csínytevést, füllentést, botlást, s ezzel párhuzamosan az elkövető személye egyre inkább ködbe vész, mellékszereplőjévé válik az ügynek. Miközben szakértői költséget és fáradságot nem kímélve igyekeznek „leleplezni” a sértett „hazugságait”, ritkán találni utalást arra, hogy az elkövetőnek legalább annyi, bár inkább több oka van a hazugságra, amit legalább annyi, de inkább több elkötelezettséggel kellene vizsgálni, különösen figyelembe véve a statisztikai adatokat arra, hogy milyen kevés sértett tesz feljelentést, és milyen kevés elkövető kerül bíróság elé ilyen ügyekben⁹. Az Európai Emberi Jogi Bíróság egy esetben¹⁰ kimondta, hogy az effajta jogalkalmazási gyakorlattal az állam megsérti a Római Egyezmény¹¹ 3. és 8. cikkében lefektetett azon pozitív kötelezettségét, hogy a nemi erőszakot hatékonyan szankcionáló jogszabályokat alkosson, és ezeket a normákat hatékonyan alkalmazza a büntetőeljárás során.

A bántalmazó eltüntetésének egy másik szélsőséges példájával találkoztunk az alábbi esetben. Ez az ügy azért került be a stratégiai perek közé, mert szükségesnek láttuk többszörös diszkriminációnak kitett áldozatok eseteinek vizsgálá-

⁹ Az 1990–1999 közötti erőszakos közösülésekről szóló igazságügyi statisztikák és Tóth Olga kutatásának összevetéséből az derül ki, hogy a nemi erőszak elkövetők 98,92%-a büntetlen marad.

¹⁰ M.C. v Bulgaria [39272/98] [2003] ECHR 646 (4 December 2003)

¹¹ Egyezmény az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről, Róma 1950. november 4.

tát is. Az itt ismertetett per alanya azon kívül, hogy nő, korábban skizofrénia miatt pszichiátriai kezelésben részesült.

Ügyfelünk, akinek sértetti képviselőjét láttuk el, férje ellen kezdeményezett eljárást könnyű testi sértés bűncselekmény miatt. Feljelentésében a sértett közölte, hogy házasságuk során férje többször bántalmazta, az utolsó eset miatt került sor a magánindítvány előterjesztésére. Az eljárás során kiderült, hogy a bántalmazások nem szűntek meg, azok folyamatosak, sőt, a bírósági tárgyalásokat megelőzően érezhetően fokozódnak. A sértett elmondta, hogy a bántalmazás nem pusztán fizikai, hanem lelki természetű is, férje őt különböző módokon zaklatja, melyeknek markáns része a gondnokság alá vétellel, kényszerelzárással történő fenyegetés is.

*A férfi a felesége által sérelmezett cselekményeket nem tagadta, csupán azt állította, hogy felesége pszichiátriai kezelésre szorul. Meghallgatás alkalmával a vádlott elismerte, hogy feleségét többször megpofozta, amikor az már az idegeire ment. Az ügy további két könnyű testi sértés miatt folyó eljárással egyesítésre került. A sértett távollattási kérelmét a bíróság azzal utasította el, hogy a férj magatartása nem alkalmas olyan mértékű félelem keltésére, amivel a bizonyítás veszélybe kerülne, hiszen a sértett még feljelentést is tudott tenni, valamint a bűnisméltés veszélye is kizárható. A két fél meghallgatásán túl a bíró a közel két évig húzódó eljárás során pusztán egyetlen bizonyítási cselekményt rendelt el: a **sértett** elmeorvos-szakértői vizsgálatát. Kirendelő végzésében az elmeorvos-szakértőtől többek közt arra várta a választ a bíró, hogy „szenvedett-e az elmeműködés olyan kóros állapotában, amely befolyásolta vallomásainak, illetve feljelentéseinek megtételében”. Kérdezte ezt a bíró azután, hogy a vádlott-férj maga számolt be arról, hogy pofonnal szokta fegyelmezni a feleségét. A férj – sem orvosi, sem pszichológiai – vizsgálatát a bíróság nem rendelte el.*

1.4. Eltántorító mechanizmusok

Mint láttuk, a jog számos módon gondoskodik arról, hogy a családon belüli nők elleni erőszak, és annak elkövetője láthatatlan maradjon, s ezáltal az áldozatok ne jussanak megfelelő védelemhez, az elkövetők elkerüljék a felelősségre vonást. Ezekon kívül, a bántalmazás társadalmi elfogadottságát támogatják azok az első sorban az írott jogba beépített eltántorító jogintézmények, melyek megnehezítik a bántalmazottak jogvédelemhez való hozzáférését.

Így például a családon belüli erőszak körébe eső szinte valamennyi bűncselekmény kizárólag **magánindítványra büntetendő**. Ez azt jelenti, hogy az állam ezekben az esetekben nem él feltétlen büntetőhatalmával, hanem a sértett „döntésétől” teszi függővé a büntetőeljárás lefolytatását. Ezekben az esetekben a jogalkotó ugyanis úgy vélte, ezek a magatartások vagy csekély súlyúak (pl. könnyű testi sértés, magánlaksértés), vagy a sértettre nézve is megterhelő az eljárás (szexuális bűncselekmények), avagy a hozzátartozói viszony miatt egyéb megal-

dásokat tart kívánatosnak (vagyon elleni bűncselekmények). E cselekmények azonban sem nem csekély súlyúak (a bántalmazó egy életre tönkretreheti egy vagy több másik ember életét, évente közel 200 ember¹² válik emberölés áldozatává miatta, és évente mintegy 400 millió euróba¹³ kerül a hatékony beavatkozás hiánya egy akkora államban, mint Magyarország), sem az áldozatnak nincsen valódi döntési szabadsága, ameddig a jogalkalmazó nem garantálja, hogy biztonságban tanúskodhasson, és végül az eljárások nem „természetből fogva” megterhelőek az áldozatra, hanem azért, mert a jogalkalkotó és a jogalkalmazó azokat megterhelővé teszi.

Jogsegélyszolgálatunk egyértelmű tapasztalata, hogy a magánindítvány jogintézménye nem a sértettek kíméletét, döntési szabadságának tiszteletben tartását jelenti az áldozatok számára, hanem akadályt gördít a védelemhez való hozzáférésük útjába. Üzenete nem a valamennyi állampolgárt megillető erőszakkal szembeni védelem biztosítása, hanem a családő urolmánának konzerválása. Az elvi állásfoglaláson túl a magánindítvány megtételének kötelezettsége gyakorlati problémákat is felvet:

1. az állam a sértettre hárítja a felelősséget az eljárás megindításáért, amit az kénytelen a vele többnyire egy fedél alatt lakó terhelttel szemben viselni,
2. a magánindítvány előterjesztésére nyitva álló határidő mindösszesen 30 nap, aminek elmulasztása miatt a legtöbb családon belül elkövetett bűncselekmény esetén nincs helye igazolási kérelemnek (a törvény ezt ugyanis csak a közbűntudatra üldözendő bűncselekményekre teszi lehetővé),
3. a magánindítványra indult magánvadás ügyekben a mentelmi jog fennállása alatt nem nyugszik az elévülés – szemben a többi bűncselekménnyel,
4. a magánindítvány megtétele előtt kényszerintézkedés, így előzetes letartóztatás vagy távollattartás nem rendelhető el.

A nők elleni családon belüli erőszak áldozatainak jogérvényesítését hátráltató további akadály a **magánvadás**. Könnyű testi sértés, magántitok megsértése, levéltitok megsértése, rágalmozás, becsületsértés és kegyeletsértés esetén ugyanis a vádat mint magánvadászó a sértett képviseli. E bűncselekményeket, a fentiekhez hasonlóan, leggyakrabban a párkapcsolati erőszak során követik el nők ellen, így az ezekre vonatkozó – jogérvényesítést nehezítő – eljárási szabályok aránytalanul nagy mértékben sújtják a nőket, és mint ilyenek, diszkriminatívak. A magánvadás

¹² Rendőrségi adatközlés

¹³ Combating violence against women, Stocktaking study on the measures and actions taken in Council of Europe member States, prepared by Prof. Dr. Carol Hagemann-White with the assistance of Judith Katenbrink and Heike Rabe, University of Osnabrück, Germany Directorate General of Human Rights Strasbourg, 2006 (10-11.o.) [http://www.coe.int/T/E/Human_Rights/Equality/PDF_CDEG\(2006\)3_E.pdf](http://www.coe.int/T/E/Human_Rights/Equality/PDF_CDEG(2006)3_E.pdf)

esetén a terhelt bűnösségének bizonyítása a magánvádlót terheli, őt illetik meg a vád képviselővel járó jogok és kötelességek. Bár a magánvádló az ügyész szerepét tölti be az eljárásban, az ügyész hatósági-közhatalmi jogosítványai nem rendelkeznek, így nem rendelhet el kényszerintézkedést, nyomozást. A magánvádas eljárások azon túl, hogy bagatellizálják a cselekményt, és az áldozatra hárítják a per vitelére vonatkozó döntés felelősségét, további két gyakorlati akadályt is gördítenek a bántalmazottak jogérvényesítése elé. Az egyik az eljárás első perbeli cselekménye, a személyes meghallgatás, ahova nem pusztán a két szemben álló felet idézi be a bíróság azonos alkalomra, hanem a kötelezően előírt békítés is szükségszerű eleme. Már önmagában a személyes találkozás visszatartó erejű, hisz az áldozatok jelentős része fél a másik személytől. Hatványozottan igaz ez, ha az elkövető népes támogató csoporttal (család, ismerősök) jelenik meg a tárgyaláson. Ez lelkileg is megviseli az áldozatot, ezen felül azonban fizikai veszélyt rejt magában. (Előfordult olyan eset, hogy a tárgyalás előtt, illetve után, a folyosón, vagy az utcán támadta meg a vádlott a sértettet, de attól is tart sok bántalmazott nő, hogy a férfi követi őt a bíróságtól és kinyomozza rejtekhelyét.). A fizikai találkozás réme nem kizárólag a magánvádas ügyeknél kísérti a bántalmazottakat, hanem valamennyi büntető vagy polgári peres eljárás során, ahol szembesítést rendelnek el. Természetesen ugyanilyen jogérvényesítési akadályt jelent a nők számára a tanúvédelem hiánya.

A jogalkotó általános üzenete tehát ezekkel az eljárási szabályokkal egyértelmű: „a nők elleni erőszak nem az állam ügye, akárhány nő és gyerek szenved is tőle, a nők védjék meg magukat és gyermekeiket ahogy tudják, bár természetesen csakis a rendelkezésükre bocsátott jogon belüli eszközökkel, amelyekkel ezt eleve igyekszünk ellehetetleníteni.”

A békítés gyakorlata különösen aggályos családon belüli erőszak esetén, mivel az ilyen ügyekben az áldozatok nem csak nem kapják meg azt a hatékony állami védelmet, amit várnak, hanem – abszurd módon – ők válnak felelősökké az őket ért bűncselekmény miatt. Őket hibáztatják az elkövetésért, azért mert nyilván kiprovokálták a bántalmazást és azért, hogy kihozzák az ügyet a négy fal közül. A békítés gyakorlata ezt az áldozathibáztató attitűdöt viszi tovább: „kompromisszumképtelenek”, „ellenségeskedők” lesznek, ha nem békülnek, ha viszont megteszik, és egy újabb bűncselekmény kapcsán ismét bíróság elé viszik ügyüket, hiteltelenné, szeszélyessé, kiszámíthatatlanná válnak, hiszen „minek békültek, akkor biztosan nem is annyira rossz a helyzet”. Egyik precedens ügyünkben a bíró annyira magáévá tette a békítés kötelezettségét, hogy valamennyi tárgyalást békéltetési kísérlettel indított, folyamatosan érezte a sértettel, hogy a „családi csetepatéi” otthon kellene megoldaniuk. Ugyanez a bíró már az első tárgyalás alkalmával közölte ügyfelünkkel, hogy jobban járna, ha nem büntetőbíróság előtt próbálná rendezni magánéletét volt férjével, mert a bíróság hathatós segítséget nem tud nyújtani, hisz legfeljebb pénzbüntetést szab ki, ugyanakkor közös 6 éves gyerekeket rendkívül károsan befolyásolja, hogy a szülei bíróság előtt csatároz-

nak. Ebben a perben végül – két év után – sikerült elérni, hogy a bántalmazót jogerősen 3 évre próbára bocsátották.

A magánvádás eljárások másik hátráltató tényezője az illetékfizetési kötelezettség. A kizárólag magánvád alapján folyó eljárás illetéke 5000 forint, a fellebbezése 6000 forint, a perújítási kérelem és a felülvizsgálati indítvány illetéke pedig 7000 forint, melyek bármelyikének megfizetése komoly gondot jelent a pénz nélkül menekülő vagy anyagilag ellehetetlenített nők számára.

Végül külön említést érdemel az eltántorító mechanizmusok között a **hamis vád** fenyegetése. A nők elleni erőszak áldozatai kirívóan sokszor tapasztalják, hogy a jogalkalmazó szervek felhívják figyelmüket a hamis vád következményeire. Ez a hatósági hozzáállás azt az általános társadalmi és hatósági attitűdöt tükrözi, ami a családon belüli erőszakot elszenvető, jogi védelemért az államhoz fordul áldozatokat notórius hazudozóknak tekinti, akik bármire képesek az állítólagos bosszúszomjuktól vezérelve. Annak ellenére rendszerszerű a bántalmazottak igazmondásának, igazságának megkérdőjelezése, hogy statisztikai tény: hogy a családon belüli erőszakos bűncselekmények esetén pontosan ugyanakkora, vagyis valamennyi ügy 1–2%-a a hamis vádolás aránya. Az alábbi jogeset pontos képet nyújt a nőket érő erőszak esetén beinduló elhárító mechanizmusokról és azoknak az áldozatra gyakorolt hatásáról:

„R.L. 2008. február... napján erőszakos közöszlés miatt feljelentést tett G.Z. ellen, akivel együttélés nélküli intim kapcsolatot tartott fenn. A feljelentés értelmében R.L és G.Z. a férfi kocsijával egy, a nő lakhelye közelében lévő parkolóba mentek, ahol a férfi R.L. akarata ellenére szexuális aktust kezdeményezett, őt levetkőztette, ujjával annak hüvelyébe hatolt, amittől a nő erősen vérezni kezdett, de ez a sötétben nem látszódott. Ezt követően G.Z. a kocsijülésre feküdt és a sértettet közöszlésre kényszerítette. A nyomozás megszüntetésének indoklásaként az szerepelt, hogy a felek közt – a panaszolt cselekmény előtt és azt követően is – rendszeres szexuális kapcsolat állt fenn, aznap is előzetesen tisztázták, hogy találkozásuk alkalmával szexuális együttlétre fog sor kerülni. A nyomozóhatóság megállapította, majd a panasz nyomán eljáró városi ügyészség megerősítette, hogy a nőnek az aktust megelőző enyhe ellenállása a gyanúsított rábeszélése következtében megtört, erőszak, fenyegetés alkalmazására nem került sor. A sértett meghallgatásai alkalmával az eljáró nyomozó hangsúlyozta, hogy a bűncselekmény megállapításához szükséges az erőszak, illetve minősített [élet vagy testi épség elleni közvetlen – SJ] fenyegetés fennállásának bizonyítása. A nő vallomásaiban elmondta, mivel a férfi korábban már többször megverte, az erőszakos szexuális aktus alatt végig attól tartott, hogy ez ismét bekövetkezik. A nyomozó a meghallgatások alkalmával több ízben kiemelte, ha R. L. nem tudja az általa elmondottakat kétséget kizárólag bizonyítani, abban az esetben súlyos börtönbüntetés vár rá, és ügyét a katonai ügyészség fogja tovább tárgyalni. A sértett, félve a kilátásba helyezett szankciótól, módosított korábbi vallomását, és visszakozott az erőszak megtörténte tekintetében. A rendőr a sértetti tanúkihallgatások alkalmával felvett jegyző-

könyvekről másolatot csak sokszori kérésre, az Igazságügyi Hivatal Fővárosi Áldozatsegítő Szolgálatának közbenjárására adott, ezzel egyidőben átadva a határozatot a nyomozás megszüntetéséről. A megszüntető határozatot a sértett számára a rendőrség nem kézbesítette annak meghozatalakor, így ha R. L. nem élt volna iratbetekintési jogával, nem értesült volna e határozatról, s így eleseett volna panasztételi jogosultságától.”

Az esetekből jól látszik: az eljárások nem célozzák, és ezért nem is szolgálják az erőszak megszüntetését, megtorlását, és így a további erőszak megelőzését, az áldozat(ok) védelmét. A bántalmazottak – ezt megtapasztalva – nem szívesen fordulnak az igazságszolgáltatás szerveihez, inkább tűnnek némán tovább, vagy önhatalmúlag lépnek fel az erőszak elkövetőivel szemben. A most ismertetett esetben is, a panaszt elutasító határozatot követően, a sértett nem igényelte képviselőnk a pótmagánvádas eljáráshoz.

2. A bántalmazottak valóságának figyelmen kívül hagyása

A nők elleni családon belüli erőszak áldozatainak az igazságszolgáltatással kapcsolatos csalódottsága azzal is nagyban összefügg, hogy azt tapasztalják, a jogalkalmazó szervek nem értik és nem veszik figyelembe az ő élethelyzetüket. Ezt a gyakorlatot egyrésztől az teszi lehetővé, hogy a jogi normák ún. gendersemleges megfogalmazásokat alkalmaznak, vagyis ugyanazokat a szabályokat használják a társadalom valamennyi szereplője tekintetében. Ez a látszólag politikailag korrekt megoldás azonban, azáltal, hogy figyelmen kívül hagyja a társadalom tagjai közt létező hatalmi különbségeket, azt eredményezi, hogy a hátrányos helyzetben lévők (nők, gyerekek, idősek, fogyatékkal élők, LGBT-emberek, stb.) jóval több energiabefektetéssel, erőáfordítással jutnak ugyanazon jogeszközkhöz, mint a több hatalommal rendelkezők, ha egyáltalán hozzájutnak. A társadalmi különbségek negligálása azzal is jár, hogy a jogalkotó által elképzelt, szabályozott élethelyzet a hatalommal rendelkező társadalmi csoport jellemzőihez és igényeihez igazodik, így egyszerűen nem, vagy csak súlyos torzulásokkal alkalmazható a kevesebb társadalmi hatalommal rendelkező csoportok tagjaira. Ennek leglátványosabb példája, a sokszor emlegetett jogos védelmi helyzet bírói megítélése. A jogos védelem ítélkezési gyakorlata két felnőtt férfi közti interakció sémájára alakult ki, ez a kritériumrendszer pedig – megfelelően rugalmas jogértelmezés híján – meg sem közelíti a családon belüli erőszak valós életbeli sajátosságait. Leegyszerűsítve: egy rettegésben élő, a bántalmazónál tipikusan gyengébb fizikumú nő nem tudja, és nem is meri a férfi aktuális támadásával azonos időben, segédeszköz nélkül megvédeni magát. Ráadásul, itt nem egy alkalmi verekedésről van szó – ellentétben a jogos védelem jogintézményének kidolgozása során alapul vett jogalkotói hipotézis esetével – hanem egy hosszú, akár évekig, évtizedekig tartó folyamatról, amelynek csak egyes állomásai a büntetőjog számára

jelenleg megfogható bűncselekmények, de a kontextusból, vagyis a teljes folyamatból kiragadva ezek nem az áldozat valóságának megfelelően értelmezhetők. Márpedig a büntetőjog mai állása szerint a jog nem tud értékelni egy olyan hosszasan elhúzódó folyamatot, melyben két formálisan bűncselekménynek minősülő cselekmény között a sértett állandó fenyegetettségben él és az idő, illetve az esetek számának előrehaladtával pszichés állapota romlik, egyre kiszolgáltatottabbá válik, ráadásul – jellemző módon – az egyes cselekmények egyre súlyosabbak és az áldozat életterének egyre nagyobb részére terjednek ki.

Jogsegélyügyeink alapján az is általánosnak mondható, hogy az ún. gyermekvédelmi jelzőrendszer – ahol a családon belüli erőszak gyakran elsőként meg szokott jelenni – nem tesz különbséget a bántalmazó szülő és a bántalmazó szülő által többnyire szintén bántalmazott másik szülő felelőssége között. Ez a gyakorlatban úgy jelenik meg, hogy ha egy anya a családsegítő szolgálatnál, gyermekjóléti központnál, gyámhivatalnál, stb. jelzi, hogy partnere erőszakot követ el ellene és/vagy a gyerekek ellen, akkor a hatóság erre általában a gyerek(ek) védelembé vételének elrendelésével és/vagy a családból történő kiemelésével fenyegetőzve reagál. Védelembé vételi közigazgatási határozatot a stratégiai esetek körében is több ízben megtámadtunk. A gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. törvény (Gyvt.) 67. § (1) bek. szerint a gyermekvédelmi szolgáltatások közé tartozó védelembé vétel elrendelésének alapja „...ha a gyermek testi, értelmi, érzelmi és erkölcsi fejlődéséhez szükséges ellátás a szülő beleegyezésével nem biztosítható és ez a helyzet a gyermek fejlődését veszélyezteti...”. A törvény a védelembé vétel elrendelését ezen felül ahhoz köti, hogy a szülő a gyerek veszélyeztetettségét az alapellátások önkéntes igénybevitelével megszüntetni nem akarja vagy nem tudja. Ügyeink alapján az a gyakorlat körvonalazható, hogy a védelembé vételt nem előzi meg az alapellátások felkínálása, a gyerek veszélyeztetettségét pedig nem az ok feltárásával, a bántalmazó szülő azonosításával és felelősségre vonásával próbálják meg a gyermekvédelmi hatóságok orvosolni, mégcsak nem is a szülők egyetemes felelősségét veszik alapul, hanem a kialakult helyzetért jobbra az anyát hibáztatják. Teljesen figyelmen kívül marad, hogy az anya beleegyezése (sőt, kérése) a helyzet megváltoztatásába rendszerint rendelkezésre áll (hiszen általában tőle értesülnek a problémáról a szolgálatok is), és hogy az anya nincs abban a helyzetben, hogy megszüntesse az erőszakot, hisz maga is áldozata annak. Így aztán a kör bezárul, az a szerv, akihez a bántalmazott szülő védelemért fordul, ugyan segítséget nem nyújt, de megfenyegeti az anyát, hogyha nem csinál valamit, akkor végső soron tőle veszik el a gyerekeit. Ha ugyanis a gyerek veszélyeztetettségét a védelembé vétellel nem lehet megszüntetni, akkor a gyámhivatal nevelésbe veszi a kiskorút, azaz nevelőszülőnél vagy gyerekekothonban helyezi el. Hogy mennyire vak a rendszer a családon belüli erőszak felnőtt áldozatainak kiszolgáltatott helyzetére, azt az alábbiakban idézett dokumentumok tökéletesen mutatják. Az első idézet részlet a vádiratból, a második írást ügyfelünk nyújtotta be a bírósághoz abban a perben, melynek másod-

rendű vádlottja ő maga volt. Az eljárás kiskorú veszélyeztetése bűncselekmény tárgyában folyt, melynek elkövetésével azért vádolták meg az asszonyt, mert a gyerekek előtt szenvedte el férjétől a bántalmazásokat.

A vádirat:

„A szabadon lévő vádlottak 1992-ben házasodtak össze, két gyermekük Cs. és T. A házastársak kapcsolata 1999 táján megromlott, külön bankszámlát nyitottak, majd 2000 ... hónapban a férfi beadta a válópert.

A férfi, K. V. azt nehezményezte, hogy felesége mérlegképes könyvelői tanfolyamra járt, hogy munkahelyet találjon, s részben az anyagi helyzetük javuljon, részben nagyobb önbecsülésre tegyen szert. 2000. ... napján K. V. a fej többszörös nyílt sebét és a mellkas zúzódását okozó módon bántalmazta feleségét, akinek sérülései nyolc napon belül gyógyultak. 2001... hónapban a vádlottak megpróbálták a gyerekeik érdekében rendezni a kapcsolatukat, ez azonban csak időlegesen járt sikerrel, 2002-től ismét megromlott a kapcsolat a szülők között. Ettől kezdve a vádlottak naponta vitatkoztak a gyerekekkel, a háztartással vagy a válással kapcsolatos dolgokon, a szóváltások veszekedéssé, azok tettlegességgé fajultak, K. V. több alkalommal bántalmazta feleségét, aki ilyenkor igyekezett védekezni. A vádlottak a veszekedések, sőt verekedések alkalmával sem voltak tekintettel arra, hogy gyerekeik ilyenkor jelen vannak. A viták többnyire úgy kezdődtek, hogy K.-né kifogásolta férje otthoni viselkedését, azt, hogy nem járult hozzá kellő mértékben a háztartási kiadásokhoz, vagy a gyerekek szükségleteihez, esetleg az anya által vásárolt ennivalót megeszti, míg K. V. a felesége általi szidalmazását sérelmezte, továbbá azt, hogy érzése szerint felesége jobban ragaszkodott lányukhoz, s a gyerekek közötti konfliktus esetén mindig a kislíút hibáztatta. A feleség kifogásaira K. V. által adott válaszokból többnyire kölcsönös szidalmazás, majd az apa részéről gyakran tettlegesség lett.

2004... napján azért került sor rendőri intézkedésre, mert K. V. a kislíút áthívta aludni a saját szobájába – a lakás használatát ekkor már megosztották – az anya azonban nem engedte át a kislíút, ezért K. V. vádlott olyan erővel csapta be a szobaajtót, hogy annak üvegezett ajtaja betört. K.-né férje feldúlt állapotától megijedt, s rendőrt hívott. Ez alkalommal K. V. nem bántalmazta ugyan a feleségét, ő azonban a vádlott erőszakos megnyilvánulásai miatt ettől – joggal – tartott. A vita kiindulópontját az szolgáltatta, hogy K. V. a felesége és gyerekei által használt szobához vezető fűtéscsövet már megelőzőleg elvágta, így abban a szobában nem volt fűtés, az apa ezért a kislíút akarta a meleg szobájába áthívni.

2005. február ... napján reggel K. V.-né szóvá tette, hogy férje megette az általa a gyerekeknek vásárolt élelmiszer egy részét. K. V. ezt kikérte magának, egyre hangosabban vitatkoztak, majd lökdösődni kezdtek, K. V. megszorította közben felesége kezét, majd hátulról kézzel fejbe ütötte K.-nét, aki a fotelba rogyott. K. V. ismét ütésre emelte a kezét, kislíuk azonban ekkor szülei közé lépett, hogy édesanyja bántalmazását megakadályozza, így apja, K. V. ütése őt találta el.

Az események alatt a kislány sikítva sírt, majd K.-né mérgében és a fájdalomtól is feltűzelve egy hólapáttal kiverte az udvar felől férje szobájának ablakait. [...]

A családot és a gyerekeket a családsegítő és gyermekjóléti szolgálat már 2000 óta figyelemmel kísérte – ekkor K. V-né kérésére, s alapellátás keretében foglalkozott velük. 2004 őszén újabb jelzések érkeztek a szolgálathoz a szülők közötti családi botránnyról, ezt követően szintén alapellátás keretében igyekeztek a családi konfliktusokat megoldani. 2005 ... havában már világossá vált, hogy a házaspár közötti kapcsolat annyira elmeresedett, hogy a szülők a mediációt, a családterápiát elutasították. A 2005. februári esetet követően a gyámhatóság a két kiskorú ideiglenes hatályú elhelyezéséről határozott, K. V-né azonban a két gyermeket a G. városi Tüdőgyógyintézet gyermekosztályára asztma diagnózissal felvette, majd a gyermekekkel együtt pár nap múlva a Menedék Alapítvány átmeneti szállására költözött. Erre figyelemmel a gyámhatóság a kiskorúak ideiglenes hatályú elhelyezéséről szóló határozatot visszavonta. [...] Az anyaothonból mindkét gyerek szeretne hazakerülni, azonban még mindig jobbnak érzik helyzetüket ott, mivel a szülők közötti konfliktusok traumatizáló élményének nincsenek kitéve. [...]

K. V-né azzal, hogy férjével gyakori szóbeli konfliktusba keveredett, őt a gyerekek előtt gyakran és durván sértegette, K. V. azzal a magatartásával, hogy felelőségét a gyerekek előtt többször tetteg bántalmazta, s mindkét szülő azzal, hogy hangos, durva veszekedéseik során nem voltak tekintettel a gyerekek jelenlétére, szülői kötelezettségét súlyosan megszegte, s ezzel a gyermekek értelmi és erkölcsi fejlődését veszélyeztették...”

A másodrendű vádlotként szereplő asszony beadványa a bírósághoz:

„A férjem kb. 1996 óta bántott szavakkal és tettegesen is. 1996. és 2000. között ezek a bántalmazások még alkalmoszerűek voltak. A fő problémaforrás az volt, hogy én nagyon szerettem volna szép, kényelmes otthont és minél színvonalasabb életet a családnak, a gyerekeknek. Amikor szóvá tettem, hogy a férjem nem tett megfelelő erőfeszítéseket az életünk jobbá tételéért, mindig bántalmazott.

1999 második felében, 2000. év elején vált pokollá az életünk. Ekkor kezdett kb. heti rendszerességgel bántalmazni. A kislány, Cs. szeretett volna szakkörökbe járni, minden érdekes tevékenységben részt venni az iskolában. Én ezt maximálisan támogattam. Az édesapa a gyereket több ízben felpofozta, durván beszélt vele, amikor kérte, hadd járjon valamilyen tanfolyamra stb. [...] A bántalmazásaim „oka” szintén az volt, hogy a gyerekeimnek mindent biztosítani szerettem volna és ő ettől elzárkózott. Ezért úgy döntöttem, segítséget kérek az illetékes gyámhatóságtól. Azt vártam, hogy megfegyveljék a férjemet, megmondják neki, hogy nincs joga bántalmazni engem és tájékoztatják őt az apai kötelezségeiről. Ez a segítségkérés 2000. február... napján történt. A gyámhatóság jegyzőkönyvet is felvett. Ebben egyebek között elmondtam, hogy »a férjem rendszeresen megvert engem« (jkv. 2. oldal). Amikor a férjemet tájékoztatták erről a bejelentésemről és

segítségkéréséről, úgy megvert, hogy kórházba kerültem, a Szent János kórház baleseti osztályára, súlyos szemöldökcsonttöréssel, amely kétheti kórházi kezelést igényelt. (Kérem, hogy az erre vonatkozó orvosi iratokat hivatalból szerezzék be.) A kórház hivatalból tett feljelentést a férjem ellen, de semmi sem történt. A gyámhatóság a bejelentésem és segítségkérésem kapcsán egy környezettanulmányt készített, ahol mindent rendben talált. Semmit nem kezdtek azzal az információval, hogy engem a férjem rendszeresen ver. Nem tájékoztattak arról, hogy mit tehetek, hová fordulhatok.

A férjem beadta a válókeresetét, mondván, hogy »van nálam jobb partner, akivel a hátralévő életét le szeretné élni...« A válóperben, amit 2000-ben indított, én beszámoltam a bíróságnak arról, hogy a férjem rendszeresen bántalmaz. A bíróság ezt jegyzőkönyvezte, de tanácsot nem kaptam arra, hogy mit tegyek. Én láttam, hogy nagyon elhúzódik az eljárás (annak ellenére, hogy a családon belüli erőszak ténye világos volt), s az életünkben változás nincs. Ezért úgy döntöttem, hogy a gyerekek érdekében is megpróbálok mindenben a férjem igényeihez igazodni, hogy ezzel elkerüljem a bántalmazásokat és a rendkívül feszült hangulatot. Mindenben alkalmazkodtam hozzá és az ő családjához, az anyagi terheket szinte kizárólag én viseltem. Azon igyekeztem, hogy a gyerekeim minél nyugodtabb háttérrel és minél több szabadidős tevékenységgel, szakkörökbe járva, kiegyensúlyozottan éljék az életüket a saját otthonukban. Ez a kislányom vonatkozásában sikerült is, a kislány nem találta a helyét az iskolában, illetve az otthoni feszültségek is bántották. Nem gondoltam menekülésre, mert féltem, hogy földönfutóvá válok a gyerekeimmel, és végképp összeomlik az életünk. Én az évek során végig a gyerekeimért harcoltam, az ő életüket akartam jobbá tenni. Megtapasztaltam mindkét válóperi eljárás során, hogy a válás nem jelent megoldást önmagában, hiszen az eljárások nagyon elhúzódnak, a férjem közben még agresszívabb és mérgesebb, segítséget pedig senki nem ad. Azt tapasztaltam az évek során, hogy minden hatóság, valamint a gyerekvédelem is, teljesen természetes állapotnak tekinti, hogy egy nőt rendszeresen bántalmaznak. Segítség pedig nincs. Még a jelen büntetőeljárás kezdetét követően is úgy tájékoztattott a gyámhatóság, hogy az apa engedélye nélkül nem hagyhatom el a gyerekekkel a közös otthont, nem költözhetek el. (Megjegyzem, egyébként is rendkívül méltánytalan és igazságtalan dolog, hogy a bántalmazott nőnek kell a gyerekeivel együtt menekülni a közös otthonból.)

Rendszeres bántalmazásaim egy részéről láttelelet csatolok bizonyítékképpen arról, hogy én ebben az ügyben nem elkövető, hanem áldozat/sértett vagyok ténylegesen.

B. R.-rel, a gyámhatóság által kijelölt családsegítő és gyermekjóléti szolgálati szakemberrel kb. havi rendszerességgel beszéltem, tanácsát, segítségét kértem a vádbeli időszakban. Elmondtam, hogy a férjem változatlanul üt-ver. Mindig azt mondta, hogy igyekezzek megegyezni a férjemmel. De vele lehetetlenség volt.

Úgy érzem, hogy az ellenem felhozott vádban nem vagyok bűnös. Én magam soha nem bántottam egyik gyerekemet sem, nagy szeretettel és törődéssel voltam

irántuk. Az otthoni feszültségektől a lehetőségeim keretei között igyekeztem megvédeni őket. Én magam nem bűnelkövető, hanem áldozat voltam, a férjemtől elszenvedett rendszeres bántalmazások áldozata. Ezek során egyebek mellett fejsérülést, kartörést, agyrázkódást, sebészeti beavatkozást igénylő ujj sérülést szenvedtem el. Mindezek ellenére nem omlottam össze, nem lettem szenvedélybeteg, nem hanyagoltam el a gyerekeimet, hanem ellenkezőleg: minden erőmmel azon voltam, hogy a feszültségeket hárátsam, és őket a fájdalomtól megmentsem.

A családon belüli erőszak felszámolásához segítséget kértem, de nem kaptam. A jelenlegi helyzetünk is azt bizonyítja, hogy az én bántalmazásom megszüntetése és bántalmazó férjem felelősségre vonása helyett nekünk kellett a gyerekekkel földönfutóvá válni, az én kemény munkámmal létrehozott otthonunkat elhagyni. Segítség helyett a gyermekeim kiemelésével, kvázi állami gondozásba vételével fenyegettek meg. Bántalmazott nőként gyakorlatilag két választásom volt: a reménytelenségbe, nincstelenségbe, otthontalanságba menekülni a gyerekeimmel, vagy az otthonunk megőrzése mellett a magam eszközeivel, folyamatos alkalmazkodással, félelemben, rettegve a bántalmazástól igyekezni a gyerekeimet megvédeni.

A gyermekeim ragaszkodnak hozzám, nagyon szeretik egymást, amióta az otthonunkat elhagyni kényszerültünk, a nehézségek ellenére is jobb állapotba kerültek. A gyermekeket a családjogi bíróság ideiglenesen nálam helyezte el, nyilvánvalóan annak ismeretében, hogy szeretettel és gondoskodással veszem őket körül. Rendkívül méltánytalannak és igazságtalannak gondolom, hogy engem vádolnak kiskorú veszélyeztetésével. Erre figyelemmel kérem a velem szembeni vád elejtését, az eljárás megszüntetését. Arra a nem várt esetre, ha ez nem történne meg, kérem annak pontos megjelölését, hogy pontosan mit is kellett volna tennem az adott körülmények között, mi az a tevékenység, avagy mulasztás, amellyel szülői kötelezettségeimet megszegtem. Tudomásom szerint még pusztá veszekedés miatt egyetlen szülő ellen sem emeltek vádat kiskorú veszélyeztetése miatt, ezért feltételezem, hogy abban áll a „bűnösségem”, hogy a bántalmazásaimnak a gyermekeim szemtanúi voltak. E cselekmény elkövetője azonban nem én voltam, hanem a férjem.

Jelenleg a gyermekeim intézményes érzelmi bántalmazása folyik a bíróságok által, mivel a családon belüli erőszak és a mi földönfutó létünk ellenére az eljárás rendkívül lassú a polgári perben. Reményünk sincs arra, hogy belátható időn belül kizárólagos lakáshasználatot kapunk, illetve más módon biztonságos és hosszú távú lakásmegoldáshoz jutunk. Ezúton kérem a T. Ügyészséget és Bíróságot, hogy ebben nekem és gyermekeimnek segíteni szíveskedjenek.”

K. V-né és gyermekei két és fél év után költözhetek vissza otthonukba, melyre kizárólagos lakáshasználati jogot kaptak, az asszonyt a bíróság három és fél év után, 2008 szeptemberében első fokon felmentette a vád alól, az ügyészség felbevezett (!).

A fent leírttal nagyfokú hasonlóságot mutat egy másik ügyünk is, melyben ügyfelünkkel szemben azért folyik garázdaság miatt büntetőeljárás, mert volt férje történetesen egy üzlethelyiségből őt kirugdosva, közterületen verte meg.

Rendszeresen tapasztaljuk továbbá a bántalmazott nők valóságának figyelmen kívül hagyását azokban az esetekben, amikor az igazságszolgáltatás szervei irreális elvárásokat támasztanak az áldozatokkal szemben, olyan hipotéziseket állítanak fel, aminek a partnerkapcsolati erőszak áldozatai nem bírnak megfelelni, ezért megkérdőjeleződik a szavahihetőségük, végső soron elesnek az állami védelemtől. Így például foglalkoztunk olyan ügygel, ahol a rendőrség amiatt nem járt el a feleségét és a nő velük együtt élő kislányát brutálisan bántalmazó férfival szemben, mert látták a nőt többször is az utcán egyedül sétálni, s úgy gondolták, elszökhetett volna, ha valóban annyira elviselhetetlen lett volna az élete. Rádadásul ez az asszony több ízben visszatért már a férjéhez, miután elköltözött tőle. Tevékenységünk során rendszeresen szembesülünk a segítő szakemberek értetlenségével, sok esetben sértődöttségével, amiatt, hogy miután hosszasan foglalkoznak egy bántalmazott nővel, segítik lakhatásuk, anyagi helyzetük rendezését, mégis visszatérnek a bántalmazóhoz. Ennek okaival a NANE Egyesület korábban hivatkozott *Miért marad?* című kiadványa részletesen foglalkozik, ehelyütt csak arra térnénk ki, hogy a családon belüli erőszak természetrajzának, dinamikájának, a bántalmazó és a bántalmazott viselkedési jegyeinek ismerete alapvető fontosságú a segítő és a jogalkalmazást végző szakemberek számára. Az ismerethiány az ügyek jelentős hányadában akadálya a hatékony jogvédelemnek és hátrányos jogalkalmazási gyakorlat kialakulásához vezet. Így például a fent hivatkozott esetben az ügyészség nem volt hajlandó a távoltartás elrendelésének kezdeményezésére, a rendőrség pedig szavahihetetlennek bélyegezte a bántalmazott nőt, annak ellenére, hogy többször járt az illetékes áldozatvédelmi referensnél és az ügyével foglalkozó rendőrnőnél is, és tájékoztatta őket arról, hogy nem tud addig a férje ellen tanúvallomást tenni, illetve a feljelentésben írtakat elismerni, amíg a testi biztonságuk nem garantált. Hasonlóképpen az erőszakos közöszlős elkövetésével gyanúsított férfi vád alóli felmentésével zárult az az eset, ahol biztonsági kamerák felvétele tanúsította, hogy a nemi erőszak elkövetésének helyszíne felé haladva egy benzinkútnál megállt a taxi, amelyben elkövető és áldozat utazott, s a fiatal nő látszólag kényszer, erőszak és fenyegetés nélkül ki-, majd beszállt a kocsiba. Nem változtatott a bíróság ítéletén az sem, hogy a nő a tárgyaláson elmondta, abban a hitben volt, hogy az őt később megerőszakoló férfi bérnyilkos és bárhol megtalálná őt. Az ilyen és hasonló esetekben valószínűleg a bántalmazót elmarasztaló határozatok születnének, ha a jogalkalmazók ismernék és jogilag elismernék a traumás kötődés, a Stockholm-szindróma¹⁴, avagy a komplex poszt-traumás stressz jelenségét. Ugyanígy, ha a hatóságok tisztában lennének azzal,

¹⁴ A tünetcsoportok egyik leírt jellemzője, hogy az áldozatok nem élnek a nyilvánvalónak látszó menekülési lehetőségekkel sem.

hogy a bántalmazottak egyszerre élék meg ugyanattól az embertől a szerelmet, szeretetet, a félelmet és az erőszakot, s ezért szükségszerűen összezavarodnak, bénultak és tehetetlenek lesznek, nem bélyegeznék őket szeszélyesnek és határozatlannak, ami miatt nem érdemes velük foglalkozni. Fontos ismeret a szakember kezében, hogy a bántalmazó magatartásnak velejáró eleme, hogy ezt az összezavarodást, bizonytalanságot az elkövető tudatosan is kiváltja és erősíti üzeneteinek állandó váltogatásával, illetve a másik személy énképének, biztonságérzetének rendszeres gyengítésével. A fenti tünetcsoportok elkerülésére nincsen más mód, mint a bántalmazó igen korai elhagyása, – és már ez sem mindig veszélytelen – ez azonban egyrészt egy olyan időszakra esik, amikor a kapcsolatban még jellemzően több a pozitív, mint a negatív elem, másrészt a bántalmazó magatartás korai felismerését számos társadalmi hagyomány, közösségi attitűd megnehezíti. Azt a nőt, aki a korai jelek alapján azonnal elhagyja partnerét, környezete gyakran hisztisnek, összeférhetetlennek bélyegzi: rendkívül elszántnak és tudatosnak kell lenni ahhoz, hogy ezzel a társadalmi (erkölcsi) elvárással valaki szembe menjen. Végül az is alapvető jelentőségű tudnivaló, hogy egy bántalmazott nő átlagosan négyszer hagyja el partnerét sikertelenül, míg végleg ki tud lépni a kapcsolatból, átlagosan hét évet töltve az erőszakos partner mellett.

További példa a jogrendszernek a családon belül elszenvedett erőszak sajátosságaival kapcsolatos vakságára az az esetünk, melynek során nem sikerült büntető-eljárás keretében felelősségre vonni az elkövetőt sem személyi szabadság megsértése, sem kényszerítés miatt, mert a bántalmazó a magatartását nem fizikai kényszer, fenyegetés és/vagy erőszak által fejtette ki, hanem élettársát megfélemlítve. A rendőrség ügyfelünk feljelentését azzal az indokkal utasította el, hogy ezek a bűncselekmények csak akkor valósulnak meg, ha a terhelt fizikailag gátolja meg a sértettet a szabadságában, abban az esetben, ha ezt a hatást más módon, például lelki terror, megfélemlítés, fenyegetés útján éri el, az bűncselekményként nem értékelhető.

Annak illusztrálására, hogy a bántalmazottak valószínűleg figyelmen kívül hagyása továbbra is tudatos és szisztematikus jogalkotói és jogalkalmazói gyakorlat, jó példa a zaklatás mint bűncselekmény kodifikációjának folyamata. 2007. december 31-ig a zaklatást a magyar jog nem szabályozta, kizárólag a veszélyes fenyegetés szabálysértési tényállása volt alkalmazható a zaklatási cselekmények egy meglehetősen szűk körére¹⁵. Mivel a családon belüli erőszak emberöléssel

¹⁵ A szabálysértésekről szóló 1999. évi LXIX. törvény 2007. december 31-ig hatályos 151. §-a értelmében: „151. § (1) Aki

a) mászt félelemkeltés céljából olyan bűncselekmény elkövetésével komolyan megfenyeget, amely a megfenyegetett személy vagy annak hozzátartozója élete, testi épsége vagy egészsége ellen irányul,

b) mászt félelemkeltés céljából a megfenyegetett személyre vagy annak hozzátartozójára vonatkozó, a becsület csorbítására alkalmas tény nagy nyilvánosság elé tárásával komolyan megfenyeget, elzárással vagy százötvenezer forintig terjedő pénzbírsággal sújtható.” Tapasztalataink szerint azonban még ezt a szabálysértési tényállást sem alkalmazták megfelelően.

végződő eseteinek túlnyomó többségét zaklatás előzi meg, és mivel a zaklatás gyakran rendkívül súlyos mértékben befolyásolja az áldozat életét, a nőszervezetek évek óta lobbiztak a zaklatás kriminalizációja érdekében. De míg korábban homályos ígéretek legfeljebb arra nézve hangzottak el, hogy létrehoznak egy ilyen szabálysértési tényállást, 2007 őszén – közvetlenül az után, hogy több kormánypárti politikus ismeretlen eredetű fehér port tartalmazó borítékot kapott – megindult a büntető törvénykönyv módosítása, mely a zaklatás tényállást bűncselekményként ismerte volna el. A PATENT és a NANE Egyesület közös észrevételében¹⁶ juttatta el ajánlásait az Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium (IRM) kodifikációval foglalkozó szakértői felé. A civil javaslatok célja az volt, hogy visszacsatolják az áldozatok valóságát a jogalkotási folyamatba, s így olyan jogszabály megalkotását segítsék elő, mely hatékonyan, a nők elleni erőszak áldozataira is ténylegesen alkalmazható módon bünteti a zaklatást. A nőszervezetek észrevételei a kívánt hatásnak pont az ellenkezőjét érték el: az Országgyűlés elé beterjesztett javaslat még kevésbé védte a partnerkapcsolati zaklatás áldozatainak érdekeit, mint a véleményezésre megküldött változat. Így többek közt a minősített esetek közül kikerült a hozzátartozó sérelmére elkövetett zaklatás és csak a volt házastárs, volt élettárs maradtak kiemelten védett személycsoportként, noha nem létezik olyan statisztikai adat, mely alátámasztaná, hogy a volt partner fokozottabban ki van téve a zaklatás veszélyének, mint például a formálisan még el nem vált partner. Sőt, jogsegélyszolgálatunk tapasztalata szerint, a zaklatás szempontjából kiemelkedően veszélyes időszaknak inkább a válási szándék bejelentését követő periódus minősül, amikor a felek papíron még házastársak/élettársak. Ajánlásaink jelentős részét Gusztos Péter SZDSZ-es politikus módosító javaslatok formájában benyújtotta, ezeket azonban nem szavazta meg a képviselők többsége. Bárándy Gergely (MSZP) felszólalásaiban a módosító javaslatok szükségessége ellen érvelt, így például hevesen ellenezve az ún. eljárási zaklatás (eljárások alaptalan kezdeményezése) nevesítését. A politikus szerint ugyanis renddancióhoz vezetne az eljárási zaklatás büntetése, hisz a hamis vád már lefedi az ilyen eseteket. Ugyanez a Bárándy Gergely egy évvel később, a távollartás törvényalkotási folyamatában maga javasolta a „családon belüli erőszakkal összefüggő hamis vád” szabálysértési tényállásának megalkotását, arra hivatkozva, hogy ebben az esetben szükséges a speciális tényállás létrehozása. Ezzel párhuzamosan rendre olyan távollartási törvényjavaslatok születnek, melyek az áldozatok jogvédelmét nem garantálják, és a büntető törvénykönyvből kikerül a nők valóságát (a szülés utáni megváltozott tudatállapotot, és a bántalmazottságot) a korábbi hatályos Btk-ban egyedül elismerő privilegizált tényállás, az újszülöttölés¹⁷,

¹⁶ <http://patent.org.hu/content/view/26/55/lang.hu/>

¹⁷ A büntető jogszabályok és a hozzájuk kapcsolódó egyes törvények módosításáról szóló 2003. évi II. törvény 88. § (1) bekezdés e) pontja – 2003. március 1-től – hatályon kívül helyezte a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvénynek (Btk.) az újszülött megöléséről rendelkező 166/A. §-át.

hogy helyet adjon egy olyan minősített tényállásnak ugyanarra a jelenségre, amely a lehető legsúlyosabban büntethető¹⁸. A jogalkotói elfogultság aligha lehetne szembeötlőbb.

3. Diszkrimináció

Diszkriminációt érzékelt valamennyi nő, aki családon belüli erőszak áldozataként fordult jogsegélyszolgálatunkhoz az elmúlt évek során. Ők ezt jobbára az eljáró jogalkalmazók elfogultságaként érzékelték, s szinte minden esetben próbálkoztak elfogultsági kifogás előterjesztésével, amit kivétel nélkül elutasítottak. Az elfogultság jogintézménye ugyanis azokat az eseteket szokta kiszűrni, ahol személyes ismeretség vagy más objektívnek tartott kizáró ok miatt a döntéshozó semlegessége, pártatlansága nem biztosította a konkrét ügy és a konkrét peres felek relációjában. Az elfogultsági kifogás elintézése során az eljáró bírónak kell elsőként nyilatkoznia arról, hogy elfogultnak tartja-e magát. Az elmúlt tíz évben nem találkoztunk olyan bíróval, aki erre igenlő választ adott. Természetesen azért nem vallják magukat a jogalkalmazók elfogultnak, mert jellemzően nem ismerik egyik felet sem korábbiól, nem állnak rokoni-ismerősi viszonyban velük. Ami miatt azonban a nők elleni erőszak áldozatai mégis elfogultnak élik meg a jogalkalmazásban részt vevők tevékenységét, az megítélésünk szerint az alábbi okokra vezethető vissza. Egyrészt azért, mivel az eljárás során – speciális jogszabály és/vagy konkrét jogalkalmazási iránymutatás hiányában – fokozottan jutnak érvényre a döntéshozó személy előítéletei, szubjektív meggyőződése, vallási-erkölcsi hite, s ezek jellemző módon a patriarchális értékrendet képviselik, vagyis a férfiak többlethatalmát tartják fenn a többi családtaggal szemben. Az elfogultság feltárásánál a jogalkalmazó szexizmusa vagy nőgyűlölete azonban nem képezi vizsgálat tárgyát. Másrészt ez az elfogultság nem a konkrét jogalkalmazónak a konkrét felekkel szembeni hozzáállását tükrözi, hanem a rendszer elfogultságának lecsapódása. Mint korábban írtuk, a családon belüli erőszak strukturális erőszak, egyik oszlopa pedig a jog, mely lehetővé teszi, hogy családi kapcsolaton belül a bántalmazók jogosítványt kapjanak az erőszak büntetlen elkövetésére. A jog a patriarchális értékrendet védi, így nem az egyes jogalkalmazók sajátossága, hogy a bántalmazottakat hátrányosan megkülönböztetik az eljárások során, hanem a rendszer része, ami az erőszakot fenntartó funkciójához szükséges. Ez a diszkrimináció mára már nem annyira az írott jog terén jelenik meg nyílt megkülönböztetés formájában, hanem inkább a jogszabályi rendelkezések közvetett diszkriminatív hatásaként, vagy még inkább a jogalkalmazás során.

¹⁸ Az a nő, aki újszülöttjét a szülés alatt, vagy közvetlenül a szülés után megöli, 2003. február 28-ig két évtől nyolc évig terjedő szabadságvesztéssel volt büntethető; 2003. március 1-je után ugyanezért a cselekményért tíz évtől tizenöt évig terjedő, vagy életfogytig tartó szabadságvesztéssel sújtható.

A magyar jogszabályok a nemek szempontjából semleges megfogalmazást használnak, ezért a diszkrimináció csak közvetve érhető tetten. Például a korábban említett, a kapcsolattartás háttérnormájaként használt 149/1997. (IX. 10.) Korm. rendelet 33. § (7) bekezdése lehetővé teszi a gyámhivatal számára a gyermekelhelyezés megváltoztatása iránti per elindítását, valamint kötelezővé a kiskorú veszélyeztetése miatti feljelentés megtételét, ha a kapcsolattartásra kötelezett (az esetek 90%-ában az anya) a gyermeket figyelmeztetés, illetve bírság kiszabását követően is a különélő szülő „ellen neveli”. Ugyanilyen súlyos szankciót nem helyez kilátásba a rendelet sem akkor, ha a kapcsolattartásra jogosult szülő folyamatosan a másik szülő ellen hangolja a kiskorút, sem akkor, ha bármilyen egyéb módon él vissza kapcsolattartási jogával. Mint több közigazgatási és bírósági határozatból kiderült, a nevelő szülő (anya) felelős a kapcsolattartás meghiúsulásáért akkor is, ha az apa bántalmazó magatartása miatt a gyerek nem hajlandó élni a láthatással. Ugyanakkor az apa (kapcsolattartásra jogosult szülő) felelőssége csupán addig terjed, hogy a láthatást jogszerűen – általában 48 órával korábban írásban – lemondja.

A családon belüli erőszak áldozatainak hátrányos megkülönböztetésével jár a gyerekvédelmi törvény azon előírása¹⁹, mely az általános szabály alól kivételt teremtve, a kapcsolattartási ügyekben az ügyfél költségviselését határozza meg. Ezen felül a törvény arra is felhatalmazza a gyámhatóságot, hogy a kapcsolattartási ügyekben szakértő kirendelése esetén az ügyfelet a szakértő díjazásának megelőlegezésére kötelezze. Márpedig a pszichológus szakértő esetén a 40–120 ezer forint közötti összeg megfizetése megterhelőbb a bántalmazott nők számára, többek pedig e szabály miatt teljesen elesnek a közigazgatási eljárás igénybe vételének jogától.

Egy korábbi kutatás ismertetésében²⁰ feltárt összefüggés, hogy a házasság felbontása és járulécai tárgyában folyó ún. ellenzétes családjogi perekben (ahol tehát a felek nem maguk döntenek ezt el) nagyobb eséllyel helyezik el a gyermeket annál a szülőnél, aki jogi képviselővel jár el. Ügyvédet megfizetni pedig általában a jobb anyagi viszonyok közt élő férfi tud. Ugyanez a kutatás oszlatja el azt az elterjedt tévhitet is, miszerint a válóperekben az esetek jelentős hányadában a bíróság az anyáknak ítéli a gyerekeket. Az igazság ezzel szemben az, hogy csak a felek által önállóan létrehozott vagy elfogadott közös megegyezéssel záródó perekre jellemző, hogy az ügyek 90%-ában az anya kapja a nevelés jogát, ahol nincs konszenzus, ott a bíróság pusztán 60–40% arányban dönt az anya javára. Ha ezt az adatot összevetjük a családon belüli erőszak felderítettségének rendkívül alacsony mértékével, miközben ismert, hogy a bántalmazók előszeretettel használják a gyerekelhelyésre irányuló pereket az anya elleni bántalmazás fenntartá-

¹⁹ 1997. évi XXXI. törvény 133/A. § (3) c) és (4)

²⁰ <http://www.nol.hu/archivum/archiv-424775>

sára, könnyen arra a következtetésre juthatunk, hogy ezen ellenzéses perek jelentős számában nagy valószínűséggel bántalmazás áll a háttérben, és még a 40%-os megítélés egy része is azt jelenti, hogy a gyermeket bántalmazó szülőknek szolgáltatja ki a bíróság.

A nők elleni erőszak áldozatainak diszkriminációjához vezet továbbá az a tény, hogy a büntetőeljárásban a terhelti pozícióhoz kapcsolódó jogosítványok és garanciális elvek kidolgozott rendszerével a másik oldalon a sértett lényegesen kevésbé cizellált eljárásjogi helyzete áll szemben. Az eljárásban a bizonyítási teher a vádlót terheli, kétséget kizáróan nem bizonyított tény pedig nem értékelhető a terhelt terhére. Az erőszak elkövetőjét vádlottként nem terheli igazmondási kötelezettség akkor sem, ha vallomást tesz, a sértett nem csak köteles igazat mondani, de hamis vád miatt a nyomozóhatóság elégtelen tevékenysége eredményeként is elmarasztható, ha „nem sikerült” az elkövető bűnösségét bebizonyítani az eljárásban. A jogalkalmazók – rendőrség, ügyészség, bíróság – gyakran a sértettől várják el a bizonyítékok beszerzését, s nem végzik el azokat a szükséges nyomozati cselekményeket, melyeket idegenek közt elkövetett bűncselekmények esetén megtennének. A hatóságok hajlamosak azt gondolni, hogy a családon belüli erőszakos bűncselekmények bizonyítása rendkívüli nehézségekbe ütközik, hiszen eleve abból indulnak ki, hogy csupán a sértetti állítás áll szemben a terheltével, más bizonyíték nem áll rendelkezésre. A lehetséges bizonyítási eszközök közül legtöbbször az igazságügyi pszichológus által készített szakvéleményre támaszkodnak, mely – ahogy azt jelen kiadvány önálló fejezetében kifejtik – az általában használt tesztek erre való alkalmatlansága, valamint az azt készítő pszichológusok előítéletessége miatt, és célzott képzésének hiányában nem alkalmas a családon belüli erőszak elkövetésének bizonyítására. A tanúk vallomása is többnyire az áldozatokra nézve kedvezőtlen eredménnyel zárul, mivel éppen az erőszak részeként a bántalmazónak lényegesen kiterjedtebb szociális hálójára, szélesebb támogató közege van, mint a bántalmazottnak. Mindezek ellenére a külföldön bevált gyakorlat azt mutatja, hogy speciálisan képzett, felkészült jogalkalmazással a családon belül elkövetett bűncselekmények is ugyanolyan jól bizonyíthatóak, mint az idegenek köztiek.

Végül diszkriminatív hatású a végrehajtható határozatok érvényesítése is: míg a bántalmazottak jellemzően önként teljesítenek, hisz félnek a másik féltől, a bántalmazók inkább kívárik a hatósági végrehajtást. Így sokszor a jogerős ítélet után még hónapok, évek eltelnének mire a bántalmazottak hozzájutnak a nekik megítélt jogosultságukhoz. Sok ügyünkben okozott problémát például a kényszerkijelentés megszűnése. Jelenleg, ha valakit egyszer a tulajdonos bejelent az ingatlanába, utóbb nem tudja visszavonni az engedélyt, lakcím fiktívvé nyilvánítása iránt csak akkor tud eljárást indítani, ha két tanúval bizonyítja, hogy az illető véglegesen elköltözött. Márpedig sok bántalmazónak esze ágában nincs önként kiköltözni.

Eddig azokat a tipikus eseteket ismertettük, ahol a jogi normák hátrányosabb helyzetet teremtenek a bántalmazottak számára a bántalmazókhoz képest. A következőkben két olyan stratégiai esetet mutatunk be, melyek rávilágítanak, hogy ugyanazon a jogszabályok hol passzív, hol proaktív alkalmazása szintén oda vezet, hogy a nők diszkriminációt szenvednek el jogérvényesítésük során a férfival szemben.

2006 novemberében Noémi gyermekelhelyezési pert indított, mivel rendezni szeretne volna akkor másfél éves kislánya sorsát. Ekkor került elő újból az apa, aki a gyerekekkel soha nem élt együtt, fél éve pedig egyáltalán nem is látogatta. Ettől az időponttól az apa minden héten egy alkalommal 6 órát tölthetett gyermekével az édesanya jelenlétében. Bár adódtak veszekedések, az apa ötletét, hogy kezdjék újra kapcsolatukat, Noémi elfogadta, odaköltöztek a férjhez, a pert megszüntették. Innentől kezdve azonban az apa ismét elkezdte gyakorolni a lelki erőszak különböző formáit, ugyanúgy, mint a gyerek születése előtt. Az anya egyre jobban félt az apától, aki ugyan fizikailag nem bántotta, de érzelmileg terrorizálta, lekurvázta, örültnek nevezte és nem engedte, hogy kislányukkal oda menjen, ahova akar. Folyamatosan azzal fenyegette Noémit, hogy elveszi tőle a kislányt. Az apa azzal is megzsarolta a nőt, hogy csak abban az esetben lakhat tovább együtt a kislányával, ha ideg-gyógyintézetben kezelteti magát. Mivel Noémi rettegett attól, hogy elveszíti kislányát, megígérte, hogy minden úgy lesz, ahogy az apa akarja, annak ellenére, hogy semmilyen betegsége nem volt. Az apa egy hét alatt elintézte, hogy az egyik szanatóriumba meglegyen a beutaló, ami alapján bent tartják az anyát kezelésen. Ezek után minden nap Noémi reggel elindult az állítólagos kezelésekre, amelyekről titokban írásban úgy nyilatkozott, hogy nem kívánja azokat igénybe venni. Míg az apa azt hitte, hogy az anyát kezelik, ő elment a kerületi gyermekjóléti szolgálathoz, ahol elmondta, hogy az apa lelkileg terrorizálja őt és kábítószerfüggő. A családgondozó annyit felelt erre, hogy kérje meg az apát, hogy ne a lakásban szívjon. Az anya elment a rendőrségre, ahol bejelentést tett az apa ellen, és kérte a rendőrség segítségét, hogy kislányával anyaothonba mehessen. Kapott egy listát anyaothonok elérhetőségeivel, ami alapján talált egy helyet, ahol fogadni tudták őket. Az anyaothonban az előzetes személyes beszélgetés alkalmával elmondta, hogy az apa lelkileg terrorizálja őt és kábítószerfüggő. Nincs saját kulcsa a lakáshoz, így csak az apa engedélyével hagyhatja el az ingatlant a kislányával együtt, és az apa már többször megfenyegette, hogy megüti, ha nem azt csinálja, amit ő mond. Az anyaothon adott az anyának egy befogadó nyilatkozatot, s kérte a rendőrség segítségét a szökésben. A rendőrségen azt mondták, hogy mivel a kicsi nincs elhelyezve, ezért a menekülésközhöz nem tudnak segítséget nyújtani. Pár nap múlva, amikor a férfi leküldte Noémit bevásárolni és a gyereket megsétáltatni, a nő sikeresen elért az anyaothonba.

Kb. egy hónapot voltak az anyaothonban, ez idő alatt Noémi újra elindította a gyermekelhelyezési pert. Az apa közben kiderítette, hogy hol tartózkodnak,

ezért az anyaoththon munkatársai azt javasolták Noéminek, biztosítsa a kapcsolat tartást az intézményben, mert ott vannak biztonságban. 2007 januárjában az apa, nem sokkal érkezését követően, karján a kislányával közölte, hogy azonnal távozik a gyerekekkel együtt. Az anyaoththon szakemberei kihívták a rendőrséget, akik, miután beszéltek a kerületi gyámhivatallal és a bírósággal, tájékoztatták a jelenlévőket, hogy mivel a kislány nincs elhelyezve, ezért az apa magával viheti. A rendőrök az apát, karján a kislányával kikísérték az anyaoththonból.

A sokkos anya az anyaoththon pszichológusával elment a kerületi rendőrségre feljelentést tenni, majd a bíróságon beadta a soron kívüli ideiglenes elhelyezés iránti kérelmét. Noémi innenől kezdve, nap mint nap hívta az apát, aki közölte vele, hogy esze ágában sincs visszaadni a kislányt, és mivel szerinte az anya nem beszámítható, ezért nem is találkozhat vele. Az anya rohangált egyik gyámhivataltól a másikig, a gyermekvédelmi osztályra, a gyermekjóléti szolgálathoz. Mindenhol azzal fogadták, hogy megkérdezték tőle, tényleg kezelésre jár-e. Az apa mindenkivel igyekezett elhitetni, hogy az anya idegbeteg és nem lenne a gyerek biztonságban mellette. Az eljáró rendőr támogatásáról biztosította Noémit, mégis, mivel a lelki sebekről nem készülhetett láttelel, nem indított nyomozást az apa ellen személyi szabadság megsértése miatt.

A bíróság az első tárgyalást május végére tűzte ki. Az anya abban bízott, hogy végre visszakaphatja a kislányát, akit akkor már négy hónapja nem láthattott. A bíró csak annyit határozott, hogy a két szülő peren kívül rendezze a kapcsolattartást. Nagy nehézségek árán végül abban sikerült egyezsége jutni, hogy az anya heti egy órát találkozhatott a kislányával a kerületi gyermekjóléti szolgálatnál. Az első találkozásig fél év telt el, anélkül, hogy bárki is segített volna az anyának és a kislányának.

Mindeközben büntetőeljárás indult az apa ellen kábítószerrel történő visszaélés miatt, ezért ő hónapos elterelésen vett részt, erre az időre pártfogó felügyelőt rendeltek ki mellé. A férfi erre megvádolta Noémit is kábítószerfogyasztással, de az ő teszje negatív lett. A bíróság ennek hatására sem döntött a gyerek ideiglenes elhelyezéséről, csupán annyit tett, hogy a második tárgyaláson elrendelte az igazságügyi pszichológusi vizsgálatot, melyet az októberi tárgyaláson visszavont, mert először a tanúkat akarta meghallgatni.

A nő orvosi papírjainak a különböző hatóságok előtti illetéktelen felhasználása miatt végül a rendőrség – két évvel a feljelentést követően – különleges személyes adattal való visszaélés elkövetése tárgyában a férfi ellen vádemelési javaslatot továbbított a ügyet az ügyészség felé.

Eltelt egy év, lefolyt négy tárgyalás. A gyermekjóléti szolgálat már úgy gondolta, hogy a kapcsolattartásról szóló végzés, mely az anyának heti egy órát engedélyezett náluk, nem végrehajtható, mivel a bíróság erről előzetesen nem kérdezte meg őket. Álláspontjuk szerint ezért az apa nem kötelezhető arra, hogy elhozza a kislányt a kapcsolattartásra. Hamarosan Noémit kezdték hibáztatni, amiért nem fogadja el az apa felételét, hogy csak a gyermekjóléti szolgálat munkatársainak jelenlétében járul hozzá az anyai láthatás lebonyolításához. A férfi ezt azzal

indokolta, tart tőle, hogy Noémi elrabolja a gyereket, hisz a kislány még nincs elhelyezve. Így, annak ellenére, hogy a gyámhivatal viszont pénzbírságot szabott ki az apára a kapcsolattartás akadályozása miatt, a nő általában 1–2 havonta találkozott csak gyermekével. A gyámhivatal továbbá kezdeményezte a kislány védelembe vételét, melyet a gyermekjóléti szolgálat nem látott indokoltnak, mivel szerintük a kapcsolattartásról szóló végzés nem végrehajtható. A következő tárgyaláson a bíró meghallgatta az apa tanúit, azonban nem idéztette be az anya tanúit, annak ellenére, hogy fél évvel korábban végül azért nem rendelte el az igazságügyi szakértői vizsgálatot, mert a tanúkat akarta előbb meghallgatni. Az anyának csak azokat a tanúit hallgatta meg, akiket az anya, saját kezdeményezésére magával vitt a tárgyalásra. A bíró bekérte az apa által megjelölt hivatalos helyektől az összes iratot, míg az anya által megjelölt iratokat nem kérte be. Igazságügyi pszichológus vagy elmeorvos szakértő kirendelésére nem került sor.

Mivel az anya megelégedte, hogy hosszú hónapok óta arra vár, hogy végre valamelyik hivatalos helyen segítsen valaki, ezért ő maga tette meg a feljelentést kislánya apja ellen kiskorú veszélyeztetése miatt. Ennek ellenére nem került sor büntetőeljárás indítására, ehelyett a rendőrkapitányság 2008. október ... napján hozott végzésében közigazgatási eljárás megindítását rendelte el, majd ugyanazon a napon az eljárást befejező végzés született. Az indoklás szerint az apa által kifejtett tevékenység nem meríti ki a kiskorú veszélyeztetése bűncselekmény törvényi tényállását, mivel a férfi nem veszélyezteti a gondozása alatt álló gyermek testi, értelmi vagy erkölcsi fejlődését. Jelenleg e végzéssel szembeni fellebbezésünk elbírálása folyik.

A hetedik tárgyalás alkalmával a bíró az anyának tartásdíj-fizetési kötelezettséget írt elő.

A nyolcadik, 2008 decemberében megtartott tárgyaláson, 23 hónappal a gyerek önkényes elvitelét követően és 5 hónappal azután, hogy az anya utoljára láthatta kislányát a bíró még mindig nem helyezte el ideiglenesen a kislányt és nem segítette elő, hogy megvalósulhasson a kapcsolattartás.

És a másik esetben:

Anna a férjétől közös kislányuk 9 hónapos korában költözött el, válásukat 2003-ban mondták ki. A válásra azért került sor, mert a férfi az erőszak lelki és testi formáit rendszeresen gyakorolta az asszonnyal szemben, utoljára – kihasználva, hogy felelőségén lógott hordozóban kisbabájuk, s ezért nem tudta védeni magát – súlyos sérüléseket okozóan bántalmazta. Anna volt férje jegyző egy vidéki kisvárosban. A válóperben a bíróság oly módon rendezte a kapcsolattartás kérdését, hogy a gyereket két éves koráig édesanyja jelenlétében látogathatta az apa, azt követően kéthetente péntek estétől vasárnap estig elvihette. Mivel a kezdeti láthatások javarészt a nő további zaklatásával jártak, Anna úgy döntött, hogy fiát már másfél éves korában odaadja elvitelre a másik szülőnek. Azonban mikor a kislány már elég nagy volt, rémisztő történeteket kezdett mesélni az apjával töltött időszakok-

ról. Beszámolt róla, hogy a férfi rendszeresen verte őt, jéghideg vízbe ültette a fürdőkádba, majd dühében, hogy a gyerek még nem szobatiszta, a székllettel teli pelenkába nyomta a fejét. Anna 2005-től folyamatosan jelezte az apa tettleges bántalmazásait, a gyermek fizikai kényszerítését és lelki megfélemlítését az illetékes szerveknek, így a gyámhivataloknak, gyermekjóléti központnak, rendőrségnek, ügyészségnek, bíróságnak, ennek ellenére érdemi intézkedés az ügyben egyszer sem történt. Végül pert indított a kapcsolattartás újraszabályozása tárgyában, az elvitel jogának megszüntetése érdekében. Az egyik tárgyalás alkalmával a bíróság – az anya veszélyeztetett terhessége miatt igazolt távollétében – az apa kérésének helyt adva egy, a kistű lakóhelyétől eltérő, de az apa munkahelyével szomszédos város rendőrsét nevezte meg a kapcsolattartás átadás-átvételének helyszínéül.

Miután megszületett Anna második házasságából származó gyermeke, a nő jelezte mind az apa, mind a gyámhivatal felé, hogy fizikailag kivitelezhetetlen számára a kistű átadása a távoli helyszínen. Jogosítványa nem lévén az utazás 7–8 órát igénybe vevő, négyzseri átszállással járó vonatutat jelentett, mely az újszülött mellett már nem volt megoldható. Felajánlotta a férfinak, hogy a kistűt második férje kocsiával elvinné a kapcsolattartás helyszínére, de az apa ragaszkodott hozzá, hogy a gyereket – az ítéletben foglaltak szerint – Anna adja át. A nő próbált alternatív megoldásokat keresni, de volt férje a leveleire nem válaszolt, a hatósági közvetítést elutasította. Az apa nem vette tudomásul, hogy a kapcsolattartás ítélet szerinti lebonyolítása az anya számára fizikailag lehetetlen volt, azzal mindkét gyermekét veszélyeztette volna. Ezt a tényt nyilvánvalóan belátta a kapcsolattartás újraszabályozása tárgyában eljáró másodfokú bíróság, mely 2008 januárjában hozott jogerős ítéletében a gyermek átadásának helyszínéül megjelölt városi rendőrsét törölte, s helyette a gyerek mindenkori tartózkodási helyét határozta meg. Indoklásában leszögezte, hogy a kapcsolattartás jogával élő szülő kötelezettsége, hogy a gyermekért a szokásos tartózkodási helyére elmenjen és oda a gyereket vissza is vigye, arra a nevelő szülő nem kötelezhető. E döntés ellenére a gyámhivatal az anyát két ízben bírsággal sújtotta, amiért kislánya születése idején két alkalommal nem biztosította a kapcsolattartás megvalósulását. A bírságot megállapító határozatok 14 hónappal az elmaradt láthatási alkalmak után születtek. Az apa felszólította továbbá az illetékes gyámhivatalt, hogy tegye meg feljelentését Anna ellen kiskorú veszélyeztetése tárgyában, de a gyámhivatal vezetője ennek nem tett eleget. Felettes szeryként, a regionális közigazgatási hivatal az apa kérelmére állásfoglalást adott ki, mely kimondja, hogy a bírság kiszabását követően a gyámhivatalnak nincs mérlegelési joga, hanem a kormányrendeletből fakadó automatikus köteleessége a büntetőeljárás megindítása. Így 2008 tavaszán megindult a nyomozás Anna ellen kiskorú veszélyeztetése miatt, melyet elrendelését követően eddig három alkalommal hosszabított meg a megyei főügyészség. A „rabosítás” megtörtént, Anna édesanyja, nagyanyja, nagybátyja tanúkénti kihallgatására sor került. A rokonok idézést

nem kaptak, ehelyett előzetes értesítés nélkül egy reggel megjelent házuk előtt egy rendőrautó, s a rendőrök beszállították őket a kihallgatásra.

Anna panaszt nyújtott be az állampolgári jogok országgyűlési biztosságához, továbbá törvényességi felügyeleti eljárást kezdeményezett az ügyészségnél. Az ombudsman megállapította a jogsértést, hisz bírság kiszabására legfeljebb egy éven belül kerülhet sor, így a jövőre nézve eltiltotta a gyámhatóságot hasonló intézkedéstől. A már kiszabott pénzbírság tekintetében nem intézkedett. Az ügyészség nem talált a gyámhatóság eljárásában jogsértésre utaló nyomot. A büntető-eljárás Anna ellen folyik tovább, a rendőrség tájékoztatása szerint az ügyben vádemelés várható...

4. Konklúzió

A fenti összefoglalóból kiderül: az ismertetett sajátosságok arra az eredményre vezetnek, hogy a családon belüli erőszak fenntartása a rendszerbe kódolva biztosított. Szisztematikusan elmarad a határozott erkölcsi állásfoglalás az állam részéről, hogy az erőszakot családon belül is elfogadhatatlannak tartja, az elkövetőket nem vonják felelősségre, az áldozatokat nem védik meg az erőszakkal szemben. Mindez óhatatlanul azt eredményezi, hogy az áldozatok csalódnak az igazságszolgáltatásban. Igaz, az áldozatok hajlamosak a rosszul megválasztott ügyvéd, vagy lefizetett jogalkalmazó kontójára írni a fiaskót, a fent összefoglalt jellegzetességek azonban – reményeink szerint – egyértelműsítik, hogy itt a rendszer szisztematikus működési hibájával állunk szemben. A tények ismerete és az ismeretek széles körű alkalmazása nélkül a jogalkalmazó szinte szükségszerűen az áldozathibáztatás hibájába esik, előítéletei foglya marad, és óhatatlanul részesévé válik a bántalmazás fenntartásának.

A jogi diszfunkció kiküszöbölésére a leggyorsabb és leghatékonyabb megoldás első lépése egy önálló, a családon belüli erőszakot átfogóan szabályozó törvény megalkotása lenne. A jogalkotás – különböző mondvacsinált indokokra hivatkozva – ezt a feladatot évek óta elhárítja magától, annak ellenére, hogy a családon belüli erőszak évente mintegy 400 ezer nőt, és a hozzájuk tartozó gyermekeket érint, és hogy a jelenlegi jogrendszer szemmel láthatólag nem tud mit kezdeni vele.

A speciális jogi szabályozás hiányában és a jogalkalmazók megfelelő felkészítése, folyamatos képzése nélkül nincs esély arra, hogy számottevő változás álljon be a családon belüli erőszakkal szembeni küzdelem terén.

Addig is azonban, míg a jogalkotó megteszi ezt a lépést, a jogalkalmazónak is van lehetősége az áldozatok igazságszolgáltatásba vetett hitének visszaállítására: kezdetnek például azzal, hogy megfordítja a megközelítést, és nem azt feltételezi az áldozatról – minden ésszerű és tényszerű érv és adat ellenére –, hogy hazudik, hanem, hogy abból indul ki, hogy igazat mond.

Az igazságügyi pszichológus szakértők gyakorlata családon belüli erőszak eseteiben

Az igazságügyi pszichológus szakértők fontos szerepet játszanak a családon belüli, illetve partnerkapcsolati erőszak ügyeiben. Hozzájárulnak a sértettek szava-hihetőségének megítéléséhez, gyermekelhelyezési ügyekben a szülők szülői-nevelői képességeit vizsgálják, és gyakran az övék a döntő szó, amikor a sértetten kívül nincs más tanú – ami igen gyakori a családon és partnerkapcsolaton belüli erőszak esetében. Mostanáig nem készült Magyarországon olyan kutatás, amely felmérte volna ennek, az ügyek kimenetelére nagy befolyással rendelkező szakmának a gyakorlatát. Ezért hasznosnak tartottuk áttekinteni az igazságügyi pszichológus szakértőkre vonatkozó jogszabályokat és szakmai ajánlásokat, valamint megvizsgálni a szakértők családon belüli erőszakkal kapcsolatos szakmai gyakorlatát, és kisebb mértékben ismereteit és attitűdjeit. Reményeink szerint ez a kutatás hozzájárul az igazságszolgáltatás átlátható, ellenőrizhető működésének biztosításához, ami minden demokratikus jogállamban fontos cél.

A jogi szabályozás és szakmai ajánlások kapcsán a kvázi jogszabályi státusszal rendelkező módszertani leveleket vizsgáltam, mivel elsősorban ezek határozzák meg a szakértők szakmai tevékenységét. A szakértők gyakorlatát strukturált interjúkkal mértem fel. A vizsgálat kiterjedt továbbá a NANE Egyesület és a Patent Egyesület közös integrált ügyféllátási programjában kezelt esetekre. Ez a program egyszerre nyújt jogi, szociális és pszichológiai segítséget családon belüli erőszak áldozatainak. Az időközben megszűnt Habeas Corpus Munkacsoport korábbi eseteiből ismert szakértői vélemények is helyet kaptak a felmérésben. Hogy a szak-

értők gyakorlatát könnyebb legyen értékelni, a felmérés eredményei mellett az adott témára vonatkozó nemzetközi szakirodalmi hivatkozások is szerepelnek.

1. Jogi szabályozás és szakmai ajánlások

Az igazságügyi pszichológus szakértők tevékenységét a polgári és büntető eljárási törvények egyes (pl. a hamis tanúzásra, engedélyek beszerzésére vonatkozó) rendelkezései mellett az alábbi jogszabályok határozzák meg:

1. 17/1968. (IV.14) Korm. rendelet a jogosulatlan cím használatról;
2. 24/1971.(VI.8) Korm. rendelet a szakértői működéssel kapcsolatos egyes kérdések szabályozásáról;
3. 53/1993.(IV.2.) sz. Korm. rendelet az igazságügyi szakértőkről;
4. 1995. évi CXIV. törvény az igazságügyi szakértői kamaráról;
5. 2/1988. (V.19.) IM rendelet az igazságügyi szakértőkről;
6. Az Országos Igazságügyi Orvostani Intézet 10. számú módszertani levele az igazságügyi pszichológus szakértői működési köréről és tevékenységéről;¹
7. Az Országos Igazságügyi Orvostani Intézet 20. számú módszertani levele az igazságügyi pszichológus szakértő működési köréről és tevékenységéről.²

A rendeletek és a kamarai törvény elsősorban a szakértők, a szakértői intézetek és a kamara illetékességét és a rájuk vonatkozó jogi szabályozást tartalmazzák. Az igazságügyi pszichológus szakértőknek szánt szakmai útmutatások a két módszertani levélben találhatóak, így a kutatás szempontjából ez a két dokumentum a legérdekesebb.

1.1. Módszertani előírások

Nem egyértelmű a 10. és a 20. számú módszertani levél státusza. Ugyan a Budapesti Orvosszakértői Intézet honlapján az olvasható, hogy az intézményben dolgozók a 20. módszertani levél előírásai szerint dolgoznak, és több a kutatásban megkérdezett szakértő is ezt tartja magára nézve irányadónak, ám a 20. módszertani levelet a kutató tudomása szerint nem hirdették ki, így a 10. számú módszertani levél továbbra is hatályban van. Témánk szempontjából ugyanakkor a két módszertani levél nem tartalmaz ellentmondó előírásokat, és mivel az igazság-

¹ Egészségügyi közlöny. 1984. 6. szám 128–133.

² A Semmelweis Egyetem Igazságügyi és Biztosítás-orvostani Intézetének honlapja.

<http://igor.diogenes.hu/download/modszlev/20MSZLEV.DOC?PHPSESSID=020995b2969db11b5c545f4de0576ab6>. Letöltve: 2008. október 26.

ügyi pszichológus szakértők mindkettőt említik mint a munkájukat meghatározó előírás, mindkettőt érdemes áttekinteni.

A 10. számú módszertani levél

A családon belüli erőszak és a szexuális erőszak³ szempontjából a 10. számú módszertani levélnek a következő előírásai érdemelnek figyelmet:

1. A pszichológus akkor jár el helyesen, ha visszautasítja a szavahihetőségre vonatkozó kérdést, mivel erre tudományos válasz nem adható;
2. Gyermek-elhelyezési, láthatási ügyekben nem megfelelő eljárás, ha a pszichológus csak a gyerekekkel készít vizsgálatot, illetve nem vizsgálja közvetlenül a szülők és a gyerekek interakcióját;
3. Hangsúlyozottan ajánlja a Rorschach-tesztet, mint a nagyobb gyerekek és a felnőttek vizsgálatára alkalmas tesztet, amely kiküszöböli a színlelést, és átfogó képet ad a személyiségről;
4. A gyerekek vagy fiatalok sérelmére elkövetett bűncselekmények, illetve a kiskorú veszélyeztetése miatt indult eljárásokban a gyermek-elhelyezési ügyekben használtakhoz „lényegében hasonló” módszerek alkalmazandók.

Ezeknek az előírásoknak a szakértők gyakorlatával kapcsolatban lesz jelentősége. Látni fogjuk, hogy a szakértők milyen címszó alatt vizsgálják mégis tulajdonképpen a sértettek szavahihetőségét, hogy gyermek-elhelyezési ügyekben valóban gyakorlat, hogy mindenkit megvizsgálják, de veszélyeztetési ügyekben nem, és hogy az elmúlt tíz évben súlyos aggályok merültek fel a Rorschach-teszt megbízhatóságával kapcsolatban.

A 20. számú módszertani levél

A 20. számú módszertani levél a 10. számúnál részletesebb útmutatást ad, és az egyes ügytípusokkal kapcsolatban megadja azokat a kérdéseket, amelyekre a szakértő választ kereshet.

Elemzést érdemel az, ahogy a 20. számú módszertani levél a szavahihetőség vizsgálatát javasolja. A levél büntetőügyekre vonatkozó, III. fejezetének elején a következő olvasható: **„A leggyakoribb kérdésfeltevés bűncselekmény létrejöttének pszichológiai valószínűsítése: ami az elbeszélés élmény- és valóságyszerűségével függ össze. Ebben a *sértett-tanú* vizsgálata áll első helyen.”**⁴ Vagyis a szöveg szerint minden büntetőügyben fontos megvizsgálni, hogy a sértett-tanú lényegében igazat mond-e. Nem található ugyanilyen követelmény a gyanúsított

³ Ebben a tanulmányban szexuális erőszak minden felnőtt vagy gyerek elleni fizikai szexuális támadás, nemcsak a Büntető törvénykönyv „erőszakos közösülés” tényállása. Nem értendő ide a fizikai támadás nélkül, szóban lezajló szexuális zaklatás, de ide értendő a nemi szervek érintése nélküli, de fizikai érintést magába foglaló erőszak (molesztálás).

⁴ Az Országos Igazságügyi Orvostani Intézet 20. számú módszertani levele az igazságügyi pszichológus szakértő működési köréről és tevékenységéről, 7. o. Kiemelés az eredetiben.

igazmondásának vizsgálatával kapcsolatban, ami erősen megkérdőjelezi az általában elvárható pártatlanságot, mivel elfogultságról árulkodik. Ha ugyanis csak a sértett-tanú szavahihetőségét kell vizsgálni, az burkoltan azt a feltételezést tartalmazza, hogy nem mond igazat, így az ő kijelentéseit vélhetően eleve kétkedéssel fogadják a nyomozó és igazságszolgáltató hatóságok, míg a gyanúsított kijelentéseinek megkérdőjelezése közel sem olyan súlyú szakmai előírás.

Azt hihetnénk, hogy ez az előírás megkülönböztetés nélkül az összes büntetőügyre vonatkozik. Ugyanakkor ez után következnek az ajánlások két konkrét típusú büntetőüggyel – a szexuális bűncselekményekkel és a kiskorú veszélyeztetésével – kapcsolatban, valamint az összes többi bűncselekménnyel kapcsolatban „Külön fel nem sorolt bűncselekmények” címszó alatt. A szexuális bűncselekmények esetén a módszertani levél elismétli, hogy vizsgálni kell a sértett-tanú szavahihetőségét és a cselekmény megtörténtét, míg a másik két bűncselekmény-csoporttal kapcsolatban nem. Vagyis a szöveg olvasójának okkal támadhat az a gondolata, hogy a szexuális bűncselekmények esetében fontosabb a sértett-tanú szavahihetőségének vizsgálata, mint más esetekben – bár ezt nyíltan nem mondja ki a módszertani levél.

A módszertani levél vizsgálni rendeli a gyanúsítottat is, ami megint a kiegyensúlyozottság látszatát keltheti. Azonban érdemes egy pillantást vetni arra, hogy a levél szerint általában mit vizsgál a pszichológus a sértett-tanú és mit a gyanúsított esetében.

1. táblázat

Szexuális bűncselekmények esetében a sértett és a gyanúsított tekintetében mit vizsgál a pszichológus a 20. számú módszertani levél szerint

Sértett-tanú	Gyanúsított
<p>a/ A cselekmény létrejöttének valószínűsége, b/ a cselekmény elmondásának élményszerűség[e], c/ pszichoszexuális fejlődése, szexuális fejlettsége, d/ szexuális ismeretei, ezek forrása, e/ traumatizációja és kihatása további fejlődésére, f/ fantáziájának az élményszerűségben vitt szerepe, g/ esetleges betanítottság, h/ konfabulációs készsége, i/ a gyanúsítottal meglévő érzelmi kapcsolatának jellege, j/ kóros, – szexuális alkat jelenléte.”⁵</p>	<p>a/ az átélés ténylegessége, b/ általában a pszichoszexuális fejlődése, c/ a személyiség struktúrájának az átlagostól eltérése, d/ a szexuális magatartást determináló személyiségvonások speciális eltérései, e/ azok a személyiségvonások, amelyek a szexuális magatartás deviáns lehetőségeit meghatározzák, kiegészülnek-e valamilyen a bűncselekmény elkövetését elősegítő személyiségvonásokkal?”⁶</p>

⁵ U.o., 7. o. Kiemelés a szerzőtől.

⁶ U.o., 8. o. Kiemelés a szerzőtől.

Kiemelés mutatja azokat a kérdésfelvetéseket, amelyek a különböző tanúk szavahihetőségével foglalkoznak. Feltűnik, hogy a sértett-tanú szavahihetőségét firtató kérdést sokféleképpen, többször is meghatározza a szöveg, míg a gyanúsítottét csak egyféleképpen. Az útmutatás olvasója joggal gondolhatja, hogy az igazmondás kérdése elsősorban a sértett-tanúval kapcsolatban merül fel – bár a szöveg ezt sem említi nyíltan.⁷

Szexuális bűncselekmények esetén főleg a sértett-tanú szavahihetőségét kell vizsgálni, a gyanúsítottét nem.

Összességében tehát nem kiegyensúlyozott sem az ügy fajtája, sem a vizsgálandó személy tekintetében a módszertani előírás: általában szexuális bűncselekmények esetén és főleg a sértett szavahihetőségét kell vizsgálni. Ez elfogultságról árulkodik: a sértett-tanú szavahihetősége kérdésessé és vizsgálandóvá válik, az elkövetőé kevésbé. Így a szexuális erőszakról beszámoló sértett-tanú eleve hátránnyal indul a gyanúsítottal kapcsolatban: az ő igazmondása kétséges. Ugyanígy hátrányt szenved a többi ügytípus sértettjeivel szemben, akiknek szavahihetőségére nem vetül kezdettől fogva árnyék.

A szavahihetőség vizsgálatát rutinszerűen írja elő a módszertani levél, vagyis nem csak azokra az esetekre, amikor a hatóságnak vagy a szakértőnek oka van feltételezni, hogy a szexuális bűncselekmény sértettje valamilyen oknál fogva nem az igazat mondja. Ez sérti a sértett-tanú „ártatlanságának véelmét”⁸, hiszen minden esetben automatikusan meg kell kérdőjelezni a szavahihetőségét. Nem ilyen automatikus a gyanúsított szavahihetőségének megkérdőjelezése annak ellenére, hogy az ő esetében lenne létjogosultsága a szavahihetőség automatikus vizsgálatának: amennyiben ő az elkövető, neki valóban automatikusan érdeke a cselekmény eltitkolása.

Megfontolásra ajánljuk az igazságügyi pszichológusok és szakértők különböző szakmai szervezetei, illetve a szakmai kérdésekkel aktívan foglalkozó szakemberek számára, hogy tegyék kiegyensúlyozottá és szakmai szempontból indokolttá a levél előírásait. Egyrészt vizsgálják rutinszerűen a gyanúsított szavahihetőségét,

⁷ A magyar büntető eljárásjogi rendszerben – azon túl, hogy a gyanúsított természetesen megtagadhatja a vallomástételt –, nincs olyan szabály, hogy ha viszont nem hallgat, akkor igazmondási kötelezettség terheli. Ez, összevetve azzal, hogy az igazságügyi szakértők számára sincsen előírva, hogy vizsgálódjanak a gyanúsított igazmondásával kapcsolatban, míg a sértett-tanúk szavahihetőségének eleve megkérdőjelezésére erős tendencia mutatkozik, szinte korlátlan lehetőséget nyújt a felelősség alóli kibújásra a gyanúsítottak számára az olyan ügyekben, amelyekben tipikusan nincsenek tanúk.

⁸ A fentiek és a tanulmány további megállapításai alapján szükségesnek tartom bevezetni ezt a fogalmat a sértett-tanúval kapcsolatban is. Bár általában az ártatlanság véelme a gyanúsítottakat megillető modern jogi alapelv, a jellemzően nők és gyermekek ellen elkövetett cselekmények esetében úgy tűnik, ez az elv megfordul: amennyiben a sértett-tanú nem tudja „bizonyítani ártatlanságát” (azaz meggyőzni a hatóságokat arról, hogy bejelentése nem hazugság), addig a hamis vád kimondott, vagy ki nem mondott gyanújában bűnösnek tekintendő.

másrészt csak akkor vizsgálják a sértett-tanú szavahihetőségét, ha valamilyen adat vagy tény merül fel, amely ezt indokolja. Ez az előírás ne csak a szexuális bűncselekményekre vonatkozzon, hanem minden bűncselekménytípusra is, hisz minden bűncselekmény esetén elsősorban a gyanúsítottaknak lehet oka elhallgatni tényeket vagy hazudni.

A gyanúsított vizsgálata kapcsán feltűnhet, hogy a kérdések zöme azt a következtető felfogást tükrözi, hogy a szexuális bűncselekmények elkövetői az átlagostól eltérő, szexuálisan deviáns, bűncselekmény elkövetésére általában is hajlamos személyiségű emberek. Ismert egy másik álláspont is, amely szerint az elkövető és a sértett *hatalmi viszonya* határozza azt meg, és az elkövető *nézetrendszere* arról, hogy mi a férfiak és nők szerepe egy kapcsolatban, mit tehet meg a férfi és mit nem. Fontos ebben a kérdésben állást foglalni, mert ha a kapcsolatban megjelenő hatalmi viszonyok következménye az erőszak, akkor hiába próbálja a szakértő az elkövető egyéb személyiségjegyeiben megtalálni azokat a bizonyítékokat, amelyek az esemény megtörténtét alátámaszthatják.

Ennek a tanulmánynak a szerzője egyértelműen hatalmi meghatározottságúnak tartja a szexuális erőszakot. Ha a szexuális bűncselekmények kóros személyiségváltozások, például pszichopátia következményei, akkor miért legtöbbször férfiak követik el azokat nők ellen? (Legalábbis felnőtt-felnőtt viszonylatban.) A felnőttek elleni szexuális bűncselekmények legnagyobb hányadát partnerkapcsolaton belül követik el férfiak nők ellen, ami egybevág azzal, hogy a nők nem egyenlők a férfiakkal sem a férfi-nő párkapcsolatokban, sem a szélesebb társadalomban. A magyar statisztikák szerint a férfiak nem veszik ki részüket egyenlő módon a házimunkából, így a nők többet dolgoznak ingyen az otthonban, mint a férfiak⁹; a nők a férfiaknál kevesebbet keresnek ugyanazért a munkáért¹⁰, és ez a nyilvános szférában tapasztalható egyenlőtlenség a partnerkapcsolatokban is megjelenik azzal, hogy nők anyagilag is függővé válnak férfi-partnerüktől, míg fordítva kisebb vagy nincs ilyen függőség; és a két nem nincs jelen egyenlő módon az állami döntéshozatalban¹¹ – csak hogy néhány példát említsünk a férfiak és nők közötti, párkapcsolaton belüli és kívüli hatalmi egyenlőtlenségekből. Csak ennek figyelembe vételével érthető meg, miért mutatják világszerte a különböző módszerekkel nyert statisztikai adatok, hogy a szexuális és partnerkapcsolaton belüli erőszakot – mint általában az erőszakot – a hatalommal bíró fél követi el a hatalom nélküli ellen – ez esetben a férfi a nő ellen.¹²

⁹ Zafir Mihály (szerk.): *Életszívonvonal 1988–1997*. Budapest, KSH, 1998. Idézi: TÁRKI Női Adattár, <http://www.tarki.hu/adatbank-h/nok/pdf/fuggelek1-7.pdf>, 305. 2006.04.07.

¹⁰ Pongrácz György és Tóth István György (szerk.): *Szerepváltozások. Jelentés a nők és férfiak helyzetéről 1999*. TÁRKI és a Szociális és Családügyi Minisztérium Nőképviselési Titkársága. Idézi: TÁRKI Női Adattár, <http://www.tarki.hu/adatbank-h/nok/pdf/fuggelek8-13.pdf>, {334}. 2006.04.07.

¹¹ TÁRKI Női Adattár, <http://www.tarki.hu/adatbank-h/nok/pdf/fuggelek8-13.pdf>, {356 és 357}. 2006.04.07.

¹² Kusziny G.: Statisztikai adatok a partnerbántalmazásról. In Kusziny G., Szil P. (szerk.): *Férfierőszak. Írások a nők és gyerekek elleni erőszakról*. Budapest, Habeas Corpus Munkacsoport – Stop-Férfierőszak Projekt, 2007.

De maguknak a szexuális bűncselekményeknek a lefolyása is hatalmi mintázatot mutat. Amint a kutatásban résztvevő egyik pszichológus szakértő¹³ megjegyezte, a hozzá kerülő ügyek többségében nem arról van szó, hogy egy nőt a sötét utcán erőszakolnak meg, hanem arról, hogy a nő például flörtöl a férfival, de szexet már nem akar, vagy akar szexet, csak éppen egy adott fajta szexuális együttélést nem kíván. A szexuális erőszak gyakran úgy jön létre, hogy a nőnek van a férfival valamilyen szexuális vagy nem szexuális kapcsolata, de a férfi szexet akar, vagy másfajta szexet, mint a nő, és ezt ráerőszakolja a nőre. Az ilyen esetekben a férfi nem perverz, nem általában erőszakos személyiségű, és szexuális fejlődése sem siklott félre, hanem annyi történik, hogy él a társadalom és a család által szentesített hatalmával, és használja a nő testét a saját szexuális szükséglete kielégítésére. Főleg a személyiségében kutakodni: csak egy nagyon jól szocializált, a társadalom által támogatott férfit találunk. Az „átélés ténylegességét” is főleg vizsgálni: sok szexuális erőszakot elkövetett férfi nem tekinti magát erőszakosnak, hiszen magától értetődőnek veszi azt az előjogot, hogy meghatározhassa, mi történjen szex közben. Ezért teljesen őszintén úgy meséli el az erőszak történetét, hogy az egyáltalán nem tűnik erőszaknak. Bizonyos férfiak valóban az átlagnál erőszakosabbak, vagy átlagostól eltérő szexuális vágyaik vannak, a legtöbb partnerkapcsolaton belül elkövetett nemi erőszak során azonban a férfi „csak” él a hatalmi helyzetével.

A módszertani levél által ajánlott módszerek alkalmatlanok a partnerkapcsolaton belüli szexuális bűncselekmények gyanúsítottainak vizsgálatára.

Összességében tehát a módszertani levél által ajánlott módszerek inkább a szexuális parafiliák (közkeletű néven perverziók) felmérésére jók, de alkalmatlanok a normális férfiak által elkövetett *partnerkapcsolaton belüli* szexuális bűncselekmények gyanúsítottainak vizsgálatára, mivel rossz helyen, a *személyiségben* keresik a bizonyítékokat. Sokkal hasznosabb lehet, ha az igazságügyi pszichológus felméri a gyanúsított nézeteit, hogy mit gondol a nők és férfiak családban, párkapcsolatban, szexualitásban, társadalomban betöltött szerepéről, a nők és férfiak szexualitásáról. Valamint megvizsgálhatná, hogy a kapcsolatban hogyan alakulnak a tényleges hatalmi viszonyok: ki keres többet, ki végez több házimunkát, ki foglalkozik többet a gyerekekkel, kinek a nevében van a közös lakás kölcsöne, és kinek a nevében a lakás, ki fenyeget kit rendszeresen fizikai erőszakkal, és ki retteg a másiktól. Az igazságügyi pszichológus szakértői szakmának ezért érdemes volna megvitatnia, hogy a férfiak vizsgálatára szánt előírásokat kiegészítsék a hétköznapi férfiak által elkövetett nemi erőszakra vonatkozó kérdésekkel. Az igazságügyi pszichológus szakértők képzését a szakmai szervezetek kiterjeszthetik a társadalmi nemi egyenlőtlenségek, a férfi és női szexualitás megismerésére, például a jelen kiadványt megjelentető szakértő szervezetek bevonásával.

¹³ 12. résztvevő

A Büntető törvénykönyv

Nem közvetlenül a szakértőkre vonatkozik, de a szexuális erőszak eseteiben erősen befolyásolni látszik a szakértők munkáját a Büntető törvénykönyv kommentárjának az erőszakos közöszülésre vonatkozó része. A kommentár értékeléséhez fontos tudni, hogy míg a világ számos országában a nemi erőszak vádjához elég bizonyítani, hogy a nő nem akarta a szexet, vagy hogy nem egyezett bele az együtt-létbe, nálunk azt kell tudni bizonyítani, hogy a nő fizikai ellenállást tanúsított. Ráadásul a kommentár megkülönböztet valódi és látszólagos ellenállást, utóbbiba sorolva, ha a nő korábban kacérkodott a férfival, vagy kedvére volt annak szexuális vagy egyéb közeledése:

4./c. pont: Erőszak akkor állapítható meg, ha a sértett ellenállása komoly. Valódi ellenállás hiányában nincs kényszerítés. Látszólagos ellenállást fejthet ki pl. a sértett nő kacérságból vagy éppen a férfi nemi vágyának felkeltése céljából. Az ellenállás komolyságának megítélése és bizonyítása gyakran nem könnyű, és szükségessé teszi, különösen más közvetlen bizonyíték hiányában, a vádlott és a sértett szavahihetőségének ellenőrzését. Komoly ellenállására utalhatnak a sértett, esetleg a vádlott sérülései, a ruházatukon és a helyszínen található nyomok. Alaposan elemezni kell a vádlott és a sértett kapcsolatát is: ismerték-e egymást korábban, volt-e közöttük közelebbi kapcsolat, esetleg nemi kapcsolat is. A sértett előélete és esetleg kifogásolható életmódja nem ad biztos következtetési alapot arra, hogy az adott partnerrel és az adott alkalommal hajlandó volt-e közöszülni. Komoly ellenállást fejthet ki a nő olyan férfival szemben is, akivel már korábban volt nemi kapcsolata. Komoly ellenállás hiányára utalhat a sértett "biztató" vagy egyenesen kihívó magatartása (pl. egyedül megy fel a férfi lakására, eltűr olyan bizalmaskodást a részéről, ami a közöszülést szokta megelőzni: csókolózás, fajtalanóság stb.) [...] Kihívó sértetti magatartás esetén azonban különös gonddal kell vizsgálni, nem tévedett-e az elkövető az ellenállás komolyságát illetően. A sértett könnyelmű, meggondolatlan magatartását enyhítő körülményként kell figyelembe venni¹⁴.

Ez a kommentárszöveg – amely alapvető iránymutatás a jogalkalmazó számára a törvény értelmezéséhez – a férfiaknak a nők teste fölötti jogát iktatja törvénybe azzal, hogy megkérdőjelezi a nőnek azt a jogát, hogy meggondolja magát szex közben, vagy csak az együttlét bizonyos fajtáit kívánja. A szexuális erőszak az esetek többségében ismerős nő és férfi között történik, és így gyakran úgy jön létre, hogy a nő akar valamilyen kapcsolatot a férfival (ahogy a kommentár mondja: felmegy a lakására, csókolózik vele), de nem akar egy bizonyos fajta szexuális együttlétet, amit a férfi mégis ráerőltet. Bár a kommentár elismeri, hogy létezik komoly ellenállás akkor is, ha a nőnek volt korábban szexuális vagy egyéb kapcsolata a férfival, mégis ezen az egy állításon kívül végig arról szól, hogy tulajdonképpen a sértett bármilyen viselkedése felhozható a férfi menségére (kivéve

¹⁴ Berkes Gy. (szerk.) *Magyar Büntetőjog – Kommentár a gyakorlat számára*. HVG ORAC Lap-és Könyvkiadó Kft, Budapest. A Btk. 197 §-hoz fűzött magyarázat – 22. pótlás 595. o.

talán, ha egy vadidegen támadja meg a nőt). Ezért a kommentár kifogásokat kínál a hatóságok számára, hogy a szexuális erőszak tipikusan partnerkapcsolaton belül bekövetkező eseteit még akkor se kelljen nemi erőszaknak tekinteni, ha a nő fizikailag védekezik. Emellett a kommentár teli van a szövegben meg nem határozott „gumifogalmakkal” (kacér, kifogásolható életmód, kihívó magatartás, bizalmaskodás), ami pedig további teret enged az önkényes jogértelmezésnek. Nem csoda tehát, hogy a hatóságok – amint azt látni fogjuk – arra instruálják a szakértőket, hogy elsősorban a nő szavahihetőségét, a történetek komolyságát aláíró részleteket kutassanak fel.

2. Az igazságügyi pszichológus szakértők gyakorlata

A módszertani útmutatások után ez a rész azzal foglalkozik, hogy mi az igazságügyi pszichológusok gyakorlata a családon belüli erőszak ügyeiben. Két forrásból származik az itt közölt anyag: egyrészt az igazságügyi pszichológus szakértőkkel folytatott interjúkból, másrészt a Patent Egyesület jogsegélyszolgálatánál felmerülő, igazságügyi pszichológusokat is magába foglaló ügyek irataiból, köztük a pszichológusi véleményekből. Az eredmények egy része számszerűsíthető, és az ezek kapcsán elvégzett statisztikai próbák jelzik, hogy az itt bemutatott adatok nem elszigetelt vagy különleges esetekre alapulnak, hanem gyakran általánosíthatók a szakértők összességére. Másik részük kvalitatív eredmény, ami arról tájékoztat, mely területeken alakult ki jó gyakorlat, és hol lehet szükség változásra. Mivel az ügyiratok elemzése elsősorban az igazságügyi pszichológus szakértők ismereteire és attitűdjeire vonatkozó kvalitatív eredményekkel szolgált, ezeket az interjúból származó hasonló adatokkal együtt közli a kiadvány.

2.1. A kvantitatív vizsgálat leírása

Módszer

Az igazságügyi pszichológus szakértők szakmai gyakorlatának (és kisebb mértékben ismereteinek és attitűdjeinek) felmérése strukturált interjúkkal történt. Az interjúk mintegy 1,5 órát vettek igénybe, és az interjúvázlat kitért a szakértők szakmai előmenetelére, a nekik tipikusan kirendelt ügyek fajtáira, az ügyekkel kapcsolatban feltett kérdésekre, a kérdések megválaszolásához használt eszközökre, a gyerekekkel kapcsolatban használt eszközökre, külön a Rorschach-teszt és az MMPI használatára, az élményszerűség, illetve a vizsgálati személy szavahihetőségének vizsgálatára, a szakértő szexuális erőszakkal kapcsolatos egyes ismereteire és a saját munkájának értékelésére. Ezen túlmenően az interjúk lehetőséget adtak arra, hogy a kutató benyomást szerezzen a résztvevők családon belüli erőszakkal és azon belül is főképp a párkapcsolati erőszakkal kapcsolatos attitűdjeiről.

Résztevők

A résztvevőket a kutató az Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium igazságügyi szakértőket tartalmazó internetes adatbázisa¹⁵ alapján toborozta. A megkeresett 42 igazságügyi pszichológus szakértőből 17 vett részt a vizsgálatban (42%-os részvételi arány). A minta alapstatisztikáit a következő táblázat mutatja.

2. táblázat

A kutatásban résztvevő igazságügyi pszichológus szakértők főbb jellemzői (összesen 17 fő)

A résztvevők kora					
Korcsopart	30–40	41–50	51–60	61–70	Átlagéletkor
Résztvevők a korcsoportban	2	4	3	7	54 év
Nem					
Nő: 13			Férfi: 4		
Lakóhely					
Budapest: 14			Vidéki város: 3		
Végzettség					
Pszichológus: 3			Klinikai szakpszichológus: 14		
Ügyek, amelyekkel a résztvevők foglalkoznak					
Ügy típusa	Hány résztvevő foglalkozik vele				
Emberölés	4				
Egyéb erőszakos bűncselekmény	2				
Felnőtt elleni szexuális erőszak	8				
Gyerek elleni szexuális erőszak	14				
Kiskorú veszélyeztetése	12				
Gyerekelhelyezés	15				
Nem vagyoni kár	8				
Közlekedési baleset	7				
Gazdasági bűncselekmény	2				
Munkajogi ügy	1				
Addiktológia	2				

Az olvasó joggal hiányolhatja a női partner elleni fizikai erőszak ügyeit egy a családon belüli erőszakra szóló vizsgálatban. Ilyen ügyről azonban egyetlen igazságügyi pszichológus szakértő sem számolt be, és a Patent Egyesület jogsegélyszolgálatá szerinte is ritka, hogy az ilyen ügyekbe pszichológus szakértőt vonjanak be.

¹⁵ <http://szakertok.irm.gov.hu/>

Hipotézisek

A hipotéziseket a Patent Egyesület jogsegélyszolgálatánál felmerült, igazságügyi pszichológus szakértőket is tartalmazó ügyek és a szakértőkre vonatkozó szabályozás alapján állította össze a kutató, majd az első három interjú alapján pontosította azokat. Az egyes hipotéziseket a rájuk vonatkozó statisztikai próbákkal együtt mutatjuk be.

Eredmények

H1

A nők vagy gyerekek elleni szexuális erőszak és kiskorú veszélyeztetése ügyei kapcsán a pszichológusok elsősorban a sértett-tanút vizsgálják, más esetekben a sértett-tanú vizsgálata nem élvez elsőbbséget az elkövető vizsgálatával szemben.

Az interjú során a válaszadók maguk nyilatkoztak arról, hogy milyen típusú ügyekkel foglalkoznak. A résztvevők ez után azt mondták el, hogy tipikusan kit vizsgálnak egy adott fajta ügy esetében. Egy-egy résztvevő így egy-hét fajta ügygel kapcsolatban nyilvánult meg. A kutatás során felmerült különböző ügyfajtaokról a kutató listát készített, és eldöntötte, hogy egy adott ügytípus nők vagy gyerekek elleni erőszakügynek tekinthető-e. Nők vagy gyerekek elleni erőszakügy lett minden fajta szexuális támadás felnőtt vagy gyerek ellen¹⁶ és a kiskorú veszélyeztetése bűncselekménye. Ez után minden résztvevő esetében kódolta a résztvevő által említett ügytípust aszerint, hogy nők vagy gyerekek elleni erőszak-e vagy sem, illetve kódolta, hogy az adott ügytípus kapcsán a résztvevő szerint ki a leggyakrabban vizsgált személy (gyanúsított, sértett-tanú, mindkettő). Az összesített adatok így egy-egy résztvevőtől egy-hét „ügytípus-vizsgált személy” párost tartalmaznak attól függően, hogy hány típusú ügygel kapcsolatban adott a szakértő információt arról, hogy ki a tipikus vizsgálati személy.

A szexuális erőszak és a veszélyeztetés közös kezelése két szempontból is megalapozott. Egyrészt az interjúk alapján úgy tűnt, hogy ez a kiskorú veszélyeztetése ügyeiben is gyakori kérdés, ezért adta magát, hogy az ilyen típusú ügyeket összesítve kezelje a kutató. Másrészt mivel a kiskorú veszélyeztetése során családon belüli erőszakra vagy elhanyagolásra van szó, és a szexuális erőszak felnőttek és gyerekek ellen is legtöbbször családon belül történik, elméleti alapja is van a szexuális erőszak és a veszélyeztetési ügyek közös kezelésének – mindkettő családon belüli erőszak vagy elhanyagolás. Harmadrészt az is elméleti alapot nyújt ehhez, hogy mindkét bűncselekmény-típus esetén a családon belül egy kevesebb hatalommal rendelkező személy (nő vagy gyerek) ellen követ el erőszakot a több hatalommal rendelkező férfi.

Nem kerültek be a nők vagy gyerekek elleni erőszakügyek közé a gyermekelhelyezési ügyek. Ugyan ezekben az ügyekben nem ritka, hogy felmerül a gyerek vagy felnőtt elleni szexuális támadás vádja, és a felnőtt nő elleni fizikai erőszak csak ilyen ügyek kapcsán kerül a kutatásban résztvevő szakértők elé, gyakran

¹⁶ Egyetlen résztvevő sem számolt be arról, hogy vizsgált volna felnőtt férfiak ellen elkövetett nemi erőszakot.

azonban nincsenek jelen ezek a problémák a gyermekelhelyezési ügyekben. Így nehéz volt eldönteni, hogy az ilyen ügyek nők vagy gyerekek elleni erőszakkal kapcsolatosnak tekinthetők-e vagy sem, illetve nem volt értelmezhető a sértett és a gyanúsított fogalma. Szerencsére a gyermekelhelyezési ügyekben egyöntetű jó gyakorlat tapasztalható: az igazságügyi pszichológus szakértők tipikusan az összes érdekelt féllel találkoznak. Így ezt az ügytípust a kutató kihagyta ebből a vizsgálatból, és külön következtetéseket vont le róla. Nem kerültek bele az elemzésbe a gyilkossági ügyek, mivel ezek esetében a sértett vizsgálata kizárt.

A 3. táblázat mutatja az egyes esetek és hozzájuk kapcsolódóan a vizsgálati személyek gyakoriságát.

3. táblázat

Milyen ügyekben kit vizsgálnak rendszerint az igazságügyi pszichológus szakértők?

Kit vizsgál tipikusan?	Veszélyeztetés vagy szexuális erőszak	Egyéb bűncselekmény	Nem vagyoni kár és baleset	Összesen
Gyanúsítottat/elkövetőt	1	3	0	4
Sértett-tanút	14	0	11	25
Mindkettőt, mindenkit	14	1	0	15
Összesen	29	4	11	44

70

Kuszinyi Gábor: Az igazságügyi pszichológus szakértők gyakorlati családon belüli erőszak esetében

Bár a khi-négyzet próba szerint szignifikáns szinten függ egymástól az, hogy milyen típusú ügyről van szó, és hogy kit vizsgálnak tipikusan az igazságügyi pszichológus szakértők ($f=4$, $\chi^2=32.94$, $p<0.001$), mivel sok kis gyakoriságú eset van, kétséges a próba megbízhatósága, így az eredeti H1 hipotézisre nem lehet választ adni.

Ez után egy módosított, H1a hipotézis vizsgálatára került sor: állítható-e a „Családon belüli vagy szexuális erőszak” oszlopban szereplő adatok alapján, hogy a családon belüli erőszak vagy szexuális erőszak esetén a résztvevők gyakrabban vizsgálják a sértett-tanút, mint a gyanúsítottat? A sértett-tanút összesen 28 „esetben” vizsgálják (14 esetben egyedül őt + 14 esetben az elkövetőt is) ennek a mintának az alapján, a gyanúsítottat pedig 15 (14 + 1) „esetben”. A khi-négyzet próba szerint $p=0.005$ szignifikanciaszint mellett elutasítható az a hipotézis, hogy a sértett-tanú és a gyanúsított vizsgálatának valószínűsége azonos lenne ($f=1$, $\chi^2=27$). Ha csak a szexuális erőszak eseteit vesszük figyelembe, akkor is szignifikáns marad tendenciaszinten a valószínűségek különbsége ($f=1$, $\chi^2=4.17$, $p < 0.05$).

A fenti elemzésekbe nem kerültek bele a gyermekelhelyezési ügyek. Azonban nagymértékben egyöntetűek a kutatás eredményei: a 14 résztvevőből, aki foglalkozik gyermekelhelyezési ügyekkel és válaszolt erre a kérdésre, csupán egy nyilatkozott úgy, hogy csak a gyereket vizsgálja. Minden más szakértő az összes érdekelt felet vizsgálja, ideértve a szülők esetleges jelenlegi partnerét és gyakran

a nagyszülőket is. Az elvégzett khi-négyzet próba szerint ezen adatok alapján elvethető az a hipotézis, hogy egyenlő valószínűséggel foglalkoznának a szakértők gyermekelhelyezési ügyekben egyrésztől minden féllal, másrésztől csak a gyerekekkel ($f=1$, $\chi^2=11.27$, $p<0.005$). Így ha a nők és gyerekek elleni erőszak gyermekelhelyezéshez kapcsolódik, nagy valószínűséggel minden felet megvizsgálunk.

H2

A nők elleni partnerkapcsolaton belüli fizikai erőszak, a szexuális erőszak és a gyerekek elleni szexuális erőszak eseteiben a pszichológusok a legtöbb esetben vizsgálják a sértett szavahihetőségét (pl. az elmondottak élményszerűségét, a sértett befolyásolhatóságát).

Az interjú kódolása a H1 hipotézisnél bemutatott módon történt, a kódolás eredménye résztvevőnként egy-hét „ügytípus-tipikus kérdés” párost eredményezett. Hasonló okokból, mint a H1 hipotézis vizsgálatakor, a gyermekelhelyezési ügyek itt is kikerültek a vizsgálandó ügyek közül.

Az elvégzett khi-négyzet próba H0 hipotézise az volt, hogy azonos-e annak a valószínűsége, hogy egy szakértő szexuális erőszak és veszélyeztetés kapcsán vizsgálja-e, vagy nem vizsgálja a sértett-tanú szavahihetőségét. A khi-négyzet próba alapján $p=0.005$ szignifikanciaszint mellett elvethető, hogy az igazságügyi pszichológus szakértők véletlenszerűen vizsgálják, vagy nem vizsgálják a sértett-tanú szavahihetőségét ($f=1$, $\chi^2=10.70$), vagyis alátámasztja, hogy a legtöbb esetben vizsgálják azt.

H3–H13

Mivel ezeknek a hipotéziseknek a vizsgálata azonos logikán alapszik (diszkrét változók eloszlásvizsgálata khi-négyzet próbával), ezért a hipotéziseket és az eredményeket a 4. táblázat foglalja össze.

Minden hipotézis esetében két lehetséges értéke volt a vizsgált változónak – igen vagy nem –, és a khi-négyzet próba H0 hipotézise arra vonatkozott, hogy 50–50% a valószínűsége az igen és nem válaszok előfordulásának. Az utolsó oszlop mutatja, hogy milyen szignifikanciaszint mellett utasítható el, hogy azonos az igen és nem válaszok gyakorisága, vagyis tekinthető alátámasztottnak az adott szakmai hipotézis (H3–H13). Illetve n. sz. (nem szignifikáns) bejegyzés jelzi, ha a szakmai hipotézis nem alátámasztott.

4. táblázat

A H3–H13 hipotézisek vizsgálatának eredményei

Hipotézis	N	F	χ^2	α
H3 A szakértők többsége legtöbbször egyszer találkozik a felnőtt vizsgálati személyekkel.	17	1	13,24	$p < 0,005$
H4 A szakértők többsége legtöbbször egyszer találkozik a gyerek vizsgálati személyekkel.	17	1	13,24	$p < 0,005$
H5 A szakértők többsége egyszer veszi fel a személyiségteszteket.	17	1	17	$p < 0,005$
H6 A szakértők többsége használja a Rorschach-tesztet.	16	1	16	$p < 0,005$
H7 A szakértők többsége a peranyagon és a vizsgálaton kívül tipikusan máshonnan nem tájékozódik.	16	1	12,25	$p < 0,005$
H8 A szakértők nők vagy gyerekek elleni szexuális erőszak és kiskorú veszélyeztetése esetében nem kérdeznek rá rutinszerűen a nő vagy a gyerek elleni egyéb fizikai erőszakra.	3	1	0,33	n.sz.
H9 A szakértők gyermekelhelyezési ügyekben nem kérdeznek rá rutinszerűen a nő vagy gyerek elleni fizikai erőszakra.	10	1	10	$p < 0,005$
H10 A szakértők többsége nem említi a traumatizáltságot vagy a PTSD-t, mint a szexuális erőszak következményét (utólagos hipotézis).	15	1	1,66	n.sz.
H11 A szakértők többsége nem zéró toleranciát tanúsít a testi erőszakkal szemben.	14	1	4,58	$p < 0,05$
H12 A szexuális és fizikai erőszakkal kapcsolatban az esemény meg nem történetre (az elmondottak élményszerűségére) a szakértők elégtelen információ alapján következtetnek.	16	1	12,25	$p < 0,005$
H13 A szexuális és fizikai erőszakkal kapcsolatban az élményszerűsége a szakértők az érzelmek és az elmondottak kongruenciájából következtetnek.	11	1	0,82	n.sz.

H14

Szexuális bűncselekményeknél felmerül a csalás, hazugság, betanítottság, kóros személyiségvonások, önérdek, mint az igazmondás hiányának oka, más esetekben enyhébb megítélés alá esik az igazmondás hiánya: túlzás, megrázkódtatás, az események kedvező színben való feltüntetése, részrehajlás.

Ennek a hipotézisnek a vizsgálatára nem került sor, mivel túl alacsony volt az egyes gyakoriságok száma a statisztikai próba elvégzéséhez.

A kvalitatív eredményeket az elemzéssel együtt tartalmazza az alábbi szöveg, mivel ezek bemutatása elválaszthatatlan az értelmezésüktől.

2.2. A kvantitatív eredmények elemzése és összevetése a kvalitatív eredményekkel

Fontos megjegyezni az összes kvantitatív (számszerű) eredmény értékeléséhez, hogy az eredmények viszonylag kis mintán alapulnak. Ezért amikor a statisztikai próbák szignifikánsak, akkor is inkább valószínűsítik a hipotéziseket, semmint bizonyítják; illetve amikor nincs szignifikáns eredmény, az sem jelenti automatikusan a hipotézis cáfolatát, hanem lehet annak is az eredménye, hogy az összefüggés nem annyira erős, hogy ilyen kis mintán is kimutatható legyen.

Kit vizsgál a szakértő?

Ennek a kutatásnak egyik kulcskérdése volt, hogy az igazságügyi pszichológus szakértők családon belüli erőszak esetén kit vizsgálnak, és miért. A Patent Egyesület és a NANE Egyesület jogsegélyszolgálatainak visszatérő tapasztalata, hogy a bántalmazott nőket vagy gyerekeket sokkal gyakrabban vizsgálja igazságügyi szakértő, mint a feltételezett bántalmazót, és hogy rendszerint megkérdőjelezi a szavahihetőségüket.

Megerősítette az interjúvizsgálat azt a feltételezést, hogy az igazságügyi pszichológus szakértők gyakrabban vizsgálják a felnőtt vagy gyerek elleni szexuális erőszak és kiskorú veszélyeztetése esetén a sértett-tanút, mint a gyanúsítottat (H1).

Ennek az a következménye a felnőttek és gyerekek elleni szexuális erőszak és a gyerekek elleni családon belüli erőszak áldozataira nézve, hogy az ő személyiségpatológiájukat vizsgálják, szavahihetőségüket kérdőjelezi meg, lelki betegségeiket tárják fel, míg ugyanezeket a kérdéseket ritkábban vizsgálják meg a gyanúsítottakkal kapcsolatban. Ez elfogultságot jelent a gyanúsított oldalán, akinek esetleges terhelő pszichológiai állapotát vagy személyiségét a vizsgálat így nem tárja fel.

Az egyik jogsegélyügy karikatúrába illően mutatja azt a tendenciát, hogy mindig a sértett-tanút kell vizsgálni:

Az apával kapcsolatban felmerült, hogy veszélyezteti a gyereket, mivel egy emberekkel túlzásfolt, koszos, WC-vel nem rendelkező faházba viszi a láthatások idején, ahol a kislány egy másik gyerektől szexuális molesztálást szenvedett el. Ezért az anya megtagadta a láthatást, és a láthatás megszüntetését kérte a bíróságtól. A bíróság elrendelte az anya és a gyerek igazságügyi pszichológusi szakértő általi vizsgálatát azzal a céllal, hogy szakértő állapítsa meg, hogy az apa viselkedésében tapasztalható-e olyan változás, amely miatt a láthatás újrászabályozására lenne szükség. A szakértő – ahelyett, hogy jelezte volna, hogy a gyanúsított vizsgálata lenne indokolt, hiszen abból sokkal közvetlenebbül tud következtetni a gyanúsított viselkedésére – arra jutott a nő és a gyerek vizsgálatából, hogy a férfi viselkedésében nem tapasztalható változás, ami indokolná a láthatás újrászabályozását. Ezt az értékelést a bíróság szó szerint áttemelte az ítéletbe, és a láthatás újrászabályozását elutasította. (3. ügy)

Ahogy ebből az ügyből is kitűnik, és a Patent Egyesület jogsegélyszolgálatának tapasztalata mutatja, gyakran azokat a szülőket is vizsgálják, akik a gyerekkorú sértett-tanú érdekeit a hatóságok felé képviselni igyekeznek. Ahogy az eset is példázta, és később még bővebben szó lesz róla, gyakran a kérdés közvetlenül vagy áttételesen az, hogy egyáltalán megtörtént-e a veszélyeztetés.

Önmagában a pszichológiai vizsgálaton való részvétel is megnöveli annak valószínűségét, hogy az egészséges személyt lelki betegnek tüntessék fel. A pszichológusokat egész képzésük arra készíti fel, hogy a személy lelkében, intellektusában, érzelmeiben keressék a személyes nehézségek vagy az átlagostól elütő viselkedés okát, ne pedig az élethelyzetben vagy a környezetben. A kutatás résztvevőinek többsége klinikai szakpszichológus végzettségű; a pszichológiának ez a szakága pedig nagyban támaszkodik a személyiségpszichológia eredményeire, vagyis még inkább a személyiségben keresi a lelki bajok forrását.

Képzetségük tehát arra készítheti az igazságügyi pszichológus szakértőket, hogy például egy anyát, aki a gyerekét nem akarja a rendőrségi váróban egyedül hagyni az incesztussal gyanúsított apával, túlóvónak, túlzottan függő személyiségűnek tartsanak – amint ez az egyik jogsegélyeset kapcsán történt¹⁷. A pszichológus a helyzetnek is tulajdoníthatta volna a nő viselkedését: annak, hogy a gyerek az incesztus következtében retteg az apjától, és az anya csak ettől akarta megóvni a lányát. Ugyan a példaként említett szakmai hiba kirívónak tűnhet, enyhébb formában ez a tendencia jelen van a legtöbb (nemcsak igazságügyi) pszichológus gondolkodásában.

A családon belüli erőszak áldozatainak pszichológiai szempontból gyakran semmi bajuk – azon kívül, hogy egy férfi bántalmazza őket.

A családon belüli erőszak áldozatai természetesen akutan stresszben élnek, de nagyon gyakran nincs ennél többről szó. Illetve ha még van is valamilyen mélyebben gyökerező lelki bajuk, pillanatnyilag elsősorban a bántalmazástól szenvednek. Ezért ilyen esetekben különösen veszélyes a pszichológusok azon törekvése, hogy a személy problémáit neki, és ne a körülményeknek tulajdonítsák. Könnyen abba a helyzetbe kerülhet egy lelkileg egészséges bántalmazott nő, hogy a stresszes állapotából a pszichológus személyiségpatológiára következtet, ami esetleg aláássa szavahihetőségét, amint alább látni fogjuk.

Ezt a hatást csak tetézi, hogy a majdnem minden résztvevő¹⁸ által használt és a szakértők által igen nagyra tartott Rorschach-teszt még az egészséges embereket is pszichológiai értelemben betegnek tünteti fel (lásd alább). Így egy bántalmazott nő vagy gyerek már egyáltalán azzal, hogy beteszi a lábát az igazságügyi pszichológus szakértő irodájába, abba a veszélybe kerül, hogy személyiségproblémát állapítanak meg nála, és kétségbe vonják szavahihetőségét. Ezért különösen

¹⁷ 5. ügy

¹⁸ Egyetlen olyan résztvevője volt a kutatásnak, akinek az esetében nem derült ki, hogy használja-e a Rorschachot.

elfogult az a gyakorlat, hogy a hatóságok csak a sértettek pszichológiai vizsgálatát rendelik el, a gyanúsítottakét nem.

A vizsgálatok pártatlanságához a kirendelő hatóságok gyakorlatává kell válnia annak, hogy partnerkapcsolati erőszak, illetve felnőttek vagy gyerekek elleni fizikai és szexuális erőszak vádja esetén elrendeljük a gyanúsított pszichológiai vizsgálatát, és a sértett tanú vizsgálatát csak akkor rendeljük el, ha külön adat merül fel, ami alátámasztja ennek szükségességét. Elengedhetetlen lenne, hogy a sértett-tanú vizsgálata csak akkor legyen elrendelhető, ha ezzel egyenértékű vizsgálaton a gyanúsított is részt vesz. A jogalkotó ezt jogszabályban rögzítheti. Addig is az ügybe bevont jogászok megkérdőjelezhetnek minden olyan szakvéleményt, amely csak a sértett-tanúról, csak a sértett-tanú vizsgálatával készült. A pszichológus szakértők szólhatnak a kirendelő hatóságnak, és javasolhatják a felfételezett elkövető vizsgálatát.

Egyedül a gyermekelhelyezési ügyekben mutatkozik valamilyen jó gyakorlat, ahol szintén statisztikailag alátámasztható, hogy az igazságügyi pszichológus szakértők általában minden felet vizsgálnak. Ezért ha az erőszak vádja gyermekelhelyezési ügyhöz kapcsolódik, van esély arra, hogy a gyanúsítottat is vizsgálják. Azonban még ezekben az esetekben is igaz lehet, hogy a hatóságok a sértett-tanú (a nő vagy a gyerek) szavahihetőségének aláásásával foglalkoznak – ahogy az az alábbiakból kiderül. Szintén a jó gyakorlat egyik csírája, hogy az egyik vidéki városban bevett gyakorlata a rendőrségnek, hogy szexuális erőszak és veszélyeztetés esetén minden felet megvizsgáltatnak a pszichológus szakértővel¹⁹.

A szavahihetőség vizsgálata családon belüli erőszak esetén

Az interjúanyag alapján készített statisztikai vizsgálat azt a hipotézist is igazolta, hogy a pszichológusok felnőtt vagy gyerek elleni szexuális erőszak és kiskorú veszélyeztetése esetén a véletlennél gyakrabban vizsgálják a sértett-tanú szavahihetőségét (H2).

Nem meglepő ez az eredmény, hiszen ahogy a szabályozásról szóló részben kiderült, pontosan ezt írja elő az igazságügyi pszichológus szakértők munkájáról szóló 20. számú módszertani levél tervezete: szexuális erőszak esetén elsősorban a sértett-tanút kell vizsgálni, és annak is a szavahihetőségét. Valamint támogatja ezt a gyakorlatot a Büntető törvénykönyv fent idézett kommentárja, amely szerint a szexuális erőszak esetén szükség lehet a sértett szavahihetőségének vizsgálatára. Ez sérti a sértett-tanú „ártatlanságának véelmét”, akit egész addig szavahihetőnek kellene tartani, amíg ezzel ellentétes adat fel nem merül.

Sérül a sértett-tanú „ártatlanságának véelme” családon belüli erőszak és szexuális erőszak esetén.

Az Amnesty International 2007-es kutatási összefoglalója szerint „a nemi erőszak

¹⁹ 13. résztvevő

azon kevés bűncselekmények egyike, amelyben az áldozatot kezelik bűnösként, amíg nem bizonyítja ártatlanságát, miközben a vádlottat ártatlannak vélelmezik, amíg be nem bizonyosodik bűnössége.”²⁰ A jelen kutatásból úgy tűnik, hogy a családon belül és kívül elkövetett nemi erőszak esetein túl ez a családon belül a gyerekek ellen elkövetett erőszak eseteire is igaz.

A kérdésekről és a vizsgált személyekről nem a szakértő, hanem az őt az ügy vizsgálatára kirendelő hatóság (rendőrség, bíróság, gyámhatóság) dönt. Tehát valójában a kirendelő hatóságok gyakorlatát mutatják a fenti eredmények, amely azonban megegyezik a módszertani levél ajánlásaival, a Büntető törvénykönyv kommentárjával, sőt majd látni fogjuk, sok résztvevő meggyőződésével is.

Hasonló céllal firtatja több, a kutatásban résztvevő szakértő – főleg felnőtt elleni szexuális erőszak kapcsán –, hogy a sértett-tanú saját viselkedésével hogyan járult hozzá az erőszakhoz. Több résztvevő arról számolt be, hogy rendszerint vizsgálja a felnőtt nő befolyásolhatóságát, illetve hogy nem engedett-e az elkövető rábeszélésének, vagy nem akarta-e maga is a szexet, hogy nem viselkedett-e kihívóan. Így beszélnek erről a kutatás résztvevői:

[Vizsgálni kell a sértettnél] van-e a személyiségében kóros elváltozás, ami indokoltá teszi [a cselekményt] – nem indokoltá, hanem gyenge személyiség, befolyásolható, belátja-e a cselekményt, a körülményeket. Van úgy, hogy belekerül egy helyzetbe, amiben nem tud asszertív [önérvényesítő] lenni. [...] Mivel a viselkedésével ő is hozzájárult a cselekményhez, enyhébben ítélik meg [az elkövetőt]. (8. résztvevő)

A magyar joggyakorlatot nem ismerő olvasó számára talán furcsa, hogy miért az áldozatnak kellene belátással bírnia a cselekményre és annak körülményeire, miért nem az elkövetőnek. És ha befolyásolható, gyenge és nem tud önérvényesítő lenni, miért nem súlyosbító körülményként róják fel, ha ezt az elkövető kihasználja? Ugyanígy felmentésként tűnhet a szakértők szerint az erőszakra, ha egy nő szexuális kapcsolatot akar létesíteni egy férfival, de meggondolja magát:

Elindul egy folyamat, amelyben benne van a sértett is, és esetleg elérnek egy olyan pontra, hogy ő már nem biztos, hogy akarja. Tehát amikor felhívnak keringőre, meg belekezd valamibe – kicsit csúnya szóval „húzza a másikat”, és egyértelműen belemegy a dologba [a szexbe], és úgy dönt, hogy mégse. Szóval ott szokott nagyon gyakori lenni, hogy utána már esetleg rátesz egy lapáttal, mert neki nem tetszik az [a szexuális aktus], amit [a férfi] csinált, az már esetleg nem annyira akarataival egyező, és akkor megpróbálja

²⁰ Amnesty International: Magyarország: Meg nem hallott segélykiáltások. A nők nem kapnak megfelelő védelmet a családon belüli szexuális erőszak ellen. Amnesty International, London, 2007. 4. o.

befeketíteni. Ilyen feljelentés nem egy esetben volt, hogy nemi erőszak, és aztán kiderül, hogy tulajdonképpen ő benne is volt az aktusban, de mondjuk aztán úgy fordultak a dolgok, hogy ő aztán azt már nem akarta, vagy nem úgy akarta, és akkor, mondjuk, megpróbál bosszút állni. (1. résztvevő)

Ez a szakértő pontosan írja le a szexuális erőszak egy fajtáját: amikor a nő másfajta szexet vagy kapcsolatot akar, mint a férfi, vagy meggondolja magát, de a férfi úgy gondolja, hogy annak kell történnie, amit ő akar, és ezért megerőszkolja a nőt. Főleg a szakértő szóhasználatából („befeketíteni,” „bosszút állni” és nem például „jóvátételt kapni,” „igazságot keresni”) derül ki, hogy a szakértő szerint „aki A-t mond, mondjon B-t is” alapon (részben) a nő a hibás ezért.

Amint fent említettük, a Büntető törvénykönyv kommentárja bátorítja a hatóságokat, és rajtuk keresztül a megbízásuk alapján eljáró szakértőket, hogy a férfit felmentő kifogásokat keressenek. E szerint a jogalkalmazás irányát és módját alapvetően meghatározó szöveg szerint ugyanis a nő bármilyen szexuális együttlétre vagy nem szexuális kapcsolatra vonatkozó beleegyezését úgy lehet értelmezni, mintha beleegyezett volna a férfi által kívánt szexuális együttlét minden fajtájába. Ezért nem meglepő, hogy az igazságügyi pszichológus szakértőnek főleg az a dolga szexuális erőszak esetén – a kirendelő hatóság felkérésére, és a hatályos jogszabály alapján –, hogy azt kutassa, mivel lehet aláásni a sértett-tanú állítását. Bár a kommentár csak a szexuális erőszakra vonatkozik, az interjúkból úgy tűnik, ez a gyakorlat a kiskorú veszélyeztetése bűncselekményére is igaz lehet.

Az igazságügyi pszichológus szakértő azt kutatja, mivel lehet aláásni a sértett-tanú állítását.

Mitől nem élményszerű egy beszámoló?

Bár erre külön nem kérdezték rá a kérdőív, azoknak a résztvevőknek a többsége, akik nyilatkoztak arról, mit jelent az élményszerűség (11-ből 7 személy), úgy határozza meg az élményszerűséget, hogy a személy által elmondottak összhangban vannak-e az elmondottak alapján várható érzelmi reakciókkal, nonverbális kifejezéssel. Bár a statisztikai próba nem igazolta, hogy ez a definíció az összes pszichológus szakértőre általánosítható lenne (H13), a statisztikai próba sikertelensége adódhat egyszerűen a kis mintából. Így érdemes azzal foglalkozni, hogy miért kétséges az élményszerűsége vonatkozó ítéletet az érzelmek jelenlétére alapozni. Így beszél pár résztvevő az élményszerűségről:

A [felőtt] viselkedéséből mindig egyértelműen azt lehet érzékelni, hogy valamit tagad vagy elfed. Zavarttá válik, feszültté válik a témánál, elkerüli, nem válaszol a kérdésre, kitér. Ágál a vizsgálat ellen, vagy egész egyszerűen meg is tagadja. (1. résztvevő)

A történeteket hogy adja elő. Mennyire őszintének tűnők azok, mennyire adekvátak azok az érzelmek, amelyek a történetekhez kapcsolódnak. (15. résztvevő)

Élményszerűség és PTSD

A súlyos megrázkódtatások következtében előálló poszttraumás stressz zavar (PTSD) egyik fő tünete az érzelmek távolítása, lehasítása. Úgy tűnik, a borzalmakat elszenvedett emberek azzal védekeznek, hogy nem merik átélni azokat az erősen negatív érzelmeket, amelyek az eseményekhez kapcsolódnak. Ezért beszámolóik érzelemmentesek lehetnek, feszültté válhatnak, amikor újból fel kell idézniük az átélt rettenetet, vagy megpróbálhatják elkerülni az események elbeszélését²¹.

Több pszichológus említette azt, hogy az elmondás élményszerűségére abból következtet, hogy milyen annak az időbeli, logikai szerkezete.

Érdeemes nagyon erősen figyelni a kronológiára, az időpontokra, hogy az események logikusan következnek-e egymásból. Nincsenek-e hézagok az időben. A történetben a kimaradó idő utalhat arra, hogy ott valamit szeretne elhallgatni. (4. résztvevő)

A PTSD egy másik tünete, hogy még felnőtteknél is töredezetté válhat az események elbeszélésének időbeli és logikai rendje. Ez a töredezettség traumatikus események túlélőinél a nem logikus, időben el nem rendezett beszámólótól egész az eseményekre való emlékezés hiányáig terjedhet²². Ráadásul ez a tendencia 3–5 éves gyerekeknél fokozottan jelentkezhet, mivel nekik megrázkódtatás nélkül is nehezükre esik események időbeli elhelyezése és történetek felnőtt szempontból koherens elmesélése²³. Ezért ha egy ügyben elképzelhető, hogy egy gyerek vagy felnőtt traumát élt át, nem lehet a történet töredezett időbeli és logikai rendjéből azt a következtetést levonni, hogy a megrázkódtatást okozó esemény nem történt meg, sőt pont ennek az ellenkezőjére lehet következtetni.

Ha ismerik is a szakértők PTSD fogalmát, nem alkalmazzák a traumáról rendelkezésre álló ismereteket a munkájuk során.

²¹ Bővebben a PTSD-ről és annak partnerkapcsolati és gyerekek elleni fizikai és szexuális erőszak kapcsán való megjelenéséről lásd: Herman, J. L.: *Trauma és gyógyulás. Az erőszak hatása a családon belüli bántalmazástól a politikai terrorig*. Háttér Kiadó – Kávé Kiadó – NANE Egyesület, 2003.

²² Herman, J. L., lásd fent.

²³ Általában a 3–5 évesek ezen tulajdonságáról lásd: Cole, M. – Cole, S.R.: *Fejlődéslektan*. Osiris. Budapest, 1998. A gyerekek logikai és emlékezeti képességeinek a gyerekek szexuális bűncselekmények kapcsán történő kikérdezésével kapcsolatos vonatkozásairól lásd: Marxsen, D. – Yuille, D.C. – Nisbet, M.: *The complexities of eliciting and assessing children's statements*. Psychology, Public Policy, and Law. Vol. 1, 1995, No. 2, 450-460; MacFarlane, K. – Waterman, J. *Sexual Abuse of Young Children: Evaluation and Treatment*. Holt, Rinehart and Winston, New York, 1986.

Bár a statisztikai elemzés nem támasztotta alá, hogy a szakértők ne ismernék a PTSD-t vagy a traumatizáltságot, mint a gyerekek elleni szexuális támadás következményét (H10, az interjú csak a felnőttek és a gyerekek elleni szexuális támadás pszichológiai következményeire kérdezett rá, más eseményekére nem), a fentiekből úgy tűnik, hogy ha ismerik is a PTSD fogalmát, nem alkalmazzák a traumáról rendelkezésre álló ismereteket a munkájuk során. Ezért egyes résztvevők elvárják a traumatizált személytől is, hogy koherensen, érzelmileg átélten mondja el az eseményeket, holott a koherencia és az érzelmek hiánya épphogy a PTSD meglétét és a trauma megtörténtét támaszthatná alá.

Az egyik jogsegély-szolgálati ügyben az igazságügyi szakértő semmilyen összefüggést nem említett az átélt bántalmazás és a nő pszichés állapota között. Ha ismeri is a PTSD fogalmát, azt nem alkalmazta ebben a vizsgálatban.

Egy nőt életveszélyesen bántalmazott a partnere, aki emiatt börtönbe is került. A nő kártérítés miatt indított pert a férfi ellen. Az igazságügyi pszichológus szakértő megállapította nála a súlyos depressziót, amely a nő elmondása szerint a bántalmazással egy időben kezdődött, de semmiféle összefüggést nem fedezett fel a bántalmazás és a depresszió között. (1. ügy)

Egy másik ügyben a jogászok által felhasznált pszichiátriai zárójelentésből hagyta ki a pszichológus és a pszichiáter a PTSD diagnózisát annak ellenére, hogy a megerősökolt nő szinte tankönyvbe illő módon mutatta annak tüneteit:

Egy nő megismerkedett egy férfival, akivel elment annak lakására, ahol a férfi megerősökoltta. Ez után vált szükségessé pszichiátriai kezelése, mivel akarata ellenére tudatába tolultak a nemi erőszak emlékei és rendszeresen újraélte azt, gondolkodása beszűkült, és csak az átélt traumával volt képes foglalkozni, a külvilággal szemben eközben érzéketlenné vált, és az akaratlanul tudatába toluló emlékek és érzelmek tompítására alkoholizálni kezdett. A pszichiáter és a pszichológus major depressziót és borderline személyiségzavart állapított meg nála. (2. ügy)

Azért is érdekes ez az ügy, mert a pszichológus és a pszichiáter olyan személyiségzavart állapít meg a PTSD helyett a nőnél, amelynek leírásába beletartozik, hogy a személy képtelen a valóság reális érzékelésére, netán hallucinációi is lehetnek. Nagy hagyománya van annak világszerte, hogy a borderline személyiségzavar diagnózisa alapján megkérdőjelezzék a nemierőszak-áldozatok szavahihetőségét²⁴. Mutatja a pszichológusok azon tendenciáját is, hogy a külső hatá-

²⁴ Herman, J. L. *Trauma és gyógyulás. Az erőszak hatása a családon belüli bántalmazástól a politikai terrorig.* Háttér Kiadó – Kávé Kiadó – NANE Egyesület, 2003.

sok helyett az illető személyiségének tulajdonítsák a lelki betegséget. A PTSD-ről rendelkezésre álló ismeretek figyelembe vétele nélkül ezek a tendenciák érvényesülhetnek, és az érzelemmentes, töredezett beszámolót a nő vagy gyerek beszámolójának hitelével szemben róhatják fel.

Az olvasó úgy gondolhatná, ha a túlélőnek sikerül érzelmileg átélten, logikusan előadni a mondandóját, akkor hisznek neki. Azonban az egyik igazságügyi pszichológus szakértő így beszél arról, mire kell ügyelni, amikor egy bántalmazott nő hitelesen mondja el a történeteket:

Rendkívül meggyőzően, nagy átéléssel, ha előadják nekem, arra vigyáznom kell, mert hiszteroid módon adják elő. És ő hiszi, amit mond, és ettől meggyőző. (11. szakértő)

Úgy tűnik – legalábbis ennél az egy pszichológus szakértőnél –, ha töredezett és érzelemmentes a bántalmazott nő beszámolója, az a baj, ha meggyőző, akkor meg az. A laikus olvasó talán úgy gondolhatja, hogy valamilyen objektív kritérium alapján lehet egy beszámolót „hiszteroidnak” minősíteni, azonban nincs ilyen kritériumrendszer. Valójában ez csak a pszichológus azon pszichológiai köntösbe bújtatott ítélete, hogy annak ellenére sem hisz a vizsgált nőnek, hogy az meggyőzően mondta el az eseményeket.

Nyilvánvalóan nem lehet messzemenő következtetéseket levonni egyetlen pszichológus működéséből arra, hogy mennyire elterjedt ez a „van sapka – nincs sapka” megközelítés a szakértők között. Azonban ennek a hozzáállásnak az elterjedtségét támasztja alá, hogy a családon belüli erőszak áldozatainak integrált ügyféllátási modelljéről szóló kiadvány szerzői már 2006-ban így írtak erről a jelenségről:

Egyes szakemberek abba a hibába esnek, hogy ha egy áldozat látszólag nem szenved PTSD-ben, és/vagy határozott elképzelése van arról, hogy mit akar tenni, milyen ellátást, képviselőt fogad, illetve nem fogad el, akkor szavahihetőségét megkérdőjelezzik, az erőszakra szóló beszámolóit kétkedéssel fogadják [...]. Ám ugyanez megtörténik a PTSD tüneteit mutató áldozatokkal is: őket gyakran éppen érzelmi állapotuk, esetleges látszólagos közönyük, váratlan hangulátváltozásaik vagy a betegség egyéb jellemző tüneteinek fel nem ismerése miatt tekintik [...] hiteltelennek, életszerűtlennek vagy egyenesen manipulatívoknak²⁵.

Talán az is szerepet játszhat abban, hogy a pszichológusok nem ismerik fel a traumát, hogy azt és a nyomában kialakuló PTSD-t általában úgy képzeli el a psi-

²⁵ Sproncz J. – Wirth J.: A nők elleni erőszak áldozatainak integrált ellátása. Egy kísérleti program tapasztalatai és eredményei. NANE Egyesület – Habeas Corpus Munkacsoport, Budapest, 2006.

chológia, mint amely egy *eseményhez* kötődik. Azonban amint arra Judith Herman magyar nyelven is megjelent *Trauma és gyógyulás* című könyvében rámutat: családon belüli erőszak esetében gyakran hiányzik egy ilyen egyedi, kiugró esemény, a súlyos traumát a hosszan fennálló *élethelyzet* okozza. Herman többek között ezért a *komplex poszttraumás stresszszavar* fogalmának bevezetését javasolja, amely az ilyen, nem egy pillanatnyi eseményhez köthető traumákat is lefedné²⁶. Az igazságügyi pszichológus szakértőknek érdemes megismerkedniük ezzel a koncepcióval.

Mindezekért fontos, hogy az igazságügyi pszichológus szakértők képzése képessé tegye a szakértőket a PTSD, adott esetben az elhúzódó, alacsony intenzitású helyzetek által okozott traumatizáltság felismerésére. A képzésnek ki kellene térnie a PTSD, a súlyos depresszió és az érzelmi átélést csökkentő egyéb pszichés állapotok és az élményszerűség összefüggéseire is. A kamarák vagy a jogalkotó írja elő, hogy minden erőszakáldozat esetében kötelező legyen vizsgálni a PTSD-t és a hosszan fennálló élethelyzet okozta traumatizáltságot. Addig is, a pszichológus szakértő megteheti, hogy saját gyakorlata részévé teszi a PTSD szűrését erőszak esetekben.

Egy nem várt eredményt is hozott az a kérdés, hogy miből következett a pszichológus az élményszerűség hiányára: számos pszichológus a kérdőívek hazugságskáláját használja annak megállapítására, hogy a vizsgálati személy az igazat mondja-e egy *adott kérdésről*. Több személyiségtesztben szerepelnek olyan kérdések, amelyek azt hivatottak kiszűrni, hogy a tesztre válaszoló személy mennyire őszinte – nem általában, csak a teszt kitöltése során. Például a tesztek készítői szerint arra az állításra, hogy „Soha nem vagyok goromba” várhatóan mindenki a *hamis* választ fogja megadni, hiszen nehéz olyan embert elképzelni, aki ne lenne néha goromba. Ha valaki mégis az *igaz* választ adja, akkor az a tesztek (pl. az MMPI) készítői szerint valószínűleg jó benyomást akar kelteni, vagy leplezni akarja valamilyen lelki problémáját. Az ilyen válasz a tesztkészítők szerint megkérdőjelezi a tesztre adott többi válasz értékét is, és az ezekből a válaszokból összeálló skálát hívják gyakran hazugságskálának, bár a társadalmi kívánalmaknak való megfelelés skálája elnevezés találhatóbb lenne.

Talán a skála neve téveszti meg az igazságügyi pszichológus szakértőket, amikor tovább mennek annál a következtetésnél, hogy a vizsgálati személy jó benyomást próbál tenni, és a magas hazugságpontszámból arra következtetnek, hogy a személy általában is ittkol valamit, esetleg pont az ügy tárgyában hazudik. Ez azonban tévedés. Gondoljuk el, hogy bárki, aki igazságügyi pszichológus szakértőhöz megy, természetesen szeretne jó benyomást kelteni magáról. Ezért nem vallja be, hogy néha goromba, vagy esetleg tényleg leplezni próbálja valamilyen lelki problémáját. Így magas lehet a hazugságskálán elért pontszáma, amiből a pszichológus azt a következtetést vonja le, hogy az illető az ügy tárgyában sem mond igazat, például nem történt családon belüli erőszak, vagy nem

²⁶ Herman, J. L., lásd fent.

erőszakolták meg. Ez a gyakorlat teljességgel félreértelmezi azt, amire a tesztek hazugságskáláját kitalálták: a hazugságskála csak arra jelzés, hogy a személy leplez valamit, vagy jó benyomást akar tenni, de nem mond semmit arról, hogy *mit* leplez, vagy *miért* akar jó benyomást tenni. Egyáltalán nem alkalmas annak megítélésére, hogy a személy hazudik-e egy adott ügy tárgyában.

A résztvevők többsége elégtelen információból – a Rorschach-tesztből, a személyiségtesztek hazugságskálájából vagy benyomás alapján – következtet felnőtt és gyerek elleni szexuális erőszak és a veszélyeztetés ügyeiben az esemény meg nem történetére, és ez az eredmény a statisztikai próba szerint (H12) a kutatásban részt vett pszichológusokon túl is általánosítható a szakértőkre. Hogy a Rorschach-teszt miért elégtelen információforrás, arról az alábbiakban, külön cím alatt lesz szó.

Az igazmondás hiányának becsült aránya

Bár a kérdőív rákérdezett arra, hogy a szakértők milyen gyakran tartják ügyeik között azt az esetet, amikor valamilyen oknál fogva nem tényszerű a vizsgált személy elmondása, nem sikerült értékelhető adatokat nyerni ezzel a kérdéssel. Az interjúk alapján úgy tűnik, mintha a résztvevők egy része arra válaszolt volna, hogy milyen gyakran tartja a hazugságot. Holott a tényszerűség hiánya más okból is előállhat, ahogy több résztvevő hangsúlyozta egy másik kérdésre válaszolva (gyerekeknél előfordul nem tényszerű elemek beleszövése az elbeszélésbe, a vizsgált személy szépítheti a történeteket, zavart érzelmi vagy elmeállapotban lehet, stb.). Ezért még azoknak a résztvevőknek az esetében is, akiknél nem derül ki, hogy kifejezetten a hazugságról beszélnek, nem lehetünk biztosak, hogy miről is nyilatkoznak. További probléma, hogy a kérdőív nem kérdezett rá, hogy ki is az, aki nem mond igazat, és hogy sok résztvevő nem nyilatkozott ügytípusra lebontva az igazmondás hiányának arányáról, miközben a rendelkezésre álló szakirodalom egyes ügytípusokkal kapcsolatban tartalmaz becsléseket, amelyhez a résztvevők válaszait mérni lehetne. Ezért ezeknek az adatoknak a legtöbb résztvevő esetében nehéz az értelmezése. Pár résztvevőnél azonban egyértelműen világos, hogy minek az arányáról nyilatkozik. Ezért ezek az adatok elsősorban kvantitatív adatoknak tekinthetők, és főleg egyes résztvevők azon előítéletét mutatják, hogy a családon belüli erőszak áldozatai nagyrészt hazudnak. Ezek az eredmények alább, az *Átítűdők* cím alatt olvashatók.

További módszerek és eszközök

Az igazságügyi pszichológus szakértők egyik legfontosabb eszköze a vizsgált személlyel való beszélgetés (exploráció), amelynek során egyrészt megpróbálnak jó kapcsolatot kialakítani a személlyel, másrészt az ügy szempontjából lényegi kérdésekről – legtöbbször indirekt módszerrel – információt szerezni. A pszichológusokat gyakran úgy képzelel el a közvélemény, mint akik valamilyen titkos tudás birtokában belelátanak a vizsgált személy fejébe pár jól irányzott kérdéssel. Azonban ez nincs így: a pszichológus is csak abból dolgozik, amit elmondanak neki.

Tény, hogy a pszichológiai tanulmányok sajátos látásmódot adnak a pszichológusoknak, akik annak a pszichológiai iskolának az elméletein és fogalmain keresztül látják a vizsgált személyt, amelyben nevelkedtek, és ezért tűnhetnek szokatlanok egyes meglátásaik, vagy jól irányzottak egyes kérdéseik. Azonban az igazságügyi pszichológus szakértők is csak azokból a válaszokból következtetnek, amelyeket a vizsgált személyek adnak, és ebben a pszichológiai tanokon kívül a hétköznapi hiedelmeik, előítéleteik vagy ismereteik jelentik a fogódzót számukra, akárcsak a kevesebb pszichológiai ismerettel rendelkező emberek számára. Így tehát az explorációt – hangzatos neve ellenére – nem úgy kell elképzelni, mint valami kifinomult módszert, hanem olyan beszélgetésként, amelynek célja a személy minél jobb megismerése, és az adott témával kapcsolatos információszerzés.

Emellett minden résztvevő úgy nyilatkozott, hogy felvesz legalább egy személyiségtesztet, vagy egyéb diagnosztikus eljárást folytat. A személyiségtesztek közül a Rorschachot lényegében minden résztvevő használja²⁷, népszerű még a Szondi (17 főből 11 említi), kevesebben használják a Wartegget, a TAT-ot, a CPI-t, a Lüschart. A közlekedési ügyekkel, nem vagyoni kárral és esetleges neurológiai károsodásokkal foglalkozó pszichológusok különböző figyelem- és egyéb teljesítményteszteket is használnak, illetve a teljesítménytesztek közül gyakori a különböző intelligenciatesztek használata. Főleg gyerekek esetén népszerűek a különböző rajzok, de felnőttek esetében is alkalmazza őket pár pszichológus: családrajz, elvárásolt családrajz, emberrajz, farajz.

A résztvevők átlagban 1,95 órát (szórás: 0,53, minimum 1,5 órát, maximum 3 órát) töltenek egy-egy felnőtt vizsgálatával, 1,76 órát (szórás: 0,83, minimum 0,5 órát, maximum 3 órát) egy-egy gyerekkel²⁸. Az igazságügyi pszichológus szakértők többsége rendszerint egyszer találkozik a vizsgálati személlyel, és a találkozón, a felvett teszteken és a peranyagon kívül nem tájékozódik más forrásból. Legfeljebb kivételesen nehezen megnyíló gyerekek vagy együtt nem működő felnőttek esetén hívják vissza a vizsgált személyt, és gyerekek vizsgálata kapcsán általában elbeszélgetnek a gyerek kísérőjével.

Egyetlen olyan résztvevője volt a kutatásnak, aki úgy nyilatkozott, hogy rendszeresen többször találkozik a vizsgált személlyel, és hogy más forrásból is tájékozódik, mint a peranyag és a vizsgálat: családlátogatásra megy a vizsgált személyhez, beszél a vizsgált személy környezetébe tartozó emberekkel, ha van, pszichológusával vagy pszichiáterével. Ez a résztvevő úgy becsülte, hogy rendszerint 9 órát is eltölt egy-egy személlyel.

Több résztvevő (4 fő) gondolta úgy, hogy egyenesen szakmaiatlan lenne a pszichológussal vagy a vizsgált személy környezetével való találkozás, mert a vizsgált személy segítőtje elfoglalt a vizsgált személy irányába, így tőle elfogulatlan információ nem szerezhető, míg a környezettel való találkozás a szakértő

²⁷ Egy résztvevő nem nyilatkozott arról, használja-e ezt a tesztet.

²⁸ Egy résztvevő kimaradt ebből az összesítésből, aki 9 órát töltött egy-egy felnőttel, és a gyerekekkel töltött időről nem nyilatkozott.

elfogultságára vetne rossz fényt, például felmerülne, hogy a család a találkozás alkalmával megvesztegette. Ha része a peranyagnak, akkor természetesen felhasználják a vizsgált személy pszichológusának szakvéleményét, és ha van ilyen, támaszkodnak az általában valamilyen segítő szervezet (például családsegítő, nevelési tanácsadó) által készített környezettanulmányra.

Úgy tűnik tehát, hogy az igazságügyi pszichológus szakértőknek elsősorban a vizsgált személyek személyiségéről sikerül adatokat gyűjteni, holott az igazságügyi munkában tipikusan a személy valamilyen szituációhoz kötődő viselkedése az, ami az ügy tárgya. Nem általában érdekli a hatóságokat, hogy valakinek milyen a személyisége, hanem azzal kapcsolatban, hogy valószínűsíthető-e egy bűncselekmény elkövetése vagy elszenvedése, hogy bántja a gyerekeivel, vagy balesetet követően el tudja-e látni majd a munkáját. Sokkal közvetlenebb információhoz juthatna a pszichológus, ha nem a személyiségteszt alapján nyert személyiségrajzból próbálna következtetni az ügy szempontjából fontos viselkedésre, hanem azt közvetlenül megfigyelné, vagy olyan személyektől szerezne információt, akiknek hosszú távon volt alkalmuk azt megfigyelni. Sokkal megbízhatóbb adat látni vagy az óvodapedagógustól megtudni, hogy egy szülő hogyan bántja a gyerekeivel, mint a Rorschachból próbálni következtetni erre. Vannak résztvevők, akik törekednek arra, hogy gyerekelhelyezés kapcsán a szülőt és a gyermeket együtt vizsgálják, és közvetlenül figyeljék meg interakcióikat, de még ők sem tájékozódnak a vizsgált személyek ismerőseitől arról, mi történik hosszabb ideje, a rendelő falain kívül.

A szakértők nem tájékozódnak a vizsgált személyek ismerőseitől arról, mi történik hosszabb ideje, a rendelő falain kívül.

Bár a fentiek minden ügyípusra igazak, a családon belüli erőszak esetén különösen fontos lenne a környezettel való találkozás. Gyakori, hogy a környezet egésze (egy társasház, egy falu) tud az erőszakról, de mivel senki nem tesz feljelentést, erről nem készül írásos dokumentáció, amit az igazságügyi szakértő a peranyaggal megkaphatna. Gyakori, hogy egy gyermeket szexuálisan bántalmazó tanár vagy rokon közismert arról, hogy nem kívánt szexuális közeledéssel és szexuális tartalmú viccekkel zaklatja a környezetét. Ezek az adalékok ritkán kerülnek bele az ügy aktájába, és valószínűleg csak személyes találkozás során fedhetők fel.

Ugyanígy fontos információkkal szolgálhatnak a pszichológusok, az óvodapedagógusok és tanárok, a családdal foglalkozó szociális munkás, családgondozó, gyámügyi hivatalnok, a kollégák, a sport- és hobbiegyletek vagy a vallásos gyülekezetek tagjai. Ezek az emberek hosszú távon állnak kapcsolatban a vizsgált személlyel, és így a tőlük származó összesített információ megbízhatóbb, mint egy kétórás találkozó és az aközben felvett személyiségteszt.

Miközben a szakértők mindig vizsgálják az ügyben érintett személyek személyiségét, nem kérdeznak rá rutinszerűen gyermekelhelyezési ügyekben az erőszak előfordulására (H9). Csak akkor vizsgálják ezt a kérdést, ha az ügyiratokban

vagy a vizsgálat során valami kifejezetten utal az erőszakra. Illetve sok szakértő említette, hogy rutinszerűen vizsgálja a szülők nevelési és büntetési elveit és gyakorlatát, amelynek során gyakran kiderül az erőszakosság. Azonban ekkor sem kérdeznek rá egyenesen a gyerekek elleni erőszakra, és a partner elleni erőszak továbbra is teljesen rejtett maradhat. Ezzel elmulasztják egy közvetlenül a viselkedésre vonatkozó fontos adat begyűjtését, és emiatt sok erőszakügy nem kerül nyilvánosságra.

Ezt az elméletileg könnyen átlátható elgondolást, hogy viselkedés vagy az azt közvetlenül megfigyelők ítélete jósolja meg a legközvetlenebb módon a viselkedést, a pszichológiai szakirodalom is alátámasztja. Például az iskolai előmenetelt a korábbi iskolai jegyek, a munkahelyi teljesítményt a korábbi munkahelyi teljesítmény jelzi előre a legjobban²⁹, és pszichiátriai betegek diagnózisát a pszichológiai teszteknél (MMPI-nál, TAT-nál és Rorschachnál) könnyebb megjósolni a kórelőzményükből³⁰. A Gyerekbántalmazás Amerikai Szakmai Társasága (American Professional Society on the Abuse of Children) által kiadott tankönyv szerint sem a gyerekeket szexuálisan bántalmazó férfiak személyiségét felmérő, sem az önértékelésüket és társas készségeiket vizsgáló, sem a gondolkodásmódjukat firtató kutatások nem jutottak egyértelmű eredményre a tekintetben, hogy mi különbözteti meg őket más bűnözőktől vagy nem bűnöző férfiaktól. Elképzelhető, hogy léteznek ilyen különbségek, csak a kutatóknak nem sikerült megállapítani, melyek azok, így mérni sem lehet őket. Ugyanakkor nagyon jól megkülönbözteti az ilyen férfiakat más férfiaktól a szexuális ingerekre adott szexuális izgalom (merevedés) műszerrel mért értéke, valamint a bűnügyi előtörténetük. Két olyan adat, amely a viselkedés/testi reakció közvetlen megfigyelésén vagy a viselkedésről másoktól nyert elmondáson alapul³¹. Ugyanígy a partnerkapcsolati fizikai erőszaknak számos kutató szerint jó előjele az erőszakos fél korábbi fizikai erőszakossága, vagyis a viselkedése. Egy nemrégiben készült kutatás szerint a szóbeli erőszak is jól előre jelzi a fizikai erőszakot, de például a házassággal való elégedettségből nem lehet a fizikai erőszakot megjósolni³². Ezzel egybevágh az az erőszak esetek elemzéséből származó megfigyelés, hogy az elkövető az erőszakot általában enyhébb, szóbeli formákkal kezdi, és csak később jut el a durvább, fizikai és

²⁹ Helmreich, R. – Bakeman, R.: The life history questionnaire as a predictor of performance in navy diver training. *Journal of Applied Psychology*. 1973, Vol. 57, No. 2, 148-153.

³⁰ Little, K. B. – Shneidman, E. S.: Congruencies among interpretations of psychological test and anamnestic data [a 476. szám egésze]. *Psychological Monographs*, 1959, 73(6). Wood és mtsai: *What's Wrong with the Rorschach? Science Confronts the Controversial Inkblot Test*. Jossey-Bass, San Francisco CA, 2003.

³¹ Quinsey, V.L. – Lalumière, M.: *Assessment of sexual offenders against children*. Thousand Oaks, California, Sage Publications, 2001.

³² Schuhmacher, J.A. – Leonard, K.: Husbands' and Wives' Marital Adjustment, Verbal Aggression, and Physical Aggression as Longitudinal Predictors of Physical Aggression in Early Marriage. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*. 2005, Vol. 73, No. 1, 28–37.

szexuális erőszakhoz³³. Ennek fényében sajnálatos, hogy az igazságügyi pszichológus szakértők nagyban hagyatkoznak a vizsgált személlyel készült interjúra és tesztekre, és ritkán gyűjtenek információt a személy környezetétől és más szakemberektől.

Az idézett szakirodalmi adatok teljesen egybevágóan a koncepcióval, hogy a bántalmazást nem a bántalmazó vagy a bántalmazott személyisége, hanem elsősorban hatalmi helyzete határozza meg (amint a 20. módszertani levél kapcsán kifejtettem). A bántalmazók és a bántalmazottak személyisége nagyon sokszor nem tér el az ilyen helyzetben nem lévőkétől, így ha az igazságügyi pszichológus személyiségüket vizsgálja, rossz helyen keres, inkább a környezetükben érdemes kutakodni.

A résztvevők mindössze 5000 forintot kapnak vizsgált személyenként, ami arra készíti őket, hogy mihamarabb túllegyenek a vizsgálaton.

Annak, hogy a szakértők mindössze 2–2,5 órát vizsgálnak egy személyt, és nem vizsgálódnak behatóbban annak környezetében, a díjazásuknak is komoly szerepe van. Az igazságügyi pszichológus szakértők vizsgált személyenként mindössze 5000 forintot kapnak³⁴. Ahogy az egyik résztvevő megjegyezte, a vizsgálat elemzésével eltöltött időt is figyelembe véve adózás után alacsonyabb órabér jön ki, mint az intézményében dolgozó takarítóké. Ez a nagyon alacsony díjazás arra serkenti a szakértőket, hogy minél hamarabb túllegyenek a vizsgálaton.

Tesztek

A tesztek közül a két leggyakrabban használt, a Rorschach- és a Szondi-teszt érdemel részletes figyelmet. A legtöbb kérdőívben gyakorlatilag egyenesben megkérdik a vizsgálati személyt, hogy mit gondol magáról, vagy hogy szokott viselkedni. A Szondi és a Rorschach viszont nem kérdőív, hanem projektív teszt, ami annyit tesz, hogy abból vonnak le következtetéseket a vizsgált személy személyiségére, hogy mit válaszol a neki bemutatott képekre. Az általános vélekedés szerint a kérdőívet nagyon könnyű becsapni, illetve a személyek könnyen mutatják önkéntelenül is a jó oldalukat rajtuk, nem csoda hát, hogy az igazságügyi pszichológus szakértők között ilyen népszerű ez a két projektív teszt, ahol viszont a vizsgálati személynek fogalma sincs arról, hogy a képekre adott válaszában milyen értelmezései lehetnek.

³³ NANE Egyesület: *Miért marad? Feleség- és gyermekbántalmazás a családban. Hogyan segíthetünk?*

Második, bővített és átdolgozott kiadás. NANE Egyesület, Budapest, 2006.; Bonino, L. – Szil, P.: *Hétköznapi hímsovinizmus. A párkapcsolati erőszak, amit még nem nevezünk annak.* Budapest, Habeas Corpus Munkacsoport – Stop-Férfierőszak Projekt, 2006.

³⁴ Az igazságügyi és rendészeti miniszter 65/2007. (XII. 23.) IRM rendelete az igazságügyi szakértők díjazásáról szóló 3/1986. (II. 21.) IM rendelet módosításáról, valamint az említett IM rendelet. Egységes szöveg: http://www.misz.hu/images/stories/dijrendelet_modositott.pdf

Szondi-teszt

A Szondi-tesztet Szondi Lipót magyar származású svájci pszichiáter fejlesztette ki a 20. század elején. Elmélete az volt, hogy az emberek választásait ösztönök befolyásolják, és ezek kapcsolódnak bizonyos, akkor pszichiátriai betegségnek tartott tulajdonságokhoz. Szondi úgy gondolta, hogy ezek az egyik vagy másik ösztönhöz kapcsolható megbetegedések megjelennek a beteg emberek arcán, és az emberek rokonszenvi választásait (hogy kit találunk rokonszenvesnek) akaratlanul is befolyásolják. Ezért a teszt során a személynek több fényképet mutatnak pszichiátriai betegek arcáról, és személyiségére abból vonnak le következtetést, hogy mely személyekről nyilatkozza, hogy rokonszenves, és melyeket utasít el. Az így szerzett válaszokból következtetnek aztán a Szondi-teszt szerint a személyiséget befolyásoló ösztönökre, amelyeket a teszteredményekben betűkkel (h, s, e, hy, k, p, d, m) jelölt faktorok képviselnek.

A Szondi-teszt nem állja ki a pszichometriai megbízhatóság számos próbáját.

A legtöbb pszichológiai teszt – így a Szondi teszt is – a személytől számos válasz adását követeli meg, és egy adott tulajdonságra a vizsgált személy több válaszból következtet. A pszichológiai tesztekkel szemben támasztott egyik tudományos követelmény, hogy ha a tesztet az adott (jelen esetben magyar) lakosságot jól reprezentáló mintán felveszik, akkor azok a tesztre adott válaszok, amelyek a teszt alkotói szerint azonos pszichológiai tulajdonságot tárnak fel, nagyjából azonosak legyenek. Például ha egy teszt tíz kérdéssel méri a társaságkedvelés pszichológiai tulajdonságát, akkor elvárható tőle, hogy az azt kitöltő egyes emberek nagyjából hasonlóan válaszoljanak mind a tíz kérdésre. Ha egy-egy ember össze-vissza válaszol a tesztfejlesztők szerint egy tulajdonságot mérő kérdéssora, akkor a kutatók azt a következtetést vonják le, hogy a kérdéssor nem mérhet valamilyen egységes tulajdonságot.

A teszt modern pszichometriai vizsgálatát Magyarországon Vargha András végezte el, aki a Szondi-teszt rokonszenvi választásaival kapcsolatban vizsgált ilyen, a homogenitásra vonatkozó kérdést. Ő a következőkre jutott a teszt reprezentatív mintán történő felvétele után:

[A] teszt faktoraival kapcsolatos pszichometriai elemzések arra mutatnak rá, hogy a teszt felépítése nem állja ki a pszichometriai megbízhatósági kritériumok számos próbáját. A fő baj az, hogy a faktorok, amelyek a teszt alappillérei, nem tűnnek egységes konstrukcióknak. A nyolc közül négy (h, s, p és m) még többé-kevésbé elfogadható, de a maradék (főleg az e, a hy és a k) olyannyira heterogén, hogy e faktorok egy-egy képére vonatkozó rokonszenvi választás teljesen független a faktor többi képéhez való viszonyulástól, így a faktor képegyüttese közös értelmezés alapját nem képezheti³⁵.

Vagyis a sok igazságügyi pszichológus által használt Szondi-teszt a modern tudományosság kritériumai szerint megvizsgálva nem működik.

A tesztnek a legrosszabbul viselkedő mutatószámai közül kettő olyan is van, amely méltán játszhat fontos szerepet az igazságügyi pszichológusok munkájában. Az e faktor az „etikos viselkedés szükségletével” függ össze, és olyan dolgokra enged következní, mint a durva viselkedés és a lelkiismeretesség. A h_y faktor pedig a hisztériához kapcsolódik, ami akár csak a köznyelvben, a pszichológusok körében is a bántalmazott és megerőszkolt nőkkel és gyerekekkel szemben elhangzó egyik vád: hogy csak felnagyítják az eseményeket, hogy azok meg sem történtek. Tehát az igazságügyi pszichológus szakértők, akik a Szondi-tesztet használják, nem egyszerűen egy olyan tesztet használnak, amelyik a tudományos vizsgálatok szerint nem működik, hanem pont az érdeklődésükre számot tartható faktorok azok, amelyek a tesztből használhatatlanok.

Rorschach-teszt

A Rorschach-tesztet Herman Rorschach svájci pszichiáter fejlesztette ki az 1920-as években. A vizsgált személyeknek különböző alakú foltokat mutatnak, amelyekről meg kell mondaniuk, hogy mire hasonlítanak. A foltokra adott válaszok összesítésével mutatókat számolnak a pszichológusok, amelyek a teszt használói szerint a személyiséget írják le. Az a híre, hogy nemcsak nem lehet becsapni, hanem a személyiség rejtett dimenzióit is feltárja, amelyeket más eszközökkel – direkt kérdéseket feltevő kérdőívvel és klinikai interjúval – nem lehet megismerni.

A Rorschach-teszt megbízhatóságával kapcsolatban súlyos aggályok merültek fel már az 1950-es években, majd újabban az 1990-es évek végén. Jelenleg a pszichológusok megosztottak a tekintetben, hogy érvényesen képes-e mérni a Rorschach azokat a személyiségvonásokat, amelyeket állítólag mér. Mivel a magyar pszichológusok között nagyrészt ismeretlenek azok az eredmények, amelyek kétségessé teszik a Rorschach-teszt használhatóságát, itt főleg ezeket ismertetem.

Wood és munkatársai³⁶ szerint, akik amellet érvelnek, hogy a teszt nem méri jól a személyiséget, Herman Rorschach eredeti kutatásai nem voltak a mai értelemben vett tudományos kutatások, mivel akkoriban még nem álltak rendelkezésre a mai szigorú módszertani előírások. Rorschach több hibát is elkövetett, aminek következtében tesztje a valóságnál sokkal megbízhatóbbnak tűnt.

A Rorschach félrevezető képet ad a személyiségről, betegnek láttatja az egészségeseket is, és lerontja az egyéb információ alapuló ítéletet.

Az 1950-es években sorra jelentek meg azok a modern módszertan szerint készült beszámolók, amelyek rámutattak a Rorschach hibáira: hogy félrevezető képet ad a személyiségről, hogy betegnek láttatja az egészségeseket is, és hogy

³⁵ Vargha A.: A Szondi-teszt pszichometriája. Universitas Könyvkiadó, Budapest, 1994. 59. o.

³⁶ A Rorschach teszt itt következő kritikája elsősorban a következő művön alapul: Wood és mtsai: *What's Wrong with the Rorschach? Science Confronts the Controversial Inkblot Test*. Jossey-Bass, San Francisco CA, 2003.

lerontja a pszichológus kórelőzményre, személyes beszélgetésre vagy más tesztre alapozott ítéletét.

Az 1970-es évektől kezdve John Exner vezetésével egy amerikai kutatócsoport számos kutatást végzett, amelyek igazolni látszottak a teszt hasznosságát. Egyrészt elvégezte a Szondi-teszt kapcsán ismertetett homogenitási méréseket, másrészt azt is megvizsgálta, hogy a Herman Rorschach által javasolt mutatók valóban összefüggnek-e a megvizsgált személyek más módszerekkel készült pszichiátriai diagnózisaival. Úgy találta, hogy a teszt jól működik.

Az 1990-es évektől kezdve többen megpróbálták megismételni Exner eredményeit, de a mai napig egyetlen nem Exner adatait használó, független szakértőnek sem sikerült reprodukálnia azokat. Exner nem adta ki az eredeti adatokat, így csak találgatni lehet, mi lehet ennek az eltérésnek az oka, például miféle módszertani hibát követhetett el saját kutatásaiban. További kételyeket ébreszt Exner adataival kapcsolatban, hogy az eredeti vizsgálataiban több száz vizsgálati személy adatai más adatok megkettőzéséből származtak, így az adatok homogénebbnek tűntek, mint valójában. Exner erről a hibáról csak több hónappal az után tájékoztatta a pszichológus-közvéleményt, hogy rájött, mi történt. A független kutatók által készített felmérések viszont ma is azt mutatják, amit az 1950-es években: hogy a teszt téves képet ad, betegnek láttat és ront az értékelésen.

A Rorschach téves képet ad a személy pszichológiai problémáiról

J. P. Guilford egy az 1950-es években végzett kutatása szerint a kórházi pszichiátrián lévő (tehát súlyos) neurotikusok és szorongásos betegek Rorschach-válaszai nem különböztek pilótaakadémián tanuló diákok válaszaitól³⁷. Egy másik kutatásból az derül ki, hogy nemcsak a tesztre adott válaszokból számolt mérőszámokkal, hanem az abból levont következtetésekkel is baj van. Rorschach-szakértők a teszt alapján nem tudták a véletlennél nagyobb valószínűséggel megkülönböztetni a kórtörténetük alapján pszichológiai problémákkal küzdő, illetve nem küzdő egyéneket³⁸.

Mindössze pár kivétel van: a Rorschach-jegyzőkönyvek alapján a véletlennél nagyobb valószínűséggel lehet kiszűrni az IQ-teszten rosszul teljesítő és a súlyosan zavarodott, szkizofrén embereket. Azonban ez sem a tesztnek köszönhető. Köztudott tény, hogy a szókincs nagyban összefügg az IQ-val, így az a választékot szó szerint tartalmazó Rorschach-jegyzőkönyvből is könnyen megbecsülhető. A súlyos elmebetegségtől szenvedő emberek pedig nagyon bizarr dolgokat mondanak – tintapacákra is. A szókincs és a bizarr kijelentések hétköznapi beszélgetésben is megmutatkoznak, vagyis ezekhez a következtetésekhez nincs szükség a tesztre.

³⁷ Guilford, J. P.: Some lessons from aviation psychology. *American Psychologist*, 1984, 3, 3–11. Idézi Wood és mtsai., lásd fent.

³⁸ Holtzman, W. H. – Sells, S. B.: Prediction of flying success by clinical analysis of test protocols. *Journal of Abnormal and Social Psychology*, 1954, 49, 485–490. Idézi Wood és mtsai., lásd fent.

A Rorschach-teszten az egészségesek is betegnek tűnnek

A Rorschach megbízhatóságáról dúló mai vitát az 1990-es évek végén kirobantó kutatásban több ezer európai, közép-amerikai és észak-amerikai lakost mértek föl a Rorschachhal, akik közül sokkal többen tűntek betegnek a teszt alapján, mint az várható lett volna egy nagy számú, véletlen minta esetében³⁹. Little és Shneidman még az 1950-es években a Rorschach akkori nagymestereit kérte föl, hogy értékeljenek Rorschach-jegyzőkönyveket. A Rorschach alapján a teszt szakértői teljesen normális embereket diagnosztizáltak skizoidnak, hiszteroidnak, függő személyiségűnek, és a kutatásban résztvevő egyik Rorschach-szakértőnek sem sikerült az egészséges személyeket lelkileg egészségesnek diagnosztizálnia⁴⁰.

A Rorschach pontatlanabbá teszi az egyéb forráson alapuló ítéletet

Little és Shneidman kutatásából az is kiderült, hogy: (1) az összes vizsgált tesztet megelőzve a betegek kórelőzménye alapján lehetett a legpontosabb diagnózist felállítani; (2) a Rorschach viszont lerontotta a diagnózis pontosságát, ha a pszichológusok a kórelőzmény mellé a teszteredményeket is megkapták. Hasonló eredményre jutott egy 1985-ös publikáció: a Rorschach nem tudta a véletlennél nagyobb valószínűséggel megkülönböztetni a depressziósokat a nem depressziósoktól, és lerontotta a pszichológusok ítéletét, amit azok egyedül az MMPI alapján adtak volna⁴¹. Ezek az eredmények ellentmondanak annak a pszichológusok körében elterjedt nézetnek, hogy a teszt feltárná a személy rejtett tulajdonságait, amelyek nem derülnek ki a pszichológiai interjúból vagy a kórelőzményből. Épp ellenkezőleg: ront a két másik forrás pontosságán.

Összességében súlyosan aggályos tehát a Rorschach-teszt használata, mivel:

1. A teszt megbízhatóságával kapcsolatban közel egy évtizede vita folyik a pszichológusok között, vagyis az nem kellően megalapozott;
2. Azok a nemzetközi szakirodalomban található eredmények, amelyek alátámasztják a megfelelő működését, mind egyetlen kutatócsoport adatain alapulnak, akik nagy valószínűséggel hibáztak, illetve elfogultak a Rorschach mellett;
3. Komoly eredmények mutatnak arra, hogy téves képet ad a személyiségről, hogy betegnek tünteti fel a nem betegeket, valamint hogy lerontja a pszichológiai interjúk pontosságát.

³⁹ Shaffer, T.W. – Erdberg, P. – Haroian, J.: Current nonpatient data for the Rorschach, WAIS-R, and MMPI-2. *Journal of Personality Assessment*, 1999, 73, 305–316. Idézi Wood és mtsai., lásd fent.

⁴⁰ Little, K. B. – Shneidman, E. S.: Congruencies among interpretations of psychological test and anamnestic data [a 476. szám egésze]. *Psychological Monographs*, 1959, 73(6). Idézi Wood és mtsai., lásd fent.

⁴¹ Whitehead, W.C.: *Clinical decision making on the basis of Rorschach, MMPI, and automated MMPI report data*. Unpublished doctoral dissertation, University of Texas Health Science Center at Dallas, 1985. Idézi Wood és mtsai., lásd fent.

Arról, hogy az eddig tudományos bizonyítékkal gyengén alátámasztott Rorschach-teszt hogyan befolyásolhatja az igazságügyi pszichológus szakértőket, álljon itt illusztrációként az egyik résztvevő elmondása:

Most vizsgáltam egy családot Rorschachhal, ahol az anya [...] elhagyta az apát, mert az verte. Rákérdeztek, hogy az apa veszélyezteti-e a gyerekeket. Akkor a IV-es táblán bejön a Versagen a gyereknél, a VII-es táblán viszont, az anya részéről két konf-válasz. Tehát hogy éngyenge, stb. Na, ki veszélyezteti a gyereket? Hát mind a kettő. (14. résztvevő)

A Rorschach-tesztet többféleképpen értelmezik. Az egyik értelmezés szerint az egyes tábláknak jelentése van, például a IV-es táblára adott válaszok a vizsgált személy apjához való viszonyáról árulkodnak. A Versagen szakkifejezés azt az esetet jelöli, amikor a vizsgált személy egyszerűen nem mond semmit a tábláról, vagy visszautasítja azt. Ez a Rorschachban hívő pszichológusok szerint az adott témával kapcsolatos erősen konfliktusos viszonyt jelent, itt azt, hogy a gyereknek erősen konfliktusos az apjához fűződő viszonya.

A Rorschach-teszt másik értelmezési lehetősége, hogy nem a válaszok vagy a táblák tartalmával foglalkozik a pszichológus, hanem a válaszok formájával. Például azzal, milyen viszonyban van egymással a válasz és a tintapaca alakja, vagy milyen válaszokat ad a személy a színes foltokra. Ha például a vizsgált személy azt mondja a tintapaca egyik részletére, hogy csáp, és a paca részlete tényleg hasonlít egy bogár csápjára, akkor a pszichológus azt a következtetést fogja levonni, hogy a vizsgált személy reálisan érzékeli a valóságot. A konf. (konfabuláció) válaszok a realitásérzék megbomlásának egy fajtáját jelzik a Rorschachban hívő pszichológusok szerint, például azt, ha a személy csáp helyett azt mondja, bogár, miközben a folt egésze nem hasonlít bogárra. Ilyenkor a Rorschach-értelmezés szerint a személy a részletet képtelen megkülönböztetni az egésztől, például egy apró részlet kapcsán „elszáll” a fantáziája, ami az elmebetegekre (egyébként tényleg) jellemző. Bár nehéz átlátni, hogy amikor az embertől pont azt kéri, fantáziáljon egy foltról, hogy mi lehet az, miért ne „szállhatna el” a fantáziája, a Rorschach-teszt értelmezése szerint akár egyetlen ilyen válasz is elég arra, hogy a személyről megállapítsák: pszichotikus vagy súlyos személyiségzavara van. Ebben a példában tehát a nőt súlyosan betegnek hiszi a pszichológus egy tudományosan alá nem támasztott teszt alapján.

Bár nem tudjuk, elképzelhető, hogy eredetileg a pszichológus azt a kézenfekvő következtetést vonta le a peranyagból és a vizsgálati személyekkel folytatott beszélgetésből, hogy a feleségét bántalmazó férfi az, aki elsősorban veszélyezteti a gyereket, hiszen egy gyereknek végignézni, amint az apja az anyját veri, pszichológiai bántalmazást jelent. Másrészről kompetens szülő az a bántalmazott nő, aki a bántalmazott nők előtt álló ismert nehézségek⁴² ellenére képes elköltözni a bántalmazó férfitől. Ezek után a szakértő elvégzi a Rorschach-tesztet a gyerekekkel és

az anyával, amelyből egyrészt arra következtet, hogy a gyerekek problémás a viszonya az apjával, másrészt arra, hogy a nő pszichotikus. A pszichotikusokról jelen példánk szempontjából annyit kell tudni, hogy bizarr fantáziáik, súlyos esetben hallucinációik vannak, és nem mindig beszámíthatók. Amellett, hogy egy ilyen ember bizarr és kiszámíthatatlan viselkedésével érzelmileg súlyosan veszélyeztetheti a gyereket, és fizikailag képtelen lehet ellátni, talán még azzal kapcsolatban is megbízhatatlan, hogy a bántalmazás egyáltalán megtörtént-e. Mindenesetre a pszichológus most már a teszt alapján úgy gondolja, nemcsak a fizikailag erőszakos apa veszélyezteti a gyereket, hanem a súlyosan betegnek hitt anya is.

Következtetés a vizsgált tesztekéről

A kutatás résztvevői által leggyakrabban használt két teszt – a Szondi- és a Rorschach-teszt – nem állja ki a tudományosság próbáját. A Szondi-tesztre adott válaszok nem elég egységesek ahhoz, hogy valami egységes dolgot mérjenek. A Rorschach-teszt pedig téves képet ad a személyiségről, betegnek mutatja az egészséges embereket, és lerontja a pszichológusok körelőzmény, elbeszélgetés vagy interjú alapján tett ítéleteit.

Ezek az eredmények különösen aggasztóak az igazságügyi pszichológus szakértők által vizsgált személyekre nézve. Terápiás közegben a pszichológus többször találkozik az ügyféllel, így esetleg van alkalmuk felülbírálni a kétséges teszt-eredmények alapján hozott téves diagnózist. Ugyanakkor terápiás közegben is súlyos károkat okozhat a Szondi és a Rorschach, hiszen gyakran előfordul a klinikai gyakorlatban, hogy gyógyszereszt egy interjú és egy tesztvizsgálat alapján kezdenek el, illetve hogy a terápia irányát a kezdetben felvett teszt határozza meg. Azonban az igazságügyi pszichológus szakértők vizsgálati személyeinek esélye sincs arra, hogy a teszteredmények alapján hozott kezdeti ítéletet a pszichológus felülvizsgálja, hiszen legtöbbször egyszer találkoznak, és a pszichológusok tipikusan nem találkoznak a személy környezetében élő emberekkel.

A kétes megbízhatóságú tesztek alkalmazása miatt az igazságügyi pszichológus szakértők gyakorlata elfogult a gyanúsítottak javára.

Még ennél is komolyabb aggályok merülnek fel, amikor a Szondi- és a Rorschach-tesztet veszélyeztetési ügyekben vagy gyerek, illetve felnőtt elleni szexuális bűncselekmény ügyében használják. Ekkor ugyanis leggyakrabban a sértett-tanút vizsgálják a tesztekkel, vagyis sok esetben csak róla készül tudományos kétes értékű vizsgálat. A Rorschach esetében ez azt jelenti, hogy a bántalmazás gyermek- és nőáldozatai azok, akiket a teszt a valóságosnál betegebbnek, nem szava-hihetőnek mutat, illetve az ő esetükben fogja lerontani a pszichológus eredetileg esetleg pontos ítéletét a teszt. Ugyanez ritkábban történik meg a rendszerint ritkábban vizsgált férfi gyanúsítottal, így a kétes megbízhatóságú tesztek alkalmazása

⁴² Ezekről lásd: NANE Egyesület: Miért marad? Lásd fent.

elmélyíti azt a kiegyensúlyozatlanságot, amit az egyik fél vizsgálata jelent. Mivel a Rorschach-teszt általában a valóságosnál kedvezőtlenebb színben tünteti fel azokat, akiket megvizsgálunk vele, az igazságügyi pszichológus szakértők gyakorlata elfogulttá válik a gyanúsítottak javára, akiket ezzel a teszttel ritkábban vizsgálnak.

Az itt ismertetett eredmények fényében az lenne helyénvaló, ha a pszichológusok nem alkalmaznák a Szondi- és a Rorschach-tesztet, hiszen etikátlan olyan vizsgálati eljárás használata, amelynek hasznossága súlyosan aggályos a tudományos szakirodalom szerint. Javasoljuk, hogy az igazságügyi pszichológus szakértők függesszék fel ezeknek a teszteknek a használatát, amíg a tesztek megbízhatóságát tudományos kutatások megnyugtatóan nem igazolják. A 20. számú módszertani levél csak a tudományosan alátámasztott tesztek és módszerek vizsgálatát támogatja. Bármely ügyvéd vagy jogász megkérdőjelezheti az olyan pszichológiai szakvélemény érvényességét, amelyhez Szondi- vagy Rorschach-tesztet használtak – például ennek a tanulmánynak a csatolásával. A jogalkotó megtilthatja a Szondi és a Rorschach alkalmazását, amíg azok érvényességét nem bizonyítják.

A tanúk pedig visszautasíthatják e két teszt felvételét. Ekkor azonban fennáll annak a veszélye, hogy a pszichológus nem fogja osztani a sértett-tanú kételyeit a teszt megbízhatóságával kapcsolatban, és azt fogja leírni a szakvéleménybe, hogy a sértett-tanú nem együttműködő, ami kárára válhat az eljárás során. Fontos tudnia a sértett-tanúknak, hogy a Rorschachot tilos rövid időn belül többször fölvenni, ezért kifejlesztették a teszt egy második változatát, hogy ha valaki ismeri az eredeti foltokat, akkor is fel lehessen vele venni a tesztet. Jogsegélyszolgálatunk egyik ügyfelénél például azért nem lehetett a Rorschach egyik változatát sem felvenni, mert korábban egy pszichológushallgató ismerőse olyan vizsgálatot végzett vele, amelyben e két tesztre adott válaszait hasonlították össze. Ha más sértett tanúk is ismerik a teszt egyik vagy mindkét változatát, az felmentést jelenthet a teszt-felvétel alól az együtt nem működés vádjá nélkül.

2.3. Attitűdök

A kérdőívnek célja volt az igazságügyi pszichológus szakértők egyes ismereteinek és attitűdjeinek is a felmérése. Elsősorban az volt a kérdés, hogy az igazságügyi pszichológus szakértők zéró toleranciát tanúsítanak-e az erőszakkal szemben, vagy gondolatban felmentik az elkövetőket, kifogásokat és igazolásokat keresnek az erőszakra, az áldozatot hibáztatják, vagy egyenesen tagadják egyes erőszakfajták létezését (H11).

Az interjú tartalmazott több olyan kérdést, amelynek az volt az egyik célja, hogy feltérképezze ezeket az attitűdöket. Azonban egyetlen olyan kérdést sem tartalmazott, amely kifejezetten megkérdezte volna a résztvevőktől, hogy el tudják-e képzelni, hogy bizonyos esetekben indokolt legyen a fizikai erőszak, vagy hogy van-e olyan, hogy egyes esetekben az áldozat hibáztható az erőszakért. Az

alábbi idézetek mind valamilyen más kérdésre adott válaszból származnak. Ezért különösen hangsúlyos, hogy a szakértők többsége anélkül említi valamilyen áldozatot hibáztató vagy az elkövetőt felmentő nézetet, hogy erre külön kérdés vonatkozott volna.

A szerző véleménye szerint egyetlen pszichológus szakértőnek sem volna szabad tolerálni az erőszakot, és mindegyiknek tisztában kellene lennie annak elterjedtségével. Abból a 16 pszichológusból, akiknek az interjújából következtetni lehetett arra, hogy milyen attitűdjeik vannak a nők és gyerekek elleni fizikai és szexuális erőszakkal kapcsolatban, csupán 3 olyan volt, akinek az interjújában ne lett volna jelen az erőszak valamilyen tolerálása vagy tagadása. Az alábbiakban majdnem mind a 13 így nyilatkozó résztvevőtől szerepel egy-egy példa az ilyen attitűdökre. Az elvégzett statisztikai próba szerint (H11) ez alapján az eredmény alapján statisztikai értelemben tendenciaszerűen állítható, hogy az igazságügyi pszichológusok többsége rendelkezik az elkövetőt felmentő vagy a sértettet hibáztató attitűddel.

A legtöbb szakértő úgy gondolja, az erőszak bizonyos körülmények között megengedhető.

Sok szakértő szerint van felmentés a fizikai vagy lelki erőszakra, és az indoklásban több közkeletű sztereotípia is megjelenik, például hogy minden konfliktushoz két fél kell, vagy hogy a nők provokálnak, a férfiak pedig erőszakosak:

Milyen provokáció után öntötte le [forró kakaóval]? Mindennek két oldala van, és mindig két oldala van. És nem én vagyok hivatva ezeket eldönteni, szerencsére nem az én dolgom. [...] Általában az indulat inkább a férfiakat szokta elragadni, ez a jellemzőbb [...] Nem mindegy, hogy azért válik indulatosná, veri a falhoz a tányért a kajával együtt, mert nem elég meleg, vagy túl meleg, vagy mind-egy, vagy csak, mert részegen érkezett haza, és az asszony azt mondta neki, hogy ejnye. Vagy pedig azért, mert hazajött munka után, út közben beszélgettek a haverokkal, és megivott egy sört, de neki semmi baja, tervezte, hogy aznap este még megjavítja a gyerek ágyát. [...] Az asszony hisztérikusan nekiment, hogy ha nekem ilyen kocsmabűzősen jössz haza mindig, akkor inkább ne nyúlj hozzá a gyerek ágyához. [...] És amikor ez n-edik alkalommal megtörténik, a pasas odavágja a fúrót, a kalapácsot, és visszamegy a kocsmába. Vagy a falhoz vágja a tányért. (17. résztvevő)

Mostanában divat lett, hogy kiprovokáljuk a másiktól, hogy elveszítse az uralmát, és elszaladunk a rendőrségre. (11. résztvevő)

Hasonlóan relativizálja több szakértő a nemi erőszakot. Például nem minden olyan

cselekményt tekintenek erőszaknak, amely az áldozat akarata ellenére történik. A már idézett 1. és a 8. résztvevő tehát így nyilatkozik erről:

Elindul egy folyamat, amelyben benne van a sértett is, és esetleg elérnek egy olyan pontra, hogy ő már nem biztos, hogy akarja. Tehát amikor felhívják keringőre, meg belekezd valamibe – kicsit csúnya szóval „húzza a másikat”, és egyértelműen belemegy a dologba [a szexbe], és úgy dönt, hogy mégse. Szóval ott szokott nagyon gyakori lenni, hogy utána már esetleg rátesz egy lapáttal, mert neki nem tetszik az [a szexuális aktus], amit [a férfi] csinált, az már esetleg nem annyira akaratával egyező, és akkor megpróbálja befekéttíteni. Ilyen feljelentés nem egy esetben volt, hogy nemi erőszak, és aztán kiderül, hogy tulajdonképpen ő benne is volt az aktusban, de mondjuk aztán úgy fordultak a dolgok, hogy ő aztán azt már nem akarta, vagy nem úgy akarta, és akkor, mondjuk, megpróbál bosszút állni. [...] Egy nemi erőszak esetében ott van két ember, és nagyon apró részleteken múlik, hogy hol van az a pont, ahol erőszak, hol nem. (1. résztvevő)

Messzemenően belemegy egy olyan helyzetbe, amelyben a viselkedése félreérthető. Közösül és aztán sikoltozva rohan el, hogy őt megerőszakolták, mert eszébe jut, hogy van egy vőlegénye. [...] Belemegy kapcsolatba. Éjjel elmegy a fiatalemberrel a fiatalember szállodájába, a szállodai szobába, ott közösülnek, utána meztelenül sikoltozva kirohan, hogy őt megerőszakolták. (4. résztvevő) [Vizsgálni kell a sértettnél] van-e a személyiségében kóros elváltozás, ami indokoltá teszi [a cselekményt] - nem indokoltá, hanem gyenge személyiség, befolyásolható, belátja-e a cselekményt, a körülményeket. Van úgy, hogy belekerül egy helyzetbe, amiben nem tud asszertív [önérvényesítő] lenni. [...] Mivel a viselkedésével ő is hozzájárult a cselekményhez, enyhébben ítélik meg [az elkövetőt]. (8. résztvevő)

Az első két eset jó példája annak, hogy nemi erőszak az is, amikor egy nőnek kedvére való a férfi közeledése, de a szexet vagy annak bizonyos formáját már nem akarja, és a férfi mégis ráerőlteti az akaratát. Az igazságügyi pszichológus szakértőknek ezeket az eseteket ugyanúgy szexuális erőszaknak kellene minősíteniük, mint azokat az eseteket, amikor a nő egyáltalán nem kívánja a férfi közeledését. Ugyanúgy lelki, illetve fizikai károsodást okoznak, mint amikor a nő semmilyen kapcsolatot nem akar a férfival, és ugyanúgy az az alapjuk, hogy a férfi nem kéri ki a nő beleegyezését. A már idézett jogszabály és módszertani iránymutatás azonban arra bátorítja a szakértőket, hogy ne a nő lelki sérüléseit kutassák, hanem a férfit felmentő kifogásokat keressenek.

Az egyik résztvevő (2. résztvevő) egy olyan esetet mesélt el, amelyben a gyerek, aki ellen szexuális támadást követett el a nagyapja, meglátása szerint élvezte a szexet. Szerinte ezért ez nem volt egészen erőszaknak tekinthető. Élesen szemben áll ezzel a nézettel Judith Lewis Herman Trauma és gyógyulás című könyvének az a gondolata, hogy a szexuális erőszak akkor is erőszak, ha azt az áldozat esetlegesen fizikailag élvezzi. Herman szerint a nemi szervek úgy vannak kialakítva, hogy a szexet az ember érezze, vagyis nem egyedül az áldozat szándékától függ, hogy fizikailag okoz-e gyönyört a szexuális ingerlés. Függetlenül attól, hogy valakinek esetleg valamilyen fokú élvezetet jelent a nemi erőszak vagy a szexuális támadás más formája, azt ugyanúgy romboló, az áldozattól minden irányítási lehetőséget elvevő, gyakran halálfélelemmel teljes élményként éli meg az áldozat, mintha nem élvezte volna a fizikai ingerlést⁴³. Ezért helytelen felmentésnek tekinteni a nemi erőszak esetében, ha az áldozat esetleg valamilyen fokú kellemes fizikai érzést élt át a nem kívánt szex közben.

Több pszichológus alapbeállítódása, hogy nem nagyon hisz az erőszak egyes fajtáinak létezésében.

Az egyik szakértő szerint megkérdőjelezhető a legtöbb nemi erőszakra szóló beszámoló:

Én nem szeretem azokat a lányokat, akikről egy pillanat alatt lehet húzni a nadrágot, mert egy nadrágot nem lehet lehúzni egy pillanat alatt. (14. résztvevő)

Bár bizarrnak tűnhet, hogy egy szakértő úgy gondolja, hogy a nadrág védelmet nyújt a nemi erőszak ellen, ismert egy olyan olasz bírósági ítélet, amely azon az alapon vetette el a nemi erőszak vádját, hogy a nőn szűk farmer volt, amelyet nehéz levenni⁴⁴. Ettől függetlenül lehetséges, hogy a szakértő csak átvitt értelemben használta a szavakat, és úgy értette, hogy a nők csak hazudják, hogy nemi erőszak történt. Mindkét állítás tarthatatlan, hiszen a ruházatot erőszakkal el lehet távolítani, a nemi erőszak pedig igen elterjedt. Például Svájcban 1200 véletlenszerűen megkérdezett kilencedik osztályos lány 20%-a válaszolta, hogy élt már át nemi erőszakot⁴⁵, az ENSZ szerint pedig általában 10 és 20% közé tehető világszerte azoknak a nőknek a száma, akik nem a partnerüktől szenvednek el nemi erőszakot⁴⁶, és a világszervezet további 10–15% közé teszi azok számát, akiket a partnerük erőszakol meg⁴⁷.

⁴³ Herman, J. L., lásd fent.

⁴⁴ Lásd például a CNN beszámolóját: *Italian women warn court ruling makes jeans 'alibi' for rape*. CNN, 1999. február 11. <http://www.cnn.com/WORLD/europe/9902/11/jeans.rape.02/index.html>

⁴⁵ Halperin, D és mtsai.: Prevalence of child sexual abuse among adolescents in Geneva: results of a cross-sectional survey. *British Medical Journal*. 1996, Vol. 312, 1326–9. Idézi UNIFEM: Facts & Figures on VAW, Sexual Violence, http://www.unifem.org/gender_issues/violence_against_women/facts_figures.php?page=3

⁴⁶ UNIFEM: Facts & Figures on VAW, lásd fent.

Ugyanez a szakértő úgy gondolja, hogy ha az áldozat nem azonnal tesz feljelentést, az megkérdőjelezi, hogy megtörtént-e a nemi erőszak. Ez teljességgel figyelmen kívül hagyja, hogy a trauma áldozatának legtöbbször időbe telik, míg összeszedi magát és társas támogatást talál, hogy feljelentést tegyen:

Három nappal előtte történt, és csütörtök este jött be a barátnőivel és a kedvesével, hogy öt hétfőn erőszak érte. Ha engem valami sérelem ér, méghozzá valami nagy, akkor azonnal intézkedem.
(14. résztvevő)

A résztvevőnek irreális az az elvárása, hogy a trauma túlélője azonnal feljelentést tegyen. Az erőszak áldozatainak tipikusan több napra, akár hétre van szüksége, amíg annyi társas támogatást kapnak és túljutnak az első megrázkódtatáson, hogy képesek jelenteni az esetet a hatóságoknak. A szakértőknek meg kell ismerkedniük az erőszakot átélt emberek tapasztalataival, például a *Miért marad?* című kiadványból vagy a *Trauma és gyógyulás* című könyvből, ha nem akarnak az áldozat erőszakot követő vagy aközben folyó önerősítési folyamatából téves következtetéseket levonni⁴⁸.

Egy szakértő egyenesen tagadta, hogy létezne nemi erőszak. Szerinte, ha a nő mozdítja a csípőjét, vagy összezárja a lábát, akkor lehetetlen megerőszakolni, maximum akkor lehetséges a nemi erőszak, ha két elkövető van, akiből az egyik lefogja a nőt, vagy szétfeszíti a lábát. Valamint azt is mondta, hogy egy nőtől egyszer azt hallotta, hogy azért is lehetetlen a nemi erőszak, mert „már csak azért sem tudna megerőszakolni egyetlen férfi sem, mert ahhoz, hogy a szeméremtájékon elérjen, fél térdre kellene ereszkednie”. (12. résztvevő)

Egyes pszichológusok megfélemlítik a gyereket, amikor az szexuális támadásról számol be, és azt nem tartják igaznak. A szexuális bántalmazásról szóló szakirodalom szerint a bántalmazást elszenvedett gyerekek és felnőttek is csak akkor beszélnek az bántalmazásról, ha biztonságban érzik magukat, például azzal kapcsolatban, hogy a felnőtt nem fogja az információt ellenük felhasználni⁴⁹. Előfordul, hogy incestuustúlélők még felnőtt korukban is védik az incestus elkövetőjét, és ez gyerekkorban még erősebb lehet, amikor létük és érzelmi jóllétük ténylegesen is függhet az elkövetőtől. Az alábbi válaszokat kapó gyerekek joggal érezhetik magukat megfélemlítve, illetve gondolhatják, hogy ha fenntartják a vallomásukat, abból érzelmi vagy akár a fizikai létezésüket fenyegető (elhelyezés, gyermekotthon, fizikai fenntartásukat biztosító szülő elvesztése) káruk származhat. Az a résztvevő, aki szerint nincsen szexuális erőszak, így válaszol arra a kérdésre, hogy mit tesz, ha egy gyerek incestusról számol be:

⁴⁷ UNICEF : Domestic Violence Against Women and Girls, 2000, UNICEF Innocenti Research Center, Florence.

⁴⁸ NANE Egyesület: *Miért marad?* Lásd fent. Herman, J. L., lásd fent.

⁴⁹ MacFarlane, K. – Waterman, J., lásd fent.

Elmondom, hogy nem történt meg, standard visszajelzem, hogy nem hiszem el, szigorúan a szemébe nézve, és erre nagy hallgatás van, és a hallgatás beleegyezést jelent. (12. résztvevő)

Egy másik résztvevő így nyilatkozik a gyerekek kihallgatásához használt módszereiről:

Olyat is szoktam csinálni, hogy megkérdem: „Pontosan tudod, hogy mit beszélsz, hogy mi lesz ennek a következménye? Hogy ha te ezt az állításodat fönntartod, börtönbe kerül?” (14. résztvevő)

Se nem etikus, se nem szakmai a gyerek tanút megfélemlíteni. Vitatott, hogy milyen körülmények között tekinthetők megbízhatónak a gyerekek tanúvallomásai. Abban azonban teljesen egységes a szakirodalom, hogy a gyerekek megfélemlítése és befolyásolása csak rontja akár az eseményt megerősítő eredmények, akár a visszahívás hitelét, hisz sosem derül ki, mit mondott volna a gyerek magától, vagy visszavonta volna-e az állításait⁵⁰. A szakértő ilyen viselkedésének nem lehet célja a valóság felfedése, ezek a szakértők csak a tanúvallomás visszavonását akarják kierőszakolni – előítéleteik alapján.

Figyelman kívül hagyni egy bizonyos fajta erőszak létezését nemcsak úgy lehet, ha a szakértő tagadja annak létezését, vagy megfélemlíti az arról nyilatkozó tanút, hanem úgy is, ha azt tagadja, hogy az ilyen ügyek eljutnának bíróságra, következésképpen hozzá:

A nők provokálnak, ők próbálják elhíttetni, hogy történt valami. Ami persze igaz is. Tényleg megütik őket, de szóval ott, ahol van egy agresszív, súlyosan bántalmazó férj, annak a vizsgálatára nagyon ritkán kerül sor gyerekelhelyezési perben, mert az a pasas, ha oda kerül a sor, hogy elválnak, nem perli a gyereket. [...] Tehát ilyen brutális, súlyosan bántalmazó férfiakkal én ilyen perben nem találkoztam. Azoknak az élethelyzeteknek egészen más a dinamikája. [...] Nem a bíróság előtt játsszák le. Amikor egy bántalmazott nő eljut oda, hogy képes kilépni a házasságból, ott a férfi tudja, hogy nincs esélye jogi közegben érvényesíteni a szándékát. (11. résztvevő)

Amellett, hogy ebben az interjúrészletben is megjelenik, hogy a szakértő elfogadhatónak tart bizonyos mérvű erőszakot, még téved is, és az ebből a tévedésből származó előítéleteit alkalmazza az ügyek megítélésakor. A Patent jogsegélyszolgálatánál felmerülő esetek többsége gyermekelhelyezési eljáráshoz kapcsolódik, és a férfi fizikailag vagy szexuálisan erőszakos bennük. Ráadásul a családon belüli erőszakra szóló statisztikák és az áldozatokat szolgáló segítő szervezetek

⁵⁰ Uo.; valamint: Marxsen, D. – Yuille, D.C. – Nisbet, M., lásd fent.

tapasztalatai szerint sok férfi akkor válik fizikailag erőszakossá, amikor a nő nyilvánítja válási szándékát⁵¹, és arra használja a gyermekelhelyezési és láthatási pereket, hogy azokkal zaklassa a nőt (jogi zaklatás). Ezért nem állja meg a helyét az a kijelentés, hogy a fizikailag súlyosan erőszakos férfiak ne kezdenének gyermekelhelyezési perbe. Ellenkezőleg: éppen a nem erőszakos párokra jellemzőbb, hogy a felek per nélkül tudnak megegyezni a gyerekek elhelyezéséről, láthatásáról.

Nem csoda, hogy ez a résztvevő – ahogy már idéztük – akkor sem hisz a sértettnek, ha az meggyőzően meséli el a történeteket:

Rendkívül meggyőzően, nagy átéléssel, ha előadják nekem, arra vigyáznom kell, mert hiszteroid módon adják elő. És ő hiszi, amit mond, és ettől meggyőző. (11. szakértő)

Az utolsó három interjúrészlet egyben arra is felhívja a figyelmet, hogy a szakértők tévképzetei, előítéletei és elkövetőt felmentő nézetei egyenes módon vezetnek a vizsgálatok önkényes értelmezéséhez és az eredmények torzításához. Ha egy pszichológus nem vagy nem igazán hisz abban, hogy bizonyos fajta erőszakos esetek léteznek, akkor automatikusan meg fogja kérdőjelezni a sértett szavahihetőségét, valahányszor ilyen ügygel találkozik. Ezt a tendenciát még erősíti is az a gyakorlat, amelyet a 20. módszertani levél szakmai ajánlás szintjére emel, hogy eleve is a sértett-tanú szavahihetőségét vizsgálják ezekben az ügyekben, a gyanúsítottét pedig nem.

Három szakértő igen magasra becsüli annak arányát, hogy az anya rosszindulatúan, a férfi befeketítése érdekében azt hazudja, hogy incesztus vagy fizikai bántalmazás történt, vagy betanítja a gyereket, hogy a gyerek ezt hazudja.

Amerikai, kanadai statisztikák szerint a válási, gyerekelhelyezési vitákban, ami felszínre kerül, extrém esetekben [a nő] megvádolja a gyermek elleni szexuális jellegű cselekménnyel a másik felet, és elég nagy mintát tekintettek át, és az derült ki, hogy 50%-tól 2/3-áig ezek hamis vádak. (15. résztvevő)

Egy másik résztvevő szerint főleg gyerekelhelyezés kapcsán 50% a rosszindulatú vádak aránya, elsősorban anyagi érdekeltség miatt (2. résztvevő).

Legyen az gyerekelhelyezés, legyen az kiskorú veszélyeztetése, a legtipikusabb [oka az igazmondás hiányának] az, hogy valamiért megpróbálja a szülő eltávolítani [a másik szülőt]. [...] A partnert

⁵¹ NANE Egyesület: *Miért marad?*, lásd fent; Jasinski, J.L. – Williams, L.: *Partner Violence: A Comprehensive Review of 20 Years of Research*. 1998, Sage Publications. Idézi: Kaufman Kantor, G. – Jasinski, J.L.: *Dynamics and Risk Factors in Partner Violence: Chapter Summary*.
<http://www.musc.edu/vawprevention/research/dynamics.shtml>.

bántalmazza, tehát mondjuk az asszony kap egy-két fülest, amikor apuka részeg, de effektíve a gyereket nem, tehát semmi olyan dolgot nem tudnánk kimondani, amitől a gyereket veszélyeztet. Valljuk be, nagyon sok család él úgy, hogy az apa időről időre ad egy fülest, vagy nem megfelelően viselkedik, de attól még nem biztos, hogy mindig a gyereket veszélyeztet. Mert ez nem feltétlenül a gyerekekre irányul. És lehet, hogy anya besokall, és megpróbálja így eltávolítani. (1. résztvevő)

Szemben állnak ezekkel a nézetekkel azoknak az országoknak a statisztikái, ahol Magyarországgal ellentétben gyűjtenek külön adatokat a családon belüli erőszakról. Ezekben az országokban – legalábbis ami az incestusügyeket illeti – az derül ki, hogy a válás vagy gyerekelhelyezés kapcsán felmerülő szexuális bántalmazási esetek nagyon kis részében hazudik a nő az incestusról, vagy tanítja be a gyereket. Kanadában például rendszeresen készítene nagy, reprezentatív kutatásokat a gyermekvédelemben résztvevő különböző intézmények adatairól. Egy ilyen, 2003-as adatokon alapuló kutatásból az derül ki, hogy a bejelentett incestus eseteknek mindössze 4%-a rosszindulatú hazugság⁵². Hasonló eredményekre jutott egy 1998-as adatokra alapuló, kanadai reprezentatív vizsgálat, amely kifejezetten a gyerekelhelyezési és láthatási ügyekben vizsgálata az incestus vádját. Ebből az derül ki, hogy a szexuális erőszak vádját ilyen ügyek kapcsán 40%-ban bizonyítják, 14%-ban gyanítják, de nem sikerül bizonyítani, 34%-ban nem szándékos, de hamis (például egy helyzet félreértésére alapuló) bejelentésről van szó, és 12%-ban van csak szó szándékos hamis vádról. A 12%-nyi szándékos hamis vádon belül, az ilyen vádak 43%-át a felügyeleti joggal nem rendelkező szülő (tipikusan az apa) terjeszti elő, 19%-uk ismerősöktől származik, és csak 12%-uk (az összes eset alig 1,5%-a) származik a felügyeleti joggal rendelkező szülőtől (tipikusan az anya), valamint 2%-uk a gyerektől⁵³. Vagyis nem igaz, hogy az anyák a gyerek fölötti felügyelet megszerzésére használják az incestus hamis vádját – a közkeletű felfogással ellentétben épp az apák teszik ezt. Mivel nálunk az állam nem gyűjt adatokat a családon belüli erőszakról, nem tudni, hogy ezek az adatok hogyan festenenek Magyarországon. Ugyanakkor nincs okunk feltételezni, hogy a magyar nők a kanadaiaknál gyakrabban pereskednének, és nagyobb arányban használnák az incestus hamis vádját, ahogy az idézett szakértők feltételezik. Így a fenti idézetek elsősorban a szakértők előítéletét tükrözik, amely egybevág a közkeletű felfogással arról, hogy a nők hazudnak a szexuális és fizikai erőszakról, és amelynek az az eredménye, hogy a nők és gyerekek elleni szexuális és fizikai erőszak rejte marad.

⁵² Trocmé, N. – Fallon, B. – MacLaurin, B. – Daciuk, J. – Felstiner, C. – Black, T. – Tonmyr, L. – Blackstock, C. – Barter, K. – Turcotte, D. – Cloutier, R.: *Canadian Incidence Study of Reported Child Abuse and Neglect – 2003: Major Findings*. Minister of Public Works and Government Services Canada, 2005.

⁵³ Trocmé, N. – Bala, N.: False allegations of abuse and neglect when parents separate. *Child Abuse & Neglect*, 2005, 29, 1333–1345.

Következtetések az attitűdökkel kapcsolatban

Ha még kevésbé szélsőségesen gondolkodik is az igazságügyi pszichológus szakértő, és hisz is abban, hogy egy adott esetben megtörtént a támadás, akkor is nagy valószínűséggel van olyan attitűdje, amelynek alapján felmentés adható az elkövetőnek, vagy a sértettre lehet hárítani a felelősség egészét vagy részét. Ha a tesztek kapcsán az egyik következtetés az volt, hogy az igazságügyi pszichológus szakértők gyakorlatát elfogulttá teszi a gyanúsított oldalán az, hogy gyakrabban vizsgálják a sértett-tanút a vizsgálati személyeket betegként feltüntető Rorschach-teszttel, akkor az attitűdök vizsgálatából az derül ki, hogy az igazságügyi pszichológus szakértők maguk is elfogultak a gyanúsított pártján. Hiszen többségük minden külön kérdés nélkül mond olyat, amivel az erőszakot megindokolja, a felelősséget az áldozatra hárítja, tagadja az erőszak létezését, vagy lekicsinyli annak előfordulását vagy komolyságát.

Az igazságügyi pszichológus szakértők képzése nem tartalmaz olyan elemeket, amelyek hozzásegítenék a szakértőket az áldozatok által megélt valóságnak és a nők és gyerekek elleni erőszak elterjedtségének megismeréséhez, illetve az erőszakot elfogadó és a felelősséget az áldozatokra hárító attitűdjeik leépítéséhez. Ezért általában a pszichológusok képzésébe, de azon belül is az igazságügyi pszichológus szakértők képzésébe érdemes volna ezzel kapcsolatos elemeket beépíteni.

A magyar állam nemzetközi szerződésbe foglalt kötelezettsége ellenére nem gyűjt megbízható adatokat a partnerbántalmazásról, gyerekbántalmazásról és a szexuális erőszakról, így az igazságszolgáltatásban résztvevő különböző szakmáknak csak nagyon korlátozott lehetőségei vannak arra, hogy tájékozódjanak a családon belüli erőszak hazai elterjedtségéről. Ezért az ilyen eseteket ellátó szakemberek ismereteinek bővítése érdekében fontos volna, hogy Magyarország külön gyűjtsön statisztikai adatokat a nők és gyerekek elleni erőszakról.

3. Következtetések

Az igazságügyi pszichológus szakértők munkájának szabályozása és gyakorlata is számos ponton kiegyensúlyozatlan a családon belüli erőszak ügyeinek elbírálása szempontjából. Az igazságügyi pszichológusok szakmai munkáját nagyban meghatározó 20. számú módszertani levél nem kiegyensúlyozott, ugyanis szexuális erőszak esetén elsősorban a sértett-tanú vizsgálatát rendeli el, és elsősorban annak szavahihetőségét kell vizsgálni. Ennek megfelelően az igazságügyi pszichológus szakértők szexuális bűncselekmények és kiskorú veszélyeztetése esetén elsősorban a sértett-tanút vizsgálják, és igen gyakori a sértett-tanú szavahihetőségének vizsgálata. Kivétel ez alól a gyerekelhelyezés, amikor a sértett-tanút és a gyanúsítottat is vizsgálják, de ha az ilyen ügyekben felmerül a szexuális erőszak vádja, nagy valószínűséggel ugyanúgy megkérdőjelezi a sértett-tanú szavahihetőségét.

A szakértők tipikusan nem figyelik meg a vizsgált személyeket környezetükben, nem szereznek információt a személy környezetében lévőkől az esethez vezető folyamatokról, nem veszik fel a kapcsolatot a vizsgált személyek pszichológusával vagy pszichiáterével. Ez ahhoz vezet, hogy elsősorban a vizsgált személy vizsgálati helyzetben mutatott személyiségéről szereznek információt, természetes helyzetben mutatott viselkedéséről kevésbé, pedig az eljárások tárgya ez utóbbi szokott lenni.

A módszertani levelek ajánlják, és a szakértők leggyakrabban két kétes tudományos megalapozottságú tesztet, a Rorschach-tesztet és Szondi-tesztet használják. Különösen aggályos, hogy számos kutatás szerint a Rorschach-teszt az egészséges emberek nagy hányadát is betegnek mutatja, így az elkövetőnél gyakrabban vizsgált sértett-tanút a teszt gyakrabban tüntetheti fel betegnek, mint a vizsgálatból kimaradó gyanúsítottat. Így a sértett-tanú szavahihetőségének aláásására alkalmas megalapozatlan adatok keletkezhetnek, míg kisebb valószínűséggel keletkeznek ilyen terhelő téves adatok a gyanúsítottól.

Az igazságügyi pszichológus szakértők többsége nem tanúsít zéró toleranciát az erőszakkal kapcsolatban. Többségüknek van olyan attitűdje, amelynek alapján felmenthető a családon vagy partnerkapcsolaton belüli fizikai vagy szexuális erőszak férfi elkövetője, vagy a felelősség egésze vagy része az áldozatra hárítható. Több szakértő szerint lehet olyan kifogás, amely alapján indokolt az erőszak, egyes helyzetekben az áldozat is felelős az erőszakért, vannak, akik tagadják az erőszak bizonyos fajtáinak létezését, vagy lekicsinylik azok előfordulását, illetve egyes szakértők túlbecsülik azoknak a sértett-tanúknak az arányát, akik hazudnak, vagy rosszindulatú befolyás hatására nem mondanak igazat incesztusügyekben. Ez elfogultságot jelent az elkövető oldalán, akit egy elfogulatlan szakértőnek egyedül kellene felelősnek tartania minden erőszakos bűncselekményért – akár csak a többi erőszakos bűncselekmény esetében.

Egy az azóta megszűnt Habeas Corpus jogsegélyszolgálatánál felmerült ügy szomorú példája annak, hogyan lépnek kölcsönhatásba az ebben a tanulmányban feltárt hiányosságok. Ebben a példában a kétes értékű Szondi- és a Rorschach-teszt az MMPI-ra vonatkozó hiányos ismeretekkel együtt félreviszi a szakértő véleményét, és ez összekapcsolódik a szakértő arra való képtelenségével, hogy átlássa és átérezze egy bántalmazott nő helyzetét. Talán azért képtelen erre, mert áldozathibáztató attitűdjei vannak, talán mert hiányosak a bántalmazott nők helyzetére vonatkozó ismeretei, talán mert – ahogy a pszichológusok általában – a személyben és nem annak helyzetében keresi a bajok forrását.

Évának súlyos gerincproblémái és krónikus fájdalmai voltak. A férje egyik támadása során védekezésésképpen nyolc napon túl gyógyuló sérülést okozott a férfinak, aki feljelentette súlyos testi sértésért. Az emiatt indult eljárásban vizsgálta Évát a pszichológus Rorschach-tesztel, Szondival és MMPI-jal. A szakértő szerint a Rorschach-teszt egyetlen patológiás reakciót mutatott: paranoid tünetképzést. A Szondi alapján a szakértő szintén paranoiditást mutatott ki, míg az MMPI-ban

hisztériára utaló jeleket talált. Az interjú során Éva maga is említette, hogy folyton fél és gyanakszik, hogy ki fogja bántani. Összességében hiperszenzitívnek, hisztrionikus személyiségűnek, paranoidnak, valamint neurotikusnak és szociopátának értékelte őt a szakértő.

Jellemzésében a szakértő elsorolja a bántalmazott és megerőszakolt nők és gyerekek szavahihetőségének aláásására alkalmas legtöbb diagnózist. A hiperszenzitív, azaz túlérzékeny emberek, minden apróságot felnagyítanak és túl érzékenyen élnek meg. A hisztrionikus (színészi, színészkedő) személyiség annyit tesz, hogy a személynek feltűnési viselkedése van, csak akkor elégedett, ha rá figyelnek. A paranoiditás kóros gyanakvást jelent, hogy a személy valóságészlelését túltól túl áthatja a saját belső világának kivetülése a külső eseményekre. A neurotikusság annyit tesz, hogy az illető a máshol ki nem elégített (szexuális vagy agresszív) vágyait éli ki valamilyen pótcselekvésben, a szociopáták pedig képtelenek betartani a társadalom erkölcsi normáit. Nyilván nehezen lehet hinni olyan embereknek, akik felnagyítják a sérelmeiket, feltűnősködnék, kivetítik belső világukat a külvilágra, kórosan gyanakodnak, pótcselekvésekben élik ki elfojtott agressziójukat és szexualitásukat, és nem tisztelik a társadalom normáit. Ezekre a következtetésekre a szakértő nagyrészt két tudományosan alá nem támasztott teszt eredményéből jutott.

Ugyan az MMPI tudományosan alátámasztott, ebben az esetben mégis elsi-etett a szakértő következtetése a hisztirikusságról, mert nem veszi figyelembe, hogy Éva krónikus betegségtől és fájdalomtól szenved. Valamikor az 1980-as években lettek figyelmesek arra a kutatók, hogy a krónikus betegségtől vagy krónikus fájdalomtól szenvedő emberek az MMPI szerint hisztériásnak tűnnek. Mára már világos, hogy nem a hisztéria okozza a krónikus testi tünetet, hanem a krónikus fájdalom és betegség miatt fokozódik a személy testre irányuló figyelme. Az MMPI a hisztériát többek között a testre vonatkozó figyelemről szóló kérdésekkel méri, hiszen a hisztériásnak mondott emberek fokozottan figyelnek a testi tüneteikre. Ezért logikus, hogy a krónikus betegségben szenvedők többsége hisztériásnak tűnik ezzel a mérőeszközzel⁵⁴. Ugyan az MMPI megbízhatósága általánosságban alátámasztott, ebben az esetben mégis hibás a belőle levont következtetés.

Még ha a szakértő nem is ismeri az immár több mint 20 éve halmozódó szakirodalmi adatokat, és hisz is a Szondi- és a Rorschach-teszt megbízhatóságában, akkor is segíthetett volna az adatok értelmezésében, ha beleéli magát egy krónikus fájdalomtól szenvedő, több év óta bántalmazott nő helyébe. Mi más várható

⁵⁴ Lásd például: Ornduff, S.R. – Brennan, A.F. – Barrett C.L.: The Minnesota Multiphasic Personality Inventory (MMPI) Hysteria (Hy) Scale: Scoring Bodily Concern and Psychological Denial Subscales in Chronic Back Pain Patients. *Journal of Behavioral Medicine*, 1988, Vol. 11, No. 2; Pincus, T. – Callahan, L.F. – Bradley, L.A. – Vaughn, W.K. – Wolfe, F.: Elevated MMPI scores for hypochondriasis, depression, and hysteria in patients with rheumatoid arthritis reflect disease rather than psychological status. *Arthritis & Rheumatism*. 1986, Vol. 29, No. 12, 1456–1466.; Hansen F.R. – Biering-Sorensen F. – Schroll M.: Minnesota Multiphasic Personality Inventory profiles in persons with or without low back pain. A 20-year follow-up study. *Spine*. 1995. Dec 15; 20 (24), 2716–20.

egy ilyen helyzetben lévő embertől, mint hogy fél és gyanakszik, hogy ki fogja bántani? A pszichológus elmulasztotta egyik szakmai készsége, az empátia (beleérző képesség) gyakorlását, amikor a kóros gyanakvás jelenként értelmezte az adatokat, nem pedig a nő helyzetének tulajdonította a tesztekben szerinte megjelenő és az interjúban említett gyanakvást.

Bár rendelkezésére álltak a nő helyzetére vonatkozó információk, a pszichológusok általános gondolkodási sémája, hogy a személyiségben keressék a személyes nehézségek forrását, eltérítette attól, hogy a bántalmazást és az egészségi állapotot tekintse a nő viselkedését befolyásoló oknak. Ha megfelelő ismeretei lettek volna a családon belüli erőszakról – például hogy a férfiak gyakran kiszámíthatatlanul gyakorolják az erőszakot, hogy a nők tipikusan nem számíthatnak a lakóközösségük kiállítására és a rendőrség munkájára, hogy ennek következtében a bántalmazott nőknek elemi érdeke, hogy gyanakvóvá váljanak –, átláthatta volna, mennyire tipikus ennek a nőnek a helyzete, és hogy elsősorban a nő helyzete felelős a beszélgetés során és a tesztekben adott válaszaiért. Ehelyett, jellemzően az igazságügyi pszichológus szakértőkre, akik nem veszik fel a kapcsolatot a vizsgált személy körül élőkkel, hanem elsősorban a rendelő négy fala közt történetekre hagyatkoznak, elenyésző jelentőséget tulajdonított a sértett-tanú környezetéből származó információknak, valós élethelyzetének.

4. Ajánlások

4.1. Ajánlások igazságügyi pszichológus szakértőknek

- Az igazságügyi pszichológus szakértők kísérjék figyelemmel az általuk használt vizsgálati módszerekre és azok érvényességére és megbízhatóságára vonatkozó szakirodalmat, és amennyiben nem kellően alátámasztott egy mérőeszköz használata, vagy annak felhasználása más okból nem szakszerű, tartózkodjanak annak használatától, vagy változtassanak gyakorlatukon.
- Az igazságügyi pszichológus szakértők tartózkodjanak a Szondi-teszt és a Rorschach-teszt használatától, amíg ezeknek a teszteknek a megbízhatóságát és érvényességét széles körű szakirodalmi adatok megnyugtatóan alá nem támasztják.
- A szakértők az MMPI hisztéria-indexét csak akkor értelmezzék hisztériára utaló jelnek, ha a vizsgált személy nem szenved krónikus betegségtől vagy fájdalomtól.
- Az igazságügyi pszichológus szakértők törekedjenek arra, hogy vizsgálataikat kiegyensúlyozottá teszik azáltal, hogy jelzik a kirendelő hatóság felé, hogy a gyanúsított szavahihetőségének rutinszerű vizsgálatára van szükség, valamint az ezt indokló adat vagy tény hiányában szükségtelen a sértett-tanú szavahihetőségének vizsgálata.

- Az igazságügyi pszichológus szakértők a szexuális bűncselekmények gyanúsítottjainak vizsgálatakor vizsgálják a férfi társadalmi nemi egyenlőtlenségekre, a férfi és női szexualitásra és az abban jelentkező hatalmi egyenlőtlenségekre vonatkozó attitűdjeit.
- Olyan ügyekben, amikor felmerül a családon belüli erőszak gyanúja, a szakértő rutinszerűen vegyen fel a gyanúsított és a sértett-tanú környezetében élőkkal heteroanamnézist, tegyen a feleknél családlátogatást, végezzen környezettanulmányt.
- Minden fajta családon vagy párkapcsolaton belüli szexuális bűncselekmény, illetve veszélyeztetés ügyében, valamint minden gyerekelhelyezési, láthatási ügyben rutinszerűen vizsgálja a szakértő az ügy során fel nem merült erőszak-fajták előfordulását is a családban, párkapcsolatban.
- Az igazságügyi pszichológus szakértők tájékozódjanak a társadalmi nemi egyenlőtlenségekről, a férfi és női szexualitásról és az abban jelentkező hatalmi egyenlőtlenségekről, az elhúzódó, alacsony intenzitású helyzetek által okozott traumatizáltságról a rendelkezése álló szakirodalomból. Tájékozódjanak különösen a PTSD, a súlyos depresszió és az érzelmi átélést csökkentő egyéb pszichés állapotok és az élményszerűség összefüggéseiről.
- Kezdeményezzék a kirendelő hatóságnál a gyanúsított szavahihetőségének vizsgálatát családon belüli erőszak esetén.
- Családon belüli erőszak esetén az igazságügyi pszichológus szakértő rutinszerűen végezzen PTSD-szűrést a sértett-tanúnál.

4.2. Ajánlások az igazságügyi pszichológus szakértők szakmai szervezeteinek

- Az igazságügyi pszichológus szakértők szakmai intézményei kísérik figyelemmel a szakértők által használt vizsgálati módszerekre, azok érvényességére és megbízhatóságára vonatkozó szakirodalmat, a szakértők módszerekkel kapcsolatos gyakorlatát, és amennyiben elterjedt egy nem kellően alátámasztott mérőeszköz használata, vagy egy mérőeszközt a pszichológusok nem szakszerűen használnak, avatkozzanak be módszertani ajánlás kibocsátásával.
- Az igazságügyi pszichológus szakértők szakmai szervezetei ajánlják a szakértőknek, hogy ne használják a Szondi-tesztet és a Rorschach-tesztet, amíg ezeknek a teszteknek a megbízhatóságát és érvényességét széles körű szakirodalmi adatok megnyugtatóan alá nem támasztják alá.
- Az igazságügyi pszichológus szakértők szakmai szervezetei az MMPI hisztéria-indexével kapcsolatban fogalmazzanak meg olyan szakmai követelményt, amely szerint ez csak akkor értelmezhető hisztériára utaló jelnek, ha a vizsgált személy nem szenved krónikus betegségtől vagy fájdalomtól.
- Az igazságügyi pszichológus szakértők szakmai szervezetei tegyék kiegyensúlyozottá a 20. számú módszertani levél jelenleg kiegyensúlyozatlan előírá-

sait: vizsgálják rutinszerűen a gyanúsított szavahihetőségét, másrészt csak akkor vizsgálják a sértett-tanú szavahihetőségét, ha valamilyen adat vagy tény merül fel, amely ezt indokolja.

- Az igazságügyi pszichológus szakértők szakmai szervezetei egészítsék ki a szexuális bűncselekmények elkövetőinek vizsgálatánál gyűjtendő adatok sorát olyan vizsgálatokkal, amelyek a szexuális perverzióval, pszichopátiával, személyiségzavarral nem jellemezhető férfiak által elkövetett nemi erőszakra vonatkoznak.
- Olyan ügyekben, amikor felmerül a családon belüli erőszak gyanúja, tegyék az eljárás rutinszerű részévé a gyanúsított és a sértett-tanú környezetében élőkkel folytatott heteroanamnézist, a feleknél tett családlátogatást, környezet-tanulmányt.
- Minden fajta családon vagy párkapcsolaton belüli szexuális bűncselekmény esetén, veszélyeztetési ügyben, illetve minden gyerekelhelyezési, láthatási ügyben írják elő a szakértők számára, hogy rutinszerűen vizsgálják az ügy során fel nem merült erőszakfajták előfordulását is a családban, párkapcsolatban.
- Az igazságügyi pszichológus szakértők szakmai szervezetei foglalják bele az igazságügyi pszichológus szakértők képzésébe a társadalmi nemi egyenlőtlenségekre, a férfi és női sexualitásra és az abban jelentkező hatalmi egyenlőtlenségekre vonatkozó ismereteket.
- Az igazságügyi pszichológus szakértők képzése terjedjen ki az erőszakot elfogadó és a felelősséget az áldozatokra hárító attitűdök leépítésére.
- Az igazságügyi pszichológus szakértők képzése tegye képessé a szakértőket a PTSD és az elhúzódó, alacsony intenzitású helyzetek által okozott traumatizáltság felismerésére. A képzés térjen ki a PTSD, a súlyos depresszió és az érzelmi átélést csökkentő egyéb pszichés állapotok és az élményszerűség összefüggéseire.
- Írják elő, hogy családon belüli erőszak esetén az igazságügyi pszichológus szakértőknek kötelezően PTSD-szűrést kelljen végeznie a sértett-tanúnál.

4.3. Ajánlások kirendelő hatóságoknak

- A kirendelő hatóságok partnerkapcsolati erőszak, illetve felnőttek vagy gyerekek elleni fizikai és szexuális erőszak vádja esetén rendeljék el a gyanúsított pszichológiai vizsgálatát, és a sértett tanú vizsgálatát csak akkor rendeljék el, ha külön adat merül fel, ami alátámasztja ennek szükségességét. A sértett-tanú vizsgálatát csak akkor rendeljék el, ha ezzel egyenértékű vizsgálaton a gyanúsított is részt vesz.
- Családon belüli erőszak esetén a kirendelő hatóság minden esetben kérje az igazságügyi pszichológus szakértőtől a sértett-tanú, illetve a képviselőjükben eljáró hozzátartozók PTSD-szűrését. Minden esetben rendszeresen kérdezzék meg az igazságügyi pszichológus szakértőt, hogy az esetlegesen meglévő

PTSD befolyásolhatja-e a sértett-tanú vagy hozzátartozója elmondásának észlelt élményszerűségét.

- A kirendelő hatóságok ne fogadjanak el olyan szakértői véleményeket, melyek nincsenek világosan és részletesen indokolva, illetve amelyekben nem lehet felismerni, hogy a szakértő mely adatok/tények alapján jutott el a következtetéseihez.

4.4. Ajánlások a kormányznak

- Rögzítse jogszabályban, hogy az igazságügyi pszichológiai vizsgálatot elrendelő hatóságnak partnerkapcsolati erőszak, illetve felnőttek vagy gyerekek elleni fizikai és szexuális erőszak vádjá esetén a gyanúsított pszichológiai vizsgálatát kötelezően el kelljen rendelnie, ha elrendeli a sértett-tanú vizsgálatát. Rögzítsék az eljárási jogszabályokban, hogy a sértett-tanúra vonatkozó igazságügyi pszichológiai eredményeket – különösen a szavahihetőségére vonatkozókat – az eljárás során csak akkor lehessen figyelembe venni, ha a gyanúsítotttól – illetve annak szavahihetőségéről – a sértett-tanúéval egyenértékű adatok állnak rendelkezésre.
- Írja elő, hogy családon belüli erőszak esetén az igazságügyi pszichológus szakértőknek kötelezően PTSD-szűrést kelljen végeznie a sértett-tanúnál, illetve a képviselőtében eljáró hozzátartozójánál. Rögzítsék az eljárási jogszabályokban, hogy a sértett-tanúra és képviselőjére vonatkozó igazságügyi pszichológiai eredményeket – különösen a szavahihetőségére vonatkozókat – az eljárás során csak akkor lehessen figyelembe venni, ha a sértett-tanú vagy tanú PTSD-szűrése megtörtént.
- Növelje meg az igazságügyi pszichológus szakértők díjazását, hogy motiválva legyenek az időigényes vizsgálatok elvégzésére.
- Rendelje el a partnerkapcsolaton belüli fizikai és szexuális erőszakra, a gyerekek elleni fizikai és szexuális erőszakra, és a szexuális és családon belüli erőszak egyéb formáiról szóló statisztikai adatok gyűjtését.
- Dolgozza ki a Büntető Törvénykönyv „Nemi erkölcs elleni bűncselekmények” fejezetének korszerű, többek közt az ENSZ CEDAW Bizottságának ajánlásainak és az Emberi Jogok Európai Bíróságának precedensétét alapul vevő átalakítását. Módosítsa az erőszakos közösülés, valamint a szemérem elleni erőszak törvényi tényállásait oly módon, amely szerint szexuális erőszaknak minősül minden olyan cselekedet, amelyhez a sértett nem adta hozzájárulását függetlenül attól, hogy tanúsított-e fizikai vagy szóbeli ellenállást. Kifejezetten tiltsa meg jogszabályban, hogy az elkövető mellett szóló enyhítő körülménynek tekintsék, ha a sértett kifejezésre juttatja az elkövető iránti érdeklődését, szexuális, érzelmi vagy más természetű vonzalmát, beleegyezését adja a szexuális vagy nem szexuális együttlét bizonyos formáihoz, vagy meggondolja magát a szexuális együttlét közben. Írja elő, hogy az elkövető ellen szóló súlyosbító

körülményként vegyék figyelembe, ha visszaél a sértett befolyásolhatóságával, gyenge önérvényesítő képességével, érzelmi, anyagi vagy más függőségével, kiszolgáltatottságával.

4.5. Ajánlások jogászoknak

- Tegyék szakmai eljárásuk rendszeres elemévé, hogy megtámadják azokat az igazságügyi szakértői véleményeket, amelyek nem vizsgálják a gyanúsított szavahihetőségét vagy a sértett-tanú, illetve hozzátartozója PTSD-jét.
- Tegyék szakmai eljárásuk rendszeres elemévé, hogy megtámadják azokat az igazságügyi szakértői véleményeket, amelyek a Szondi- vagy a Rorschach-tesztre alapulnak.

A távoltartás első két éve a bíróságok gyakorlatában

1. A távoltartás jogintézményének magyarországi előzményei

- 1.) A 45/2003. (IV.16.) országgyűlési (OGY) határozat a családon belüli erőszak megelőzésére és hatékony kezelésére irányuló nemzeti stratégia kialakításáról.
- 2.) A 115/2003. (X.28.) országgyűlési (OGY) határozat a társadalmi bűnmegelőzés nemzeti stratégiájáról (ezen belül 7.3. alatt a családon belüli erőszak, annak megelőzése).
- 3.) A T/9837. számú törvényjavaslat a családon belüli erőszak miatt alkalmazható távoltartásról, amely 2004 áprilisában került az Országgyűlés elé.
- 4.) A büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény (a továbbiakban Be.) módosítása a 2006. évi LI. számú törvénnyel – ez emelte a büntetőeljárás törvénybe a távoltartást, amelynek rendelkezései 2006. évi július hó 1. napjától hatályosak.

1.1. A 45/2003. (IV. 16.) OGY határozat rövid ismertetése

Ez az országgyűlési határozat kérte fel a kormányt arra, hogy az erre szakosodott társadalmi szervezetek bevonásával 2004. március 31-ig dolgozza ki és

terjessze az Országgyűlés elé törvényjavaslatként az ún. „távoltartó rendelkezés” bevezetését a magyar jogba.

Ezen felkérés előzményeként megállapítja a határozat, hogy a családon belüli erőszak nagymértékben jelen van a magyar társadalomban, amikor is az élet, testi épség, nemi erkölcs vagy személy ellen irányuló támadás áldozata a kiszolgáltatott hozzátartozó (gyermek, házastárs, idős rokon). Rögzíti a határozat, hogy Magyarországon hozzátartozói erőszakos magatartása következtében átlagosan minden harmadik napon meghal valaki, átlagosan minden héten meghal legalább egy nő házastársa, élettársa (volt házastársa vagy élettársa) erőszakos magatartása következtében és havonta legalább 1 gyermek áldozata van a családon belüli erőszaknak.

Mindemellett eleget kell tenni a családon belüli erőszak visszaszorítását célul kitűző társadalmi szervezetek és az őket támogató több ezer állampolgár jogos követelésének, a Magyar Köztársaság kötelezettségvállalásainak, a nemzetközi egyezményeknek és ajánlásoknak.

Az országgyűlési határozat felismertként rögzíti a hatályos jogi szabályozás hiányosságát, érvényesülésének nehézségét és azt, hogy a családon belüli erőszak visszaszorítása érdekében a jelenleginél hatékonyabb intézkedésekre és hatékonyabb együttműködési formák kiépítésére van szükség.

Rögzíti az országgyűlési határozat azt is, hogy a családon belüli erőszak nem tekinthető magánügynek, s mindezeket felismerve a családon belüli erőszak visszaszorítása érdekében egy nemzeti stratégia kialakítása szükséges.

Az országgyűlési határozat felkérte a kormányt, hogy a saját hatáskörében az erre szakosodott társadalmi szervek bevonásával a fenti időpontig alkossa meg azokat az egyértelmű és egységes szabályokat (protokollokat), amelyeket a rendőrség és a határozatban felsorolt egyéb szervek alkalmazni kötelesek a családon belüli erőszak esetén, függetlenül attól, hogy az erőszak fennállása már bizonyított vagy még nem bizonyított, de – hatósági, rendőri intézkedésre is okot adóan – valószínűsíthető vagy nyilvánvaló.

Az országgyűlési határozat felkérte a kormányt arra is, hogy tegye meg a szükséges intézkedéseket annak érdekében, hogy a családon belüli erőszakkal összefüggő hatósági eljárások során a bántalmazott családtagok életének, testi épségének és biztonságának védelme kiemelt szempontként érvényesüljön.

Felkérte a kormányt arra is, hogy tegye meg a szükséges intézkedéseket annak érdekében, hogy a családon belüli erőszakkal kapcsolatos célzott statisztikai adatgyűjtés elveit az illetékes állami szervek kidolgozzák és bevezessék.

1.2. A 115/2003. (X. 28.) OGY határozat rövid ismertetése

Az országgyűlési határozat „a családon belül rejtőzködő erőszak” cím alatt helyzetképként megállapítja, hogy a családon belüli erőszakról nem rendelkezünk reális ismeretekkel, azt azonban tudjuk, hogy nem ritka és elszigetelt jelenség a

magyar társadalomban. A gyermekek, a nők, az öregek, a gyengébbek bántalmazása sok családban az életmód része, a kisközösségi kommunikáció „elfogadott” formája. A családon belüli erőszak különösen sok gyermek és nő számára jelent folyamatos bántalmazást.

„Amiről tudunk” cím alatt a határozat statisztikai adatokat tartalmaz, miszerint 2001-ben az elkövetett emberölések 47,8%-ában családtag volt az áldozat, minden harmadik súlyos testi sértés elkövetője hozzátartozóját vagy házastársát támadta, a szexuális bűncselekmények 60%-át ugyancsak olyan elkövető valósította meg, akivel a sértett rokonsági, ismeretségi kapcsolatban állt.

A konfliktusok megoldásának elfogadott eszköze számos családban az erőszak alkalmazása, s az alkohol, az alkoholista életvezetés, a tartós családi konfliktusok „természetes” kísérőjelensége.

„Hiányoznak az intézményes reakciók” alcím alatt megállapítja a határozat, hogy a családon belüli erőszak áldozatává vált személyek kérnek ugyan segítséget, de gyakran még az érdemi intézkedés előtt meggondolják magukat és elzárkóznak a további együttműködéstől. A visszahúzódnak okai között szerepel a családon belüli állandó fenyegetettség, az anyagi és érzelmi kiszolgáltatottság.

Törvényalkotási feladatként az országgyűlési határozat tartalmazza, hogy az ideiglenes (72 órás) és a hosszabb tartamú „távoltartó” magatartási szabályok alkalmazási feltételeit meg kell teremteni.

„A bűnüldöző és büntető igazságszolgáltatási rendszer szereplőinek feladata” cím alatt a rendőrség és más nyomozó hatóság feladatává teszi a gyors és hatékony beavatkozást az egyes segélykérésekre, és hogy a családon belüli erőszak miatt fogantatott rendőri, hatósági eljárás keretében indokolt esetben haladéktalanul kezdeményezni kell az államigazgatási eljárásban megteremtendő, a „távolságtartásra” vonatkozó eljárás megindítását.

„Várható eredmény” cím alatt tartalmazza a határozat, hogy az erőszak áldozatává vált nők, gyermekek, idősek, betegek fizikai és lelki biztonságának védelme érdekében szervezett szolgáltatások, a „távolságtartó” intézkedés és egyebek az ismételt áldozattá válás esélyét csökkentik.

1.3. A T/9837. törvényjavaslat a családon belüli erőszak miatt alkalmazható távoltarásról

A fenti országgyűlési határozatok mint előzmények után került benyújtásra az Országgyűlés elé 2004 áprilisában a T/9837. szám alatti törvényjavaslat. E törvény a preambulumban megállapítja, hogy az Országgyűlés ezen törvényt a családon belüli erőszak visszaszorítása érdekében alkotja meg, a tételes jogi rendelkezések körében pedig meghatározza, hogy mit tekint családon belüli erőszaknak.

Szabályozza az ideiglenes távoltartást, amely határozat közigazgatási határozat, s az eljárás a rendőrség hatáskörébe tartozik. Tartamát legalább 5, de legfeljebb 10 napban állapítja meg, amely adott körülmények között meghosszab-

bítható maximum 20 napig. Rögzíti azt, hogy az ideiglenes távoltartó határozat hatálya alatt álló bántalmazó elhelyezéséről maga köteles gondoskodni, ha pedig nem tud, akkor a hajléktalan személyeket ellátó intézmények szolgáltatásait veheti igénybe.

Elintézési határidőként előírja, hogy az érdemi határozatot a kérelem előterjesztésétől, illetőleg az eljárás hivatalból történő megindításától számított **24 órán belül**¹ kell meghozni.

A határozat tartalmára, majd közlésére vonatkozó rendelkezések után rendelkezik a törvényjavaslat az ideiglenes távoltartó határozat bírósági felülvizsgálatáról, amely a határozat közlésétől számított 3 napon belül kérhető a bíróságtól. Ezt követően szabályozza a törvényjavaslat a polgári és a büntető ügyekben elrendelt távoltartásokat, mely utóbbi akkor alkalmazható, ha büntető eljárás indult a családon belüli erőszakkal összefüggésbe hozható bűncselekmény miatt a bántalmazó ellen. A törvény tervezett hatálybalépési ideje 2005. július 1. lett volna. A törvényjavaslat általános indokolása foglalkozik a fenti országgyűlési határozatokkal, s mindazzal, ami indokoltá tette a családon belüli erőszak fogalmának a meghatározását, s áttekintette több ország jogalkotói gyakorlatát.

A fenti javaslatból nem lett törvény, miután az országgyűlési vita után a kormány visszakérte azt.

1.4. A távoltartás hatályos jogi szabályozása

A távoltartásról a fentiekhez hasonló külön törvény nem készült, hanem a büntető eljárási törvény módosításaként került bele a törvénybe „Távoltartás” cím alatt. A 2006. évi LI. törvény általános indokolása a távoltartás bevezetése előzményeként ugyancsak hivatkozik a fenti 1.3. alatti előzményekre, s ehhez képest a távoltartást a családon belüli erőszak elleni kényszerintézkedésként határozza meg a lakhely-elhagyási tilalom szabályait alapul véve. (Miközben egyébként a törvény szövegéből ténylegesen nem derül ki, hogy ezek a rendelkezések csak és kizárólag a családon belüli erőszak esetén alkalmazhatók.)

Hivatkozik az általános indokolás a büntető törvénykönyv 26 olyan törvényi tényállására, amely a családon belül elkövethető jogsértéseket öleli fel, melyeket egyébként nem jelöl meg, s mindemellett az indokolásnak ehhez a részéhez nem találhatók meg a tételes jogi szabályok. Ennek magyarázata az, hogy miközben a távoltartásra vonatkozó szabályok teljes mértékben megváltoztak a 3. pont alatti törvényjavaslatához képest, úgy, hogy arra lényegében rá sem lehetett ismeri, ugyanakkor a 3. pont alatti törvényjavaslat indokolása több ponton bekerült a 4. pont alatti törvény indokolásába. (Már most jelzem, hogy a fenti anomália megnyilvánul abban is, hogy kialakulóban van egy olyan bírói gyakorlat, mely

¹ Kiemelések a szerzőtől, minthogy ezek az elemek vizsgálati szempontként jelentkeznek az anyag további részeiben.

szerint a távoltartás nem csak a családon belüli erőszak áldozatainak nyújt védelmet – amely családon belüli erőszak fogalma nincs is a törvényben – hanem minden olyan sértett számára védelmet nyújt, akinek sérelmére a terhelt úgy követ el bűncselekményt, hogy a távoltartás feltételei maradéktalanul fennállanak.)

A kérdés aktualitását fokozza, hogy 2008. január 1-től hatályos a büntető törvénykönyvben a zaklatás tényállása², amely bűncselekmény megvalósulása maga után vonhatja a távoltartás elrendelését akkor is, amikor szó sincs családon belüli erőszakról.

A jogi szabályozás lényege a következő:³

A távoltartás elrendelését

a.) **indítványozhatja**

- aa) az ügyész,
- ab) a magánvádló,
- ac) a pótmagánvádló,
- ad) a sértett,
- ae) a cselekvőképtelen vagy korlátozottan cselekvőképes sértett törvényes képviselője,
- af) valamint a terhelttel közös háztartásban élő kiskorú személy törvényes képviselője.

(az ab) af) együtt a továbbiakban **sértett**)

b.) **Tartama** 10-től 30 napig terjed, meghosszabbítani nem lehet, az újbóli elrendelés azonban lehetséges.

c.) **Elrendelésének feltétele**, hogy

- a bűncselekmény szabadságvesztéssel büntetendő legyen
- a távoltartással elérni kívánt célok ezzel a kényszerintézkedéssel biztosíthatók legyenek
- a terhelt előzetes letartóztatásának elrendelése nem szükséges
- megalapozottan feltehető, különösen a bűncselekmény jellegére, a terheltnek az eljárás előtt és az eljárás során tanúsított magatartására, valamint a terhelt és a sértett viszonyára, hogy a lakókörnyezetben hagyása esetén
 - a sértett tanú befolyásolásával vagy megfélemlítésével megghiúsítaná, megnehezítené vagy veszélyeztetné a bizonyítást, illetve

² A zaklatás törvényi tényállása: 176/A. § (1) Aki abból a célból, hogy mást megfélemlítsen, vagy más magánéletébe, illetőleg mindennapi életvitelébe önkényesen beavatkozzon, rendszeresen vagy tartósan mást háborgat, így különösen mással, annak akarata ellenére telekommunikációs eszköz útján vagy személyesen rendszeresen kapcsolatot teremteni törekszik, ha súlyosabb bűncselekmény nem valósul meg, vétséget követ el, és egy évig terjedő szabadságvesztéssel, közérdekű munkával vagy pénzbüntetéssel büntetendő.

³ Lásd Be. 138/A-139. § A távoltartás; Be. VIII. fejezet: A kényszerintézkedések; Be. IX. fejezet: A nyomozás, 6. cím: A nyomozási bíró eljárása; a vádemelésről, a bírósági eljárás általános szabályairól, a tárgyalás előkészítéséről és az elsőfokú bírósági tárgyalásról szóló XI–XIII. fejezetek.

- a megkísérelt vagy előkészített bűncselekményt véghezvinné, vagy a sértett sérelmére újabb szabadságvesztéssel büntetendő bűncselekményt követne el.

d.) **A távollartás kényszerintézkedés** (az őrizetbe vétel, az előzetes letartóztatás, a lakhelyelhagyási tilalom és a házi őrizet után szabályozott intézkedés), amely elrendelhető mind a vádirat benyújtása előtt, mind pedig a vádirat benyújtása után.

e.) **A vádirat benyújtása előtt**

- a nyomozási bíró dönt ebben a kérdésben,
- ülést kell tartania,
- határozatát az indítvány előterjesztésétől számított 3 napon belül kell meghoznia, amely vagy
- az indítványnak helyt adó, vagy részben helyt adó, vagy elutasító.

f.) **Amennyiben a vádirat benyújtása előtt az ügyész tett a távollartásra vonatkozó indítványt, akkor neki kell gondoskodnia arról, hogy a gyanúsított és a védő, valamint az indítványozó értesítése megtörténjen, azaz az ülés meg tartható legyen.**

g.) **Ha ellenben az indítványt nem az ügyész terjesztette elő,** akkor

- a nyomozási bírónak kell az indítványt megküldenie a gyanúsított és a védője részére,
- intézkednie kell a szükséges iratok beszerzése iránt,
- s az ülés határnapjáról és helyéről értesítenie kell az indítványozót, az ügyészt, a gyanúsítottat és a védőt.

Ha pedig az ülésen az indítványozó nem jelenik meg, akkor ezt úgy kell tekinteni, hogy az indítványát visszavonta.

A továbbiakban a vádirat benyújtása előtti (fenti e.) pont) eljárást veszem górcső alá, minthogy ekkor dől el, hogy a távollartás képes-e elérni a célját.

2. A hatályos jogi szabályozás összevetése az országgyűlési határozatokban rögzítettekkel

Ahhoz, hogy a címben jelzettek összevetése megtörténhessen, szükséges és mel lőzhetetlen volt úgy az országgyűlési határozatok, mint a hatályos jogi szabályo zás rövid ismertetése.

2.1. Az országgyűlési határozatokban megfogalmazott célok és a hatályos jogi szabályozás viszonya

Elérhetőek-e az országgyűlési határozatokban megfogalmazott célok a hatályos jogi szabályozással? A válaszom erre egyértelmű **nem**.

Miért nem? Azért, mert

- **nem gyors,**
- **nem hatékony,**
- **nem érvényesül kiemelt szempontként** a bántalmazott családtagok életének, testi épségének és biztonságának védelme és mindezek együtthatásaként
- **nem eredményes,** minthogy **a családon belüli erőszak visszaszorítására – mint egyik eszköz – nem alkalmas.**

A fenti állításokat a hatályos jogi szabályozás melletti jogalkalmazásban az alábbiakban igazolom.

2.1.1. A rendőr szerepe

Mit tehet és mit tesz egy családon belüli erőszakhoz kihívott rendőr, aki az elkövetőt tetten éri, illetve az adatgyűjtés során valószínűsíthető a bántalmazás?

Az országos rendőrfőkapitány 13/2003. (III. 27.) számú ORFK-intézkedése⁴ a családon belüli erőszak kezelésével és a kiskorúak védelmével kapcsolatos rendőri feladatok végrehajtására született, s pontosan meghatározza a családon belüli erőszak kezelésével kapcsolatos közbiztonsági feladatokat. Ezek a szabályok pontosak, egyértelműek, s az is lehet, hogy adott esetben a rendőri fellépés ténye, az intézkedésben foglalt rendőri eljárás biztosítja a cselekmény abbahagyását.

Így a rendőr a további intézkedés megtétele céljából elfoghatja és az illetékes hatóság elé állíthatja azt, akit szándékos bűncselekmény elkövetésén tetten érték⁵ vagy a rendőr a hatóság, vagy az illetékes szerv elé állíthatja azt, aki bűncselekmény elkövetésével gyanúsítható⁶. Ezzel az előállítással a személyi szabadság legfeljebb 8 órán át korlátozható, de még további 4 órával meghosszabbítható. Az ORFK-intézkedés külön is rendelkezik arról, hogy a bántalmazó elszámoltatását a rendőrség objektumában kell elvégezni a fenti körülmények fennállása esetén.⁷

⁴ Ezt váltotta 2007. október 30-i hatállyal a 32/2007. (OT 26.) ORFK-intézkedés, amely kisebb, a lényegét nem érintő változásokat vezetett be.

⁵ A Rendőrségi törvény, a továbbiakban Rtv.

⁶ Rtv. 33. § (1) bekezdés a.) pont

Rtv. 33. § (2) bekezdés b.) pont

⁷13/2003. ORFK-intézkedés II/7/A pontja

Amennyiben a rendőr így és ekként alkalmazza a reá vonatkozó szabályokat, akkor az intézkedése *gyors és hatékony, maximum 12 óráig bizonyosan, ez idő alatt ugyanis a bántalmazót elkülöníti a bántalmazottól.*

Tehet-e mást ezen kívül a rendőr?

Lényegében nem, mégpedig azért nem, mert őrizetbe csak akkor vehető az elkövető, ha szabadságvesztéssel büntetendő bűncselekmény megalapozott gyanúja – különösen tettenérés – áll fenn, amely feltétel egy 8 napon belül gyógyuló sérülést okozó bántalmazó esetén is fennáll, további feltétel azonban, hogy a terhelt előzetes letartóztatása valószínűsíthető. Márpedig egy ilyen esetben nem valószínűsíthető az előzetes letartóztatás, következésképpen őrizetbe vételre sem kerül sor.

Maximum 12 óra után tehát a bántalmazó visszakérül a bántalmazotthoz, minthogy a rendőrség ideiglenes távoltageletintézkedést nem hozhat, de egyéb intézkedést sem.

Amennyiben a cselekmény ennél súlyosabb bántalmazó cselekmény – 8 napon túli vagy ennél súlyosabb sértetti bántalmazás – akkor megtörténhet az őrizetbe vétel, amely vagy annak megszüntetésével, vagy az ügyész előzetes letartóztatásra irányuló indítványával, vagy esetleg távoltageletintézkedésre irányuló indítvánnyal zárul.

2.1.2. A bántalmazó visszatérte utáni helyzet

Mi történik, ha a bántalmazó maximum 12 óra után visszakérül a bántalmazotthoz, abba a közös lakásba, amely az erőszak színhelye volt?

(Hangsúlyozottan csak a jogi lehetőségeket nézve)

A bántalmazott nem kérhet távoltageletintézkedést, erre csak és kizárólag akkor van lehetőség, ha megteszi a feljelentését a 8 napon belüli sérülést okozó bántalmazóval szemben, s ezen előfeltétel mellett, a feljelentéssel egyidejűleg már kérhet távoltageletintézkedést is. Ehhez természetesen tudnia kell arról, hogy van egy ilyen jogintézmény, ismernie kell ennek a lényegét, enélkül ugyanis nyilván nem tudja ezt kérni. A rendőrség pedig – ha ott teszi meg a feljelentését – nem tájékoztatja őt erről a lehetőségről, vagy ez legalábbis bizonytalan, minthogy a Robotzsaru Neo számítógépes program ezt a felvilágosítást nem tartalmazza (de tartalmazza például az áldozatsegítő törvényre vonatkozó kioktatást).

Az ezt követő eljárással külön fejezetben foglalkozom a magánvádas eljárások cím alatt.

2.1.3. A távoltartás közvádas bűncselekmények esetén

Hogyan alakul az eljárás az ún. közvádas bűncselekmények esetén?

(Közvádasak azok a cselekmények, ahol az ügyész a közvádoló, azaz ő képviseli a vádat. A cselekmény sértettje eljárásjogilag is sértetti pozícióban van. A közvádas bűncselekményeken belül vannak olyan cselekmények, amelyeknél az eljárás megindulásának feltétele a sértett magánindítványa, azaz az a nyilatkozata, hogy az adott cselekmény miatt kéri az eljárás lefolytatását a gyanúsítottal szemben. A témánk szempontjából ide tartoznak például a nemi erkölcs elleni bűncselekmények. A büntető törvénykönyvben szabályozott összes bűncselekmény túlnyomó része közvádas cselekmény, a külön felsorolt cselekmények pedig a magánvádasok, amelyek felsorolása az erre vonatkozó külön fejezetben található. Mindez a témánk szempontjából szükséges, de ugyanakkor leegyszerűsített összefoglalása a fentieknek.)

Arra, hogy **a vádirat benyújtása előtt „megszülethessen” egy távoltartó határozat, akkor van a legnagyobb esély, ha azt az ügyész indítványozza.**

A távoltartást a kezdetektől figyelemmel kísérem, s ez a megállapítás már egyértelmű volt az első félévi, majd a második félévi jogalkalmazás áttekintése során, s a vizsgálat harmadik, e dolgozatban összefoglalt szakaszában is.⁸

2.1.4. A sértett mint indítványozó

Mi a helyzet azonban akkor, ha a sértett az indítványozó, s egyáltalán hogy kerülhet a sértett indítványozói pozícióba?

Amennyiben a legkedvezőbb helyzet következik be, nevezetesen a rendőrség informálja a sértettet a távoltartás indítványozási lehetőségéről és annak tartalmáról, illetve a sértett erről a lehetőségéről egyéb úton tud, akkor előterjeszti az indítványát. Érdemes megjegyezni, hogy a távoltartás hatályba lépésétől fogva hatósági kiiktatás nélkül is igen magas a sértetti indítványozások aránya, amely arra mutat, hogy egyéb úton a sértettek tudomást szereztek erről a jogukról.⁹

Az ügymenet ezután az, hogy a rendőrség a sértetti indítványt továbbítja az ügyészségnek (vagy a bíróságnak, s erről az ügyészt értesíti), s az ügyészség azt megküldi a bíróság nyomozási bírójának. E vonatkozásban többféle gyakorlatot folytatnak az ügyészségek: van, amikor csak a „postás” szerepét töltik be, azaz indítványt nem tesznek; van, amikor indítványt is tesznek, s vagy „csatlakoznak” a sértetti indítványhoz, vagy annak elutasítását indítványozzák. Elvértve olyan is előfordul, hogy a sértetti indítvány mellett az ügyész is él az önálló indítványtételi

⁸ A részletek kellően nyomon követhetők a melléklet adataiban, amely az ügyészi adatokat tartalmazza.

⁹ E vonatkozásban is lásd a melléklet adatait és később a bírósági statisztikát.

jogával. Ez utóbbi eset azért fontos, mert ez esetben az ügyésznek kell gondoskodnia arról, hogy az ülés megtartható legyen, s miután ő rendelkezik azokkal az operatív eszközökkel, amelyek mellett megtörténhet az arra jogosultak értesítése, iratok beszerzése, stb. így nagy valószínűséggel az indítványtételhez képest három napon belül az ülés is megtartható lesz.

Amennyiben azonban nem ez az eset áll fenn – s tipikusan nem ez – akkor teljes bizonyossággal állítható, hogy **a törvény szerinti három napon belül az ülés nem lesz megtartható**. Márpedig erről a kényszerintézkedésről is – ugyanúgy mint például az előzetes letartóztatásról – csak ülésen lehet dönteni.

Miután ugyanis a nyomozási bírónak nem állnak rendelkezésére azok az operatív eszközök, mint az ügyésznek, így a gyanúsított, a védő, a sértett értesítése postai úton történhet meg, s ahhoz, hogy azok szabályszerűsége megállapítható legyen a tértivevényeknek vissza kell érkeznie a bírósághoz. Ez dönti ugyanis el, hogy az ülés megtartható-e vagy sem, döntés hozható-e vagy sem. Ennek az időigénye körülbelül 15 nap, az indítvány beérkezésétől az ülés kitűzéséig körülbelül ennyi időnek kell eltelnie ahhoz, hogy a kézbesítés joghatályossága kérdésében a bíróság állást tudjon foglalni.

Ahhoz azonban, hogy **a nyomozási bíró egyáltalán érdemben foglalkozzon a távolltartással, az szükséges, hogy megtörténjen a terhelttel a megalapozott gyanú közlése. Amíg ugyanis ez nem történik meg, addig a távolltartás elrendeléséről szó sem lehet, azt ülés tartása nélkül is el kell, hogy utasítsa a nyomozási bíró**.

Márpedig ahhoz, hogy a büntető ügy eljusson a megalapozott gyanú közléséig az kell, hogy az ügyben elrendelésre kerüljön a nyomozás – amit lehet, hogy feljelentés kiegészítése előz meg – s a nyomozásnak el kell jutni abba a fázisába, hogy sor kerülhessen a megalapozott gyanú közlésére. Ez nyilvánvalóan időigényes, a nyomozás teljesítésére megvannak az eljárási szabályok, határidők, s az eljáró hatóság teheti úgy a dolgát, hogy a reá vonatkozó eljárási szabályokat maradéktalanul betartja, azonban az elkövetéstől egyre távolodunk, s a gyors, azonnali és hatékony intézkedés, jelen esetben a távolltartás már nem gyors, nem hatékony és nem eredményes.

A fenti folyamat csak akkor gyorsul fel, ha olyan súlyú a cselekmény, hogy a rendőrség őrizetbe veszi az elkövetőt, mert annak feltételei fennállnak, azaz ahogy fentebb részletezésre került a szabadságvesztéssel büntetendő bűncselekmény mellett valószínűsíthető a terhelt előzetes letartóztatása. Miután azonban az őrizet csak 72 óráig tarthat, utána vagy el kell engedni a gyanúsítottat, vagy indítványozni kell az előzetes letartóztatását. Mivel az előzetes letartóztatás addig nem indítványozható, míg nincsen megalapozott gyanú, ilyenkor az események felgyorsulnak annak érdekében, hogy az ügyész az előzetes letartóztatásra vonatkozó indítványát a bírósághoz előterjessze. Ebben az esetben a nyomozási bíró vagy elrendeli az előzetes letartóztatást, vagy nem (az utóbbi nem tipikus). Az is lehetséges, hogy előzetes letartóztatás helyett enyhébb kényszerintézkedést rendel el, például lakhelyelhagyási tilalmat, házi őrizetet vagy távolltartást, de az is előfordulhat, hogy az ügyész már nem előzetes letartóztatásra, hanem enyhébb

kényszerintézkedésre, így például távoltartásra tesz indítványt (ami szintén nem tipikus).

A fentieknél visszakanyarodtunk a kiindulóponthoz, nevezetesen az **ügyészhez, aki nyomoz és nyomoztat, s rendelkezésére állnak azok az operatív eszközök, amelyek az eljárás felgyorsításához is szükségesek, s ebben az esetben a cselekmény elkövetésétől számított 73. órában (vagy még rövidebb idő alatt is) megszülethet egy távoltartó határozat.**

Az ügyek átvizsgálásának tapasztalata azonban azt mutatja, hogy ilyenkor nem távoltartó határozat születik, hanem tipikusan előzetes letartóztatást elrendelő. Az ügyésztől induló távoltartó határozat csak azokban az esetekben tipikus, amikor az előzetes letartóztatás meghosszabbítása helyett az ügyész távoltartásra tesz indítványt.

Megjegyzést érdemel, hogy nyomozási bírák országos tanácskozásán nagy nyomatékkal már felmerült az, hogy a megalapozott gyanú közlése nélkül is indokolt lenne elrendelni a távoltartást, amennyiben annak a feltételei fennállnak, mint hogy a sértett csak ez által tudná megkapni a gyors, hatékony és eredményes segítséget. Ez kétség kívül így van, ehhez az igényhez azonban nincs meg a jogszabályi háttér. (A T/9837. számú törvényjavaslat éppen ezt az űrt lett volna hivatott pótolni az ideiglenes távoltartás szabályozásával.)

Visszatérve a kiindulóponthoz **amennyiben a sértett távoltartási indítványát nem „támogatja meg” az ügyész, akkor jó esetben az elkövetéstől számított 30–40 nap alatt tud megszületni egy távoltartó határozat.** Jó esetnek pedig az számít, ha

- a sértettet a hatóság kioktatta a távoltartás indítványozásának a lehetőségéről és élt ezzel, vagy
- kioktatás nélkül is tudott erről a lehetőségről és élt ezzel,
- feljelentés kiegészítésével vagy anélkül elrendelték a nyomozást,
- a nyomozás eljutott oda, hogy a gyanúsítottal a megalapozott gyanút közölték,
- a rendőrség megküldte a sértetti indítványt az ügyésznek (vagy közvetlenül a nyomozási bírónak az ügyész értesítése mellett), s az ügyész azt továbbította a bíróságnak (postásként vagy indítvánnyal)
- a nyomozási bíró az indítvány hozzá érkezésétől számított 10–15 napra kitűzte az ülést,
- az ülés megtartható volt, minthogy annak a törvényi feltételei fennállottak,
- s az ülésen a nyomozási bíró megállapította a távoltartás általános és különös feltételeinek a fennállását, s elrendelte azt.

A fenti eljárási sorból is látszik, hogy a 30–40 nap csak egy minimum, ennél csak hosszabb időtartamra lehet számítani – s kérdés, hogy hol van már ekkorra az a gyors, hatékony és eredményes eljárás, amely mint kívánalom az országgyűlési határozatokban megfogalmazást nyert.

Szükséges ugyanakkor hangsúlyozni, hogy a törvény szerint a nyomozási

bírónak az ülést az indítvány hozzáérkezésétől számított 3 napon belül meg kellene tartania. Amennyiben azonban ennek eleget kíván tenni, akkor bizonyossággal állítható, hogy távollátó határozat soha nem születne, minthogy 3 napon belül nem tud megtörténni az arra jogosultak szabályszerű értesítése, miután hiányoznak kezéből a már sokszor hivatkozott azon operatív eszközök, amelyek az ügyész rendelkezésére állnak. (Meg kell jegyeznünk ugyanakkor, hogy van olyan nyomozási bírói attitűd – ezzel még foglalkozom – amely próbál gyorsítani az ügymeneten, hangsúlyozottan azonban minden jogszabályi alap nélkül. Nevezetesen rövid úton felveszi a kapcsolatot a nyomozást folytató rendőrkapitánysággal, azon belül is általában az ügy előadójával, majd faxon megkeresést küld a részére, hogy soron kívül vetessék át a sértettel, illetőleg a gyanúsítottal a bírósági üléssel kapcsolatos értesítést, majd ezt faxon igazolják vissza. Így jó esetben akár 4–5 naposra is lerövidíthető az ügyintézés. Hangsúlyozni kell, hogy a minden jogszabályi alapot nélkülözés itt azt jelenti, hogy a nyomozási bírónak nincsen jogszabályon alapuló ilyen kötelezettsége, s ebből következően a rendőrségnek sem kötelessége mindez. Van olyan nyomozási bírói hozzáállás is, hogy felderíti, vagy a rendőrséggel felderíteti azokat a telefonszámokat, amelyeken elérhetők mindazok, akiknek az értesítése szükséges, s telefonon értesíti őket az ülés időpontjáról.)

Szükséges még megjegyezni azt is, hogy a törvény nem ad lehetőséget az ülés elnapolására, azaz arra, hogy ha annak feltételei nem állnak fenn, akkor egy újabb kitűzött időpontban az ülés megtartható legyen. Ebből (is) következően a nyomozási bíró vagy betartja a három napot, s akkor teljes bizonyossággal állítható, hogy a távollátás elrendelése tárgyában nem tud dönteni, vagy megszegi a három napos határt, s ebben az esetben érdemi döntést (elrendelés, elutasítás, az eljárás megszüntetése) tud hozni. Találkozni ugyanakkor olyan nyomozási bírói eljárással, amely újból kitűzi az ülés határnapját akkor, ha arra az értesítések szabályszerűen nem tudtak megtörténni.

2.1.5. A „kedvező” döntés

Amennyiben a sértett számára megszületik a legkedvezőbb döntés, akkor az a távollátás elrendelése maximum 30 napi időtartamra, amely ha letelik **nem hosszabbítható meg egy olyan egyszerűsített eljárással, mint például az előzetes letartóztatás esetén.** (Előzetes letartóztatás esetén a nyomozási bíró ülés tartása nélkül az iratok alapján a soronkívüliséget előíró eljárási szabályok mellett dönt, s az előzetes letartóztatás meghosszabbításánál 6 hónapig főszabályként nem kell ülést tartani, csak kivételesen.)

A távollátásnál ellenben kezdődik minden előről, azaz a sértettnek újból elő kell terjesztenie az indítványát, azt továbbítani kell a nyomozási bírónak, ülést kell kitűzni, stb. Amíg ez az ismételt procedúra lezajlik természetesen már nincs távollátás, visszaáll(hat) az eredeti állapot, a gyanúsított visszaköltözhet a közös

lakásba, ha előtte ettől a távoltartó határozattal eltiltották, s egészségében mindazt megteheti, amit korábban a távoltartó határozat hatálya alatt nem tehetett. Amennyiben azonban ez a második eljárás is eredményes a sértett szempontjából, akkor bizonyos intervallum után ismét megszülethet egy távoltartó határozat. Hol van azonban ekkorra az ismételten is hiányolt gyorsaság, hatékonyság és eredményesség?!

2.2. A távoltartás végrehajtási kérdései

Amennyiben a sértett minden akadályt leküzdött, s a nyomozási bíró meghozta a távoltartó határozatot, akkor még mindig kérdéses ennek eredményessége, ebből a szempontból az előírt magatartási szabályok betartása és betartatása.

Igen jó az a nyomozási bírói gyakorlat, amely a legtöbb esetben előírja a gyanúsítottnak, hogy hetente egy vagy két alkalommal az ügyében nyomozást folytató rendőrségen meghatározott napon és időben jelentkezék általában az ügy előadójánál. A rendőrségen azonban nincsenek szabályok arra nézve, hogy ebben az esetben hogyan kötelesek eljárni. Így például mi a teendő akkor, ha a bíróság által meghatározott időpontban a gyanúsított nem jelenik meg a rendőrségen, kell-e ezt jelezni a nyomozási bírónak. Illetve az is egyedi, hogy beszámoltatják-e a gyanúsítottat a távoltartó határozatban megkívánt magatartásáról, és ha igen, hogyan, milyen terjedelemben.

Az ügyek vizsgálatából úgy tűnik, hogy az ellenőrzést maguk a sértettek gyakorolják egy olyan paradoxon mellett, hogy ők azok, akik észlelik, ha a távoltartó határozatban előírt magatartási szabálynak a gyanúsított nem tett eleget (kivéve a fenti rendőrségi jelentkezési kötelezettséget), s ők azok, akik ezt jelzik a rendőrségnek vagy az ügyésznek, vagy esetleg a nyomozási bírónak. (Szükséges ugyanakkor megjegyezni, hogy a távoltartó határozat meghozatala után a nyomozási bíró szerepe lezárult, szemben az ügyésszel és a rendőrséggel, hiszen maga a büntetőeljárás e hatóságok előtt folyik tovább.)

A távoltartás szabályainak szándékos megszegése esetére a törvény előírja azt, hogy a gyanúsított előzetes letartóztatása rendelhető el, vagy ha az nem szükséges, akkor rendbírósággal sújtható – ahhoz azonban, hogy ez a rendelkezés kellőképpen hatályosuljon, az eljáró hatóságok ellenőrzési tevékenységét kellőképpen szabályozni kellene.

További anomália, hogy ha a bíróság a magatartási szabályokat megszegő gyanúsítottat rendbírósággal sújítja – mint történt egyébként ilyen több ügyben is – akkor ha ezt önként nem fizeti meg, akkor nem kerülhet sor a rendbíróság elzárásra történő átváltoztatására – mint a törvényben felsorolt oly sok esetben¹⁰ –, hanem behajtási eljárás indul, amely hosszadalmas, s a behajtás eredményessége kétséges.

¹⁰ A Be. 161. § (5) bekezdése

2.3. Összefoglalás

A sértett önálló indítványtételi jogosultsága nincs alátámasztva és megerősítve olyan eljárási szabályokkal, amelyek biztosítják számára a gyors, hatékony és eredményes jogi védelmet.

A hatályos eljárási szabályok csak az ügyész számára biztosítják a gyors, hatékony és eredményes fellépés lehetőségét – ez azonban csak a sértetti pozícióhoz képest gyors – s külön kérdés, hogy az ügyész mennyire él, vagy nem él a távoltartás indítványozási jogosultságával.

3. A magánvádas¹¹ ügyekben jelentkező külön problémák

Ezen ügyek jellemzője, hogy a sértett feljelentése nyomán az eljárás közvetlenül a bíróságon indul meg (azaz nincs egy – tipikusan a rendőrség hatáskörébe tartozó – nyomozási szak) s a sértett feljelentése képezi a vádat.

A fentiekből adódóan nincs meg a megalapozott gyanú közlésének az a módja, amelyet az eljárási törvény a közzvádas ügyeknél külön ekként szabályoz. Ezáltal hiányzik az a szűrő, amely a nyomozási bíró rendelkezésére áll akkor, amikor érdemben dönt a távoltartás felől.

Természetesen még itt is különböző helyzetek fordulhatnak elő, attól függően, hogy a sértett a feljelentését hol teszi meg. Amennyiben a rendőrségen, akkor van esély arra, hogy felteszik számára azokat a kérdéseket, amelyek a feljelentés tárgyát képező cselekmény vonatkozásában jogi relevanciával bírnak. Ha felteszik és tisztázzák, az jó, ha nem, akkor osztja annak a jogi sorsát, mint aki jogi képviselő nélkül írásban nyújtja be a feljelentést akár a rendőrséghez – ahol továbbítják azt a bírósághoz –, akár közvetlenül a bírósághoz. Ebben az esetben ugyanis kicsi az esélye, hogy a feljelentés minden releváns adatot tartalmaz, sőt, hogy majdnem bizonyos, hogy a feljelentés hiányos.

Elméletileg és gyakorlatilag is az a legkedvezőbb helyzet, amikor a sértett a feljelentését a bíróságnál ügyfelfogadási napon teszi meg, a feljelentést felvevő bírák vagy bírósági titkárok ugyanis felteszik azokat a kérdéseket, amelyek az ügyben anyagi és eljárásjogilag relevanciával bírnak. Megközelítően hasonlóan jó a helyzet akkor, ha a sértett jogi képviselővel rendelkezik.

Amennyiben a feljelentés tökéletes, azaz anyagi és eljárásjogilag is megfelelő, az ügyben eljáró bíró akkor sem határozhat a távoltartás kérdésében, hanem előkészítő ülést¹² kell tartania.

¹¹ Magánvádasok azok az ügyek, amelyeknél a vádat a sértett képviseli, s témánk szempontjából ide tartozik a könnyű testi sértés, a levéltitok megsértése, a rágalmazás és becsületsértés. Megjegyzést érdemel, hogy a már hivatkozott 13/2003. (III.27.) ORFK intézkedés konkrétan felsorolja azokat a bűncselekményeket, amelyek a családon belüli erőszak során elkövethetők, s ahogy fentebb már utaltam rá meghatározza a családon belüli erőszak fogalmát is.

Míg azonban a közvádas ügyben ezt a nyomozási bíró tartja, s három napon belül kell(ene) döntenie, addig a magánvádas ügyben eljáró bíróságnak kilencven napon¹³ belül kell az előkészítő ülést megtartania.

Amennyiben a bíróság kilencven napon belül tart előkészítő ülést, akkor még mindig a reá irányadó jogszabályoknak megfelelően jár el – csak hol van már ekkorra az országgyűlési határozatok szerint szükséges és elengedhetetlen gyorsaság, hatékonyság és eredményesség.

Amennyiben a bíróság mindent a lehető legrövidebb határidőn belül akar elvégezni, akkor is 10–15 nap, míg az előkészítő ülést megtartja, minthogy az előkészítő ülésre a vádlottat és a védőt idézni kell, (s nyilván ehhez az idézéshez csatolja a bíróság a feljelentést) s ahhoz, hogy a tértivevény visszaérkezzen és az idézés szabályszerűségét meg lehessen állapítani, körülbelül ennyi időre van szükség (lásd e vonatkozásban már a nyomozási bírónál kifejtetteket). Ez az időköz azért is szükséges, mert amennyiben az indítványt előterjesztő sértett szabályszerű idézés ellenére nem jelenik meg, akkor úgy kell tekinteni, mint aki az indítványát visszavonta, tehát a bíróságnak mindenképpen a rendelkezésére kell álljon az idézés szabályszerűségét bizonyító tértivevény. Amennyiben a bíróság biztosra akar menni, hogy az előkészítő ülés megtartható legyen, akkor mindenképpen szükséges egy legalább tíz napos időköz, ha azonban az idézéssel gondok vannak – a „nem kereste” kivételével, ahol a kézbesítés mellett törvényes vélelem szól –, akkor máris akadálya van az előkészítő ülés megtartásának. Egy újabb kitűzés pedig újabb idő (és idővesztés).

Amennyiben minden megfelelő, akkor a bíróság a legoptimálisabb esetben 10–15 napon belül tud döntenie a távoltartás kérdésében.

Amennyiben azonban a feljelentés hiányos, homályos, önellentmondó – azaz a fentebb részletezett esetek fordulnak elő – akkor a bíróság törvényes vád¹⁴ hiányában az eljárást megszünteti¹⁵. Ezt a bíróság azonban csak teljesen egyértelmű esetekben alkalmazza, a gyakorlatban viszont az történik, hogy az ügyet előkészítő ülésre¹⁶ tűzi ki, s ezen elsőként a feljelentés hiányosságait kísérel meg tisztázni. (Ebben az esetben másodlagos a távoltartás kérdésében való döntés, azonban éppen ez okból a sértettet mindenképpen idézi.)

Innentől kezdve a dolgok hasonlóképpen folynak, mintha az előkészítő ülés tárgya csak a távoltartás kérdésében való döntés lenne. Ha a feljelentésből a feljelentett kiléte vagy a bűncselekmény nem állapítható meg a bíróság kérheti a feljelentőt, hogy írásban pontosítsa a feljelentést, előkészítő ülést tarthat, nyomozást rendelhet el¹⁷.

¹² Be. 272. § (1) bekezdés a.) pontja, Be. 138/A §

¹³ Az előkészítő ülésre nyitva álló 30 nap a Be. 263. § (1) bekezdése szerinti 60 nap után kezdődik.

¹⁴ Be. 2. § (2) bekezdés

¹⁵ Be. 263. § (1) bekezdésében meghatározott időben a Be. 267. § (1) bekezdés f.) pontja alapján

¹⁶ Be. 272. § (1) bekezdés

¹⁷ Be. 498. §

Amennyiben a sértettnek nincs jogi képviselője, akkor a bíróság tipikusan nem él azzal, hogy a feljelentőt az írásbeli pontosításra hívja fel, hanem előkészítő ülést tart, s ezen tisztázza a fentieket. (Lásd az előzőekben kifejtetteket.)

Elvileg a bíróság miután az előkészítő ülésen tisztázta a feljelentés tartalmát, még mindig elrendelhet nyomozást¹⁸, tipikusan bizonyítási eszközök felkutatása végett. Ez legfeljebb két hónap lehet a bíróság döntésétől függően, de azt kétszer egyenként legfeljebb két hónappal meghosszabbíthatja, azaz összesen ez hat hónapig is eltarthat. Elképzelhető az is, hogy a bíróság csak ezt követően dönt a távollátás kérdésében, s tűz ki ismételten előkészítő ülést, minthogy az ebben az esetben kötelező. Ha így jár el, még mindig annak a kötelezettségének tesz eleget, hogy a megalapozott gyanú legalább annyira bizonyítva legyen, mint egy közvadas eljárásban, hiszen egyébként csak és kizárólag a sértett feljelentése áll a rendelkezésére.

Természetesen az előkészítő ülésen tisztázni lehet nemcsak a feljelentés hiányosságait, hanem, ha az ülésen a feljelentett megjelenik, akkor meg lehet őt hallgatni, s a sértett meghallgatása után dönthet úgy a bíróság, hogy a megalapozott gyanúhoz szükséges bizonyítékok rendelkezésre állnak.

A helyzetet bonyolítja, ha a feljelentett cselekmény elkövetőjének a tartózkodási helye ismeretlen, azaz a fentebb részletezett előkészítő ülést a bíróság emiatt nem tudja megtartani (minthogy az idézése, értesítése szabályszerűen nem történt meg), s ezért nyomozást¹⁴ rendel el, amelynek az ideje a fentebb kifejtettek szerint alakul. Ebben az esetben azonban nagy valószínűséggel a távollátásra vonatkozó indítvány már okafogyottá válik, hiszen ekkor már kétségkívül nem tartózkodik a családon belüli erőszakot elkövető azon a helyen, amely megegyezik a sértettel közös korábbi lakóhelyükkel.

Mindenesetre a fentebb csak röviden ismertetettek is elégségesek annak bizonyítására, hogy a **magánvadas eljárásban az eljárási szabályok által meghatározott helyzet még komplikáltabb és nehezkesebb, s a gyorsaság, a hatékonyság és az eredményesség még távolabbi, mint a közvadas ügyekben.**

Az eljárásjogi szabályok által meghatározott – és a bírói gyakorlatban úgy tűnik, hogy egyértelmű – helyzet az, ha a feljelentés alapján eleve olyan bűncselekmény látszik fennállni, amely miatt a vádat az ügyész képviseli. Ebben az esetben ugyanis a bíróságok akkor is megküldik az iratokat az ügyésznek¹⁹, ha egyébként a sértett előterjesztette a távollátásra vonatkozó indítványát. Ezt a feljelentésnek a bírósághoz érkezésétől számított 60 nap²⁰ alatt teheti meg, minthogy a magánvadas eljárásra is vonatkoznak az előzőekben már részletezett szabályok. Az ügyész a hozzá érkezett iratok alapján dönt a további eljárási cselekményekről, s innentől kezdve a helyzet ugyanúgy alakul, mint egy közvadas ügynél, azaz amíg a megalapozott gyanú közlése nem történik meg, addig a távollátás

¹⁸ Be. 499. § (2) bekezdés

¹⁹ Be. 501. § (1) bekezdés a.) pontja

²⁰ Be. 493. §

kérdésében érdemi döntés nem hozható. Itt visszakanyarodunk a fentiekhez, s ismét megerősíthetjük azt, hogy **a jelenlegi eljárási szabályok mellett a gyors, hatékony és eredményes eljárás nem biztosítható.**

Felmerülhet kérdésként, hogy ebben az esetben nincs-e prioritása az előkészítő ülésnek, azaz annak, hogy a távolltartás kérdésében a bíróságnak előkészítő ülést kell tartania (lásd a fentieket) s amennyiben ott tud, akkor dönt a távolltartás kérdésében, s csak ezt követően küldi meg az ügy iratait az ügyésznek.

Úgy tűnik, hogy a jelenlegi eljárási szabályok erre lehetőséget adnának, hiszen az előkészítő ülés²¹ megelőzi a személyes meghallgatást²², s ezáltal a személyes meghallgatás nélküli határozathozatalt is²³.

Az általam eddig vizsgált esetek nem ezt a gyakorlatot tükrözik, hanem azt, hogy ha a bíróság közbéda bñncselekmény alapos gyanúját látja fennforogni, akkor azonnal megküldi az iratokat az ügyésznek, ami egy gyors befejezés még akkor is, hogyha a Be. 501. § (3) bekezdése alapján az ügyész az iratokat visszaküldi a bíróságnak abban az esetben, ha nyomozás eredményeként közbéda üldözendő bñncselekményt nem állapít meg.

Úgy tűnik azonban, hogy eddig senki nem dönt a sértett távolltartásra vonatkozó indítványáról, s amikor visszakerül a bíróságra az ügy, akkor a sértett már csak pótmagánvádló lehet – s ez egy újabb eljárásjogi helyzet, újabb szabályokkal, amelynek a címünk által meghatározott lényege azonban az, hogy a távolltartás kérdésében még mindig nincs döntés.

E fejezet lezárásaként **úgy vélem, hogy sikerült bebizonyítani a kiinduló premisszát, miszerint a hatályos eljárásjogi jogszabályok nem biztosítják azt az országgyűlési határozatokban megfogalmazott célt, miszerint az eljárás legyen gyors, hatékony, eredményes és megfelelően szolgálja a sértettek védelmét.**

4. Szemléletbeli kérdések

4.1. A jogalkotás terén fennálló szemlélet

Amikor az Országgyűlés meghozta a fenti két határozatot, majd a T/9837. számú törvényjavaslat elkészült, és az Országgyűlés elé került, akkor véleményem szerint megszületett az a törvényjavaslat, amely összhangban állt az országgyűlési határozatokkal, s tudta, akarta, kívánta a távolltartás hatékony működését. Ez a megállapítás egyértelmű a törvény szövegéből, az indokolás minden sora ezt tükrözi.

Erre a törvénytervezetre rá sem lehet ismerni a jelenleg hatályos szabályok-

²¹ Be. 498. §

²² Be. 502. §

²³ Be. 501. §

ban, hogy csak a leglényegesebbet emeljem ki, nincs ideiglenes távoltartás s annak bírósági felülvizsgálata. Úgy tűnik, hogy az a jogalkotói elkötelezettség, amely a T/9837. számú törvényjavaslatban visszatükröződik, s amely összhangban áll az országgyűlési határozatokkal és a 2326/2003. (XII.13.) számú kormányhatározattal, már nem volt jelen a 2006. évi LI-es törvénynél. Ennek a kérdésnek a megválaszolása, hogy mi volt ennek az oka túlmutat ezen az értekezésen – tényként csak a hatályos szöveg az, ami jelenleg a vizsgálat tárgyát képezi.

Az is ténykérdés, hogy a távoltartás szabályai úgy kerültek megalkotásra, hogy hiányzik a koherencia a büntető eljárási törvény egyes rendelkezései között, s ez okozza azokat az anomáliákat, amelyeket fentebb röviden bemutatam.

Nem történt meg a 2006. évi LI-es törvényben szabályozott távoltartás mellett azon Be-beli rendelkezések módosítása, amelyek lehetővé tették volna – az ideiglenes távoltartás közigazgatási aktusát mintegy kiváltandó – azoknak az eljárási szabályoknak a megalkotását, amelyek egy távoltartó indítvány esetén – függetlenül az indítványozótól – az ügy soron kívüli elbírálását írták volna elő, s olyan szoros határidők betartását, amely e jogintézmény gyors és hatékony működését biztosította volna. Azon kérdés megválaszolása, hogy mi volt ennek az oka ugyan csak túlmutat ezen az értekezésen – tényként e vonatkozásban is csak a hatályos szöveg az, ami jelenleg vizsgálat tárgyát képezte.

4.2. A jogalkalmazás területén fennálló szemlélet

Ténykérdés, hogy a jogalkalmazó csak azt a jogot tudja alkalmazni, amely az írott jogszabályban testet ölt. A jogalkalmazás során azonban azonnal érzékeli azokat az anomáliákat, amelyeket a törvény magában hordoz, s ezt az üzenetet saját felfogása és szemlélete szerint olvassa.

Így van olyan olvasata, hogy a törvényalkotónak az országgyűlési határozatokban testet öltött célok megvalósítása már nem olyan fontos, hogy megalkossa azokat a pontos, egyértelmű szabályokat, amelyek által e célok ténylegesen elérhetők. Ezért hát az elsődleges jogalkalmazó, az ügyész, akinek kezében van a nyomozás s ezen belül az önálló indítványtétel joga is, a fentebb részleteiben is bemutatott magatartást tanúsítja.

A jogalkalmazó azon része, amelyik a családon belüli erőszakkal sűrűn találkozik, felméri és ismeri a problémákat, látja a megoldatlan kérdéseket, az örömmel fogadta a távoltartást, s bár ugyanúgy levonta a jogalkotás hiányosságaiából adódó következtetéseket, a jelenleg hatályos szabályok mellett is igyekszik mindent megtenni a távoltartás alkalmazhatósága érdekében. A lehetőségek azonban hangsúlyozottan korlátozottak, miután a jogalkalmazó csak az írott jogot alkalmazhatja.

5. Javaslato

El kell dönteni, hogy a távoltartás szükséges jogintézmény-e a magyar jogban. Amennyiben igen – s véleményem szerint az – akkor választ kell adni arra a kérdésre, hogy milyen célt kíván elérni a távoltartás jogi eszközével, s ez a cél a jogi szabályozás mellett elérhető-e. Amennyiben a cél az országgyűlési határozatokhoz képest nem változott, akkor állást kell foglalni abban, hogy a jogi szabályozás megfelelő-e vagy sem – véleményem szerint egyértelműen nem megfelelő. Ebben az esetben meg kell alkotni a megfelelő jogi szabályokat.

Ennek keretén belül – főbb vonalakban – a következő rendelkezések meghozatala tűnik indokoltnak:

- 1.) **A sértettet az eljárás minden szakaszában** – akár feljelentésről, akár bejelentésről, akár tanúkihallgatásról van szó – **megfelelően ki kell oktatni a távoltartás indítványozása vonatkozásában fennálló jogairól, annak tartalmáról, s külön nyilatkoztatni, hogy tesz-e vagy sem távoltartásra vonatkozó indítványt.**
- 2.) Amennyiben a sértett indítványt terjesztett elő, úgy **az eljárást soron kívül kell lefolytatni**, azaz a soronkívülségre vonatkozó szabályokat ki kell egészíteni ezen további rendelkezéssel.
- 3.) Az őrizetbe vétel lehetőségét ki kell terjeszteni arra az esetre is, ha az előzetes letartóztatáson kívül más személyi szabadságot korlátozó kényszerintézkedés, így távoltartás rendelhető el.
- 4.) **Önálló sértetti indítvány esetén is az ügyésznek kell biztosítani a nyomozási bíró előtti eljárásban az ülés megtartásának feltételeit** (ugyanúgy, mint akkor, ha ő az indítványozó). **Egyértelműen rendelkezni kell arról, hogy az ügyész mindig nyilatkozzon a sértett indítványáról.**
- 5.) Az őrizetbe vétel módosítására vonatkozó fenti szabályok mellett elő kell írni, hogy **a sértettet nyilatkoztatni kell** őrizetbe vétel esetén arról, **hogy indítványoz-e távoltartást vagy sem.** Így amennyiben az ügyész később nem tesz távoltartásra indítványt, akkor **az ő indítványa önállóan is él** – s inntől kezdve ugyanazon eljárási szabályokat kellene alkalmazni, mintha a távoltartást az ügyész indítványozta volna, azaz **a soron kívüli eljárás mellett** az ülés megtartása feltételeiről **az ügyésznek kellene gondoskodni**, s ezáltal a jelenlegi három nap is tartható lenne.
- 6.) A magánvádas ügyekben, ha az előírt törvényes kioktatás után a sértett távoltartási indítványt tesz, akkor **az ügyésznek át kell venni a vád képviselétét mindaddig, amíg a távoltartás tart, s természetesen a soronkívülség itt is érvényesülne.**
- 7.) Meg kell alkotni a családon belüli erőszak fogalmát és e cselekmények esetén elő kell írni azt, hogy a rendőrség és **az ügyész hivatalból köteles** megvizsgálni a távoltartás alkalmazhatóságának a kérdését.

- 8.) Meg kell alkotni a távoltartás **ellenőrzésére** vonatkozó szabályokat, melyeket elég lenne egy alacsonyabb szintű jogszabályba foglalni.
- 9.) Olyan jogszabályt kellene alkotni, amely lehetővé tenné a távoltartás megszegése miatt kiszabott rendbírság elzárásra történő átváltoztatását.
- 10.) **Meg kell alkotni mindazon szabályokat, amelyek az előzőekben jelzett anomáliák kiküszöbölésére alkalmasak.**
- 11.) Meg kell alkotni azokat a szabályokat, amelyekkel a távoltartásos ügyek követhetők. (Jelenleg az ügyészi szakban ez megvan, míg a bírósági szakban csak részlegesen. Nevezetesen a nyomozási bíró eljárása alá tartozó ügyeket lehet csak nyomon követni akkor, amikor az ügy tárgya távoltartás, míg a bírósági szakban vagy a magánvádas ügyekben benyújtott vagy elrendelt távoltartás nem követhető, minthogy erre nincs bírósági statisztika. Az ettől különböző kérdés, hogy a legnagyobb jelentőséggel a vádirat benyújtása előtti távoltartás bír.)
- 12.) A jogintézmény céljával összeegyeztethető lenne egy olyan jogi megoldás is, hogy a távoltartást a rendőrség, illetve az ügyészség rendelhetné el, és ennek a határozatnak a bírósági „felülvizsgálata” történne meg²⁴.

6. A távoltartás a statisztikai adatokban

A melléklet tartalmazza a Legfőbb Ügyészség statisztikai adatait 3 táblázatban a 2006., 2007. és 2008. év első feléve vonatkozásában. Ebből a következőket emelem ki:

2006-ban távoltartás elrendelésével kapcsolatos kezdeményezés nem érkezett Jász-Nagykun-Szolnok, Nógrád, Pest, Vas és Veszprém megyében. **Az országosan érkezett 50** kezdeményezésből az ügyészség 31 esetben önálló indítványozási joggal rendelkező indítványát továbbította a bírósághoz. Az 50 ügyből 7 esetben tett az ügyészség hivatalból indítványt a távoltartás elrendelésére. A bíróság 34 határozatot hozott távoltartásos ügyben, amelyből 16 ügyben az ügyész indítványa alapján elrendelte a távoltartást, s mindössze 2 ügy volt, ahol az ügyész elrendelésre irányuló indítványa ellenére az indítványt elutasította. 8 ügyben úgy rendelt el távoltartást a bíróság, hogy nem volt erre vonatkozó ügyészi indítvány, azaz az indítványozó nem az ügyész volt.

2007-ben 163 távoltartás elrendelésével kapcsolatos kezdeményezés érkezett, s Jász-Nagykun-Szolnok megyéből még mindig nem érkezett ilyen kezdeményezés, míg Nógrád, Tolna és Vas megyéből egy-egy érkezett. A 163 érkezésből az

²⁴ A Be. 160. § (7) bekezdésében írtakhoz hasonlóan

²⁵ Az adatok nem egyeznek a Legfőbb Ügyészség adataival, amely abból adódik, hogy célzott statisztikai adatgyűjtés nincs, a gépi lajstromprogramból csak a nyomozási bíró előtti eljárásra vonatkozó adatok nyerhetők ki, ezen kívüli eljárásra nem, itt csak a bíró emlékezete tud megjeleníteni ügyeket.

ügyészség 28 esetben tett hivatalból indítványt a távoltartás elrendelésére. Ami a bírósági döntéseket illeti 114 bírósági döntés született távoltartás elrendelésével kapcsolatban, amelyből a bíróság 49 esetben ügyészi indítvány alapján rendelte el a távoltartást, s az ügyész távoltartásra irányuló indítványa ellenére mindössze 8 esetben utasította azt el. Nem ügyészi indítvány alapján 28 esetben rendelt el a bíróság távoltartást.

2008 első félévében 115 távoltartás elrendelésével kapcsolatos kezdeményezés érkezett. Nem érkezett ilyen Nógrád megyéből, s egy-egy érkezett Bács-Kiskun, Fejér, Jász-Nagykun-Szolnok, Vas és Zala megyéből. Ebből 65 esetben az ügyészség önálló indítványozási joggal rendelkező indítványát továbbította a bírósághoz, s 27 esetben hivatalból döntött az ügyész s tett indítványt a távoltartás elrendelésére. A bíróság 59 döntést hozott a távoltartás kérdésében, és ebből 22 esetben az ügyész indítványa alapján elrendelte a távoltartást, s mindössze 1 esetben utasította azt el úgy, hogy az ügyész indítványt tett az elrendelésre. 18 esetben a bíróság sérteti indítvány alapján rendelte el a távoltartást.

Összegezve a fentieket:

- 2006. évben 24 esetben rendelt el a bíróság távoltartást úgy, hogy ebből 16 esetben az ügyész tett indítványt a távoltartásra, 8 esetben pedig a sértett.
- 2007. évben 77 esetben rendelt el a bíróság távoltartást úgy, hogy 49 esetben az ügyész indítványozta azt, 28 esetben pedig a sértett.
- 2008. év I. félévében 40 esetben rendelt el a bíróság távoltartást úgy, hogy 22 esetben ez ügyészi indítványra történt, 18 esetben pedig sérteti indítványra.

Fentebb már jeleztem a bírósági statisztika korlátait, mindenesetre az Országos Igazságszolgáltatási Tanács Hivatala Bírósági Igazgatási Főosztálya által készített felmérés szerint 2006. július 1. és 2008. június 30. között 362 távoltartásra vonatkozó indítvány érkezett a bíróságokhoz²⁵. Ebből 123 volt az ügyészi indítvány, azaz az összes többi a sértett, illetve a vele egy tekintet alá eső személyek részéről történt (magánvádló, pótmagánvádló, cselekvőképtelen vagy korlátozottan cselekvőképes sértett törvényes képviselője, a terhelten közös háztartásban élő kiskorú törvényes képviselője). **Az ügyek 2/3-ánál tehát a sértett volt az előterjesztő**, ami különösen aláhúzza az anyag egészében kifejtetteket, különös tekintettel a jogalkotás hiányára és a jogalkalmazásra.

A 362 indítványból 141 esetben történt elrendelés, 12 esetben más kényszerintézkedés elrendelése (ebből egy előzetes letartóztatás elrendelése), míg a fennmaradó ügyekben elutasítás vagy egyéb határozat született.

²⁵Az adatok nem egyeznek a Legfőbb Ügyészség adataival, amely abból adódik, hogy célzott statisztikai adatgyűjtés nincs, a gépi lajstromprogramból csak a nyomozási bíró előtti eljárásra vonatkozó adatok nyerhetők ki, ezen kívüli eljárásra nem, itt csak a bíró emlékezete tud megjeleníteni ügyeket.

Az elrendelt 141 távollartásból 137 esetben 25–30 nap közötti az elrendelés, azaz

- 20 és 25 nap között 1 esetben,
- 15 és 20 nap között szintén 1 esetben,
- 10 és 15 nap között 2 esetben.

A fentebb már hivatkozott korábbi vizsgálataim egyöntetű megállapítása volt, hogy **ha az ügyész volt az indítványozó, vagy „mellé állt” a sértett indítványának, akkor a bíróságok általában elrendelték a távollartást, s kivételesnek volt tekintendő, amikor nem.** Ez a megállapítás teljes mértékben igazolást nyert a mellékletként csatolt ügyészi statisztikában, s az abból fentebb külön is kiemeltékben.

7. Jogesetek

A jelen értekezésben foglaltak a hatályos jogi szabályozásból vezetnek le a távollartás alkalmazását és alkalmazhatóságát, az alábbi jogesetek pedig a maguk konkrét megvalósulási formájában mutatják be e jogintézmény működését.

- 1.) A megalapozott gyanút 2006. június 17-én közölték az őrizetben lévő gyanúsítottal, mely szerint a házastársával közös lakásukon előzetes szóváltást követően többször megütötte, megrúgta a feleségét. Ezt kiskorú gyermekei jelenlétében követte el, s ezen túlmenően is a feleségét a gyermekek jelenlétében többször ittas állapotban tetteg bántalmazta, és így veszélyeztette gyermekei érzelmi, értelmi és erkölcsi fejlődését. A közös lakásból a bántalmazott feleség ment el a két gyerekkel együtt.

2006. június 27-én az ügyész indítványára a bíróság elrendelte az őrizetben lévő gyanúsított előzetes letartóztatását.

Ezt a fellebbezés folytán eljáró másodfokú bíróság 2006. július 6-án megváltoztatta és a gyanúsítottat szabadlábra helyezte. Ezzel egyidejűleg nem rendelt el távollartást, holott ekkor már létezett ez a jogintézmény.

A sértett feleség ezt követően 2006. szeptember 8-án írásban benyújtotta a helyi ügyészségen a távollartásra vonatkozó indítványát.

A nyomozási bíró 2006. szeptember 18-án tartott ülést.

Amikor az ügyész továbbította a sértett indítványát a nyomozási bírónak, akkor nem tett indítványt az ügyben (azaz a „postás” szerepét töltötte be).

Az ülésen a nyomozási bíró meghallgatta a sértettet és a gyanúsítottat, s ezt követően az ülésen jelenlévő ügyész „csatlakozott” a sértetthez, és maga is indítványozta a távollartást.

A nyomozási bíró a távollartást a feleség és a két gyermekkorú sértett tartózkodási helyétől, a gyereket óvodájától, illetve bölcsődéjétől rendelte el, s mindhárom személy vonatkozásában teljes érintkezésbe lépési tilalmat mondott ki (telefon, e-mail vagy más személyeken keresztül akár közvetve is).

(A bűncselekmény 2. rendbeli kiskorú veszélyeztetésének büntette és 1. rendbeli könnyű testi sértés.)

- 2.) A gyanúsított 2006. szeptember 28-án több alkalommal fejen és arcon ütötte a volt házastársát, aki 8 napon túl gyógyuló orrcsont törést szenvedett, s a cselekmény elkövetése után a gyanúsítottat őrizetbe vették. Kihallgatták a fenti megalapozott gyanú közlése után gyanúsítottként, majd az ügyész indítványt tett a távollattartás elrendelésére, s a nyomozási bíró azt elrendelte.

A határozat kimondta, hogy a közös lakásként használt albérletet a gyanúsítottnak el kell hagyni, s a volt házastársától annak lakó, illetve munkakörnyezetétől eltiltotta, kimondta a közvetett vagy közvetlen érintkezésbe lépés tilalmát, és előírta a hetenként egyszeri jelentkezést a nyomozást folytató rendőrkapitányságon.

(A bűncselekmény súlyos testi sértés büntette volt.)

- 3.) A sértett 2006. október 13-án feljelentést tett a rendőrségen ismeretlen tettes ellen, aki 2006. október 11-én a családi ház tetejére felszerelt napkollektort 500.000,- forint kárt okozóan megrongálta.

2006. november 2-án már konkrétan megjelölte azt a személyt, aki feltételezése szerint a rongálási cselekményt elkövette, s kérte a távollattartás elrendelését.

A bíróság az indítványt elutasította azzal, hogy a gyanúsítás nem történt még meg, gyanúsított ki hallgatásra még nem került sor, ezért nem vizsgálható, hogy fennállnak-e a távollattartás kényszerintézkedés feltételei nevezett személy és családja vonatkozásában.

(A bűncselekmény rongálás volt.)

- 4.) A gyanúsított 2006. november 7-én követte el a cselekményét, november 8-án őrizetbe vették, s az őrizetet követően indítványozta az ügyészség az őrizet megszüntetésével egyidejűleg a távollattartás elrendelését.

Ez idő alatt megtörtént a megalapozott gyanú közlése, amely az volt, hogy a gyanúsított a közös lakásukon ittas állapotban szidalmazta az élettársát, ruháját elszakította, minden ok nélkül ütlegelte, ököllel orrba vágta, majd az ettől földre eső sértettet testszerte rugdosta, hajánál fogva többször a padlóba, falba ütötte. A menekülni próbáló sértettet folyamatosan követte a lakásban és ütlegelte. A hálószobában érte utol, őt az ágyra lökte, lábánál fogva a földre rántotta, nyakát fojtogatta és közben megöléssel fenyegette. A sértett a bántalmazás során többször eszméletét veszítette a félelemtől, fájdalomtól maga alá vizelt. Közben a közös 7 hetes gyermekük sírni kezdett, ekkor a gyanúsított felhagyott a sértett ütlegelésével, a gyerekekhez ment, a kiságyat, amiben a gyerek feküdt rugdosta, majd a gyermeket kikapta a kiságyból, és amikor nem sikerült őt megnyugtatni, dühében erőteljesen a kiságyba lökte. Ezután a lakásból eltávozott, majd rövid idő múlva visszatért és ismételtelen ütlegelni kezdte az élettársát. A földre rántotta, hátba rúgta, fejét újból a földhöz csapta, annak ellenére, hogy a sértett eközben a kisgyermekét a kezében tartotta. A gyanúsított elől a sértettnek sikerült a

gyermekével együtt kiszaladni a lakásból és a szomszédba menekülnie, ahová a gyanúsított követte, majd a hajánál fogva húzta le a lépcsőn, még ez alatt is a sértett a kezében tartotta a gyermekét. Eközben a szomszédban lakók a gyanúsítottat lefogták, a sértettnek sikerült visszaszaladni a lakásba, ahonnan értesítette a rendőrséget. A gyanúsított élettársa testfelületének 80%-át borító zúzódásos és lágyszövet-sérüléseket szenvedett 8 napon belüli gyógytartammal, a közös 7 hetes gyermekük pedig 8 napon belül gyógyuló sérüléseket szenvedett. (A bűncselekmény súlyos testi sértés büntetének kísérlete, védekezésre képtelen személlyel szemben elkövetett könnyű testi sértés büntette, kiskorú veszélyeztetésének büntette.)

A bíróság a távollátást elrendelte, s az ellen fellebbezést nem jelentettek be.

A nyomozási bíró meghallgatásán kiderült, hogy a gyanúsított az édesanyjához költözött egy másik helyiségbe, a sértett a gyermekkel együtt szintén a más helyiségben lévő szüleikhez, s az ügyész nem tett indítványt arra, hogy a vádlott a bántalmazás helyszínét jelentő közös lakást hagyja el, hanem a mindenkori tartózkodási helytől való távollátást indítványozta és a bíróság e szerint is döntött.

(Ennek ellenére véleményem szerint indokolt lett volna a távollátást úgy elrendelni, hogy a bántalmazás helyszínét jelentő közös lakásba ne költözessen vissza a gyanúsított, ezáltal nyílt volna meg ugyanis a sértettnek és a gyermeknek a reális lehetősége arra, hogy a közös lakásba visszatérjenek.)

- 5.) Az ügyben folyamatosan 2005 novemberétől elkövetett cselekményekről van szó, s amikor a gyanúsítottal a megalapozott gyanút közölték, a 2 rendbeli védekezésre képtelen személy ellen elkövetett könnyű testi sértés büntette, 2 rendbeli kiskorú veszélyeztetésének büntette és 1 rendbeli könnyű testi sértés vétsége volt. A gyanúsított ittas állapotban családi veszekedés során a közös lakásukban tetteleg bántalmazta a feleségét, valamint két kiskorú gyermekét, akik ennek következtében könnyű sérülést szenvedtek. Több alkalommal fenyegette meg kiskorú gyermekeit azzal, hogy a nyakukat elvágja, ittas állapotban az éjszakák folyamán több alkalommal nem hagyta őket pihenni, többször bántalmazta mindkét gyermekét úgy, hogy a fiút a nyakánál fogva a földről felemelte, a lánynak pedig a haját rángatta.

2006. július 11-én a bántalmazott feleség s egyben a bántalmazott gyermekek édesanyja az ügyészséghez benyújtott beadványában kérte a távollátás elrendelését. (Erre a lehetőségre őt a hatóság nem oktatta ki, de nyilván tudomást szerzett arról, hogy 2006. július 1-től ez már hatályos.)

Az ügyészség úgy továbbította a sértett indítványát a bíróságra, hogy „nem támogatja”, s ezt követően a bíróság elutasította a sértett indítványát. Az indokolás mindössze annyit tartalmaz, hogy a távollátás általános és különös feltételei nem állnak fenn, azaz az elutasítás tényleges okának a megjelölése nem történt meg.

6.) Az ügyben a sértett 2006. szeptember 8-án tette meg a feljelentését, s egyben előterjesztette a magánindítványát és kérte a távoltartás elrendelését. Még ugyanezen a napon sor került a nyomozás elrendelésére is, majd megtörtént a gyanúsított kihallgatása. A megalapozott gyanút képező tényállás szerint 2006. szeptember 6-án a gyanúsított a közös lakásukon tette bántalmazta az élettársát és a közös gyermeküket úgy, hogy mindketten 8 napon belül gyógyuló sérüléseket szenvedtek. 2 nap múlva, azaz szeptember 8-án ugyancsak a közös lakásukat érintően a lakás bejárati ajtajának a zárját szándékosan megrongálta. A gyanúsítás könnyű testi sértés és rongálás vétsége miatt történt.

Az ügyész nem nyilatkozott a távoltartás kérdésében, s nem jelent meg a távoltartás vonatkozásában megtartott ülésen.

A bíróság elrendelte a távoltartást, mégpedig 30 napi időtartamra, s tényállásként megállapította, hogy jelen cselekményeket megelőzően 12 évig éltek élettársi kapcsolatban a közös lakásban, s ezen együttélés alatt a gyanúsított az élettársát több alkalommal bántalmazta, végül a bántalmazott élettárs 2006. szeptember 8-án a jelen eljárás tárgyát képező cselekmény elkövetése után a lakást elhagyta. Megállapította a bíróság, hogy a gyanúsított büntetlen előéletű, előzetes letartóztatása nem szükséges, azonban a cselekmények jellegére, a gyanúsítottak az eljárás alatt tanúsított magatartására, a gyanúsított és a sértett viszonyára tekintettel megalapozottan feltehető, hogy a gyanúsítottak a sértettel való kapcsolattartása esetén a gyanúsított a sértettet befolyásolhatná, megfélemlíthetné, a bizonyítási eljárást megnehezítené, veszélyeztetné, illetve fennáll a sértett sérelmére a bűnismétlés veszélye is.

Magatartási szabályként előírta, hogy a gyanúsított a rendőrségen jelentkezni köteles. A sértettől és annak konkrétan megjelölt lakóhelyétől, munkahelyétől az ugyancsak konkrétan megjelölt nevelési és oktatási intézménytől távol kell magát tartani, valamint kimondta a sértettel történő közvetlen és közvetett érintkezés tilalmát.

7.) A megalapozott gyanút a gyanúsítottal folytatólagosan, aljas indokból elkövetett súlyos testi sértés büntette és 2 rendbeli súlyos testi sértés büntette miatt közölte a nyomozó hatóság, mégpedig olyan tényállás mellett, hogy a gyanúsított 2005 januárjában a vonaton féltékenységből megszúrta késsel a sértett combját a gyanúsított, aki ekkor nem részesült orvosi ellátásban. Majd 2006 márciusában a felesége mutatoujján elnyomott egy égő cigarettacsikket, azt sérelmezve, hogy a felesége dohányzik a közös lakásukban (ami más személy tulajdona), s közben hangosan kiabált vele. A sértett ekkor sem részesült orvosi ellátásban.

2006. július 6-án a közös lakásukban a gyanúsított hangosan veszekegett a várandós feleségével, mert nem hitte el, hogy a felesége tőle várja a gyermeket. A szóváltás során ököllel arcon, orron és mellen ütötte a sértettet,

majd egy Flóbert pisztollyal fejbe ütötte, ököllel szájon vágta és a falnak lökte.

2006. július 7-én a gyanúsított ismét szóváltásban keveredett a sértettel, melynek során 1 alkalommal a lábán megrúgta, ököllel többször arcon ütötte.

2006. július 10-én a gyanúsított a sértett terheisége miatt ismét hangosan kiabált a feleségével, majd bal ököllel egy alkalommal közepes erővel megütötte a felesége nemi szervét. Ezután elment otthonról, a sértett pedig a szüleihez menekült, ahol a gyanúsított egész éjszaka hívogatta, majd reggel személyesen is megjelent, a kaput rugdosta, mire a sértett szülei értesítették a rendőrséget. A bántalmazás során a sértett 8 napon túl gyógyuló orrcsonttörést, különféle hámsérüléseket és zúzódásokat szenvedett.

A gyanúsított két alkalommal állt bíróság előtt, utoljára 1 év 6 hónapi próbára bocsátást alkalmaztak vele szemben, így e cselekményét próbára bocsátás hatálya alatt követte el.

A gyanúsítottat az utolsó cselekmény elkövetésekor, azaz 2006. július 10-én őrizetbe vették, 3 napot őrizetben volt, majd ezt követően az ügyész távollátást indítványozott, ekkor azonban a gyanúsított már szabadlábon volt.

A bíróság elrendelte a távollátást, mégpedig 30 napra, előírta a rendőrségen történő jelentkezés kötelezettségét, azt, hogy a sértettel közvetlenül vagy közvetve nem léphet érintkezésbe, s pontosan és konkrétan megjelölte azt is, hogy mely lakóhelytől, munkahelytől és nevelési, oktatási, gyógykezelési, valamint vallásgyakorlási épülettől rendeli el a gyanúsított távollátását.

- 8.) Az ügyben a megalapozott gyanút garázdaság vétsége és súlyos testi sértés büntette miatt közölte a nyomozó hatóság olyan tényállás alapján, hogy a gyanúsított 2006. június 18-án a lakásukon bántalmazta az élettársát, vele hangosan veszekedett, szitkozódott, amely másokban megbotráncozást és riadalmat keltett, majd 2006. július 10-én ugyanebben a közös lakásban éjjel 2 óra 45 perc körüli időben a gyanúsított a sértettet az arcán két alkalommal ököllel megütötte, a sértett a lakásból az udvarra menekült, ahol a gyanúsított öt utolérte, a földre rántotta és fején két alkalommal megrúgta.

A bíróság által megállapított tényállás szerint a gyanúsított és az élettárs 9 hónapja élnek együtt a bántalmazás helyszínét képező lakásban, ezen időszak alatt a gyanúsított több alkalommal bántalmazta a sértettet, közöttük a hangos szóváltás rendszeres volt, a sértett a bántalmazások alkalmával különféle sérüléseket szenvedett azonban feljelentést egyik alkalommal sem tett.

Jelen esetben a gyanúsítottat a rendőrség őrizetbe vette, őrizetben volt az ülés napján is, s az ügyész távollátásra tett indítványt.

A bíróság a távollátást elrendelte, mégpedig 30 napra. Előírta a rendőrségen történő jelentkezést, kötelezte a gyanúsítottat a közös lakás elhagyá-

sára és onnan 30 napig történő távolmaradásra, s eltiltotta a sértettel történő közvetlen vagy közvetett érintkezéstől. Megjelölte konkrétan, hogy mely munkahelytől és egyéb intézménytől kell magát távol tartania a gyanúsítottnak. A gyanúsított egyébként több alkalommal volt büntetve, az utolsó büntetése összbüntetésként mint különös visszaesővel szemben kiszabott 7 évi és 3 hónap fegyházbüntetés volt, s a cselekményeit feltételes szabadság próbaideje alatt követte el.

- 9.) Az ügyben a sértett jogi képviselője terjesztett elő 2006. október 18-án a rendőrségen távoltartásra irányuló indítványt az ott ideiglenes szám alatt folyó eljárásban, s ebben kérte a távoltartás elrendelését. Az indítványban részletezte, hogy a sértett gyermektől, a gyermek által látogatott általános iskolától és az élettárstól rendelje el a bíróság a távoltartást. A rendőrség ezt az indítványt közvetlenül a bíróságnak küldte meg, ahol a bíróság hosszas felderítő munka eredményeképpen megállapította, hogy különböző számokon folyt eljárás ugyanazon a rendőrkapitányságon a sértett bejelentései alapján a gyanúsított ellen, s ezek a sértett és gyermeke sérelmére elkövetett bűncselekmények voltak. Azonban akkor, amikor a sértett jogi képviselője a távoltartási indítványt előterjesztette, akkor már egyetlen ilyen eljárás sem folyt a gyanúsított ellen. Erre tekintettel a bíróság megállapította, hogy mivel jelenleg nincs folyamatban lévő büntető eljárás a gyanúsított ellen a sértett és a gyermeke sérelmére elkövetett bűncselekmények miatt, így a sértett jogi képviselője által előterjesztett indítvány nem megalapozott, nincs meg a törvényi előfeltétele – a folyamatban lévő büntetőeljárás és a megalapozott gyanú közlése – a távoltartásnak így a nyilvánvaló alaptalanság miatt a bíróság nem is tartott ülést, hanem azon kívül elutasította az indítványt.

A sértett által tett korábbi bejelentésként kezeltek tartalma az volt, hogy a sértettet a volt élettársa rendszeresen fenyegette telefonon keresztül, különböző módon és formában zaklatta, ami a jelenleg hatályos büntető törvénykönyv szerint már bűncselekmény, mégpedig zaklatás, azonban amikor ez az eljárás folyt, akkor ez a cselekmény legfeljebb veszélyes fenyegetés szabálysértése lehetett. (Szabálysértés pedig nem alapoz meg távoltartást.)

- 10.) Az ügy két testvér közötti büntetőügy, az eljárás tárgya pedig zaklatás vétsége, minthogy ekkor már hatályban volt ez a törvényi tényállás.

Az ügy 2008. június 28-án kezdődött, amikor éjjel a rendőrség megjelent a sértettek lakásán, ahonnan zaklatásról érkezett bejelentés. A lakásban a sértett testvér és annak házastársa előadták a rendőrnek, hogy a sértett nő fiútestvére különböző módon zaklatja és fenyegeti őket, így többek között a nőtestvér munkahelyén is megjelenik és kinyírással fenyegeti őt. Ekkor a nőtestvér nyilatkozott, hogy zaklatás végett magánindítvánnyal kíván élni, s ezt a nyilatkozatát külön is megtette és aláírta.

2008. június 30-án, miután a zaklatás közzéadás bűncselekmény, a rend-

őrség elrendelte a nyomozást, feljelentőként a nőtestvért, feljelentettként pedig annak testvérét jelölve meg.

Ezt követően 2008. augusztus 23-án újabb bejelentés érkezett a rendőrségre, ahol is egy söröző tulajdonosa tett bejelentést azzal, hogy többször előfordult, hogy megjelent ott a fiútestvér, s olyan magatartást tanúsított az ott dolgozó lánytestvérével szemben, ami a söröző vendégeit is zavarta. Ez már olyan nagy mértékű volt, hogy a söröző tulajdonosa úgy döntött, hogy inkább bezárja a sörözőt és nem teszi ki magát és alkalmazottját a további zaklatásnak, mire a fiútestvér és annak felesége közölte, hogy ehhez nincs joga, nem hagyják el a helyiséget, addig maradnak, amíg akarnak, nem tilthatja ki őket onnan.

A helyszínre érkező rendőr meghallgatta a söröző tulajdonosának a feleségét, majd az ott kiszolgálóként dolgozó lánytestvért is s még több személyt. A rendőr intézkedése alatt a fiútestvér végig arrogáns, kötözködő magatartást tanúsított, majd miután a tulajdonos a sörözőt bezárta, akkor leült az épület előtti padra, és kijelentette, hogy „ki fog még nyitni ez a kocsmá és mi oda be fogunk menni”.

Amikor a fentebb részletezett körülmények között megindult a nyomozás, akkor a rendőrség tanúként hallgatta ki a feljelentést tevő nőtestvért, kioktatták az áldozatsegítés külön törvényben foglalt lehetőségére a 17/2007. (III. 13.) IRM-rendelet alapján. Majd folytatólagos kihallgatására is sor került, ahol a sértett előadta, „Kérem az eljáró hatóságot, hogy segítsenek abban, hogy a közelemben ne kerülhessen a testvérem, valamilyen távollátást kezdeményezzenek kettőnk között.” Ezt a kérelmét a sértett tanú úgy terjesztette elő, hogy távollátásra vonatkozó kioktatása nem volt, s mindez 2008. augusztus 25-én történt. Erre az indítványra intézkedés nem történt, hanem 2008. szeptember 2-án ismételt kihallgatták folytatólagosan a sértettet, aki kijelentette, hogy a korábban tett és jegyzőkönyvbe foglalt vallomását, valamint a korábban megtett távollátási kérelmét továbbra is fenntartja. Részletezte, hogy a távollátás terjedjen ki a sértett lakóhelyére és a munkahelyére pontosan megjelölve ezt utca, házszám szerint, s kérte azt is, hogy a távollátás terjedjen ki a személyes, illetve telefonos kapcsolattartásra is.

Ezt követően az ügyészség a bírósághoz 2008. szeptember 17-én érkezett indítványában a rendőrségen keletkezett nyomozati iratok egy példányát megküldte arra tekintettel, hogy a sértett a tanúkenti kihallgatása alkalmával távollátás kényszerintézkedés elrendelését indítványozta.

Az ügyész nyilatkozata a következő volt: „A sértett indítványával egyetértek, álláspontom szerint a távollátás kényszerintézkedés elrendelésének a Be. 138/A § (2) bekezdésében meghatározott általános és különös feltételei fennállnak. A nyomozási bíró ülésén nem kívánok részt venni. Az indítvány tárgyában való döntés meghozatalára a ... bíróság nyomozási bírója rendelkezik hatáskörrel és illetékességgel.”

Miután a fenti indítvány lényege az volt, hogy az ügyész önállóan nem

indítványozta a távollátás elrendelését, amikor is neki kellett volna gondoskodni az ülés megtartásának a feltételeiről, így a bíróság nyomozási bírójára hárult ez a feladat.

A nyomozási bíró 2008. szeptember 23-ra tűzte ki az ülés időpontját, s csak azért tudta ezt ezen a napon megtartani, mert a gyanúsítottat, a sértettet és az ügyészt is telefonon tudta értesíteni, s az ülésen megjelent mind a gyanúsított, mind a sértett (az ügyész részvétele nem volt kötelező). A sértett és a gyanúsított meghallgatása után a bíróság az ülésen elrendelte a távollátást 15 napi időtartamra, s a távollátást a sértett nőtestvértől, annak házastársától, valamint azok gyermekétől rendelte el, konkrétan megjelölve nevezettek lakóhelyét, munkahelyét, illetve a gyermekkorú személy iskoláját. Kimondta a felsorolt személyekkel való közvetlen vagy közvetett kapcsolattartás valamennyi formájának a tilalmát. A határozatot ki kellett, hogy adja az ügyésznek, minthogy az ügyész az ülésen nem volt jelen, meg kellett várni az ügyész nyilatkozatát – miután a kézbesítésről számított három napon belül jelenthetett be fellebbezést. Amikor 2006. szeptember 26-án beérkezett az ügyész nyilatkozata, hogy nem fellebbez, a bíró felterjesztette az iratokat a másodfokú bíróságra, minthogy a gyanúsított egyébként fellebbezte a végzést. A másodfokú bíróság 2008. október 8-án hozta meg az elsőfokú határozatot helybenhagyó végzését.

A 15 napi távollátás 2008. október 8-ig tartott, kezdő időpontja az ülés napja, amikor is a bíróság a határozatát meghozta, azaz 2008. szeptember 23 volt. A végzés fellebbezésre tekintet nélkül végrehajtható volt, s a sértett nőtestvér előadta, hogy már az ülés napján tovább zaklatta és fenyegette a testvére, s 2008. október 6-án már előadta a rendőrségen, hogy kéri a hatóságot, segítsen a további távollátásban.

Ekkor kezdődött minden előlről, a rendőrség megküldte az ügyészségnek az iratokat, majd az ügyészség az iratokat azzal az indítvánnyal továbbította a bírósághoz, hogy maga is indítványozta, hogy a nyomozási bíró rendeljen el a gyanúsítottal szemben távollátást az előző végzésben foglalt tartalommal.

Tekintettel arra, hogy most már az ügyész maga is indítványozta a távollátást, így ő gondoskodott arról, hogy az ülésről az arra jogosultak értesítése megtörténjen, így a bíróság 2008. október 18-án ülést tartott az ügyben.

Az ülésen a gyanúsított és a sértett is megjelent, s a bíróság elrendelte a távollátást immár 30 napban, s ugyanolyan tartalommal, mint az előző végzésben.

A határozat indokolásában a sértettet nem tekintette önálló indítványozónak, holott az volt, s éppen az ő indítványa nyomán indult meg az újabb eljárás.

Szükséges kiemelni az ügyből azt is, hogy bár 2008. június 30-án el lett rendelve az ügyben a nyomozás, 2008. augusztus 6-án került sor a gyanúsított kihallgatására, a megalapozott gyanú közlésére, azaz ezt követően

nyílt meg csak a távortartás lehetősége, majd a fenti előzmények után szeptember 23-ra tudott csak megszületni a távortartó határozat. 3 hónap telt el a rendőri intézkedés és a feljelentés megtételétől a távortartó határozatig.

- 11.) Az ügyben a feljelentő a három kiskorú gyermek édesanyja volt, s az ügy 3 rendbeli kiskorú veszélyeztetésének büntette miatt indult, a megalapozott gyanút a gyanúsítottal ezen bűncselekmény miatt közölték.

A feljelentő 2006. október 20-án kérte a gyermekei és saját védelmében, hogy a bíróság kötelezze a gyanúsítottat az eddigi közös lakásuk elhagyására, azaz távortartásra irányuló indítványt terjesztett elő, úgy, hogy erre egyébként őt a hatóság nem oktatta ki.

A rendőrség az iratokat az ügyésznek továbbította, s az ügyész a fenti indítványt és az iratokat saját indítvány nélkül továbbította a bíróságnak, azaz lényegében a „postás” szerepét töltötte be.

A bíróságnak magának kellett gondoskodni az ülés megtartásáról, (miután nem az ügyész volt az indítványozó) s 2006. november 8-án tartott ülést. Az elutasító határozat megállapította, hogy „bár a fenti súlyos bűncselekmény gyanúja megállapítható, annak megalapozottsága kétséges”. Ezt ugyanakkor nem indokolta meg, s úgyszintén azt sem, hogy miért nem állapítható meg a távortartás feltételeinek a fennállása. Ezen végzést megfellebbezte a sértett, sőt az ügyész is, a másodfokú bíróság azonban helybenhagyta a határozatot, aminek az indokolása annyit tartalmazott, hogy „a perorvoslatok alaptalanok, az elsőfokú bíróság végzése törvényes és annak indokolása mindenben helytálló”.

- 12.) Az ügynek négy sértettje volt, három gyermekkorú és egy fiatalkorú. A gyanúsítottal a megalapozott gyanút 4 rendbeli kiskorú veszélyeztetésének büntette miatt közölték, s eszerint a gyanúsított hosszabb ideje rendszeresen alkoholizáló életmódot folytat, gyakran leittasodik, feleségével és gyermekeivel szemben mind a négy gyermek vonatkozásában agresszív magatartást tanúsít, őket több ízben bántalmazta, agresszív magatartásával a gyermekek egészségét és erkölcsi fejlődését veszélyeztette. Emiatt a gyámhatóság mind a négy kiskorú gyermek védelembe vételét rendelte el.

Az ügyben a fiatalkorú sértett kérte a távortartás elrendelését és külön kérte ezt az ő törvényes képviselője, az ügyben korábban kirendelt eseti gondnok is.

Az ügyész nem hogy nem terjesztett elő távortartási indítványt, hanem nem is nyilatkozott, így a bíróság csak az egyik gyermek, nevezetesen a távortartási kérelmet előterjesztő fiatalkorú sértett vonatkozásában rendelte el a távortartást. A bíróság a távortartást 30 napig rendelte el a fiatalkorú sértettől és annak lakóhelyétől, az általa látogatott pontosan megjelölt iskolától, továbbá előírta azt, hogy a gyanúsított a fiatalkorú sértettel sem közvetlenül, sem közvetve nem léphet érintkezésbe, és minden hét hétfői és csütörtöki

napján a nyomozást végző rendőrségen az osztályvezető által kijelölt rendőr-nél jelentkezni köteles.

Az ügyben megállapítható volt az is, hogy a volt közös lakást mind a gyanúsított, mind pedig a négy kiskorú elhagyta, a gyanúsított az édesanyjával él együtt, az anya a gyerekeivel albérletben, azonban az nem került kimondásra, hogy a közös lakástól is köteles a gyanúsított magát távol tartani, s ezáltal lehetősége lett volna a sértetteknek ide visszaköltözni.

Ugyanebben az ügyben még egyszer elrendeltek távoltartást 30 napra, sőt a távoltartás szabályainak megszegése miatt 50.000,- forint rendbírság is kiszabásra került.

13.) A súlyos testi sértés bűntette miatt folyamatban lévő büntetőügyben a sértett terjesztette elő az indítványát a távoltartásra, az ügyész nyilatkozat nélkül továbbította azt a bíróságra, s a bíróság kitűzte az ülés határnapját. Az ülésen a sértett nem jelent meg, telefonon közölte, hogy a férjével megbeszélte a dolgot és az indítványát visszavonja.

14.) A közúti veszélyeztetés bűntette miatt folyamatban lévő büntetőügyben megállapítható volt, hogy a gyanúsított a sértett sérelmére korábban több bűncselekményt és szabálysértést követett el, több eljárás folyt ellene és született ítélet garázdaság, rongálás és testi sértés bűncselekménye, valamint garázdaság és veszélyes fenyegetés szabálysértése miatt.

A sértett 2006. július 10-én terjesztette elő a távoltartásra irányuló kérelmét, s abban a bíróság 2006. szeptember 19-én döntött. A sértett a kérelmét úgy terjesztette elő, hogy kiiktatva a távoltartás lehetőségére nem volt, de nyilván tudott arról, hogy ezen jogintézmény már hatályos. Az ügyész 2006. július 19-én vádat emelt a vádlott ellen, és mellékelte a sértett távoltartási kérelmét, indítványt azonban nem tett.

A bíróság előkészítő ülést tartott az ügyben (minthogy ez az ügy már vádirat benyújtása utáni ügy volt, szemben az összes többi előzővel, amely vádirat benyújtása előtti volt) s az előkészítő ülést 2006. szeptember 19-re tűzte ki.

Ezen elutasította a sértett kérelmét azzal az indokolással, hogy 2006. július 4 óta a sértettel nem lépett érintkezésbe a volt férje, a lakásánál és a munkahelyénél nem kereste, így „annak elrendelése jelen pillanatban nem indokolt”. Ezt a végzést a sértett megfellebbezte, s a másodfokú bíróság az elutasító végzést helybenhagyta. A határozatok megállapították, hogy a fentebb megjelölt bűncselekmények és szabálysértések sértettje a jelen ügy sértettje volt, azaz a gyanúsított felesége, s megállapították azt is, hogy a közúti veszélyeztetést is a feleség sérelmére követte el, s folyik még egy eljárás a gyanúsítottal szemben, amelynek a sértettje ugyancsak a jelen ügy sértettje, azaz a gyanúsított felesége.

15.) Az ügyben a sértett azért tett feljelentést, mert a feljelentett, azaz a sértett

házasátarsa, akivel válófélben vannak bántalmazta őt. A tényállás szerint, amikor a feljelentő 2006. október 26-án a feljelentetthez ment a közös gyermekükért, akkor a feljelentett rátamadt, karját, kezét szorongatta, a lábát megrúgta, a haját tépte, majd egy rúgással és lökessel a gyermekkel együtt kilökte az utcára úgy, hogy a gyermek a kezében volt. A sértett a sérülésekről látéletet vetetett fel. Előadta azt is, hogy egyébként a feljelentett naponta telefonon zaklatja, követi és életveszélyesen megfenyegette többször is. A gyermeket elviszi az óvodából, a lakóhelyét meg akarja változtatni. A gyermekekre rossz hatással vannak az események.

A magánvadás eljárásban a bíróság az iratokat az ügyésznek küldte meg azzal, hogy olyan bűncselekmény látszik fennforogni (könnyű testi sérítés vétsége helyett kiskorú veszélyeztetése), amely miatt az ügyész képviseli a vádat.

Az ügyészség ugyanezen a napon elrendelte a nyomozást kiskorú veszélyeztetésének büntette és más bűncselekmények miatt, s ugyanakkor a bíróság nyomozási bírójának azt indítványozta, hogy a távollartási indítványt utasítsa el a bíróság, mert annak a feltételei nem állnak fenn. Ekkor a bíróság ülést tartott, és megállapította, hogy miután a gyanúsított kihallgatása az egyébként már elrendelt nyomozás során ezidáig nem történt meg, azaz a megalapozott gyanú közlésére még nem került sor, így törvényi előfeltétel hiányában nem dönthet a távollartás felől.

- 16.) A sértett a távollartási kérelmét a bíróságon nyújtotta be, s előadta, hogy a volt férje vele szemben ittas állapotban agresszív, ittasága napi rendszerességgel fennáll, és jelenleg is fennáll, állandóan zaklatja őt, nem hajlandó tudomásul venni a bíróság ítéletét, hogy a közös lakás megosztása hogy történt meg.

A bíróság nyomozási bírója felhívta a sértettet, hogy jelölje meg, a volt férjével szemben mely büntető eljárásban milyen bűncselekmény miatt indítványozza a távollartás elrendelését, majd miután megállapította, hogy a volt férj ellen sem közvadás, sem magánvadás eljárás nincs folyamatban, így ilyen kényszerintézkedésre nem kerülhet sor és a távollartási kérelmet elutasította.

- 17.) A büntető eljárás szemérem elleni erőszak és személyi szabadság megsértésének büntette miatt folyt a gyanúsított ellen a 2006. október 18-án elkövetett cselekmények miatt.

A sértett jogi képviselője útján 2006. október 26-án terjesztette elő a távollartási kérelmét, amelyet az ügyész nyilatkozat nélkül küldött meg a bíróságnak, azaz a „postás” szerepét töltötte be. A bíróságnak magának kellett gondoskodni az ülés megtartásának feltételeiről, amelyre 2006. november 22-én került sor. Az ülés eredményeképpen a bíróság elrendelte a távollartást 30 napra.

Annak ellenére, hogy az ügyész nem nyilatkozott az ügyben, az ülésen mégis részt vett, majd amikor a nyomozási bíró a gyanúsítottat és a sértettet is meghallgatta, akkor már az ügyész is azt indítványozta, hogy „a sértett indítványának a bíróság adjon helyt”.

A bíróság a gyanúsítottat a közös lakás elhagyására kötelezte, és a visszatérés tilalmára 30 napig, valamint kimondta azt, hogy a sértettet annak beleegyezése nélkül 20 méteres távolságnál közelebb nem közelíthet meg.

A bíróság a határozatában megállapította, hogy az eljárás tárgyát képező cselekményen túlmenően a gyanúsított más alkalommal is követett már el erőszakos cselekményt a sértettel szemben, a jelen eljárás tárgyát képező bűncselekményeket követően pedig a sértett gyermekével együtt egy más helyiségbe menekült, és jelenleg is ott tartózkodik. A gyermek azonban szeretne visszaköltözni a korábbi lakásukba, minthogy ahhoz a gyerek iskolája közel van, s nem egy másik községben, illetve városban.

- 18.) A büntető eljárás kiskorú veszélyeztetésének büntette, súlyos testi sértés bűntettének kísérlete és magánlaksértés vétsége miatt folyt a gyanúsított ellen, akit a rendőrség őrizetbe vett, majd ezt követően az ügyész távoltartásra tett indítványt. Miután az ügyész volt az indítványozó, ő gondoskodott az ülés megtartásának feltételeiről, így 2006. november 24-én már megszülethetett a távoltartó határozat. A megállapított tényállás szerint a gyanúsított és a sértett házassága megromlott, 2006. júliusában a sértett válókeresetet nyújtott be a bíróságon, ezt követően a gyanúsított több alkalommal ittas állapotban bántalmazta a sértettet, így 2006. augusztus 15-én, 2006. október 15-én és 2006. november 14-én is.

2006. augusztus 15-én a feleségét tenyérrrel el kezdte ütlegelni testszerte, többször bele is rúgott úgy, hogy a sértett a nyitott ajtón keresztül kiesett a ház teraszára, a bántalmazást látta a gyermekük is, aki a történetek miatt sírógörcsöt kapott.

Az ittas állapotban lévő gyanúsított 2006. októbert 15-én ugyancsak bántalmazta a feleségét, a földre teperte, a lábára ráült, kezét lefogta és térdével az arcát megrúgta. A sértett szájából, orrából vér folyt, miközben a gyanúsított fojtogatta, és közben szidalmazta is. Eközben a kislányuk felébredt és sírni kezdett.

2006. november 14-én a gyanúsított a kocsmában játékgépezett, a felesége érte ment, hogy ne költse el az összes pénzüket, ekkor a vádlott oda lépett a felesége elé, és lefejelte őt. A sértett szája felrepedt a bántalmazásnak a helyszínen lévő kocsmáros vetett véget. Valamennyi bántalmazásról másnap látlelet készült, a sérülések 8 napon belül gyógyultak, azonban a lefejeléskori bántalmazás alkalmas volt 8 napon túli sérülés okozására is.

- 19.) A 2 rendbeli személyes szabadság megsértésének büntette miatt indult büntetőügyben az ügyészség 2006. november 9-én emelt vádat a vádlottal szemben. Ez az ügy már folyamatban volt a nyomozási szakban, amikor

a sértett 2006. október 11-én feljelentést tett a volt férjével szemben azért, mert ezen a napon megfenyegette őt a férje arra az esetre, ha nem úgy fog beszélni az ügyben, hogy az neki jó legyen. Ezen feljelentésben a sértett indítványozta a volt férjével szemben a távoltartás elrendelését lakása, valamint munkahelye vonatkozásában. Ezen feljelentés alapján újabb büntetőügy indult a gyanúsítottal szemben, büntetőügyben elkövetett hatósági eljárás akadályozásának büntette miatt, s az ügyészség a távoltartási indítványt csak 2006. november 20-án küldte meg a bíróság részére, úgy, hogy nem nyilatkozott, azaz a „postás” szerepét töltötte be. Miután nem az ügyész volt az indítványozó, így a bíróságnak kellett gondoskodni az ülés megtartása feltételeiről, s 2006. december 7-én tartotta azt meg, s rendelte el a távoltartást 30 napi időtartamra. A gyanúsítottat kötelezte, hogy minden hét pénteki napján a rendőrségen köteles jelentkezni, s a vádlott köteles magát távol tartani a volt felesége lakásától, munkahelyétől (pontosan megjelölve ezeket), s tartózkodni köteles attól, hogy volt feleségével akár közvetlenül, akár telefonon a kapcsolatot felvegye.

- 20.) A gyanúsítottal szemben szabálysértési eljárás folyt veszélyes fenyegetés szabálysértése miatt, ahol is a feljelentést a rendőrség tette meg, s az ügy sértettje a gyanúsított felesége volt. A szabálysértés miatt a bíróság figyelemztetést alkalmazott, határozata 2006. február 28-án kelt.

2006. szeptember 7-én ugyanazon sértett és elkövető között immár könnyű testi sértés vétsége miatt folyt az eljárás, amely eljárás során a sértett feleség elmondta, hogy időközben elváltak, s ő továbbra is az anyaszállón lakik a gyerekekkel együtt, miután a férje magatartása folytán el kellett otthonról költözni. Amikor a bíróság ezt az ügyet tárgyalta, már hatályban volt a távoltartásra vonatkozó rendelkezés, amelyről a bíróság hivatalból nem határozhatott volna, csak a sértett indítványára, az ő kioktatása azonban erre nem történt meg. A bíróság könnyű testi sértés vétsége miatt 2 év próbára bocsátotta a vádlottat és elrendelte a pártfogó felügyeletét, magatartási szabályként előírta, hogy pszichiátriai gyógykezelésnek vesse magát alá a kezelőorvos által meghatározott módon és időtartamban. Tényállásként megállapította, hogy a vádlott kóros elmeállapotú, beszámítása súlyos fokban korlátozott, a cselekményét pedig úgy követte el, hogy a volt feleségét hangosan szidalmazta, majd egy alkalommal combon rúgta és egy alkalommal tenyérrrel tarkón ütötte 8 napon belüli gyógytartammal.

Az ítélet kihirdetése után a vádlott és a magánvádló sem jelentettek be az ítélet ellen fellebbezést, azonban a vádlott úgy nyilatkozott, hogy „ki fogom nyírni az asszonyt, felakasztom, mert ő csinálta nekem az egészet, ha kell, akár 10 évet is leülök, de nekem nincs is ennyi pénzem. El akarja tőlem tiltani a gyerekeket is, de ez nem fog neki sikerülni”.

Ezen büntetőügy tárgyalása közben kiderült az is, hogy a vádlott ellen

nyomozás folyik kiskorú veszélyeztetése miatt, így amikor a vádlott a fenti nyilatkozatot megtette, akkor a bíró jelzéssel élt az ügyészség felé, jelezte a vádlott veszélyeztető magatartását, különös tekintettel a fentebb szó szerint idézettekre.

Ekkor az ügyész bekérte az iratokat, azokat átvizsgálta, s miután indokoltnak találta a távoltartás elrendelésére vonatkozó indítványa megtételét, észlelte azonban, hogy még nem történt meg a gyanúsítottal a megalapozott gyanú közlése és a gyanúsítottkénti kihallgatása. Az ezt követő utasítására került sor a megalapozott gyanú közlésére, a gyanúsított kihallgatására, s utána az ügyész azonnal benyújtotta a távoltartásra vonatkozó indítványát. Ilyen előzmények után hozta meg a bíróság a kiskorú veszélyeztetése miatt indult büntetőügyben a vádirat benyújtása előtt a nyomozási bírói eljárásban 2006. december 13-án a döntését, amellyel 30 napi időtartamra elrendelte a gyanúsított távoltartását az 1994-ben, az 1995-ben és a 2001-ben született gyermekeitől, valamint a volt házastársától. Magatartási szabályként előírta, hogy a fent megjelölt személyektől az általuk használt családok átmeneti otthonától, mint lakástól, az általuk rendszeresen látogatott általános iskolától, esélypedagógiai központtól és óvodától (valamennyi pontosan címmel megjelölve) tartsa távol magát. A távoltartást elrendelő bírósági határozat megállapította, hogy azért indult a vádlott ellen eljárás 3 rendbeli kiskorú veszélyeztetésének büntette miatt, mert a 2005. október 15-ét megelőző másfél évben több alkalommal kiskorú gyermekei szeme láttára bántalmazta a feleségét, aki a bántalmazások következtében 8 napon belül gyógyuló sérüléseket szenvedett. Megállapította a határozat azt is, hogy ebben az időszakban a kiskorú gyermekeit is rendszeresen bántalmazta. A vádlott egyébként büntetett előéletű volt, s az elítélései között súlyos testi sértés büntette is szerepelt.

- 21.) Az ügyben a büntető eljárás zaklatás és zsarolás vétsége miatt indult, s az ügy sértettje távoltartásra irányuló indítványt terjesztett elő. A nyomozó hatóság az iratokat úgy küldte meg az ügyészségnek, hogy előterjesztést tett a sértett indítványa alapján távoltartás elrendelésére. Az ügyészség az iratokat úgy küldte meg a bíróság nyomozási bírójának, hogy „...sértett indítványával egyetértek, a kérelmet elbíráló ülésen nem kívánok részt venni”.

Miután azonban az ügyész önálló indítványt nem terjesztett elő, így a bíróságnak kellett gondoskodni az ülés megtarthatóságáról. A bíróság 2008. július 21-én csak azért tudta az ülést megtartani, mert a nyomozási bíró felvette a kapcsolatot a nyomozást végző rendőrség előadójával, megkérte őt, hogy a sértettet értesítse az ülés időpontjáról, s miután a bíró a védőt telefonon nem tudta értesíteni, így ugyancsak a rendőrt kérte meg a védő értesítéséről is. Ennek az volt az előzménye, hogy a bíró megpróbálta telefonon elérni a gyanúsítottat, ez azonban eredményre nem vezetett. Megjegyezzük, hogy a bíróság először 2008. július 21-re tűzte ki az ülést, s

amikor látszott, hogy nem sikerül telefonon értesíteni az arra jogosultakat, akkor a bíróság 2008. július 22-re tűzte át az ülés időpontját. Majd amikor azt július 22-én sem sikerült megtartani, akkor július 23-ra, ekkorra ugyanis telefonon már mind az ügyész, mind a védő, mind a gyanúsított, mind a sértett szabályszerű értesítése megtörténhetett. Ekkor a bíróság elrendelte a távollattartást 30 napi időtartamra a sértettől, annak a lakásától, az általa rendszeresen látogatott munkahelytől és a sértett édesapja kezelésének a helyétől.

- 22.) A sértett sérelmére 2008. március 19-én elkövetett cselekmény miatt 2008. március 21-én tett feljelentést a rendőrségen, ahol magánlakásértés vétsége és könnyű testi sértés vétségének megalapozott gyanúja miatt nyomozás indult. A sértett 2008. március 28-án távollattartás elrendelésére irányuló kérelmet terjesztett elő, amelyet a nyomozási bíró elutasított, minthogy a gyanúsított meghallgatására, az alapos gyanú közlésére addig nem került sor.

2008. április 2-án megtörtént a gyanúsítottal a megalapozott gyanú közlése, s ezt követően 2008. április 15-én a sértett ismét kérte a távollattartás elrendelését. A megalapozott gyanú az volt, hogy 2008. március 19-én este az otthonában a gyermeke előtt többször megütötte a gyanúsított a sértettet, fenyegette, illetlen szavakkal illette, így a sértett az esetleges bántalmaktól, sérelmektől, a visszatérő dühkitörésektől kérte családja és maga védelmében a távollattartás elrendelését.

A bíróság a kérelmet elutasította, az indokolás szerint a büntetlen előéletű „rendezett családi körülmények között” élő gyanúsítottal szemben az ellene indult büntető eljárás is önmagában elegendő visszatartó erőt jelent a nyomozás időtartamára.

- 23.) Az ügyben a sértett az ügyészséghez benyújtott kérelmében indítványozta a volt férje vonatkozásában a távollattartás elrendelését. Kérelmében előadta, hogy a volt férje folyamatosan zaklatja, veréssel, verőlegények segítségével fenyegetőzik. Napi rendszerességgel kell rendőri segítséget kérnie, a rendőrök jelenlétében azzal fenyegeti, hogy rágyújtja a házat. Az ügyészség a kérelmet úgy továbbította a bírósághoz, hogy annak elutasítását indítványozta, figyelemmel arra, hogy a kérelem előterjesztésekor a rendőrségen az asszony sérelmére elkövetett bűncselekmény miatt nem volt folyamatban büntetőeljárás. A bíróság az ügyészség 2008. március 14-én kelt feljegyzéséből megállapította, hogy önbíráskodás büntetének kísérlete miatt ismeretlen tettséggel szemben ugyanezen a napon elrendelte a nyomozást, amelynek lefolytatásával az X rendőrkapitányságot bízta meg azzal, hogy a nyomozást 2008. május 14. napjáig kell foganatosítani. Mindezek után a bíróság megállapította, hogy miután a sértett sérelmére elkövetett bűncselekmény miatt nem volt folyamatban büntető eljárás, illetőleg a nyomozás elrendelését követően is az ismeretlen elkövetővel szemben történt, így a megalapozott

gyanú közlésére még nem került sor, amely a terheltté válás egyik feltétele, s így törvényi előfeltétel hiányában a kérelmet el kellett utasítani.

24.) 2007. november 8-án érkezett a nyomozási bíróhoz az ügyészség azon indítványa, hogy a kiskorú veszélyeztetésének büntette miatt folyamatban lévő büntetőügyben a gyanúsított távollartását rendelje el a bíróság a gyanúsított élettársa és két gyermeke vonatkozásában. Az indítvány pontosan meghatározta, hogy milyen intézményektől, illetve lakóhelytől történjen a távollartás. Miután ebben az esetben az ügyész gondoskodott az ülés megtarthatósága feltételéről, a bíróság 2007. november 12. napján ülést tartott, s ezen 30 napi időtartamra elrendelte a gyanúsított távollartását az ügyész által indítványozott módon. A határozat tényállása szerint a rendőrség által közölt alapos gyanú az volt, hogy 2007. augusztus 16. napját megelőző legalább 5 éven keresztül hetente több alkalommal, legtöbbször ittas állapotban volt élettársát a közös lakóhelyükön két közös kiskorú gyermekük jelenlétében tetteleg bántalmazta, ennek során a gyermekek jelenlétében az élettársát tenyérrrel, illetve ököllel arcul ütötte, kezét szorította, fojtogatta, a berendezési tárgyakat széttörte, kiabált és azzal fenyegetőzött, hogy megöli őt, és a családjára gyújtja a házat. A gyanúsított e cselekményével súlyosan veszélyeztette gyermekei érzelmi fejlődését, akik mindketten 12 év alattiak voltak.

25.) A könnyű testi sértés vétsége miatt folyamatban lévő büntetőügyben a sértett a rendőrségen kérte a távollartás elrendelését, amelyet a rendőrség továbbított az ügyészségre, s az ügyészség azt az iratokkal együtt indítvány nélkül megküldte a bíróságra.

Az ügyben végül nem született döntés, mert a kérelmező visszavonta a kérelmet azzal, hogyha a bíróság elrendelné a távollartást, akkor nem lenne a fiának hova mennie.

26.) A sértett a volt férje ellen egyenesen a bírósághoz címzett kérelmében távollartás elrendelését kérte, azért, mert amikor nevezett a városba jön, akkor a volt közös lakásban tartózkodik, fenyegetőzik, az ő és a barátja életére tör, a volt közös lakásból kijelentkezni nem akar, s a volt férjrel szemben volt már eljárás veszélyes fenyegetés szabálysértése és súlyos testi sértés büntetének kísérlete miatt is.

Ezt követően a bíróság felhívta a sértettet arra, hogy jelölje meg, hogy a sérelmére elkövetett bűncselekmények miatt jelenleg mely hatóságnál, milyen számon (rendőrség, bíróság) van eljárás folyamatban.

Ezt követően a bíróság a sértett kérelmét elutasította azzal az indoklással, hogy jelenleg nem folyik a megjelölt személy ellen büntetőeljárás, ami előfeltétele lenne a kérelem teljesítésének.

- 27.) A sértett lényegében a zaklatás törvényi tényállásába ütköző cselekmény miatt terjesztett elő távoltartási kérelmet egyenesen a bíróságon, minthogy azonban ekkor még nem létezett ez a törvényi tényállás, de egyébként sem volt folyamatban büntető eljárás, így a bíróság a kérelmet elutasította.
- 28.) A rendőrség a bíróság nyomozási bírójának távoltartás elrendelésére irányuló indítványt nyújtott be a súlyos testi sértés büntettének kísérlete miatt folyó büntetőügyben. A cselekmény nem családon belüli erőszak, hanem két, évek óta haragos viszonyban álló személy konfliktusa nyomán indult ügy volt. A rendőrség indítványának az előzménye az volt, hogy a sértett meghatalmazott jogi képviselője a rendőrségnek megtette a távoltartási indítványát, a rendőrség pedig a fenti tartalommal önálló indítványt terjesztett elő. A bíróság ezt követően nyilatkoztatta az ügyészt, hogy kíván-e indítványt tenni, aki nem tett, végül a bíróság megállapította, hogy mivel önálló sértetti indítvány nem érkezett az ügyben, így az eljárást megszüntette.

Modell-törvény¹

... évi ... törvény a családon belüli erőszak elkövetőivel szemben alkalmazható távoltartásról

Az Országgyűlés az élethez, testi épséghez és méltósághoz minden embert megillető alapvető emberi jogok védelmében, összhangban a nemzetközi emberi jogi egyezményekkel és Magyarország Alkotmányával, és elismerve a bántalmazással szembeni védelmi jogát és kötelezettségét, az alábbi törvényt alkotja:

I. Fejezet

Értelmező rendelkezések

1. §

(1) A családon belüli erőszak a társadalmi biztonságot és a családok megfelelő működését veszélyeztető magatartások összessége, így a vele szembeni védelem az állam és a hatóságok feladata és kötelessége.

2. §

(2) A családon belüli erőszak az alábbi kötelékben levő személyek sérelmére, a vele ilyen kapcsolatban álló személy (bántalmazó) részéről elkövetett erőszak:

- a) a Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvény (Ptk.) 685. §-ának
- b) pontja szerinti hozzátartozó,
- b) volt házastárs vagy volt élettárs,
- c) együttélés nélkül bensőséges kapcsolatban álló személy e kapcsolat fennállása alatt vagy az ilyen kapcsolat megszakadása után ,
- d) bensőséges kapcsolat kialakítására törekvő, de a másik fél részéről elutasított személy,
- e) gyámság vagy gondnokság alá tartozó személy,
- f) közös háztartásban rendszeresen illetve időszakonként együttélő más személy (továbbiakban együtt: bántalmazott)

3. §

(1) A családon belüli erőszak a 2§-ban meghatározott személyek sérelmére, rájuk tekintettel harmadik személyre, állatra, dologra irányuló rendszeres, ismétlődő jellegű érzelmi, fizikai, szóbeli, gazdasági vagy szexuális erőszak, melynek tipikus áldozatai a nők és a gyermekek, és amelyben az elkövető szándéka a másik

¹ Ez a Modell-törvény a távoltartást szabályozó amerikai Duluth-modell törvény, a családon belüli erőszak elleni védelemről szóló osztrák törvény, valamint az ENSZ CEDAW Bizottságának a családon belüli erőszakkal szembeni fellépésre vonatkozó jogalkotási modellje alapján készült 2008-ban. (dr. Spronz Júlia [Patent Egyesület] – Wirth Judit [NANE Egyesület]) A modellt a jogalkotási folyamat előmozdítása érdekében a szerzők 2008-ban átadták az SZDSZ, a Szociális és Munkaügyi Minisztérium, valamint az Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium képviselőinek.

ember feletti hatalom megszerzésére, megtartására, illetve az erőszak az ilyen hatalmi helyzet megkérdőjelezésének megtorlására irányul, vagy ezeket eredményezi. A családon belüli erőszak során az erőszakra, vagy az erőszak által elérni kívánt célra irányuló szándék lehet kifejezett, azonban az elért eredményből következtethető is. Így erőszaknak minősül különösen a

- a) tetteges bántalmazás annak legenyhébb formájában is
- b) tetteges bántalmazással való, a 4.§-ban meghatározott fenyegetés
- c) nemi önrendelkezési jog megsértése
- d) nemi önrendelkezési jog megsértésével való, a 4.§-ban meghatározott fenyegetés
- e) személyi szabadságtól való megfosztás, vagy a bántalmazott bármely egyéb módon történő kényszerítése arra, hogy valamit tegyen, ne tegyen, vagy eltűrjön
- f) az 5.§ szerint meghatározott zaklatás
- g) az emberi méltóság vagy becsület rendszeres illetve súlyos megsértése
- h) a közös vagy saját gazdasági javakhoz való hozzáférés korlátozása, ellehetlenítése.

4. §

(2) E törvény alkalmazásában fenyegetés az olyan súlyos hátrány kilátásba helyezése, amely a bántalmazottban félelmet kelt, illetve félelemben tartotta/tartja.

5. §

(3) E törvény alkalmazásában zaklatás más életének nem kívánt módon rendszeresen, tartósan vagy súlyosan történő megzavarása, mely során a zaklató más személy akarata ellenére kommunikációs, telekommunikációs vagy egyéb adatátviteli eszköz útján személyesen vagy harmadik személyen keresztül vele kapcsolatot teremteni próbál, ellene alaptalan eljárásokat indít, nevével, adataival visszaél, vagy egyéb cselekményt követ el, ami a zaklatott személy életminőségének romlásához vezet.

II. Fejezet

Ideiglenes távollartó határozat

6. §

Az ideiglenes távollartó határozat olyan közigazgatási határozat, amelynek alapján a bántalmazó köteles a bántalmazottal közösen használt ingatlant a használat jogcímétől függetlenül elhagyni, és onnan az ideiglenes távollartó határozatban meghatározott ideig távol maradni.

7. §

Az ideiglenes távollartó határozat hatálya alatt álló bántalmazó köteles magát

távol tartani a bántalmazottól, illetve a határozatban megjelölt más személytől, e személy vagy személyek lakó- és munkahelyétől, az e személy(ek) által látogatott nevelési és nevelési-oktatási intézménytől, gyógykezelés céljából rendszeresen látogatott egészségügyi intézménytől, vallásgyakorlása során rendszeresen látogatott épülettől, és egyéb, általuk rendszeresen látogatott intézménytől. A bántalmazó köteles tartózkodni attól, hogy közvetlenül vagy közvetve (telefonon, levélben, e-mailben vagy más módon) a bántalmazottal, illetve a határozatban megjelölt más személy(ek)kel érintkezésbe lépjen, ő(ke)t zaklassa vagy zavarja. Ezeket a tilalmakat a határozatban együttesen vagy külön-külön is elő lehet írni.

8. §

Az ideiglenes távoltartó határozat a bántalmazó más jogszabály alapján fennálló tartási, valamint a közös lakás fenntartására vonatkozó fizetési kötelezettségeit nem érinti.

9. §

(1) Az ideiglenes távoltartó határozat a távoltartás időtartamát tíz napban állapítja meg, amelyet a rendőrség kérelemre vagy hivatalból további húsz nappal meghosszabbít, ha a bántalmazó magatartása vagy életvitеле alapján a családon belüli erőszak folytatásának veszélye megalapozottan feltehető.

(2) Megalapozottan feltehető a családon belüli erőszak folytatása különösen, amikor a távoltartott zaklatja a bántalmazotta(ka)t. Ha a bántalmazott az ideiglenes távoltartás hatálya alatt a bíróságnál kezdeményezi távoltartó határozat meghozatalát, a meghosszabbításra a 26. § rendelkezései az irányadók.

10. §

(1) Az ideiglenes távoltartó határozat hatálya alatt álló bántalmazó elhelyezéséről maga köteles gondoskodni. Az ideiglenes távoltartó határozatot kiadó hatóság a bántalmazó számára köteles átadni a bántalmazó tartózkodási helyéhez közel eső hajléktalan személyeket ellátó intézmények, illetve egyéb szálláslehetőségek listáját.

(2) A bántalmazó köteles az ideiglenes távoltartás időtartama alatt igénybe vett szállásának címét, telefonszámát, idézési címét a hatóságnak megadni, annak érdekében, hogy a távoltartás hatálya alatt született hivatalos iratokat a számára kézbesíteni tudják. Amennyiben a bántalmazó nem ad meg ilyen címet, az iratokat további kézbesítés megkísérlése nélkül kihirdetésükkel kézbesítettnek kell tekinteni mindaddig, amíg az elkövető nem szolgáltatót kézbesítési címet; erről az elkövetőt tájékoztatni kell. A tartózkodási hely megváltoztatását a bántalmazó köteles a rendőrséggel haladéktalanul közölni.

(3) A bántalmazó részére megküldött iratok kézbesítésére a Polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény 99§-a az irányadó.

11. §

(1) Az ideiglenes távollattartó rendelkezéssel kapcsolatos eljárás a rendőrség hatáskörébe tartozik. A családon belüli erőszak miatti ideiglenes távollattartó határozattal kapcsolatos eljárásra a Rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. törvény, valamint a Rendőrség Szolgálati Szabályzatáról szóló 62/2007. (XII. 23.) IRM rendelet vonatkozó rendelkezései az irányadók, azzal, hogy a részletes eljárást az Igazságügyi és Rendészeti Miniszter önálló rendeletben szabályozza.

(2) Családon belüli erőszak esetén lehetőség szerint a megyei (fővárosi) rendőr főkapitányságon a családon belüli erőszak eseteire specializálódott, e célra kiképzett rendőri egységek munkatársai járnak el.

(3) A rendőrség az ideiglenes távollattartó határozatot a jelen törvény 1. számú mellékletét képező formanyomtatvány kitöltésével hozza meg.

12. §

(1) A rendőrség az 1.–6. §-ban meghatározott családon belüli erőszak miatt, a bántalmazott(ak) kifejezett ellenkező nyilatkozata ellenére is köteles ideiglenes távollattartó határozatot hozni, ha akár kiskorú, akár felnőtt bántalmazott tekintetében az élet, testi épség, mentális egészség, vagyonbiztonság azonnali védelme ezt indokolja, illetve ha a családon belüli erőszakkal összefüggésbe hozható bűncselekmény vagy szabálysértés gyanúja merül fel, de büntetőeljárás vagy szabálysértési kényszerintézkedés alkalmazása nem indokolt.

(2) A rendőrség a formanyomtatványon köteles részletesen indokolni, hogy miért nem tartja alkalmazandónak büntetőeljárás vagy szabálysértési kényszerintézkedés alkalmazását.

(3) A helyszíni intézkedést a rendőrség a családon belüli erőszak tárgyában elméleti és gyakorlati ismeretekkel, tapasztalattal, továbbá kellő empátiával rendelkező rendőr fogatosítja, aki az intézkedés során a családon belüli erőszak esetére kidolgozott protokoll szerint köteles meghallgatni a feleket. A rendőrség köteles elkobozni azt a tárgyat, melyet a családon belüli erőszak elkövetésére használtak, illetve bármely olyan tárgyat, amelyre vonatkozóan a bántalmazó azt a benyomást kelti vagy keltette, hogy azt fegyverként kívánja használni.

A rendőrség köteles ellenőrizni, hogy a bántalmazó rendelkezik-e engedéllyel vagy anélkül tartott lőfegyverrel, és azt elkobozni.

13. §

Ha a bántalmazóval szemben helyszíni intézkedés során büntetőeljárás vagy szabálysértési őrizet elrendelésére került sor, de a bántalmazó előzetes letartóztatását nem rendelték el, illetőleg bíróság nem szabott ki elzárás büntetést, a bántalmazó szabadon bocsátásával egyidejűleg a rendőrség dönt az ideiglenes távollattartó határozat kérdésében is.

14. §

Ideiglenes távoltartó határozatot hoz a rendőrség helyszíni intézkedés nélkül is, ha családon belüli erőszakra vonatkozó tény, körülményt észlel, vagy hoznak tudomására.

15. §

Az érdemi határozatot a helyszínen, kivételes esetben a kérelem előterjesztésétől, illetőleg az eljárás hivatalból történt megindításától számított 24 órán belül kell meghozni.

16. §

A rendőrség a határozat helyszíni kihirdetését követően haladéktalanul intézkedik annak végrehajtásáról, aminek keretében a közösen használt ingatlan valamilyeni, a bántalmazó birtokában lévő kulcsát elveszi, és lehetővé teszi, hogy a távoltartott a legszükségesebb személyes használati tárgyait magához vegye. Amennyiben a távoltartás hatálya alatt a bántalmazó a határozatban megjelölt helyszínekre való visszatérése alaposan indokolt, úgy azt kizárólag a rendőrség kíséretében teheti meg.

17. §

Amennyiben a családon belüli erőszak miatti helyszíni intézkedés, vagy az erre irányuló kérelem nyomán a rendőrség az ideiglenes távoltartásra irányuló kérelem elutasításáról szóló határozatot hoz, úgy a távoltartó határozat formai kellékeinek megfelelő határozatban köteles az elutasítást részletesen indokolni.

18. §

- (1) Az ideiglenes távoltartó határozat formai és tartalmi elemeit jelen törvény 1. számú melléklete tartalmazza.
- (2) A határozatot röviden azoknak a tényeknek a feltüntetésével kell indokolni, amelyek a határozat rendelkezéseire okot adtak.

19. §

- (1) Az érdemi határozatot a bántalmazóval és a bántalmazottal a helyszíni intézkedés során kell közölni, és azt részükre át kell adni.
- (2) A rendőrség a határozat közlésével egyidőben köteles a bántalmazott részére felvilágosítást adni a bírósági távoltartó határozat iránti kérelem benyújtásának lehetőségéről, az erre vonatkozó szabályokról, az elérhető szociális és jogi segítségnyújtó szervekről, szervezetekről és intézményekről, a rendelkezésre álló pénzügyi segítségnyújtásról.

20. §

Az ideiglenes távoltartó határozat kiadása után a rendőrség haladéktalanul megindítja az esetleges büntető, illetve szabálysértési eljárásokat.

21. §

(1) Ha a határozat közlése akadályba ütközik, vagy a rendőrség a határozatot kivételes esetben nem helyszíni intézkedés során hozta, azt a bántalmazó illetve a bántalmazott által megjelölt címre kell kézbesíteni. A kézbesítést megelőzően a bántalmazottat telefonon értesíteni kell a kézbesítés módjáról és várható időpontjáról.

(2) A bántalmazó részére megküldött iratok kézbesítésére a Polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény 99§-a az irányadó.

(3) Amennyiben a bántalmazott elmenekült, kérésére az általa megjelölt címet a rendőrség köteles titkosan kezelni.

22. §

A rendőrség az érdemi határozatot megküldi az illetékes gyermekvédelmi hatóságnak abban az esetben, ha a bántalmazott kiskorú.

23. §

Az ügy érdemében hozott első fokú határozat (az ideiglenes távoltartó határozat, illetve annak elutasítása) ellen fellebbezésnek helye nincs.

24. §

(1) Az illetékes felettes rendőri szervet az ideiglenes távoltartó határozat kiadásáról haladéktalanul tájékoztatni kell, amely azt 48 órán belül megvizsgálja. A vizsgálat céljából a rendőrség jogosult felkeresni bármely olyan hatóságot vagy intézményt (önkormányzati szervezet, egészségügyi intézményeket, háziorvost, családsegítő szolgálatot, stb.), amely a tények felderítésében segítségére lehet.

(2) Amennyiben a felülvizsgálatot végző rendőri szerv megállapítása szerint az ideiglenes távoltartó határozat kiadása nem volt indokolt, azt visszavonja, és erről haladéktalanul, telefonon, vagy a visszavonásról szóló határozat személyes kézbesítésével értesíti mindkét érintettet.

(3) Amennyiben időközben az áldozat nem nyújtott be távoltartó határozat iránti kérelmet az illetékes bíróságnál, az ideiglenes távoltartó határozat visszavonásáról szóló értesítéssel egyidejűleg a távoltartott személy számára a kulcsait vissza kell adni, ellenkező esetben azokat az illetékes bíróságnál letétbe kell helyezni.

25. §

(1) A rendőrség köteles ellenőrizni, hogy az ideiglenes távoltartó határozatot a távoltartott személy betartja-e. Ilyen ellenőrzést az első három nap alatt legalább egyszer, a további napokon szükség szerint kell végezni.

(2) Ha az áldozat távoltartó határozatra vonatkozó kérelmet terjesztett elő a bíróságon, akkor az ideiglenes távoltartó határozat hatálya automatikusan meghosszabbodik a bíróság első döntésének az elkövető számára történő kézbesítéséig. Távoltartó határozatra irányuló kérelemről a bíróság haladéktalanul értesíti a rendőrséget.

26. §

Akire az ideiglenes távoltartás elrendelése tárgyában hozott határozat rendelkezést tartalmaz, a határozat ellen a közléstől számított 8 napon belül panasszal élhet a határozatot hozó rendőri szerv székhelye szerint illetékes helyi bíróságnál. A rendőrség által hozott ideiglenes távoltartó határozattal szemben benyújtott panasz elbírálásáról, a megyei bíróság elnöke által kijelölt, büntető ügyekben eljáró bíró (nyomozási bíró) dönt. A kérelemhez csatolni kell a rendőrség határozatát.

27. §

A panasz benyújtásának az ideiglenes távoltartó határozat végrehajtására nincs halasztó hatálya, azonban a bíróság a határozat végrehajtását indokolt esetben felfüggesztheti.

28. §

(1) A nyomozási bíró a panasz előterjesztésétől számított három napon belül indokolt végzéssel határoz, amelyben a panasznak helyt ad, részben ad helyt, vagy azt elutasítja. A bíróság a panaszt nemperes eljárásban, szükség esetén a bántalmazó, a bántalmazott, vagy mindkettőjük személyes, vagy telefonon történő meghallgatása után határoz.

(2) Ha a bíróság személyes meghallgatást rendel el, azt felenként külön-külön, nem azonos határnapon végzi.

29. §

Az ideiglenes távoltartó határozatban előírt kötelezettségek megszegése minden esetben a bántalmazó őrizetbe vételét vonja maga után, ha pedig a megszegés során bűncselekményt vagy szabálysértést követ el, előzetes letartóztatásba kerül.

III. Fejezet Távoltartó határozat

I. cím Közös szabályok

30. §

A távoltartó határozat a bántalmazó szabad mozgáshoz és a tartózkodási hely szabad megválasztásához való jogát átmenetileg korlátozó bírósági határozat. A távoltartás hatálya alatt álló bántalmazó a bíróság határozatában megállapított szabályok szerint köteles

- a) a meghatározott ingatlant a használat jogcímétől függetlenül elhagyni, és onnan a bíróság által meghatározott ideig távol maradni,
- b) a meghatározott személytől, illetőleg e személy lakó- és munkahelyétől,

az e személy által látogatott nevelési és nevelési-oktatási intézménytől, gyógykezelés céljából rendszeresen látogatott egészségügyi intézménytől, vallásgyakorlása során rendszeresen látogatott épülettől a bíróság által meghatározott ideig magát távol tartani,

- c) tartózkodni attól, hogy a meghatározott személlyel közvetlenül vagy közvetve (telefonon, levélben, e-mailben vagy más módon) érintkezésbe lépjen, őt zaklassa vagy zavarja.

Ezeket a tilalmakat a határozatban együttesen vagy külön-külön is elő lehet írni.

31. §

(1) Távoltartás elrendelésére családon belüli erőszak előfordulása esetén van lehetőség. A távoltartó határozat meghozatala iránti kérelemnek nem feltétele, hogy a felek között bármilyen egyéb eljárás folyamatban legyen.

(2) Távoltartás indítványozható a családon belüli erőszaknak minősülő cselekmények miatt indult, vagy azzal összefüggésbe hozható polgári peres, büntető vagy szabálysértési eljárás bármely szakaszában. A bíróság a távoltartás elrendelése tárgyában köteles érdemi határozatot hozni abban az esetben is, ha a rendőrség korábban nem hozott ideiglenes távoltartó határozatot.

(3) E törvény alkalmazásában a családon belüli erőszakkal összefüggésbe hozható polgári peres eljárásan jellemzően, de nem kizárólagosan a házassági pert, a gyermek-elhelyezési pert, a lakáshasználat rendezése iránti pert, a szülői felügyelettel kapcsolatos pert, a kapcsolattartás szabályozása, újr szabályozása, korlátozása, szüneteltetése, megvonása iránti pert, és a birtokháborítási pert kell érteni, amely perekben a távoltartás elrendelésének kérelemre van helye.

32. §

(1) Ha egymással párhuzamosan több különböző eljárás indul, vagy egymással párhuzamosan több különböző eljárás van folyamatban, a jogosult maga dönt arról, hogy melyik eljárás keretében kezdeményezi a távoltartást.

(2) Ugyanazon felek közti azonos cselekmény miatt kizárólag egy bíróság előtt kezdeményezhető távoltartás.

(3) A távoltartási kérelem elbírálására vonatkozó határidő minden esetben azonos, függetlenül attól, hogy melyik bíróság előtt terjesztették azt elő.

33 §

(1) Amennyiben a bírósági távoltartást olyan esetben indítványozták, amikor peres eljárás nem volt folyamatban, a távoltartó határozat legalább kettő, legfeljebb három hónapos időtartamra szólhat.

(2) Amennyiben a távoltartó határozat meghozatalának időpontjában a családon belüli erőszak miatt indult, vagy azzal összefüggésbe hozható polgári peres vagy büntetőeljárás van folyamatban, a távoltartás annak az eljárásnak a jogerős befejezéséig tart, melynek keretében a kérelmet előterjesztették.

34. §

A távoltartó határozatot a kérelem előterjesztésétől számított három napon belül kell meghozni.

35. §

(1) A távoltartó határozatra irányuló kérelem elbírálásáról haladéktalanul értesíteni kell

- a) az illetékes megyei, fővárosi rendőr-főkapitányságot, és
- b) amennyiben a felek bármelyike kiskorú, az illetékes gyermekvédelmi hatóságot.

36. §

A távoltartás elrendeléséről – akár folyamatban lévő polgári vagy büntető peres eljárás keretében kezdeményezték, akár azon kívül – a megyei bíróság elnöke által kijelölt, büntető ügyekben eljáró bíró (nyomozási bíró) dönt.

37. §

A bíróság az 1.–5. §-ban meghatározott családon belüli erőszak esetében, a jelen törvény 2. sz. mellékleteként rendszeresített formanyomtatvány kitöltésével dönt a bántalmazó távoltartásáról.

38. §

A bíróság a határozatát a rendelkezésére álló iratok alapján hozza meg. Ha a bíróság kivételes esetben a határozathozatalt megelőzően a feleket személyesen is meghallgatja, úgy ezt külön-külön, nem azonos határnapon teszi. A bíróság az általa szükségesnek tartott bizonyítást hivatalból is elrendelheti, az áldozatok biztonsága elsődlegességének szem előtt tartásával. Eljárása során kerül minden olyan cselekményt, mely az áldozatok ismételt traumatizálódásához vezet, így minden esetben mellőzi a bántalmazó és a bántalmazott szembesítését is.

39. §

(1) A távoltartó határozat hatálya alatt álló bántalmazó elhelyezéséről maga köteles gondoskodni. Ha a bántalmazó az elhelyezéséről nem tud gondoskodni, akkor a hajléktalan személyeket ellátó intézmények szolgáltatásait veheti igénybe. A bántalmazó a határozat közlésétől számított három napon belül köteles a rendőrségen bejelenteni a távoltartó határozattal nem érintett tartózkodási helyét. Ha a bántalmazott másképpen nem kéri, a bántalmazót a távoltartó határozatról a rendőrség értesíti személyes kézbesítés útján. Ennek időpontjáról a kérelmezőt előzetesen tájékoztatni kell.

(2) A bántalmazó köteles az ideiglenes távoltartás időtartama alatt igénybe vett szállásának címét, telefonszámát, idézési címét a bíróságnak megadni, annak érdekében, hogy a távoltartás hatálya alatt született hivatalos iratokat a számára kézbesíteni tudják. Amennyiben a bántalmazó nem ad meg ilyen címet, az irato-

kat további kézbesítés megkísérlése nélkül kihirdetésükkel (meghozatalukkal) kézbesítettnek kell tekinteni mindaddig, amíg az elkövető nem szolgálatat kézbesítési címet; erről az elkövetőt tájékoztatni kell. A tartózkodási hely megváltoztatását a bántalmazó köteles a bírósággal haladéktalanul közölni.

(3) A bántalmazó részére megküldött iratok kézbesítésére a Polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény 99§-a az irányadó.

40. §

Távoltartás elrendelése esetén az Igazságügyi Hivatal Áldozatsegítő Szolgálatának pénzügyi szolgáltatásaira a bántalmazott kizárólag jövedelmi viszonyai alapján jogosulttá válik.

41. §

A távoltartás elrendelésére vonatkozó bírósági határozat fellebbezésre tekintet nélkül, előzetesen végrehajtható.

42. §

Ha a bántalmazó a távoltartás szabályait megszegi, szabálysértést követ el és elzárással sújtandó. Amennyiben a távoltartás hatálya alatt a bántalmazó szabálysértést vagy bűncselekményt követ el a védett személlyel, személyekkel szemben, az elkövetőt előzetes letartóztatásba kell helyezni.

II. cím

Távoltartás kezdeményezése polgári peres eljárásban

43. §

(1) A bántalmazó ellen más által indított gyermekelhelyezési, szülői felügyelet megszüntetése, kapcsolattartás szabályozása, újraszabályozása, korlátozása, szüneteltetése, megvonása iránti perben a bántalmazott beavatkozóként kérheti a távoltartás elrendelését.

(2) az (1) bekezdésben felsorolt perekben a bíróság indokolt esetben az erre irányuló kereseti (vizontkereseti) kérelem hiányában hivatalból is határozhat a távoltartás indítványozásáról.

44. §

Amennyiben a polgári peres eljárás keretében akár kérelemre, akár hivatalból távoltartás elrendelése válik szükségessé, úgy a bíróság a távoltartás kérdésében releváns iratokkal együtt a kérelmet haladéktalanul továbbítja az illetékes büntetőbírósághoz. A távoltartó határozat meghozatalára irányuló eljárás a polgári per folyására nincs befolyással, így nem indokolja annak felfüggesztését vagy szünetelését.

45. §

A bíróság a perben soron kívül jár el, ha annak keretében távollattartás iránti kérelmet terjesztettek elő.

46. §

(1) Ha a büntetőbíróság határozatában a távollattartás elrendeléséről dönt, a polgári perben eljáró bíróság köteles határozni kiskorú gyermek esetében a szülői felügyeleti és a kapcsolattartási jog szüneteléséről, a bántalmazó és a bántalmazott közös kiskorú gyermekének tartásáról.

(2) Ha a büntetőbíróság határozatában a távollattartás elrendeléséről dönt, ezzel egyidejűleg a polgári perben eljáró bíróság kötelezi a bántalmazót a közös gyerekek, más eltartottak tartására.

(3) Amennyiben a bántalmazott anyagi körülményei indokolják, a polgári perben eljáró bíróság kötelezi a bántalmazót a közös ingatlantulajdon, illetve a közösen használt vagyontárgyak fenntartása, megóvása érdekében felmerülő költségekhez való arányos hozzájárulásra, valamint szükség szerint a rászoruló bántalmazott tartására.

(4) A távollattartás hatálya alatt a bántalmazót terhelő fizetési kötelezettség elsődlegesen munkáltatói közvetlen letiltás útján, ennek híján a bántalmazó különvagyónának terhére kerül végrehajtásra.

III. cím

Távollattartás kezdeményezése büntető- vagy szabálysértési eljárásban

47. §

Ha a családon belüli erőszakkal összefüggésbe hozható büntető- vagy szabálysértési eljárás indult a bántalmazó ellen, feltéve, hogy vele szemben nem rendeltek el olyan kényszerintézkedést, amely a távollattartó határozat elrendelését feleslegessé vagy kizárttá teszi, az eljárás során távollattartó határozat meghozatalára, annak tartamára, fenntartására, meghosszabbítására, valamint megszüntetésére az e törvényben meghatározott rendelkezések az irányadók.

48. §

(1) E törvény alkalmazásában a családon belüli erőszakkal összefüggésbe hozható büntető-, illetve szabálysértési eljárásról a 32/2007. (OT 26.) ORFK utasítás 2. a) pontban definiált esetekben, az ott felsorolt bűncselekmények és szabálysértések miatt [a családon belüli erőszak önálló büntetőjogi tényállással tétele esetén: illetve az 1987. évi IV. tv. ... §-a alapján] indult eljárások értendők.

(2) Ha a büntetőeljárásnak magánindítványra van helye, a távollattartó határozat a magánindítvány előterjesztése előtt nem rendelhető el.

49. §

(1) Távoltartás elrendelését a vádirat benyújtása előtt a bántalmazott, a bántalmazott kezdeményezésére vagy hivatalból az ügyész, azt követően a bántalmazott vagy az ügyész indítványozhatja, illetve a bíró hivatalból is kezdeményezheti.

(2) Ha a gyanúsított a vádirat benyújtásakor ideiglenes távoltartó határozat hatálya alatt áll, és a bántalmazott nem indítványozta bírói távoltartó határozat meghozatalát, indokolt esetben az ügyész a távoltartás fenntartására indítványt tesz.

50 §

(1) Ha a távoltartó határozat hatálya alatt a bántalmazott vagy a határozattal érintett egyéb személy lakóhelye megváltozik, vagy életkörülményeiben olyan változás következik be, amely miatt a távoltartó határozat megváltoztatása szükséges vagy fenntartása nem indokolt, az ügyész, a sértett, vagy a terhelt indítványára a bíróság a távoltartó határozatot módosítja, vagy a távoltartást megszünteti.

(2) A bíróság az (1) bekezdésben foglaltaknak megfelelően jár el, ha a terhelttel szemben a büntetőeljárás során olyan kényszerintézkedést rendeltek el, amely miatt a távoltartás módosítása szükséges.

IV. cím

Távoltartás mint büntetés, illetve intézkedés

51. §

Fentiekén túl a bíróság távoltartást elrendelhet büntetőjogi intézkedésként vagy szabálysértési büntetésként családon belüli erőszak körébe sorolt cselekmények miatt folyó eljárásokban.

52. §

A távoltartás mint büntetőjogi intézkedés, illetve szabálysértési büntetés önállóan és büntetés mellett is alkalmazható. Szabadságvesztés, valamint elzárás mellett oly módon, hogy a távoltartás akár a büntetés megkezdése előtt, akár azt követően elrendelhető.

1. számú melléklet a ... évi ... törvényhez

Az ideiglenes távoltartó határozatban meg kell nevezni azt, akire a rendelkezés vonatkozik, és fel kell tüntetni az azonosításhoz szükséges személyi adatokat.

Fel kell tüntetni továbbá

- a) az eljáró rendőr megnevezését,
- b) a cselekmény, körülmények leírását, amely miatt a távoltartást elrendelték,
- c) a rendőri szerv döntését arról, hogy a bántalmazó köteles a bántalmazottal közösen használt ingatlant – amennyiben van ilyen – elhagyni, és oda az ideiglenes távoltartó határozat hatálya alatt nem térhet vissza,
- d) amennyiben van közösen használt ingatlan, annak címét,
- e) a rendőri szerv döntését arról, hogy a bántalmazó köteles magát távol tartani a bántalmazottól, illetve a határozatban megjelölt más személy(ek)től, e személy vagy személyek lakó- és munkahelyétől, az e személy(ek) által látogatott nevelési és nevelési-oktatási intézménytől, gyógykezelés céljából rendszeresen látogatott egészségügyi intézménytől, vallásgyakorlása során rendszeresen látogatott épülettől, és egyéb, általuk rendszeresen látogatott intézménytől, annak megjelölésével, hogy milyen körzetben köteles ezt betartani. A távoltartásnak a tettel arányosnak kell lennie, de egyben figyelemmel kell lennie a bántalmazott(ak) biztonságának garantálására.
- f) a rendőri szerv döntését arról, hogy a bántalmazónak tilos közvetve vagy közvetlenül (telefonon, levélben, e-mailben, vagy más módon) a bántalmazottal vagy rá tekintettel harmadik személlyel érintkezésbe lépni, őt zaklatni, vagy zavarni,
- g) a rendőri szerv figyelmeztetését arról, hogy a bántalmazónak tilos a bántalmazott vagy a határozatban megjelölt más személy ellen bűncselekményt vagy szabálysértést elkövetni, illetve tilos ezek elkövetésével fenyegetni,
- h) annak rögzítését, hogy a bántalmazó szülői felügyeleti joga és/vagy kapcsolattartási joga szünetel,
- i) a rendőri szerv tájékoztatását arról, hogy a bántalmazó ellen, ha a kiskorú nevelésére, felügyeletére, gondozására köteles személy, és cselekedetével a kiskorú testi, értelmi vagy erkölcsi fejlődését veszélyeztette, ha súlyosabb bűncselekmény nem valósult meg, hivatalból eljárás indul kiskorú veszélyeztetése, egyéb esetben a súlyosabb bűncselekmény miatt,
- j) a rendőri szerv döntését arról, hogy mely tárgyakat kobzott el,
- k) a rendőrség döntését az esetleges fegyverviselési engedély haladéktalan visszavonásáról
- l) rendelkezést a határozat azonnali végrehajthatóságáról, a végrehajtás módjáról, a foganatosítás rendjéről,
- m) figyelmeztetést arról, hogy az ideiglenes távoltartó határozat a bántalmazó más jogszabály alapján fennálló tartási, valamint a közös ingatlan fenntartására vonatkozó fizetési kötelezettségeit nem érinti,

- n) figyelmeztetést arról, hogy ha a bántalmazónak a határozatban megjelölt helyszínekre való visszatérése alaposan indokolt, azt kizárólag rendőri kíséret mellett teheti meg,
- o) figyelmeztetést arról, hogy az ideiglenes távollattó határozatban előírt kötelezettségek megszegése minden esetben őrizetbe vételt von maga után, ha pedig a megszegés során bűncselekményt vagy szabálysértést követ el, előzetes letartóztatásba kerül
- p) tájékoztatást a jogorvoslat lehetőségéről és hogy azt milyen határidőn belül, melyik hatóságnál kell benyújtani
- q) a határozat alapjául szolgáló jogszabályi rendelkezések megjelölését.